

การจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร พ.ศ. 2475 – 2490

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนครสวรรค์

การจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร พ.ศ. 2475 – 2490

วิทยานิพนธ์เสนอบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยนเรศวร
เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชารัฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2566
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยนเรศวร

วิทยานิพนธ์ เรื่อง "การจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร พ.ศ. 2475 – 2490"

ของ วีรชน เกษสกุล

ได้รับการพิจารณาให้นับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์
(ศาสตราจารย์ ดร.สมเกียรติ วันทะนะ)

..... ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์
(รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรพล พุทธิรักษา)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(รองศาสตราจารย์ ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วีระ หวังสัจจะโชค)

..... กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิภายใน
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฐานิดา บุญวรรณ)

อนุมัติ

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.กรองกาญจน์ ชูทิพย์)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

ชื่อเรื่อง	การจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร พ.ศ. 2475 – 2490
ผู้วิจัย	วีรชน เกษสกุล
ประธานที่ปรึกษา	รองศาสตราจารย์ ดร.วัชรพล พุทธิรักษา
ประเภทสารนิพนธ์	วิทยานิพนธ์ ปร.ด. รัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัยนเรศวร, 2566
คำสำคัญ	การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475, คณะราษฎร, การจัดวางความคิดทางการเมือง, อุดมการณ์ทางการเมือง

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษารูปแบบ กระบวนการ หรือกลไกสำคัญที่ คณะราษฎรพยายามจะใช้เพื่อทำการสถาปนาชุดอุดมการณ์ใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง พ.ศ.2475 – 2490 และนอกจากนี้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ยังต้องการที่จะแสดงให้เห็นถึงชุด ความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองพยายามที่จะสถาปนา ภายหลังจากที่สามารถเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จ ในกรณีนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวความคิดทาง การเมืองที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” มาเป็นกรอบในการศึกษาค้นคว้า และใช้วิธี การศึกษาแบบประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมืองเป็นแนวทางในการทำการวิจัย

ผลการศึกษาพบว่า กลไกสำคัญที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองใช้ในการ สถาปนาชุดอุดมการณ์ใหม่มีอย่างน้อย 8 ประการ โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ ลักษณะแรกเป็นการ พยายามรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่า ประกอบด้วยกลไกสำคัญอย่างน้อย 4 ประการคือ 1.การยกเลิก องค์การที่ปรีการราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 2.การปรับปรุงโครงสร้างของ กองทัพ 3.การพยายามล้มเลิกฐานันดรและสิทธิพิเศษของเจ้านายเชื้อพระวงศ์ และ4.การพยายาม ยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ และลักษณะที่สองเป็นการพยายามใส่ชุดอุดมการณ์ใหม่ใส่กลับเข้าไป ประกอบด้วยกลไกสำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ได้แก่ 1.การจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านประกาศ คณะราษฎรฉบับที่ 1 2.การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับสมาชิกคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลง การปกครอง 3.การพยายามในการจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ และ4.การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านระบบการศึกษา

นอกจากนี้ ผลการศึกษายังพบว่าในกระบวนการที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พยายามจะติดตั้งชุดอุดมการณ์ใหม่ใส่กลับเข้าไป ได้ปรากฏร่องรอยของแนวความคิดทางการเมืองอยู่

หลายชุด อันประกอบด้วยแนวความคิดการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แนวความคิดแบบชาตินิยม แนวความคิดแบบทหารนิยม แนวความคิดแบบลัทธิผู้นำนิยม แนวความคิดแบบประชาธิปไตยในความหมายแบบสาธารณรัฐ แนวความคิดการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ซึ่งจากการปรากฏขึ้นของชุดแนวความคิดทางการเมืองที่หลากหลายนี้เองคืออุปสรรคสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่สามารถที่จะสถาปนาชุดอุดมการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งให้เกิดความมั่นคงได้

Title	AN INSTALLATION OF POLITICAL THOUGHT AMONG THE PEOPLE’S PARTY A.D.1932-1947.
Author	Weerachon Gedsagul
Advisor	Associate Professor Watcharabon Buddharaksa, Ph.D.
Academic Paper	Ph.D. Dissertation in Political Science - (Type 1.1), Naresuan University, 2023
Keywords	Siamese revolution of 1932, Khana Ratsadorn, Political installation, Political Ideology

ABSTRACT

This dissertation aims to study the forms, processes, and mechanisms that Kana Ratsadorn (the People's Party) attempted to use in order to establish a new set of political ideologies after the Siamese Revolution of 1932 and to govern from 1932 to 1947. Additionally, the dissertation aims to demonstrate the set of ideas and political ideologies that Kana Ratsadorn sought to establish or initiate after successfully overthrowing the old regime and assuming power. In this case, the researcher employed the concept of “political installation” as a framework and utilized the method of 'the history of political thought' as a guideline for conducting research.

The results indicate that there were at least eight mechanisms that Kana Ratsadorn employed to establish a new ideology, which can be divided into two categories. First, there was an attempt to dismantle the old ideology, consisting of at least four points: 1) the abolition of the Privy Council (the Advisory Council of the absolute monarchy government); 2) the restructuring of the army; 3) efforts to abolish the status quo and privileges of royalists and officers from the old regime; and 4) attempts to abolish royal ceremonies. Second, there was an attempt to introduce a new set of ideologies, comprising at least four mechanisms: 1) the establishment of a new ideology through Kana Ratsadorn's First Declaration; 2) the allocation of positions for members of Kana Ratsadorn in the new government

bodies; 3) the organization of political ideas through Pridi Banomyon's outline economic plan of 1932; and 4) pushing Kana Ratsadorn's political ideas through the education system.

Furthermore, the study found that Kana Ratsadorn attempted to instill a new set of ideology, which can be traced back through various political ideas, such as the concept of constitutional monarchy, nationalism, militarism, the idea of Great Man leadership, the concept of democracy in the sense of a republic, and the concept of communism. The diverse sets of political ideas constituted one of the main obstacles that prevented Kana Ratsadorn from achieving stability and installing a new set of political ideologies in Thailand.

ประกาศคุณูปการ

งานวิจัยชิ้นนี้จะประสบความสำเร็จไม่ได้เลยหากผู้วิจัยไม่ได้รับการอบรมสั่งสอนและได้รับความเมตตาจาก รศ.ดร.วัชรพล พุทธรักษา ทั้งในด้านวิชาการและการใช้ชีวิต ตลอดจนการสนับสนุนทุนทรัพย์และที่พักอาศัยให้ผู้วิจัยในขณะที่ศึกษาค้นคว้าทำงานวิจัยชิ้นนี้ ลำดับต่อมาผู้วิจัยกราบขอขอบพระคุณ ศ.ดร.สมเกียรติ วันทะนะนะ ที่ได้ให้คำแนะนำทั้งในทางวิชาการและในการดำเนินชีวิตแก่ข้าพเจ้า รวมทั้งการให้เกียรติและสละเวลามาเป็นประธานในการสอบวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้ด้วย และผู้วิจัยขอขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่าน อันประกอบด้วย รศ.ดร.วัลลภ สุขสวัสดิ์ ผศ.ดร.วีระ หวังสัจจะโชค ผศ.ดร.ฐานิดา บุญวรรณ และรวมถึง รศ.ดร.วิเชียร อินทะสี ผู้ซึ่งเป็นหนึ่งในคณะกรรมการเมื่อครั้งที่ผู้วิจัยสอบโครงร่างวิทยานิพนธ์ ก่อนที่ท่านอาจารย์จะไปสู่สุคติในช่วงต้นปี พ.ศ.2565

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณบูรพาจารย์ผู้ให้ความเมตตาแก่ผู้วิจัยเสมอมา อันประกอบด้วย ผศ.โกศล โรจนพันธ์ุ ศ.ดร.อนุสรณ์ ลิ้มมณี รศ.ดร.กฤษณา ไวกำรวจ ผศ.วุฒิสักดิ์ ลาภเจริญทรัพย์ รศ.ดร.ศรดา สมพอง อ.ดร.สุชาติ ศรียารัตน และครูปาจารย์ผู้ที่เคยอบรมสั่งสอนข้าพเจ้าทุกท่าน

อนึ่ง ตลอดระยะเวลาตั้งแต่เริ่มต้นศึกษาจนกระทั่งจบการศึกษาซึ่งมีกระบวนการต่าง ๆ มากมาย ผู้วิจัยจึงอยากขอบคุณบุคคลที่อยู่ในบริบทของการทำวิจัยในครั้งนี้ อันประกอบด้วย ผศ.นิมิต อังค์ รศ.ดร.มูฮัมหมัดอิลยาส หล้าปริง ผศ.ดร.เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์ อ.ภักคนันต์ เลื่องปัญญาวงศ์ ดร.ณัฐรุจ วงศ์ทางสวัสดิ์ รศ.ดร.จักรี ไชยพิณิจ รศ.ดร.ศุภชัย ศุภผล ผศ.ดร.กานต์ บุญยะกาญจน ผศ.ดร.ชญาณทัต ศุภชลาศัย อ.ดร.ศิริรักษ์ นิทัศน์เอก อ.ดร.โอฬาร อ่องพะ ผศ.ดร.กมลเศ โปธิกนิษฐ อ.ดร.วัชรวุฒิ ชื่อสัตย์ ดร.บัญญัติ ราชมณี ดร.เทอดพงศ์ นราทิพย์ คุณภูวิน บุญยะเวชชีวิน คุณแอมมี คุณศิริวิษญู จามพัฒน์ พิเสกาวรัตน์ โชติรัตนศักดิ์ พิภคิตศักดิ์ เผ่าพันธ์ น้องสันทราย วงษ์สุวรรณ น้องอรอุมา จีระกมล น้องธีร์จุฑา เมฆิน อ.พีศิริโสภา สันติทฤษฎีกร อ.พิมญชดา สุพรจักร น้องทศพล ชื่นจจอหอ น้องวรพล โชติจิรเดชากุล น้องกมลวรรณ ทับทิมทอง พันจำอากาศเอก นพดล ศาลาคาม ตลอดจนมิตรสหายชาวรามคำแหงทุกท่าน และรวมถึงพี่น้องร่วมสำนักทุกคนและมิตรสหายจากหลักสูตรเพื่อนบ้านทุกคน

ในท้ายที่สุด ผู้วิจัยอยากจะกราบขอขอบคุณคุณพ่อเสรี เกษสกุล และคุณแม่พุลศรี เกษสกุล ผู้ให้กำเนิดและคอยอบรม สั่งสอน เลี้ยงดู ตลอดจนสนับสนุนส่งเสริมให้ผู้วิจัยได้มีโอกาสเรียนหนังสือ ตั้งแต่ต้นจนถึงระดับปริญญาเอก กราบขอขอบคุณคุณยายถวิล พลเยี่ยม ผู้ซึ่งเป็นคนพาผู้วิจัยหัดอ่าน หัดเขียนตั้งแต่ ก.ไก่ ก.กา และขอขอบคุณคุณปรียานุช เกษสกุล ผู้เป็นภรรยาและด.ญ.วีรยา เกษสกุล บุตรสาวที่คอยเป็นกำลังใจและอยู่เคียงข้างข้าพเจ้าในทุกสถานการณ์ ขอขอบคุณน้องชายวีรวุฒินัน เกษสกุล

ที่ช่วยเหลือกันมาโดยตลอด ขอขอบคุณญาติ ๆ ทุกคน ขอขอบคุณเพื่อน ๆ ทีมงานบ้าน AF เพื่อน ๆ ทีมงาน
กลุ่มเพื่อนเน็ค และขอขอบคุณพี่ ๆ A2J Comservice และมิตรสหายชาวพันธุ์ทิพย์ทุกคน และสุดท้าย
จริง ๆ ผู้วิจัยอยากจะขอบคุณตัวเองที่เดินทางมาถึงจุดนี้

วีรชน เกษสกุล

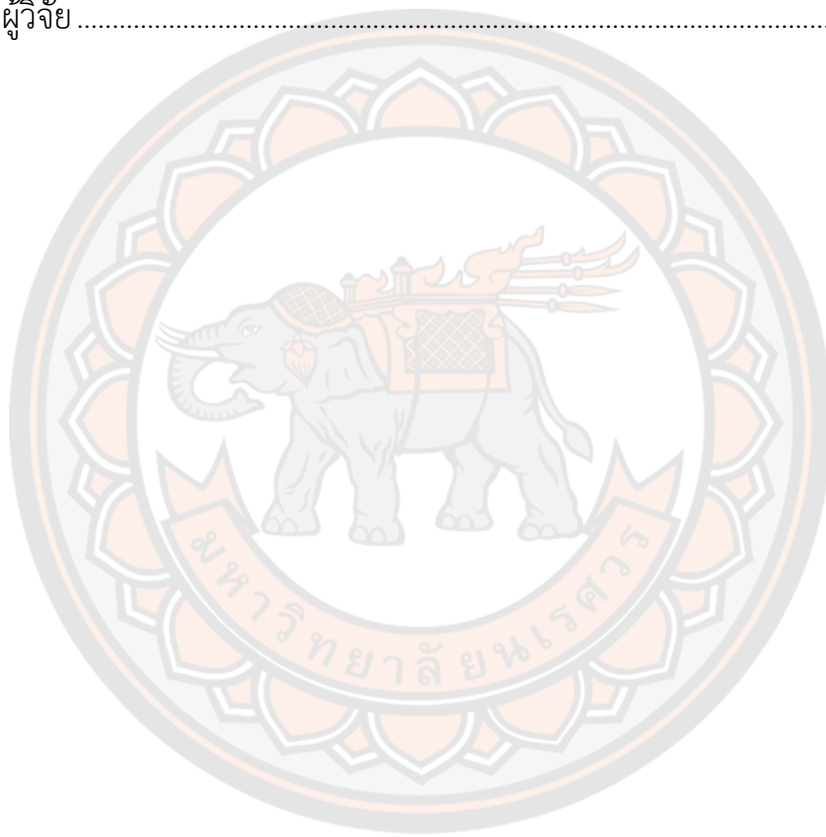
สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ค
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
ประกาศคุุณุปการ.....	ช
สารบัญ.....	ณ
สารบัญตาราง.....	ฐ
สารบัญรูปภาพ.....	ฑ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 คำถามหลักในการวิจัย.....	11
1.4 ขอบเขตการวิจัย.....	12
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	12
1.6 ระเบียบวิธีการวิจัย (Research Methodology).....	12
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	15
2.1 สภาพปัญหาของการศึกษาที่ว่าด้วยคณะราษฎร.....	15
2.1.1 ปัญหาของการนิยามความหมายที่ว่าด้วย “คณะราษฎร”.....	16
ก. คณะราษฎรคือใคร.....	16
ข. ใครคือคณะราษฎร.....	18
2.1.2 ปัญหาของการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์ของคณะราษฎร.....	21

ก. เจตจำนงร่วมทางอุดมการณ์ และความขัดแย้งทางอุดมการณ์บางประการของ คณะราษฎร.....	21
ข. ความสับสนบางประการเกี่ยวกับการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์เกี่ยวกับ คณะราษฎร.....	27
2.2 เอกสารและงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับผู้ก่อการและการเปลี่ยนแปลง การปกครองสยาม.....	36
บทที่ 3 แนวความคิด ทฤษฎี และกรอบการวิเคราะห์	45
3.1 การก่อตัวและสาระสำคัญของแนวคิด “การจัดวางความคิดทางการเมือง”	45
3.2 แนวความคิด ทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสกี.....	47
3.2.1 การก่อตัวทางวุฒิภาวะทางการเมืองและภูมิปัญญาของกรัมสกี	47
ก. ช่วงวัยเด็ก.....	48
ข. ช่วงของการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง	48
3.2.2 แนวความคิดทางการเมืองของกรัมสกี	52
ก. กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical Bloc).....	52
ข. การครองอำนาจนำ (Hegemony).....	53
ค. แนวคิดปัญญาชนของกรัมสกี (Gramsci’s conception of the intellectuals).....	53
ง. การทำสงครามเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position).....	54
จ. วิฤติการณ์ของอำนาจนำ (Crisis Hegemony).....	55
3.3 กรอบการวิเคราะห์สถานะของสมาชิกคณะราษฎร	56
บทที่ 4 การเลื่อนไหลของกลุ่มประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม	60
4.1 ปฐมบทการครองอำนาจนำของคณะผู้ก่อการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง.....	61

4.2 การจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง	73
4.3 วิฤติการทางการเมืองภายหลังการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ.....	77
4.4 เหตุการณ์กบฏบวรเดช: จุดแตกหักที่มีอาจจะกลับมาเหมือนเดิมได้.....	84
4.5 จากยุคสมัยแห่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม (1) สู่ขบวนการเสรีไทย.....	91
4.6 จุดสิ้นสุดของการครองอำนาจนำของผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475.....	95
4.7 สรุป.....	98
บทที่ 5 การรื้อถอนแนวความคิดและชุดอุดมการณ์เก่าภายหลังการปฏิวัติสยาม	100
5.1 การยกเลิกองค์การที่พิจาราราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์	101
5.2 การปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ	107
5.3 การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการใช้พระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์และบรมวงศานุวงศ์.....	110
5.4 การยกเลิกพิธีกรรมสำคัญ.....	115
5.5 สรุป.....	126
บทที่ 6 ความพยายามในการจัดวางระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม.....	128
6.1 การจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1	129
6.2 จัดวางตำแหน่งแห่งที่ : จากคณะผู้ก่อการสู่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง.....	136
6.3 ความพยายามในการจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ	146
6.4 การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475	155
6.5 สรุป.....	170
บทที่ 7 บทสรุป	173

7.1 ข้อถกเถียงทางทฤษฎี.....	174
7.2 สรุปผลการวิจัย.....	178
7.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคต.....	185
เชิงอรรถ.....	187
บรรณานุกรม.....	214
ประวัติผู้วิจัย.....	230

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 ตารางแสดงกลไกในการพยายามรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวางไว้	181
ตารางที่ 2 ตารางแสดงกลไกในการจัดวางความคิด/อุดมการณ์ทางการเมือง	183

สารบัญรูปภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงการสรุปการทบทวนวรรณกรรมและการพยายามขยายพรมแดน	44
ภาพที่ 2 กรอบในการพิจารณาคณะราษฎรผ่านแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical Bloc).....	58
ภาพที่ 3 เอกสารการเสนอชื่อผู้เข้าดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2	141
ภาพที่ 4 หนังสือเวียนเพื่อแจ้งไปยังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2	142
ภาพที่ 5 เอกสารแจ้งการตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2	143
ภาพที่ 6 จดหมายที่นายบรรจง ศรีจรูญ ส่งถึงเลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท ที่ 2	144

บทที่ 1

บทนำ

“...ข้าพเจ้าขอเสนอให้ท่านทั้งหลายศึกษาความผิดพลาดบกพร่องของ คณะราษฎรและคณะอื่น ๆ ที่ปรากฏในทางประวัติศาสตร์ว่าไม่สามารถรักษา ชัยชนะก้าวแรกไว้ได้และไม่อาจจะพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ทั้งนี้ เพื่อให้ท่านทั้งหลายจะอาศัยเป็นบทเรียนที่ไม่ทำการผิดพลาดซ้ำอีก...” (ปรีดี พนมยงค์, 2543: 33)

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีจุดมุ่งหมายที่จะศึกษากระบวนการหรือกลไกสำคัญที่คณะราษฎร พยายามจะทำการสถาปนาชุดแนวคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลง การปกครอง พ.ศ.2475 จนกระทั่งถึง พ.ศ.2490 โดยในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้ใช้แนวความคิดที่ว่า ด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” มาเป็นกรอบในการศึกษา ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้เป็น แนวความคิดที่พัฒนาและประยุกต์ต่อมาจากแนวความคิดและทฤษฎีทางการเมืองของนักคิดคน สำคัญที่ชื่ออันโตนิโอ กรัมสกี หนึ่งใน ด้วยคุณลักษณะของแนวความคิดและทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมสกี มี ลักษณะที่มุ่งเน้นในการวิเคราะห์และอธิบายถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างกลุ่มพลังทางสังคม กลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนการพิจารณาโลกและเงื่อนไขทางการเมืองรูปแบบต่าง ๆ ผู้วิจัยซึ่งเล็งเห็น ความสำคัญของแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวจึงเลือกที่จะนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบและทดลอง ใช้ในการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเมืองไทยร่วมสมัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำมาพิจารณาประเด็น เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

ทั้งนี้ หากกล่าวถึงปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยครั้งสำคัญ ๆ การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถือเป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุดเหตุการณ์หนึ่ง ด้วยผลกระทบที่ เกิดขึ้นได้ส่งผลกระทบต่อด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนวัฒนธรรมต่าง ๆ อย่างเป็นวงกว้าง แม้ใน ปัจจุบันเหตุการณ์ดังกล่าวได้ผ่านมาแล้วกว่า 9 ทศวรรษ แต่ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับบริบททางการเมือง ดังกล่าวยังคงถูกกล่าวถึงและหยิบยกมาเป็นประเด็นในการศึกษา อีกทั้งยังคงมีข้อถกเถียงกันอยู่อีก หลายต่อหลายประเด็น ดังจะเห็นได้จากงานวิชาการเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ ผลิตออกมาจำนวนมากมาย และหลากหลายแง่มุม ในช่วงระยะเวลา 90 กว่าปีที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็

ดี ความสนใจต่อประเด็นดังกล่าวอาจยังจำกัดอยู่ในวงวิชาการ จนกระทั่งได้เกิดการหายไปของ หมุดคณะราษฎรในระหว่างวันที่ 1 - 8 เมษายน 2560 และถูกแทนที่ด้วย “หมุดหน้าใส” เมื่อวันที่ 14 เมษายน 2560 (อันนา หล่อวัฒนตระกูล, 2562 :ออนไลน์) และตามมาด้วยการรื้อถอนสิ่งก่อสร้าง อีกหลายแห่งในเวลาต่อมา อาทิ การรื้อถอนอนุสาวรีย์พิทักษ์รัฐธรรมนูญ (คูที่เชิงอรธ 1) อนุสาวรีย์ จอมพล ป. (คูที่เชิงอรธ 2) อนุสาวรีย์พระยาพหลฯ (คูที่เชิงอรธ 3) และรวมไปถึงการเปลี่ยนชื่อ สถานที่ต่าง ๆ อย่างบ้านจอมพลป. พิบูลสงคราม เป็น ศูนย์การเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์ (คูที่เชิงอรธ 4) (อันนา หล่อวัฒนตระกูล, 2563 :ออนไลน์) เป็นต้น ซึ่งปรากฏการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้ได้ถูกนำเสนอ ผ่านสื่อประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสื่อออนไลน์จนกระทั่งกลายเป็นที่รับรู้ของประชาชน ทั่วไป ซึ่งต่อกรณิดังกล่าวเป็นอีกหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ส่งผลให้กระแสความสนใจเกี่ยวกับประเด็นที่ เชื่อมโยงกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 กลับมาศึกษาค้นคว้าอีกครั้งในวงวิชาการไทยในช่วง 4-5 ปี ที่ผ่านมา ดังจะเห็นได้จากการจัดเวทีเสวนาวิชาการเกี่ยวกับประเด็นเรื่องความทรงจำของคณะราษฎร ในหลายๆสถาบันบันทางการศึกษา ยกตัวอย่างเช่น การเสวนาวิชาการในหัวข้อเรื่อง "คณะราษฎรกับ พื้นที่บางเขน" (คูที่เชิงอรธ 5) การบรรยายพิเศษในเรื่อง “สงคราม [ลป] พื้นที่ประวัติศาสตร์: พื้นที่ ความทรงจำ” (คูที่เชิงอรธ 6) การเสวนาวิชาการในหัวข้อเรื่อง "ขุดราก ถอนโคน โคนมรดก คณะราษฎร" (คูที่เชิงอรธ 7) เสวนาวิชาการในหัวข้อเรื่อง “ราษฎรธิปไตย” (คูที่เชิงอรธ 8) และ ปรากฏการณ์ที่ทำให้กระแสความสนใจขยายเป็นวงกว้างออกไปสู่สาธารณะมากขึ้นนั่นก็คือเมื่อมีการ นำชื่อ “คณะราษฎร” กลับมาใช้ในการชุมนุมเพื่อเคลื่อนไหวทางการเมืองเมื่อวันที่ 8 ตุลาคม 2563 (คูที่เชิงอรธ 9)

จากกระแสความตื่นตัวทั้งในวงวิชาการ และในหมู่ประชาชนทั่วไป ทำให้สถานะการณ์ใน ปัจจุบันต่างมีนักวิชาการ และผู้สนใจหลายคนต่างพยายามที่จะศึกษาค้นคว้า นำเสนอข้อมูลหลักฐาน ชั้นต้นรวมทั้งเสนอข้อถกเถียงใหม่ ๆ เพื่อจะขยายพรมแดนแห่งความรู้เกี่ยวกับสยามภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่อย่างไรก็ดีผู้เขียนมีข้อคิดเห็นว่านอกจากการพยายามจะนำเสนอ ข้อมูล หรือหลักฐานใหม่ ๆ แล้วนั้น การย้อนกลับไปตีความใหม่ต่อหลักฐานหรือข้อมูลที่เคยปรากฏมาแล้ว นั้น ถือเป็นอีกหนึ่งมิติของการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองที่น่าสนใจ ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าด้วย การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ไม่ได้เป็นเพียงเหตุการณ์ทางการเมืองธรรมดาที่เกิดขึ้นแล้ว ดับไป หากแต่ประวัติศาสตร์การเมืองดังกล่าวยังเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่มีการแย่งชิงเพื่อครอง อำนาจนำจากฝ่ายต่าง ๆ อยู่เสมอนับตั้งแต่การเกิดขึ้นของเหตุการณ์จนกระทั่งถึงในปัจจุบัน

ดังจะเห็นได้จากในหลายเหตุการณ์ เช่น ความพยายามในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองผ่านสื่อหนังสือพิมพ์ ทันทีภายหลังที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเป็นบรรยากาศทางการเมืองที่อยู่ในภาวะเป็นหัวเลี้ยวหัวต่อ คณะรัฐบาลภายใต้ระบอบใหม่นอกจากจะต้องเผชิญกับปัญหาความยุ่งยากต่าง ๆ เกี่ยวกับการจัดองค์การเพื่อให้การบริหารบ้านเมืองเป็นไปอย่างเรียบร้อยและมีประสิทธิภาพแล้วนั้น ปัญหาสำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือความรู้สึกที่ไม่แน่นอนในเสถียรภาพของกลุ่มพวกเขาเอง ซึ่งความรู้สึกดังกล่าวมีพื้นฐานมาจากความหวาดระแวง 2 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง เป็นความหวาดระแวงว่าฝ่ายกษัตริย์นิยมจะฉกฉวยกำลังกันและหาทางช่วงชิงอำนาจกลับคืน และความหวาดระแวงประการที่สอง เกิดจากความหวาดกลัวว่าต่างประเทศจะเข้ามาแทรกแซงเหมือนดังการปฏิวัติในประเทศอื่น ๆ ที่ผ่านมาจากความหวาดระแวงดังกล่าวรัฐบาลภายใต้ระบอบใหม่จึงเข้ามาควบคุมหนังสือพิมพ์ โดยการประกาศใช้พระราชบัญญัติสมุดเอกสารและหนังสือพิมพ์ แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช 2475 ซึ่งสาระสำคัญบางประการของพระราชบัญญัติดังกล่าวคือ การจะนำเสนอข่าวสารของราชการ ข่าวทหาร และข่าวต่างประเทศ หนังสือพิมพ์จะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเท่านั้น (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520: 37-41)

ยิ่งกว่านั้น ภายใต้ความขัดแย้งภายในคณะรัฐบาลชุดแรกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่ม “หัวก้าวหน้า” ที่นำโดยหลวงประดิษฐมนูธรรม และ “กลุ่มหัวเก่า” ที่มีพระยามโนปกรณ์นิติธาดา และพระยาทรงสุรเดช เป็นแกนนำ (ดูที่เชิงอรรถ 11) ส่งผลให้รัฐบาลของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ได้เข้ามาควบคุมการทำงานของสื่อหนังสือพิมพ์ขึ้น โดยมีการจัดตั้งกรมโฆษณาขึ้น โดยแต่งตั้งให้หลวงสิริราชไมตรี เป็นหัวหน้ากองโฆษณาทำหน้าที่ในการกลั่นกรองข่าวรัฐบาลก่อนที่จะเผยแพร่ไปยังประชาชน ซึ่งในการกรองข่าวนี้อาจสามารถเลือกเฉพาะข่าวที่ก่อให้เกิดผลดีต่อรัฐบาลฝ่ายเดียว ส่งผลให้สื่อหนังสือพิมพ์บางฉบับเกิดความไม่พอใจและแสดงท่าทีต่อต้าน จนกระทั่งนำไปสู่การลงโทษสั่งปิดสำนักพิมพ์ในเวลาต่อมา (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520: 46-47) แม้ว่าต่อมาเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ทำการรัฐประหารยึดอำนาจรัฐบาลของพระยามโนปกรณ์นิติธาดา บรรดาหนังสือพิมพ์ต่างได้ให้การสนับสนุนคณะรัฐประหารเป็นอย่างดี และท่าทีของรัฐบาลพยาพหลพลพยุหเสนา ก็มีไมตรีที่ดีต่อกลุ่มผู้ทำหนังสือพิมพ์เช่นกัน แต่อย่างไรก็ดี ภายใต้การบริหารของรัฐบาลชุดใหม่ก็ยังไม่มีการออกตัวบทกฎหมายที่เป็นการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพของหนังสือพิมพ์อย่างเป็นทางการ อีกทั้งอำนาจในการควบคุมหนังสือพิมพ์ก็ยังคงขึ้นอยู่กับระบบราชการ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่รัฐบาลยังต้องระวังในเรื่องเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับต่างประเทศ และรัฐบาลยังคงวิตกว่าผู้นิยมระบอบเก่าจะใช้สื่อหนังสือพิมพ์เป็นเครื่องมือในการโค่นล้มระบอบใหม่ ซึ่งในขณะนั้นก็มีหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯเดลิเมล์ ที่อยู่ในเครือบริษัทสยามปริเปรสส์ได้คอยทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงให้กับระบอบกษัตริย์นิยมและเป็นหนังสือพิมพ์ที่ได้รับความนิยมน้อยมาก ด้วยเหตุนี้

เองจึงเป็นผลให้รัฐบาลพญาพลพยุหเสนายังคงต้องการคงอำนาจในการควบคุมสื่อหนังสือพิมพ์เอาไว้ (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520: 51 – 54)

นอกจากเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นเป็นตัวอย่างถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง ในช่วงระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วนั้น ภายใต้บริบททางการเมืองไทยในปี พ.ศ.2563 ก็ได้มีกลุ่มของนักเรียน นักศึกษา และประชาชน รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องต่อรัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา (ดูที่เชิงอรรถ 12) โดยการรวมตัวดังกล่าวพวกเขาเรียกกลุ่มตัวเองว่า “คณะราษฎร 2563” และยังได้ทำการฝังหมุดคณะราษฎร 2563 บริเวณท้องสนามหลวง ในวันที่ 20 กันยายน พ.ศ.2563 ก่อนที่ต่อมาได้มีการถอนหมุดดังกล่าวออกไปโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยให้เหตุผลว่าผิดกฎหมายโบราณสถาน (หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ, 2563: ออนไลน์)

จากปรากฏการณ์การเกิดขึ้นของกลุ่มคณะราษฎร 2563 ประจักษ์ ก้องกีรติ ได้ออกมาแสดงความเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวว่า

“คณะราษฎรได้ กลับมาเกิดใหม่ ในขบวนการนักศึกษา 2563 โดย นักศึกษายุคปัจจุบันได้เชื่อมโยงตัวเองกับคณะราษฎรอย่างใกล้ชิด นับตัวเอง เป็นลูกหลานคณะราษฎร และกลับไปรื้อฟื้นทุกอย่างเกี่ยวกับคณะราษฎรขึ้นมา ทั้งหมด มีม รวมถึงประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ก็ถูกเอามาอ่าน เขียนใหม่ใน แบบฉบับของนักศึกษารุ่นปัจจุบัน”

นอกจากนี้ ประจักษ์ ก้องกีรติ ยังได้อธิบายว่า ตลอดระยะเวลากว่า 88 ปีที่ผ่านมา เส้นชีวิตของเหตุการณ์ 24 มิถุนา 2475 ไม่เคยหยุดนิ่ง ดังจะเห็นได้ว่าในช่วง พ.ศ.2475- พ.ศ. 2488 การเปลี่ยนแปลงการปกครองถูกอธิบายในเชิงบวกเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบใหม่ เช่น เป็นการ "พลิกแผ่นดิน" เพราะขุนนางกับราษฎรเห็นว่า "ระเบียบเก่า" บกพร่องจึงต้องวาง "ระเบียบใหม่" อีกทั้งจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยที่กษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ยังได้มีการให้คุณค่ากับ 24 มิถุนา ด้วยการกำหนดให้เป็นวันชาติ, บรรจุลงแบบเรียน, จัดงานเฉลิมฉลองรัฐธรรมนูญ ต่อมาในช่วง พ.ศ.2490 - พ.ศ.2510 ก็ได้เริ่มปรากฏความหมายเชิงลบเมื่อคณะราษฎรสิ้นสุดอำนาจลงเพราะการรัฐประหารปี 2490 โดย พล.ท. ผิน ชุณหะวัณ ก่อนรื้อถอนความทรงจำได้อย่างเบ็ดเสร็จในยุคจอมพลสฤษดิ์ ทั้งการเปลี่ยนวันชาติ, ยกเลิกงานฉลองรัฐธรรมนูญ, ถอนหมุดคณะราษฎรชั่วคราว และในช่วงก่อน 14 ตุลา 2516 คณะราษฎรก็ได้กลายเป็น "ผู้ร้าย" โดยมีการสร้างคำอธิบายว่าเหตุการณ์ปฏิวัติสยามถูกทำให้เป็นการ "ชิงสุกก่อนห่าม"เพราะ ร. 7 เตรียมพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว กระทั่งก่อนเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลา

2519 ขบวนการนักศึกษาที่รับอิทธิพลทางความคิดของมาร์กซิสม์ และโซเชี่ยลลิสม์ ได้มองว่า เหตุการณ์ 24 มิถุนา ไม่ได้มีสถานะสำคัญมากในทางประวัติศาสตร์ เพราะเป็นการเปลี่ยนกฎกติกา การเมือง ไม่ได้เปลี่ยนความสัมพันธ์ทางชนชั้น วิธีการผลิต ปัจจัยการผลิต (ประจักษ์ ก้องกีรติ, 2563: ออนไลน์)

จากที่ผู้วิจัยได้พยายามนำเสนอข้อมูลไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าภายใต้บริบททางการเมือง หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน 2475 ได้มีความพยายามในการต่อสู้ ช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ นอกจากนี้ประเด็นสำคัญอีกประการคือ ความหมายทางการเมืองต่อ เหตุการณ์ดังกล่าว ดังจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมการเมืองในแต่ละยุคสมัย ซึ่งก็สะท้อนให้เห็นว่าแม้เหตุการณ์ดังกล่าวจะผ่านมาแล้วกว่า 9 ทศวรรษ แต่ก็ยังมีความเชื่อมโยงกับการเมืองไทยในแต่ละยุคสมัยจนกระทั่งในปัจจุบัน

อนึ่ง ด้วยการศึกษาเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ได้ส่งผลกระทบต่อด้านต่าง ๆ อย่างเป็นวงกว้างและมีความเชื่อมโยงกับบริบททางการเมืองหลายยุคหลายสมัย จึงปรากฏให้เห็นว่า เหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้มีประเด็นมากมายที่ชวนให้ถูกนำมาพิจารณาอยู่เสมอ ๆ ดังจะเห็นได้จากผลงานทางวิชาการในช่วงระยะเวลาสามสิบกว่าปีที่ผ่านมา ยกตัวอย่างเช่น การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2535) ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2533) คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย 24 มิถุนายน (ปรีดี พนมยงค์, 2526) ปฏิวัติ 2475 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2535) ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2525) การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่งความรู้ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2525) การปฏิวัติ 2475 (เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์, 2514) ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475 (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2525) คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมือง หลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ” (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2548) ขอฟันฝ่าในฝันอันเหลือเชื่อ: การเคลื่อนไหวของขบวนการ ปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475-2500 (ณัฐพล ใจจริง, 2556) ราษฎรสามัญหลังวันปฏิวัติ 2475 (ศราวุฒ วิสาพรม, 2559) เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีงานในรูปแบบของวิทยานิพนธ์ และรูปแบบอื่น ๆ อีกจำนวนมาก ซึ่งจากงานวิชาการจำนวนมากที่ศึกษาเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางการเมืองในบริบทดังกล่าว สะท้อนให้เห็นอย่างมีนัยสำคัญว่าบริบททางการเมืองดังกล่าวเป็นบริบททางการเมืองที่สำคัญ และมีประเด็นสำคัญจำนวนมากที่ควรค่าแก่การศึกษา

จากปริมาณงานทางวิชาการจำนวนมากที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับบริบททางการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 – 2490 ผู้วิจัยพบว่าม้งานทางวิชาการจำนวนมากที่ได้ใช้งานของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์

เป็นฐานในการจำแนกลักษณะของงานการศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยงานชิ้นดังกล่าวของนครินทร์เป็นการสำรวจและจำแนกงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ออกเป็น 4 กลุ่ม อย่างสังเขป โดยกลุ่มแรกจัดอยู่ในกลุ่มที่มุ่งอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับสภาพของสังคมทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองผ่านทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัย และกลุ่มที่สี่เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2525: 18 – 22)

แต่อย่างไรก็ดี การสำรวจองค์ความรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นในปี พ.ศ.2525 ซึ่งถือได้ว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าวเป็นยุคทองแห่งการศึกษาปรากฏการณ์ทางการเมืองอันเป็นผลพวงจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึงกระนั้น แม้ในปัจจุบันเวลาได้ผ่านยุคทองมาแล้วกว่าสามสิบปี แต่การศึกษาค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับประเด็นสำคัญ ๆ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ก็ยังคงปรากฏอยู่เป็นระยะ ซึ่งจากประเด็นของงานการศึกษาในระยะหลังที่มีการผลิตงานเพิ่มขึ้นนี้เอง ผู้วิจัยจึงมีข้อคิดเห็นว่าจะมีการเพิ่มกลุ่มงานที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็น 2475 เป็นกลุ่มที่ห้า ต่อจากที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่ได้เสนอเอาไว้ในข้างต้น โดยกลุ่มงานที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรเพิ่มเข้ามานั้นคือกลุ่มงานที่มุ่งเน้นการศึกษาที่ว่าด้วย**กระบวนการในการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง**

จากข้อเสนอดังกล่าว ผู้วิจัยได้พยายามย้อนกลับไปพิจารณาผลงานทางวิชาการที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้ทำการสำรวจพรมแดนความรู้ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ซึ่งเห็นได้ว่างานทางวิชาการส่วนในช่วงระยะหลัง มักจะมีลักษณะของการศึกษาที่พยายามจะมุ่งเน้นอธิบายถึงกระบวนการในการต่อสู้เพื่อช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ยกตัวอย่างงานในลักษณะดังกล่าวที่ปรากฏเด่น ๆ อาทิ ขอฟันไฟในฝันอันเหลือเชื่อ : ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิวัติสยาม (พ.ศ.2475 – 2500) ของฉัฐพล ใจจริง (2556) ซึ่งงานชิ้นดังกล่าวได้อธิบายในบางแง่มุมที่ชี้ให้เห็นว่าอะไรคือสาเหตุของการที่คณะราษฎรไม่สามารถสถาปนาหลักการหรืออุดมการณ์ทางการเมืองได้อย่างราบรื่น ยิ่งกว่านั้นคือการสิ้นสุดลงของเจตนารมณ์ของคณะราษฎร นอกจากนี้ความน่าสนใจในงานชิ้นดังกล่าวคือ การแสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการต่อสู้ช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ผ่านกลไกหรือกระบวนการต่าง ๆ อย่างเช่น การผลิตปทานุกรม ของสอ เสถบุตร (ดูที่เชิงอรรถ 13) หนึ่งในนักโทษทางการเมืองจากเหตุการณ์กบฏวรเดช ในปีพ.ศ. 2476 (ดูที่เชิงอรรถ

- 14) รัชพลได้แสดงให้เห็นว่าความน่าสนใจต่อประเด็นของ สอ เสถบุตร คือการที่เขาได้ใช้เวลาในเรือนจำแต่งปทานุกรม อังกฤษ – ไทย ฉบับ “ปฏิบัติปฏิบัติ” ขึ้นมา และได้มีการถูกนำมาปรับปรุงและตีพิมพ์เป็นจำนวนหลายต่อหลายครั้ง และยิ่งกว่านั้นมีการนำไปประยุกต์เป็นโปรแกรมพจนานุกรมที่ใช้กับระบบคอมพิวเตอร์ ซึ่งได้รับความนิยมเป็นอย่างมากในหมู่นักเรียนนักศึกษา ดังนั้นจึงสามารถที่จะบอกได้ว่าปทานุกรมดังกล่าวเป็นที่แพร่หลายอย่างมากในสังคมไทย และประเด็นดังกล่าวนี้เอง รัชพล ใจจริง ได้เผยให้เห็นว่าในหนังสือของ สอ เสถบุตร เล่มดังกล่าวได้ซ่อน “ความเป็นการเมืองของปัญญาชนรอยัลลิสต์” เอาไว้เป็นอย่างมากและมีความแยบยล (ดูที่เชิงอรรถ 15) (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รัชพล ใจจริง, 2556: 199 – 213)

นอกจากตัวอย่างดังกล่าว รัชพลยังได้ยกงานของ แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์ (ดูที่เชิงอรรถ 16) ซึ่งเป็นอีกหนึ่งในนักโทษคนสำคัญของเหตุการณ์กบฏบวรเดช ที่ได้ใช้เวลาที่อยู่ในคุกตั้งโรงเรียนโหราศาสตร์ และมีผู้เรียนกว่า 100 คน นอกจากนี้เขายังได้ร่วมมือกับหลุย ศิริวัต คันคว่ำตำราโหราศาสตร์ จากตำราโหราศาสตร์ของประเทศต่าง ๆ ที่สั่งซื้อจากภายนอกเข้ามาในเรือนจำ โดยมี สอ เสถบุตร เป็นผู้ช่วยแปลให้ และเมื่อเขาได้ศึกษาตำราโหราศาสตร์แตกฉานแล้วนั้น เขาได้สักข้อความต่าง ๆ ลงบนหน้าขาทั้งสองข้างของเขา โดยได้ย่อหลักการสำคัญ ๆ จำนวน 100 บรรทัด และดวง 15 ดวง จากนั้นก็เผาตำราทั้งหมดทิ้งไป ต่อมา แฉล้ม ได้แต่งตำราขึ้นใหม่ในชื่อ เคล็ดลับโหราศาสตร์ ภาค 1 และลักลอบเอาออกมาจากเรือนจำโดยพระมหาสวัสดิ์ที่เข้ามาเทศนาในเรือนจำแล้วนำต้นฉบับไปจัดพิมพ์ถึง 2 ครั้ง (รัชพล ใจจริง, 2556: 222) ต่อมาในปี พ.ศ. 2482 ภายหลังจากที่มีการย้ายนักโทษทางการเมืองไปยังเกาะตะรุเตาได้เพียง 1 เดือน ก็เกิดการหลบหนีของเหล่านักโทษทางการเมืองจำนวน 5 คน และหนึ่งในนั้นคือ แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์ และต่อมาได้ไปลี้ภัยการเมืองที่ประเทศสิงคโปร์ ก่อนที่ต่อมาจะย้ายไปที่มาเลเซีย จนกระทั่งในปีพ.ศ. 2488 รัฐบาลในสมัยนายควง อภัยวงศ์ ได้ออก พ.ร.ก. นิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดฐานกบฏและจลาจล โดยให้ย้อนไปจนถึงเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ. 2476 และให้ผู้ที่ได้รับโทษแล้วหรือผู้ที่กำลังหลบหนีพ้นจากความผิดนั้น ๆ ทั้งหมด (พระราชกำหนดนิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำความผิดฐานกบฏและจลาจล พ.ศ. 2488 อ้างถึงใน รัชพล ใจจริง, 2556: 227) จากนั้น แฉล้ม ที่ได้รับนิรโทษกรรมก็ได้เดินทางกลับมายังประเทศไทยและจัดพิมพ์หนังสือชื่อ “เคล็ดลับโหราศาสตร์” นอกจากนี้ยังได้มีการจัดสร้างศาลพระทรงเมืองโดยได้ตั้งชื่อศาลดังกล่าวว่า “ฤๅษี 76 เทพการเมือง” ทั้งนี้เพื่อเป็นการระลึกถึงคณะเจ้าผู้ที่เสียสละชีวิต ซึ่ง แฉล้ม ได้กล่าวว่าเขาคือคนเดียวในคณะเจ้าที่มีความรู้เรื่องโหราศาสตร์และสามารถที่หยั่งรู้อนาคตได้ และจะใช้วิชาความรู้นี้ในการคุ้มครองกษัตริย์จากภัยคอมมิวนิสต์ได้ และหากพิจารณาจาก 76 รายชื่อ จะพบว่ารายชื่อสามารถจำแนกออกเป็นสามส่วนคือ ส่วนที่มาจากกบฏบวรเดช 2476 กบฏนายสิบ 2478 และ

กบฏ 2481 ซึ่งแฉล้มให้ความเห็นว่า ฤๅษี 76 เทพการเมืองนี่เองคือเหล่าคนที่เสียสละชีวิตเพื่อปกป้อง กษัตริย์ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ฌัฐพล ใจจริง, 2556: 229 – 233)

จากหลักฐานทั้งสองชิ้นในช่วงต้นที่ผู้วิจัยหยิบยกมาจากงานของ ฌัฐพล ใจจริง ที่เขานำมาใช้ เพื่อที่จะอธิบายให้เห็นถึงสาเหตุของความไม่ราบรื่นของคณะราษฎรในการที่จะสถาปนาความคิด หรืออุดมการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และพยายามแสดงให้เห็นถึง กระบวนการในการพยายามต่อสู้จากฝ่ายที่ไม่เห็นด้วย หรือฝ่ายปฏิปักษ์ ภายหลังจากการพิจารณา งานชิ้นดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจเป็นพิเศษต่อประเด็นเกี่ยวกับ **กระบวนการหรือกลไกในการพยายามต่อสู้ของฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยหรือเป็นปฏิปักษ์กับคณะราษฎร** ซึ่งจากตัวอย่างจะเห็นได้ว่า ทั้ง สอ เสถบุตร และแฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์ ต่างพยายามใส่ความคิดทางการเมืองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองในแบบที่พวกเขาต้องการ ใส่กลับเข้าไปในสิ่งต่าง ๆ ที่ผู้คนทั่วไปมีความคุ้นชินในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่ยึดโยงอยู่กับวิถีคิดหรือความเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งวิธีการดังกล่าวนี้เองที่ผู้วิจัยเรียกว่า **“การจัดวางความคิดทางการเมือง”** (รายละเอียดจะอธิบายในบทที่ 3)

จากกรณีดังกล่าว จะเห็นได้ว่าฝ่ายตรงข้ามของคณะราษฎรที่แม้จะถูกคุมขังอยู่ในคุกแต่ก็ยังสามารถที่จะมีกระบวนการหรือกลไกในการต่อสู้เพื่อจัดวางความคิดทางการเมืองได้ ซึ่งกระบวนการเหล่านี้ในมุมมองของฌัฐพลถือว่าเป็นหนึ่งในอุปสรรคสำคัญที่ส่งผลต่อการสถาปนาความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร ซึ่งผู้วิจัยเองก็เห็นด้วยกับฌัฐพล แต่อย่างไรก็ดีในทางตรงกันข้าม ผู้วิจัยมีข้อสงสัยบางประการว่า ขณะที่คณะราษฎรเองในฐานะที่สามารถครองอำนาจนำ และมีอำนาจทางการเมืองพร้อมทั้งมีโอกาสในการบริหารประเทศอย่างเต็มที่ที่อยู่ยาวนานหลายปี เมื่อเทียบกับกรณีของ สอ เสถบุตร และแฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์ ที่มีฐานะเป็นเพียงนักโทษทางการเมืองในช่วงระยะเวลาดังกล่าว คณะราษฎรได้ใช้กระบวนการหรือกลไกอะไรบ้างในการพยายามรักษาการครองอำนาจนำหรือมีความพยายามในการจัดวางความคิดทางการเมืองอย่างไรบ้าง

อนึ่ง นอกจากในงานของฌัฐพล ใจจริง ที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น หนังสือที่ชื่อ **“ราษฎรธิปไตย การเมือง อำนาจ และทรงจำของ (คณะ) ราษฎร”** ที่เขียนโดยศรัญญู เทพสงเคราะห์ (2562) ก็เป็นงานอีกหนึ่งชิ้นที่ผู้วิจัยพิจารณาแล้วพบว่ามิกลื่นอายุของแนวคิดว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมืองอยู่ด้วยเช่นกัน กล่าวคือชิ้นดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงหลักฐานและร่องรอยสำคัญหลายประการเกี่ยวกับการพยายามจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎรในภาคอีสาน ประเด็นที่น่าสนใจในงานชิ้นนี้คือ ศรัญญู ได้แสดงให้เห็นถึงการเกิดขึ้นของสร้างอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญในอีสานที่มีจำนวนมาก และนอกจากนี้ยังมีตัวบทลอนล่าที่กล่าวถึงความสำคัญของรัฐธรรมนูญ

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ศรีธัญญ์ ได้พยายามที่จะชี้ให้เห็นว่าทั้งการเกิดขึ้นของอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญและตัวบทกลอนลำเล่านั้นคือสำนักพลเมืองในยุคของคณะราษฎร แต่อย่างไรก็ดีเมื่อผู้วิจัยพิจารณาจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดสิ่งเหล่านั้นขึ้นมา ทำให้พบว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นคือการสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการที่จะจัดวางความคิดทางการเมืองจากฝ่ายคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดวางแนวความคิดทางการเมืองที่ว่าด้วยระบอบการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งนี้หากพิจารณาอย่างละเอียดจากสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์ทางการเมืองและตัวบทกลอนลำที่ ศรีธัญญ์ ได้นำมาแสดงเป็นหลักฐาน จะพบว่าแท้จริงแล้วสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นหาได้ใช้สำนักพลเมืองฝ่ายเดียวเท่านั้น หากแต่ส่วนหนึ่งนั้นเป็นความพยายามของรัฐบาลในสมัยนั้นได้จัดให้มีการประกวดการสร้างอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญขึ้น ดังนั้นต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเห็นว่าข้อเสนอของ ศรีธัญญ์ ยังคงสามารถนำมาเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันได้อีก และยิ่งกว่านั้นประเด็นที่ผู้วิจัยเห็นว่าควรจะนำมาศึกษาเพิ่มเติมโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือ กระบวนการหรือกลไกในการพยายามจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร ซึ่งหากได้ทำการศึกษาต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเชื่อว่าน่าจะช่วยให้เกิดความชัดเจนยิ่งขึ้น และอาจจะพบรากฐานหรือร่องรอยความคิดทางการเมืองแบบอื่น ๆ รวมไปถึงการปะทะทางความคิด และอุดมการณ์ทางการเมืองภายใต้บริบททางสังคมการเมืองดังกล่าวได้อีกด้วย

นอกจากงานของนักวิชาการทั้งสองท่านที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ชาตรี ประภิตนนทการ เป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่น่าสนใจเกี่ยวกับ ประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางด้านศิลปะ ภายใต้บริบททางการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 -2490 ชาตรีอธิบายว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าวซึ่งเป็นเวลา 15 ปีที่การเมืองไทยอยู่ภายใต้อำนาจและการนำของคณะราษฎร ที่ก้าวขึ้นมามีบทบาทแทนกลุ่มอำนาจเก่า ชาตรีจึงเรียกงานศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวว่า “ศิลปะคณะราษฎร” และอธิบายต่อว่าสำหรับแนวทางหลักของงานศิลปะในช่วงรัฐบาลคณะราษฎร คือแนวทางที่เรียกว่า “ศิลปะเพื่อการเมือง” ซึ่งมีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานสำคัญในการสนองนโยบายทางการเมืองผ่านงานศิลปะ และมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำสำคัญในการสร้างนโยบายทางศิลปะต่าง ๆ นอกจากนี้ชาตรี ยังได้ชี้ให้เห็นว่าศิลปะเพื่อการเมืองในความหมายของยุคนั้น คือการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเป้าหมายสำคัญสองประการคือ หนึ่งงานศิลปะที่เกิดขึ้นในยุคนั้นจะมุ่งเน้นในการทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างความชอบธรรมแก่ระบอบการปกครองใหม่และกลุ่มอำนาจใหม่ และสองงานศิลปะในช่วงเวลาดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการกล่อมเกลาคิด อุดมการณ์ ตลอดจนระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองไทยในขณะนั้น (ชาตรี ประภิตนนทการ, 2550: 98-99)

ทั้งนี้ หากนำคำอธิบายของชาตรีที่มีต่องานศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ย้อนกลับไปพิจารณาของศรัณยูตามที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วนั้น จะเห็นได้ชัดเจนว่าอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รวมทั้งตัวบทกลอนลำที่ศรัณยูได้นำมาประกอบเป็นหลักฐาน ก็จะได้เห็นว่าสิ่งเหล่านั้นหาได้ใช้สำนึกของราษฎรตามที่เขาเข้าอธิบายแต่อย่างใด หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของนโยบายของรัฐบาลที่พยายามจะใส่ความหมายทางการเมืองบางประการลงไปในงานสิ่งก่อสร้างหรือวรรณกรรมเหล่านั้น

อนึ่ง จากคำอธิบายของ ชาตรี ต่องานศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2475 – 2490 ผู้วิจัยเห็นด้วยเป็นอย่างยิ่งในแง่ของการตีความต่อวัตถุประสงค์ และเป้าหมายในการก่อให้เกิดงานศิลปะในรูปแบบต่าง ๆ แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าการเรียกศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวว่า “ศิลปะคณะราษฎร” อาจจะนำไปสู่ความสับสน และความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนบางประการ กล่าวคือ หากเราพิจารณางานของ วิภา มโนพิโมกษ์ (2520) ที่ได้ทำการศึกษาถึงความขัดแย้งภายในคณะราษฎร ก็จะพบว่านับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ความสัมพันธ์ของคณะผู้ก่อการไม่ได้มีความเป็นเอกภาพ และได้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการ หรือยิ่งกว่านั้นหากพิจารณาประกอบกับปาฐกถาที่ปรีดี พนมยงค์ เคยกล่าวไว้ว่า

“คณะราษฎรมีความผิดพลาดหลายประการอันเป็นผลประจักษ์อย่างหนึ่งที่เราเห็นว่า มีความแตกแยกกันภายในคณะราษฎร ปัญหาที่จะต้องพิจารณาคือ เหตุใดคณะราษฎรจึงมีความแตกแยกกัน ความแตกแยกกันนั้นเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างกันในระดับจิตสำนึกแห่งความเสียสละ การเห็นแก่ตัวภายหลังที่ได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว และแตกต่างกันในทรรศนะทางสังคม ที่แต่ละคนและกลุ่มบุคคลที่มีซากทรรศนะเก่าค้างอยู่น้อยบ้างมากบ้าง สมาชิกทุกคนมีทรรศนะตรงกันยอมพลีชีพพร้อมกัน เฉพาะการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น เมื่อได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว ได้แตกแยกกันตามทรรศนะคงที่ ถอยหลัง ก้าวหน้าทีแต่ละคนแต่ละกลุ่มมีอยู่...” (ปรีดี พนมยงค์, 2543: 33 – 34) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ก็ยิ่งทำให้เห็นชัดเจนว่าคณะผู้ก่อการเองไม่ได้มีความเป็นหนึ่งเดียว ดังนั้นเพื่อไม่ให้เกิดความสับสนว่ากิจกรรม นโยบาย หรือแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ถูกเรียกแบบเหมารวมว่าเป็นมรดกคณะราษฎร ต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่าควรที่จะมีการตีความความเป็น “คณะราษฎร” เสียใหม่ ซึ่งภายหลังการตีความความเป็นคณะราษฎรใหม่

นั้น อาจส่งผลไปสู่การตีความใหม่ต่องานศิลปะและกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวด้วย ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความคาดหวังว่าภายหลังจากการตีความความเป็นคณะราษฎรใหม่ จะช่วยให้เราได้เห็นการเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และที่สำคัญคือจะทำให้เราเกิดความเข้าใจต่อประวัติศาสตร์การเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวแบบตรงไปตรงมามากยิ่งขึ้น

จากที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีข้อคิดเห็นว่านอกจากปัจจัยแวดล้อมต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการสถาปนาความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองของฝ่ายคณะราษฎร ปัจจัยที่สำคัญอีกประการที่จำเป็นจะต้องย้อนกลับมาพิจารณาและทำความเข้าใจอย่างยิ่ง นั่นก็คือกลไกหรือแนวทางในการพยายามรักษาการครองอำนาจนำของกลุ่มคณะราษฎรเอง ซึ่งต่อประเด็นดังกล่าวจากการสำรวจวรรณกรรมผู้วิจัยยังไม่พบว่ามีการศึกษาค้นคว้าอย่างเป็นระบบ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าว โดยมุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการในการจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะราษฎรในช่วง พ.ศ.2475 –2490 (ดูที่เชิงอรรถ 17) กล่าวคือการพยายามทำความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการหรือกลไกในการพยายามจะวางรากฐานทางความคิดเกี่ยวกับแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ จากสมาชิกในแต่ละกลุ่มของคณะผู้ก่อการการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

1.2 คำถามหลักในการวิจัย

ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - 2490 คณะราษฎรมีกระบวนการหรือกลไกในการจัดวางความคิดทางการเมืองอย่างไร และอะไรคือสาเหตุหรืออุปสรรคสำคัญของการสถาปนาแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการ หรือกลไกในการจัดวางแนวความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร พ.ศ.2475 – พ.ศ.2490
2. เพื่อศึกษาและเผยให้เห็นถึงชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการพยายามที่จะจัดวางในช่วงพ.ศ. 2475 – พ.ศ.2490

1.4 ขอบเขตการวิจัย

ขอบเขตทางด้านเนื้อหา งานวิจัยชิ้นนี้เลือกที่จะมุ่งเน้นศึกษาประเด็นสำคัญเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ในการจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร ภายใต้บริบททางสังคมการเมือง ในช่วง พ.ศ. 2475 - 2490

ขอบเขตทางด้านระยะเวลา นับตั้งแต่เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 – 2490

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถอธิบายรูปแบบหรือกระบวนการการจัดวางแนวความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร ในช่วง พ.ศ. 2475 – 2490
2. มีความรู้และสามารถอธิบายให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการพยายามที่จะจัดวางชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอะไรบ้างในช่วง พ.ศ. 2475 – 2490
3. สามารถสร้างองค์ความรู้จากการนำแนวความคิดการจัดวางความคิดทางการเมืองมาประยุกต์ใช้และนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยได้

1.6 ระเบียบวิธีการวิจัย (Research Methodology)

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกที่จะใช้วิธีการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง กล่าวคือ มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจด้วยบททางการเมือง (Text) พร้อม ๆ กับการให้ความสำคัญว่าตัวบทดังกล่าวอยู่ในบริบททางการเมืองใดเป็นการเฉพาะเจาะจง (Context) นอกจากนี้ผู้วิจัยได้นำเอาแนวความคิดของอันโตนิโอ กรัมชี่ มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบทฤษฎีในการแสวงหาความรู้และทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองไทย ดังนั้นนอกจากการจะต้องทำความเข้าใจวิธีคิดของกรัมชี่เกี่ยวกับสรรพสิ่งและทฤษฎีของเขา สิ่งสำคัญอีกประการหนึ่งที่ต้องทำความเข้าใจในเบื้องต้นก่อนที่นำไปสู่การกำหนดวิธีวิทยาของการศึกษาในครั้งนี้ คือ แนวทางในการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในแบบของกรัมชี่ กล่าวคือการทำทำความเข้าใจภววิทยา ญาณวิทยา และวิธีวิทยาแบบกรัมชี่ ซึ่งถึงแม้ว่ากรัมชี่เองจะไม่ได้อธิบายแนวทางในการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ของเขาแบบตรงไปตรงมา แต่ก็ได้มีนักวิชาการที่สนใจในวิธีคิดของกรัมชี่ได้พยายามอธิบาย และชี้ให้เห็นถึงความสำคัญตลอดจนแนวทางในการแสวงหาความรู้ทางสังคมศาสตร์ในแบบ

ของอันโตนิโอ กรัมซี (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 61 – 87) โดยสามารถอธิบายได้อย่างสังเขปดังต่อไปนี้

ในส่วนของภววิทยา (Ontology) ของกรัมซีนั้นเป็นแบบที่เรียกว่าการต่อต้านรากฐานนิยม (Anti – Foundationalism) กล่าวคือ กรัมซีไม่เชื่อว่าสรรพสิ่งทั้งหมดนั้นดำรงอยู่จริงโดยตัวมันเอง หากปราศจากการให้คุณค่าและความหมายโดยสังคม ดังนั้นจากฐานคิดดังกล่าวจึงนำไปสู่ทฤษฎีการหาความรู้ หรือญาณวิทยา (Epistemology) ในลักษณะที่วิพากษ์แนวทางแบบปฏิฐานนิยม ซึ่งนั่นหมายความว่าแนวทางการแสวงหาความรู้จึงเป็นแนวทางแบบสัจจะนิยม (Realism) ซึ่งเชื่อว่ามนุษย์และโครงสร้างทางสังคมมีความสัมพันธ์และส่งผลต่อกันและกัน และนอกจากนี้หากพิจารณาจากงานของเขาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เขาสนใจเป็นพิเศษคือ เรื่องของโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) หรือกล่าวให้ยิ่งกว่านั้น แนวคิดและทฤษฎีทั้งหลายของกรัมซีเกิดขึ้นเพื่อที่พยายามจะทำความเข้าใจถึงการจัดวางแนวความคิดของกลุ่มพลังทางสังคมในประเด็นต่าง ๆ อย่างเช่น ประเด็นความชอบธรรม ประเด็นความยุติธรรม ประเด็นความเสมอภาค และเสรีภาพ เป็นต้น ซึ่งประเด็นต่าง ๆ เหล่านี้การแสวงหาความรู้ในแบบปฏิฐานนิยมไม่สามารถที่จะเข้าถึงได้ หรือแม้แต่การแสวงหาความรู้ในแบบสัจจะนิยมเองที่ให้ความสำคัญกับเรื่องของโครงสร้างก็ไม่สามารถที่จะอธิบายได้อย่างครอบคลุม ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยวิธีการตีความผสมผสานกับแนวทางการศึกษาแบบสัจจะนิยม จึงจะสามารถเผยให้เห็นถึงความรู้ที่อยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อน (Buddharaksa, 2012: 5 – 9; วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 61-86; สุรพงษ์ ชัยนาม, 2557: 131 – 146) จากความสัมพันธ์ของภววิทยาและญาณวิทยาดังที่ได้กล่าวไปนั้น ในการศึกษาครั้งนี้จึงนำไปสู่การกำหนดวิธีวิทยาดังต่อไปนี้

สำหรับวิธีที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้จะใช้วิธีการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ที่เน้นไปที่การศึกษาค้นคว้าผ่านเอกสารเป็นหลัก (Documentary research) ซึ่งจะใช้ข้อมูลทั้งที่เป็นเอกสารเอกสารชั้นต้น (Primary Document) และข้อมูลจากเอกสารชั้นรอง (Secondary Document) อาทิ ตำรา งานวิจัย บทความ และงานนิพนธ์ทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง และในส่วนของวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยเลือกที่จะใช้การตีความ (Interpretative) (ดูที่เชิงอรรถ 18)

สำหรับการนำเสนอเนื้อหาของงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยได้ออกแบบการนำเสนองานวิจัยครั้งนี้ ออกเป็น 7 บทดังต่อไปนี้

บทที่ 1 บทนำ : เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของปัญหาและความจำเป็นในการที่จะต้องศึกษาวิจัยในครั้งนี้ นอกจากนี้เนื้อหาในส่วนนี้ยังจะประกอบไปด้วย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย คำถามหลักของการวิจัย ขอบเขตของการวิจัย และเนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยจึงได้ใส่ระเบียบวิธีการวิจัยไว้ในบทที่ 1 นี้ด้วย

บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม : เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ในรูปแบบต่าง ๆ ผ่านงานวิจัย ตำรา เอกสารทางวิชาการ และอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 แนวความคิด ทฤษฎีและกรอบการวิเคราะห์ : เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการทำความเข้าใจแนวความคิดทฤษฎีที่ใช้เป็นฐานสำหรับการวิเคราะห์ และจากนั้นก็แสดงให้เห็นถึงการนำทฤษฎีดังกล่าวมาประยุกต์ และพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและเมืองไทย ก่อนที่จะนำไปใช้เป็นตัวแบบในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 – 2490 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการนำไปใช้เป็นการรอบเพื่อตีความใหม่ต่อความเป็น “คณะราษฎร” และกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ ที่เป็นผลเนื่องมาจากคณะราษฎร

บทที่ 4 การเลื่อนไหลของกลุ่มประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม: เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคมการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 – พ.ศ.2490

บทที่ 5 การรื้อถอนแนวความคิดและชุดอุดมการณ์เก่าภายหลังการปฏิวัติสยาม: เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะผู้ก่อการได้ใช้ยุทธวิธีหรือกลไกอะไรบ้างในการที่จะรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่า

บทที่ 6 ความพยายามในการจัดวางระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม : เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นถึงกลไกต่าง ๆ ที่คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่พยายามที่จะจัดวางชุดความคิดและอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใหม่ใส่กลับเข้าไป

บทที่ 7 บทสรุปและข้อเสนอแนะบางประการ : เนื้อหาในบทสุดท้ายนี้จะเป็นการอภิปรายสรุปผลการวิจัย ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ ศาสนา ความเชื่อ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่ส่งผลต่อความพยายามในการแย่งชิงพื้นที่เพื่อจัดวางความคิดทางสังคมการเมืองใหม่ในบริบททางการเมืองช่วง พ.ศ.2475 – 2490 นอกจากนี้ก็จะเป็นข้อเสนอแนะบางประการเกี่ยวกับงานวิจัยในครั้งนี้

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม

“คณะราษฎรมีความผิดพลาดหลายประการอันเป็นผลประจักษ์อย่างหนึ่งที่เราเห็นว่า มีความแตกแยกกันภายในคณะราษฎร ปัญหาที่จะต้องพิจารณา คือเหตุใดคณะราษฎรจึงมีความแตกแยกกัน ความแตกแยกกันนั้นเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างกันในระดับจิตสำนึกแห่งความเสียสละ การเห็นแก่ตัวภายหลังที่ได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว และแตกต่างกันในทรรศนะทางสังคม ที่แต่ละคนและกลุ่มบุคคลที่มีชากทรรศนะเก๋าค้างอยู่น้อยบ้างมากบ้าง สมาชิกทุกคนมีทรรศนะตรงกันยอมพลีชีพร่วมกัน เฉพาะการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น เมื่อได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว ได้แตกแยกกันตามทรรศนะคงที่ ถอยหลัง ก้าวหน้าที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีอยู่...” (ปรีดี พนมยงค์, 2543: 33-34)

สำหรับเนื้อหาในบทนี้จะเน้นไปที่ว่าด้วยการทบทวนสถานะองค์ความรู้ในการศึกษาเกี่ยวกับ “คณะราษฎร” ในฐานะที่เป็นตัวแสดงสำคัญของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 พร้อมทั้งอภิปรายถึงข้อจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ โดยเนื้อหาจะแบ่งออกเป็นสองส่วนหลัก ๆ ส่วนแรกได้แก่ประเด็นสภาพปัญหาของการศึกษาเกี่ยวกับคณะราษฎร อันได้แก่ปัญหาของการนิยามความหมายของคณะราษฎร รวมถึงการปัญหาของการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์ของคณะราษฎร และส่วนที่สองจะเป็นการนำเสนอและอภิปรายถึงงานวิชาการที่เกี่ยวข้องกับประเด็นต่าง ๆ ของคณะราษฎร

2.1 สภาพปัญหาของการศึกษาที่ว่าด้วยคณะราษฎร

กล่าวได้ว่าเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยามในปี พ.ศ. 2475 นั้นไม่ได้เป็นเพียงประวัติศาสตร์ทางการเมืองธรรมดาที่เกิดขึ้นแล้วดับไป หากแต่ยังเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่มีการแย่งชิงเพื่อครองอำนาจนำอยู่เสมอ ดังนั้นเองภายใต้ความพยายามในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองจึงมักจะมีการพยายามช่วงชิงความหมายบางประการด้วย ในกรณีของความหมายของคณะราษฎรและการพยายามสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับคณะราษฎรเองก็เช่นกัน ซึ่งต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่า การย้อนกลับไปทำความเข้าใจต่อความหมายของความเป็นคณะราษฎรและอุดมการณ์ของคณะผู้ก่อการ จะช่วยให้เข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์การเมืองไทยได้อย่างตรงไปตรงมามากยิ่งขึ้น

2.1.1 ปัญหาของการนิยามความหมายที่ว่าด้วย “คณะราษฎร”

เนื้อหาในส่วนนี้ผู้เขียนจะเริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปตั้งคำถามที่ว่า **“คณะราษฎรคือใคร และ ใครคือคณะราษฎร”** ซึ่งข้อเท็จจริงดังกล่าวเป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้ที่สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การเมืองไทยว่า “คณะราษฎร” ก็คือกลุ่มคณะบุคคลผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม ในตอนรุ่งโรจน์ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 โดยประกอบไปด้วยสมาชิกสามส่วน คือ ฝ่ายทหารบก ฝ่ายทหารเรือ และฝ่ายพลเรือน แต่คำตอบดังกล่าวอาจจะไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้เป็นฐานในการอธิบายถึงผลกระทบต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง และยิ่งกว่านั้นอาจจะก่อให้เกิดความสับสนตามมาอีกหลายประการ ดังนั้นการย้อนกลับมาพิจารณาว่า **“คณะราษฎรคือใคร และ ใครคือคณะราษฎร”** จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการที่จะศึกษาหรือทำความเข้าใจเกี่ยวกับสยามภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในลำดับต่อไป

ก. คณะราษฎรคือใคร

จากการสำรวจเอกสาร หลักฐานและงานวิชาการที่พยายามอธิบายถึงการก่อตัวของกลุ่มคณะราษฎร พบว่าการอธิบายต่อประเด็นดังกล่าวแล้วแต่มีลักษณะการอธิบายไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือแสดงให้เห็นว่า “คณะราษฎร” คือกลุ่มคณะบุคคลที่ได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นการปกครองในระบอบพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยได้มีการก่อตัวอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งมีผู้ร่วมก่อตั้งครั้งแรก 7 คน ประกอบไปด้วย 1. นายปรีดี พนมยงค์ (2443 – 2526) นักศึกษาวิชากฎหมายและวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งกำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก ณ มหาวิทยาลัยปารีส ประเทศฝรั่งเศส 2. นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ (2440 – 2507) นายทหารที่กำลังศึกษาวิชาการทหารปืนใหญ่ อยู่ที่โรงเรียนนายทหารของฝรั่งเศส 3. นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี (2440 – 2525) อดีตนายทหารที่ได้ลาออกจากราชการแล้วเดินทางไปศึกษาทางด้านวิชารัฐศาสตร์ในประเทศฝรั่งเศสด้วยทุนส่วนตัว 4. นายร้อยตรีทัศนัย มิตรภักดี (2441 – 2476) นายทหารที่กำลังศึกษาวิชาการทหารม้าที่ประเทศฝรั่งเศส 5. หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี, 2441 – 2534) ผู้ช่วยเลขานุการประจำสถานทูตสยาม กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งเคยเป็นนักเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม และเป็นทหารอาสาเมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง 6. นายตัว ลพานุกรม (2441 – 2484) นักศึกษาด้านวิชาวิทยาศาสตร์ ที่กำลังศึกษาในระดับชั้นปริญญาเอกในมหาวิทยาลัยในประเทศสวิตเซอร์แลนด์ และเคยเป็นนายสิบในกองทหารอาสาสงครามเมื่อสงครามโลกครั้งที่หนึ่ง 7. นายแนบ พหลโยธิน (2443 – 2489) เนติบัณฑิตอังกฤษ และกำลังศึกษาวิชากฎหมายแพ่ง

เศรษฐศาสตร์การเมืองที่มหาวิทยาลัยในปารีส (ปรีดี พนมยงค์, ใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2475:128 ; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 296 – 297; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2547: 25 – 26; อังรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2543: 14)

ในส่วน of ชื่อกลุ่ม “คณะราษฎร” ปรีดี พนมยงค์ อธิบายว่าก่อนที่ผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะรวมเป็นคณะเดียวกันนั้น แต่ละกลุ่มต่างก็มีชื่อกลุ่มของตนเองบ้าง และบางกลุ่มก็ยังไม่มียชื่อกลุ่ม แต่เมื่อผู้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รวมเป็นคณะเดียวกันแล้ว ก็ได้ใช้ชื่อคณะเดียวกันว่า “คณะราษฎร” โดยชื่อดังกล่าวมาจากการเสนอของเขาเองในคราวประชุมก่อตั้งที่กรุงปารีส ปรีดี ยังอธิบายต่อว่าเหตุที่ต้องใช้คำว่า “คณะ” นั้นเนื่องจากเมื่อก่อน พ.ศ.2475 ในปทานุกรมของกระทรวงธรรมการหรือทางราชการก็ยังไม่ได้มีการใช้คำว่า “พรรค” เพื่อเรียกองค์การหรือพรรคการเมือง หากแต่คำว่าพรรคในตอนนั้นใช้เรียกกันในทางการทหารเรือ แต่ในการร่วมกันทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้ที่ร่วมคิดการกระทำจำต้องมีการจัดตั้งองค์การ หรือสมาคมการเมือง ที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า “Political Party” หรือเรียกกันย่อ ๆ ว่า “Party” ดังนั้นจึงสามารถที่จะกล่าวได้ว่าคำว่า “คณะ” ที่ปรีดีตั้งใจใช้นั้นมีเจตนาที่จะสื่อความในนัยยะที่หมายถึง “พรรคการเมือง” ส่วนคำว่า “ราษฎร” นั้นมาจากการที่ปรีดี ตีความสุนทรพจน์ที่อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln) ประธานาธิบดีคนที่ 16 ของสหรัฐอเมริกา (ปราณี ทิพยรัตน์ และสิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์, มปท:8) ได้กล่าวเอาไว้เมื่อปี ค.ศ. 1863 โดยมีใจความตอนหนึ่งว่า “...that government of the people, by the people, for the people, ...” ปรีดีได้แปลประโยคดังกล่าวว่า “**รัฐบาลของราษฎร, โดยราษฎร, เพื่อราษฎร**” พร้อมให้เหตุผลว่านี่คือประโยคที่กล่าวสรุปคำว่า “ประชาธิปไตย” ไว้ได้อย่างเหมาะสม และเมื่อย้อนกลับมาพิจารณาคณะผู้ก่อการ ซึ่งปรีดีซึ่งเชื่อว่าทุกคนเป็นราษฎรไทยแท้จริง และสมาชิกคณะราษฎรทั้งหลายยอมอุทิศตน และความเหน็ดเหนื่อยเพื่อราษฎรให้บรรลุถึงซึ่งประชาธิปไตย เขาจึงเลือกที่จะใช้คำว่า “ราษฎร” เป็นชื่อองค์การในการเคลื่อนไหวทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม (ปรีดี พนมยงค์, 2552: 73 – 76)

อนึ่ง อีกประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับสมาชิกภาพของคณะราษฎร คือ การที่ปรีดีได้เสนอต่อที่ประชุม และที่ประชุมมีมติเห็นชอบว่าจะควรที่จะต้องมี “คณะผู้ก่อการ” (Promoters) ซึ่งประกอบเป็นกองหน้าของราษฎร โดยให้มีการจำแนกสมาชิกคณะราษฎรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ตี1. จะเป็นบุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงม็อยึดอำนาจ ตี2. จะเป็นบุคคลที่ได้รับคำชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว และ ตี3. จะเป็นบุคคลที่จะได้รับคำชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจ ภายหลังจากการยึดอำนาจรัฐได้ และมีท่าทีว่าจะ

ผลสำเร็จมากกว่าเป็นความไม่สำเร็จ ซึ่งจากนั้นแนวคิดดังกล่าวได้ถูกนำไปปฏิบัติอย่างเคร่งครัด จนกระทั่งนำไปสู่การยึดอำนาจได้สำเร็จ ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 (ปริดี พนมยงค์, 2552: 76 – 77)

กล่าวโดยสรุป จากที่ผู้เขียนได้อภิปรายไปในข้างต้น “คณะราษฎร” ก็คือกลุ่มคณะบุคคลที่คิดจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยได้รวมตัวและก่อตั้งกลุ่มขึ้นอย่างเป็นทางการภายใต้ชื่อที่เรียกตัวเองว่า คณะราษฎร และได้กำหนดคุณลักษณะของผู้ที่จะเข้าร่วมเป็นสมาชิกไว้สามประเภทที่ได้กล่าวไปแล้ว

ข. ใครคือคณะราษฎร

ต่อเนื่องจากการที่คณะราษฎรได้ทำการจัดตั้งองค์การอย่างเป็นทางการ จากนั้นก็ได้มีการดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยวิธีการทางลับ โดยเริ่มจากการให้หัวหน้าสายแต่ละสายหาสมาชิกเพิ่มอีกสายละ 2 คน ก่อนแล้วค่อยๆ แยกไปเป็นหัวหน้าสายย่อยใหญ่ย่อยแตกสาขาออกไป โดยการคัดเลือกสมาชิกจะต้องคำนึงถึงความเสียสละเพื่อชาติอย่างแท้จริง ทั้งความกล้าหาญ และความสามารถในการรักษาความลับ (ปริดี พนมยงค์, 2557:130-131) (ตามคุณสมบัติที่ผู้เขียนได้อภิปรายไปแล้วในข้างต้น) การดำเนินการได้ดำเนินไปตามยุทธศาสตร์ที่ได้วางเอาไว้อย่างเคร่งครัด มีการรวบรวมสมัครพรรคพวกทั้งที่อยู่ต่างประเทศ และในประเทศและแบ่งหน้าที่กันทำอย่างเป็นระบบ แม้ในช่วงก่อนวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จะมีกระแสข่าวว่าจะเกิดการยึดอำนาจเล็ดลอดออกมา รวมไปถึงความขัดแย้งในเรื่องของอุดมการณ์ที่ไม่ได้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมดของสมาชิก แต่ในท้ายที่สุดการตัดสินใจในการยึดอำนาจก็เกิดขึ้นและสามารถยึดอำนาจได้สำเร็จ (ดูที่เชิงอรรถ 19)

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้พยายามสำรวจเอกสารและงานวิชาการที่ได้มีการอธิบายถึงสมาชิกสายต่าง ๆ ว่ามีใครบ้างที่ได้เข้าร่วมในการก่อการ ได้พบว่าข้อเท็จจริงของประเด็นดังกล่าวมีอยู่หลายชุดด้วยกัน เช่น จำนวนของชัยอนันต์ สมุทรวณิช และพิรศักย์ จันทวรินทร์ บันทึกลับเอาไว้ว่าสมาชิกคณะราษฎรมีทั้งหมด 99 คน (ชัยอนันต์ สมุทรวณิช และ พิรศักย์ จันทวรินทร์, 2525: 8-11) ซึ่งข้อมูลดังกล่าวได้อ้างอิงมาจากงานของ วิณา มโนพิโมกษ์ แต่กระนั้นข้อมูลดังกล่าวของวิณา ก็ไม่มีการอ้างอิงว่านำมาจากแหล่งใด (วิณา มโนพิโมกษ์, 2520: 234-237) ในจำนวนของชาญวิทย์ เกษตรศิริ บันทึกลับเอาไว้ว่า คณะราษฎรมีสมาชิกทั้งหมด 102 คน ข้อมูลดังกล่าวของชาญวิทย์ ได้รวบรวมจากเอกสารหลักฐานหลายชิ้น อาทิ จากงานของประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์ ที่ได้บันทึกเอาไว้ว่ามีทั้งสิ้น 99 คน, ข้อมูลจากพล.ท.

ประยูร ภมรมนตรี ที่บันทึกเอาไว้ว่ามีทั้งสิ้น 98 คน, ข้อมูลจากธวัช มกรพงศ์ ที่บันทึกเอาไว้ว่ามีทั้งสิ้น 114 คน, เอกสารจากหอจดหมายเหตุเลขที่ กจช.สร.0201.16/48 เรื่องรายนามผู้เริ่มก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งเอกสารแฟ้มดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็น 3 ชุด แต่ละชุดมีบันทึกแต่ต่างกันออกไป แต่ชาวนิติศาสตร์ได้วินิจฉัยว่าข้อมูลจากเอกสารฉบับดังกล่าวนี้ มีจำนวนทั้งสิ้น 101 คน จากนั้นได้นำข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่าง ๆ ทั้งหมดมาเทียบเคียงกัน แล้วสรุปได้ว่าสมาชิกของคณะราษฎรมีทั้งสิ้น 102 คน (ชาวนิติศาสตร์, 2543: 218 – 239) นอกจากนี้ยังมีสำนวนของ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่เสนอไว้ว่าสมาชิกของคณะราษฎรมีทั้งสิ้น จำนวน 115 คน โดยนครินทร์ ใช้ข้อมูลจาก “บัญชีรายนามและตำแหน่งหน้าที่ราชการของผู้ก่อการฯ 24 มิ.ย. 2475” ซึ่งอยู่ในแฟ้มเอกสาร หจช.(2) สร. 0202.35/26 เรื่อง ตั้งซ่อมและออกจากตำแหน่งแห่งสมาชิกสภาฯ ประเภทที่ 2” 5 มกราคม 2487 – 27 เมษายน 2489 (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 469 – 473) ประกอบกับเอกสารต่าง ๆ ที่ชาวนิติศาสตร์ นำมาวิเคราะห์ตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วนั้น

จะเห็นได้ว่า ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกของคณะราษฎรนอกจากจะมีหลายชุดข้อมูลแล้วนั้น แต่ละชุดข้อมูลยังได้นำเสนอข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้เขียนไม่ได้มีวัตถุประสงค์ที่จะหาข้อสรุปหรือจะยืนยันว่าแท้จริงแล้วชุดข้อมูลใดคือข้อเท็จจริงที่ถูกต้องที่สุด แต่การที่พยายามยกข้อมูลที่มีหลากหลายชุดมานำเสนอนั้น เพื่อที่ต่อการจะชี้ให้เห็นว่าประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นที่ยังคงมีปัญหาในแง่ของการระบุจำนวน และสถานภาพที่ชัดเจนของสมาชิก ทั้งนี้ผู้เขียนมีข้อคิดเห็นว่าเป็นการยากที่จะสามารถระบุให้ชัดเจนเกี่ยวกับสถานภาพของสมาชิกทั้งหมด เนื่องจากมีประเด็นเกี่ยวกับเจตนาธรรมณและอุดมการณ์เข้ามาเป็นหนึ่งในปัจจัยของการรวมตัว ดังจะเห็นได้ชัดเมื่อพิจารณาข้อความที่ ปรีดี พนมยงค์ ได้เคยกล่าวเอาไว้ว่า

“คณะราษฎรมีความผิดพลาดหลายประการอันเป็นผลประจักษ์อย่างหนึ่งที่รู้กันว่า มีความแตกแยกกันภายในคณะราษฎร ปัญหาที่จะต้องพิจารณาคือเหตุใดคณะราษฎรจึงมีความแตกแยกกัน ความแตกแยกกันนั้นเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างกันในระดับจิตสำนึกแห่งความเสียสละ การเห็นแก่ตัวภายหลังที่ได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว และแตกต่างกันในทรรศนะทางสังคม ที่แต่ละคนและกลุ่มบุคคลที่มีซากทรรศนะเก่าค้างอยู่น้อยบ้างมากบ้าง สมาชิกทุกคนมีทรรศนะตรงกันยอมพลีชีพร่วมกัน เฉพาะการล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เท่านั้น เมื่อได้ชัยชนะก้าวแรกแล้ว ได้แตกแยกกันตามทรรศนะคงที่ ถอยหลัง ก้าว

หน้าที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีอยู่...” (ปรีดี พนมยงค์, 2543: 33-34) (เน้นข้อความ โดยผู้วิจัย)

จากข้อความในข้างต้นจะเห็นได้ชัดเจนว่าความเป็นเอกภาพหนึ่งเดียวที่คณะผู้ก่อการมีร่วมกันคือ ทรนศนะที่ต้องการจะโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และเมื่อก่อการได้สำเร็จความเป็นเอกภาพดังกล่าวก็สิ้นสุดลงทันที (ดูที่เชิงอรรถ 20) จากประเด็นดังกล่าวผู้เขียนมีข้อคิดเห็นว่า นี่คือนโยบายสำคัญที่ส่งผลต่อการนิยามถึงความเป็นคณะราษฎร ซึ่งปัญหาสำคัญนี้จะส่งผลต่อการศึกษาประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับสยามภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มคณะราษฎร กล่าวให้ยิ่งกว่านั้นคือ การนำคำว่า “คณะราษฎร” ไปอธิบาย หรือใช้เป็นฐานในการตีความสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายหลังเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 รวมทั้งการนำความคิด และการกระทำของตัวบุคคลมาอธิบาย หรือทำความเข้าใจการดำเนินการของคณะราษฎร และผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการนั้น ๆ นอกจากจะไม่ช่วยให้เกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง อาจจะเป็นการทำให้เกิดความสับสนยิ่งขึ้นอีกด้วย

จากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้พยายามสำรวจวรรณกรรมที่มีการศึกษาเกี่ยวประเด็นปัญหาเกี่ยวกับเงื่อนไขการเป็นคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ ซึ่งยังไม่พบว่ามีการศึกษาค้นคว้าต่อประเด็นดังกล่าวอย่างเป็นระบบ **พบแต่เพียงข้อคิดเห็นของหลวงวิจิตรวาทการที่เสนอให้หันกลับไปพิจารณาถึงลักษณะของคณะราษฎรให้ชัดเจน** (ดูที่เชิงอรรถ 21) โดยหลวงวิจิตรวาทการได้เสนอว่า ลักษณะของคณะราษฎร อาจจะเป็นได้ 3 อย่าง คือ 1. คณะราษฎรเป็นของคนทุกชนชั้นรวมทั้งเจ้า คือไม่มีขีดชั้นว่าเป็นชั้นใด 2. คณะราษฎรเป็นแต่ของราษฎร ไม่ใช่ของเจ้า และ 3. คณะราษฎรเป็นแต่ของบุคคลที่ไปลงชื่อเข้าเป็นสมาชิกใน คณะราษฎร แต่มิใช่ของบุคคลทั่วไป (วิจิตรวาทการ พลตรี หลวง, 2475: 165)

นอกจากหลวงวิจิตรวาทการที่มีข้อเสนอให้ย้อนกลับไปพิจารณาถึงลักษณะของคณะราษฎรแล้วนั้น ศุภมิตร ปิติพัฒน์ นักวิชาการทางด้านรัฐศาสตร์ เป็นอีกหนึ่งท่านที่ได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่ปรีดี พนมยงค์ ได้พยายามเรียกร้องให้มีการย้อนกลับไปศึกษาถึงความล้มเหลวผิดพลาดของคณะราษฎร ที่ไม่สามารถรักษาชัยชนะก้าวแรกไว้ได้ และไม่อาจพัฒนาให้เป็นประชาธิปไตยสมบูรณ์ได้ โดยศุภมิตรชี้ให้เห็นว่าสิ่งที่ปรีดี พนมยงค์ ต้องการนั้นก็คือการย้อนกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์ของคณะราษฎร ในทางที่ชี้ให้เห็นปัญหาและจุดอ่อนภายในของคณะราษฎรจริง ๆ **จากความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มพวกต่าง ๆ ของคนที่เป็สมาชิก** (ศุภมิตร ปิติพัฒน์, 2562: ออนไลน์) ซึ่งเป็นประเด็นที่ต่อเนื่อง และ

สอดคล้องกับข้อเสนอของหลวงวิจิตรวาทการตามที่ได้กล่าวมาแล้ว กล่าวคือ การจะศึกษาความสัมพันธ์ของกลุ่มพวกต่าง ๆ ของคนที่เป็นสมาชิกได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้เกิดความชัดเจนว่า “ใครคือคณะราษฎร”

ดังนั้น เมื่อยังไม่มีข้อเสนอหรือคำอธิบายในเชิงทฤษฎีที่สามารถอธิบาย หรือชี้ให้เห็นถึงสถานภาพของสมาชิกคณะราษฎรได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการยึดอำนาจได้สำเร็จ ได้เกิดทั้งความขัดแย้งภายในกลุ่ม และการขยายตัวของสมาชิกทั้งที่เป็นทางการและไม่ทางการ ผู้เขียนจึงมีข้อเสนอว่าเพื่อไม่ให้เกิดความสับสน และมีการนำคำว่า “คณะราษฎร” ไปใช้อย่างคลุมเครือ ในเบื้องต้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกัน ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่า คำว่า “คณะราษฎร” นั้นหมายถึงเพียงแค่ “คณะผู้ก่อการ” ที่ก่อตัวอย่างเป็นทางการจนกระทั่งถึงวันที่ 24 มิถุนายน 2475 เท่านั้น ส่วนประเด็นการนิยามกลุ่มต่าง ๆ ของคณะผู้ก่อการภายหลังวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ผู้วิจัยจะนำเสนอในเชิงทฤษฎีในบทต่อไป

2.1.2 ปัญหาของการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์ของคณะราษฎร

เนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็นสองประเด็นย่อย ประกอบด้วยประเด็นแรก จะเป็นการพยายามอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงร่วมทางอุดมการณ์ และความขัดแย้งบางประการในกลุ่มผู้นำ “คณะราษฎร” และประเด็นที่สองจะเป็นการนำเสนอเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสับสนบางประการเกี่ยวกับการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์เกี่ยวกับคณะราษฎร

ก. เจตจำนงร่วมทางอุดมการณ์ และความขัดแย้งทางอุดมการณ์บางประการของคณะราษฎร

ผู้วิจัยได้พยายามพิจารณาจากบันทึก คำบอกเล่าและงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับความคิดทางการเมืองของกลุ่มผู้นำคณะราษฎร พบว่าผู้นำแต่ละกลุ่มต่างมีวัตถุประสงค์หรือเหตุผลที่จะก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแตกต่างกันออกไป แต่สิ่งหนึ่งที่ทุกฝ่ายเห็นตรงกันนั้นก็คือความจำเป็นในการลดพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ให้มาอยู่ภายใต้กฎหมาย ดังจะเห็นได้จากบันทึก คำบอกเล่าและเอกสารดังต่อไปนี้

กลุ่มของนักเรียนนอก

ในส่วนของการรวมกลุ่มกันของกลุ่มนักเรียนนอกนั้น เริ่มต้นมาจากการที่พลโทประยูร ภมรมนตรี และคุณปรีดี พนมยงค์ มีโอกาสได้ไปศึกษาที่เมืองปารีส และเมื่อทั้งคู่เริ่มสนิทสนมกันมากขึ้น จนกระทั่งต้นเดือนสิงหาคม พ.ศ.2467 ณ ร้านอาหารเรสต์ทัวรองต์ Des Ecoleav Henry – Mattin พลโทประยูร ภมรมนตรี ก็ได้เริ่มชวนปรีดี พนมยงค์ พูดคุยถึงเรื่องที่จะต้องทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยพลโทประยูร ได้กล่าวกับคุณปรีดี ว่าการที่คิดจะเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ ไม่ได้

ต้องการที่จะเป็นกบฏหรือล้มราชบัลลังก์ โดยให้เหตุผลต่อไปอีกว่า การที่มีรัฐธรรมนูญปกครองบ้านเมืองนั้นยังจะเป็นการแบ่งเบาพระราชภาระของพระเจ้าอยู่หัว จากนั้นพลโทประยูร ก็ได้พบกับ ร.ท.แปลก ชีตตะสังคะ (จอมพล ป. พิบูลสงคราม) และ ร.ต.ทศนัย มิตรภักดี จึงได้ชวนทั้งคู่ให้มาร่วมกันคิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ไปทำการชักชวนนายจรูญ สิงหเสนี (หลวงศิริราชไมตรี) จากนั้นพลโทประยูรก็ได้เดินทางไปสวีตเซอร์แลนด์เพื่อที่จะชวน ดร.ตัวลพานุกรม กับนายแนบ พลหลโยธิน เข้าร่วมกลุ่มและการประชุมครั้งแรกก็เกิดขึ้นในวันที่ 5 ก.พ. 2467 ที่บ้านพักเลขที่ 5 Rue de Sommerad ของพลโทประยูร ภมรมนตรี (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 99-103)

สำหรับเนื้อหาหนึ่งของการประชุมในครั้งนั้น ได้มีการพูดถึงเงื่อนไขที่เป็นจุดมุ่งหมายของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยได้มีการกำหนดเป็นหลักการไว้สามประการคือ ประการแรก ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีรากฐานประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ โดยงดเว้นการมีสาธารณรัฐโดยเด็ดขาด ประการที่สอง กำหนดการยึดอำนาจด้วยการปฏิวัติ (Coup D' ETAT) ไม่ใช่การจลาจล งดเว้นการนองเลือด การทำทารุณกรรมใด ๆ และไม่ประหารชีวิตตนเอง อย่างกบฏในประเทศฝรั่งเศส และประการสุดท้ายร่วมมือกันทำการปกครองบริหารประเทศชาติด้วยความสุจริตใจ งดเว้นการแสวงหาและสร้างสรรค์ความมั่นคงเป็นประโยชน์ส่วนตัว นอกจากนี้ในการประชุมครั้งดังกล่าวไม่ได้มีการพิจารณากำหนดเรื่องลัทธิการเมืองประการใด มีความมุ่งหมายเพียงอยากให้มีรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตย เป็นจุดหมายปลายทาง (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 104 – 105)

อนึ่ง ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มนักเรียนนอกมีแนวคิดที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามนั้น ส่วนหนึ่งมาจากที่ภายหลังการเสด็จสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ในปีพ.ศ.2467 คณะผู้ก่อการก็ได้รอดูที่ท่าว่าภายหลังที่มีการเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) จะมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรากฐานการปกครองหรือไม่ แต่แล้วก็พบว่ามิเพียงการแต่งตั้งคณะอภิรัฐมนตรีขึ้น ซึ่งกลุ่มของคณะผู้ก่อการเห็นว่าไม่ได้มีความหมายในระบอบประชาธิปไตยแต่อย่างใด รวมทั้งสภาพบ้านเมืองและสถานการณ์ทางเศรษฐกิจก็เริ่มทรุดโทรม อีกทั้งสภาพแวดล้อมของสยามตอนนั้นได้ถูกแวดล้อมโดยอาณานิคมของอังกฤษ และฝรั่งเศส ซึ่งชาติทั้งสองมีข้อตกลงกันให้เอาสยามเป็นประเทศกันชน คุณปรีดีเห็นว่าต่างชาติก็อาจจะพร้อมกันยกกำลังทหารเข้ามายึดครองแล้วแบ่งดินแดนสยามไปเป็นเมืองขึ้นหรืออยู่ใต้อาณาธิปไตยของประเทศทั้งสอง ดังนั้นคณะผู้ก่อการจึงมีความเห็นว่าจะต้องดำเนินการคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองกันต่อไป (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 102-103; ปรีดี พนมยงค์, 2517: 212 – 213)

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากเนื้อหาและเงื่อนไขที่เกิดจากการประชุมครั้งแรกของกลุ่มนักเรียนนอกที่มีแนวความคิดจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม จะเห็นได้ว่าคณะผู้ก่อการมีแนวทางที่ชัดเจนที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบเดิมไปสู่จุดหมายปลายทางของการปกครองที่มีรัฐธรรมนูญตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของเฉลิมเกียรติ ผิวนวล ที่ได้ทำการศึกษาความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์ โดยเฉลิมเกียรติ ได้กล่าวถึงจุดเด่นของความคิดของปรีดี พนมยงค์ ในช่วงสมัยที่เป็นนักเรียนจนถึงประมาณสงครามโลกครั้งที่สอง ว่าเขามีแนวความคิดที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย (เฉลิมเกียรติ ผิวนวล, 2527: 135)

กลุ่มของนายทหารภายในประเทศ

แนวความคิดที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของกลุ่มนายทหารภายในประเทศ ได้ก่อรูปขึ้นก่อนที่จะมีการก่อการใน พ.ศ.2475 ราว ๆ 2 -3 ปี โดยมูลเหตุเริ่มมาจากการที่นายทหารกลุ่มนี้โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระยาพหลพลพยุหเสนาได้เกิดความรู้สึกว่าราชการบ้านเมืองในเวลานั้น พวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่และพวกเจ้านายต่างปฏิบัติราชการกันตามอำเภอใจ ไม่ใส่ใจความเห็นของผู้น้อย แม้ว่าเรื่องนั้น ๆ จะมีเหตุผลที่น่าเชื่อถือก็ตาม (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 38) จึงเกิดความรู้สึกว่าถ้าหากปล่อยไปเช่นนี้ข้าราชการผู้น้อยที่มีสติปัญญาดี ๆ อาจเกิดความท้อถอยไม่ยอมแสดงความคิดเห็นใด ๆ การบริหารราชการบ้านเมืองที่ดำเนินไปตามความเห็นของพวกผู้ใหญ่ไม่กี่คน อาจจะนำพาบ้านเมืองไปสู่ความเสื่อมและล่มจมในที่สุด จากนั้นพระยาพหลพลพยุหเสนาก็เริ่มที่จะครุ่นคิดว่า

“ทำอย่างไรหนอการบริหารแผ่นดินจึงจะไม่ถูกผูกขาดไว้ในกำมือของพวกเจ้านาย และพวกเสนาผู้ใหญ่เพียงไม่กี่คน เพราะว่าถ้าปล่อยไปเช่นนั้นอยู่เรื่อย ๆ ไปแล้ว และฉวยพวกผู้ใหญ่เกิดด่าอะไรโง่ ๆ ขึ้นมามีหยุดหย่อน และพวกผู้น้อยที่มีปัญญา ซึ่งในบางคราวก็อาจจะมีความเห็นดี ๆ ได้นั้น จะขัดขึ้นทัดทานไว้ก็มีฟังแล้ว ก็อาจเป็นเหตุให้บ้านเมืองประสบความล่มจมได้ หรืออย่างน้อยก็ไม่มีวันเจริญก้าวหน้าเทียมทัดประเทศเพื่อนบ้านเขาได้เป็นแน่” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 44)

เมื่อเกิดความรู้สึกดังกล่าว พระยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้กล่าวความรู้สึกของท่านแก่มิตรสหายคนสนิท 2 ท่าน ซึ่งก็คือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันเอกพระยาศรีสิทธิสงคราม ทั้งสองท่านต่างก็รับว่ามีความรู้สึกตรงกัน ว่าควรที่จะได้รับการเปลี่ยนแปลงแก้ไข มิฉะนั้นประเทศชาติจะไม่มีทางเจริญก้าวหน้าได้ แต่อย่างไรก็ดีในขณะเดียวกัน พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็

ยังมีความรู้สึกที่ความคิดดังกล่าวเป็นเรื่องลม ๆ แล้ง ๆ หรืออาจจะเป็นความคิดคลุมคลั่งของท่านเอง ทั้งนี้เพราะท่านเองก็เห็นว่าภาวะของประชาชนในขณะนั้นก็ได้ไม่ได้แสดงท่าทีว่ามีความกระตือรือร้นต่อบ้านเมืองแต่อย่างใด คนทั่วไปดูเหมือนจะใช้ชีวิตแบบปกติ หรืออาจจะเป็นเพราะใคร ๆ ก็คงจะรักตัวกลัวตาย ถึงกระนั้นท่านและพระยาพรหมสุระเดชะก็ยังคงคบคิดหาหรือเกี่ยวกับแนวทางที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองมาตลอด และพยายามที่จะสอบถามสอดส่องเพื่อนนายทหารคนอื่น ๆ ว่ามีใครที่ไม่พอใจต่อการบริหารราชการแผ่นดินบ้าง แต่ก็ยังไม่กล้าที่จะชักชวนหรือเผยให้เห็นถึงความคิดให้ใครฟัง ทั้งนี้เพราะยังมีความระแวงว่าจะมีการคิดหักหลังในภายหลัง (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 44-48)

จนกระทั่ง เมื่อนายพันตรีจมีนสุรฤทธิไกร น้องชายร่วมสายเลือดของพระยาพลพล พุทธิเสนา ได้มาบ่นให้ฟังถึงความเหลวแหลกของการบริหารราชการแผ่นดิน และแสดงทัศนคติที่ชายว่า

“เมื่อภาวะของราชการบ้านเมืองกำลังจะผันแปรไปสู่ความหายนะดังนี้แล้ว ก็เป็นหน้าที่ของผู้ซึ่งเกิดมาเป็นลูกผู้ชายที่มีสติปัญญาจะต้องคิดกู้บ้านเมืองไว้”

เมื่อได้ฟังทัศนคติจากท่านจมีนผู้เป็นน้องชาย พระยาพลพล พุทธิเสนาต้องการจะฟังความคิดเห็นต่อจึงได้ตอบไปว่า

“อันความเหลวแหลกของราชการบ้านเมืองนั้น ตัวท่านก็เห็นประจักษ์แก่ตาอยู่ แต่การที่จะให้คิดกู้บ้านเมืองนั้น ใครทราบว่าจะมีใครเห็นประการใดเล่า”

นายพันตรีจมีนสุรฤทธิไกร จึงกล่าวต่อไปว่า “การกู้บ้านเมืองนั้นเห็นมีอยู่แต่ทางเดียว คือที่ท่านจะต้องคิดอ่านเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน...”

พระยาพลพล พุทธิเสนา มีความรู้สึกพอใจต่อเรื่องดังกล่าวแต่ก็ได้แสรังพูดไปว่า

“เรื่อง que คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินนั้นเป็นเรื่องใหญ่หลวงนักเกินกำลังของเราทั้งสองจะคิดได้ตลอด ถ้าจะคิดเรื่องนี้แล้วก็ต้องมีสมุครพรรคพวกเป็นอันมาก คงจะไม่มีใครเอาคอกของเขามาให้เราทดลองเป็นแน่ ไม่มีทางสำเร็จดอก ขอ น้องชายจงเลิกคิดการเรื่องนี้เสียเถิด”

จมีนผู้เป็นน้องจึงกล่าวต่อไปว่า

“ข้อที่ท่านเป็นห่วงว่าจะไม่มีใครร่วมความคิดด้วยนั้นขอจงสบายใจเถิด ผู้ที่จะเอาคอของเขามาเสี่ยงเพื่อแลกกับการล้มอำนาจสิทธิ์ขาดของกษัตริย์ และจัดให้มีสภาการปกครองแผ่นดินขึ้นนั้นได้มีอยู่พร้อมแล้ว ถ้าพี่ท่านยอมร่วมความคิดกับเขาแล้วก็จะได้สมัครพรรคพวกเป็นอันมาก” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 48 – 49)

แต่ถึงกระนั้น พระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้กล่าวต่อน้องชายว่า

“มันจะไม่จริงดังน้องเรว่านะซี อนึ่งการที่จะคิดการใหญ่เช่นนี้ คนที่จะมาร่วมความคิดกันก็จะต้องรู้จักหัวนอนปลายตีนกันก่อน จะด่วนทำผลิผลไปไม่ได้ ฉวยเกิดหนอนบ่อนไล่ขึ้นมาก็จะพากันเอาชีวิตไปทิ้งเสียเปล่าโดยไม่เกิดประโยชน์แก่แผ่นดินเลย ขอพี่น้องข้าเองจงดูคณะก่อการปฏิวัติ ร.ศ.130 เป็นเยี่ยงอย่างที่ดีการไปไม่ตลอดรอดฝั่งนั้นก็เพราะโดนพระยากำแพงภักดี พวกเดียวกันเองเป็นผู้ทำลายพิธีเสีย แต่ถ้าจะให้ตกลงปลงใจร่วมคิดด้วยแล้วก็ขอให้จมีนนามบุคคลเหล่านั้น แล้วจะได้พิเคราะห์ดูว่าสมควรเชื่อถือไว้วางใจได้เพียงใด” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 50)

นายพันตรีจมีนสุรฤทธิไกร ได้บอกต่อพี่ชายของท่านว่าผู้ที่มาติดต่อและจะคิดการปฏิวัตินั้นคือ นายประยูร ภมรมนตรี ผู้ซึ่งเป็นบุตรของอาจารย์เก่าของท่านเจ้าคุณพหลฯ จากนั้นจมีนผู้น้องก็ได้ชี้แจงไปอีกหลายความ จนกระทั่งในตอนท้ายได้เอ่ยคำวิงวอนต่อผู้เป็นพี่ว่า

“คุณพี่ที่มีอายุอยู่มาได้เห็นโลกจนพันครึ่งคน นับว่าเป็นการเพียงพอแล้ว หากจะอะลัษัยไยดีในชีวิตที่เหลืออยู่ไม่ ขอจงเห็นแก่ความเจริญของบ้านเมือง ร่วมมือกับคุณประยูร เพื่อให้การใหญ่ครั้งนี้ได้สำเร็จลุล่วงไป แม้จะมีภัยถึงแก่ชีวิตก็จะได้ชื่อเสียงปรากฏในพงศาวดาร ว่าต้องตายเพราะคิดกู้แผ่นดิน ถึงจะทำการมิเสร็จ ก็จะได้ปรากฏเกียรติคุณเป็นเยี่ยงอย่างแก่ชนชั้นหลังไปชั่วกาลนาน” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 52-53)

ครั้งพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ฟังน้องชายกล่าวเช่นนั้นก็รู้สึกมีความน่าเชื่อถือและเป็นที่น่าพอใจเป็นอันมาก จึงได้ให้น้องชายนัดหมายให้นายประยูร ภมรมนตรี มาพบเพื่อที่จะได้ฟังความคิดเห็นและรายละเอียดจากปากนายประยูร และเมื่อที่พระยาพหลพลพยุหเสนาได้พบและตอบตกลงกับนายประยูรไปแล้วนั้นก็ได้รับไปพบกับพระยาทรงสุรเดช จากนั้นทั้งสองก็ได้ร่วมกันคิดที่จะ

ดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินอย่างจริงจัง และพยายามแสวงหาสมัครพรรคพวกเพิ่มเติมอยู่เป็นระยะ (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 53)

ภายหลังจากที่ก่อการสำเร็จ พระยาทรงสุรเดช หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะราษฎรได้เน้นย้ำถึงเหตุผลของการก่อการว่ามีเพียงเหตุผลสำคัญ ๆ 2 ประการเท่านั้นคือ 1. เป็นที่ประจักษ์แน่แล้วว่าพระเจ้าแผ่นดินแสดงความไม่สามารถในการที่จะบงการโดยอำนาจอัปโซลูต์ ใหนงานของชาติเจริญรุ่งเรืองได้ และเหตุผลที่ 2. คือพวกข้าราชการชั้นผู้ใหญ่แทบทั้งหมดมุ่งแต่เพียงทำตัวให้เป็นทีโพรตปรานไว้เนื้อเชื่อใจจากพระเจ้าแผ่นดินไม่ว่าด้วยวิธีใดตลอดทั้งวิธีที่ต้องสละเกียรติยศด้วย

จากเหตุการณ์ที่ผู้วิจัยหยิบยกมาในข้างต้น เป็นหนึ่งในตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าการก่อตัวของกลุ่มพระยาพหลพลพยุหเสนา นั้น จะเห็นได้ว่าการก่อตัวเริ่มมาจากการคำนึงในแง่ของผลประโยชน์ทางด้านการบริหารประเทศชาติ ซึ่งยังไม่ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ทางการเมืองแบบใดแบบหนึ่งเป็นการเฉพาะ ซึ่งตรงกับงานวิจัยของวินา มโนพิโมกษ์ ที่กล่าวเอาไว้ในงานวิจัยเรื่องความขัดแย้งของคณะราษฎร ว่าการก่อตัวของกลุ่มของนายทหารเกิดขึ้นเพื่อที่ความต้องการจะลดพระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์และกีดกันพระบรมวงศานุวงศ์ออกจากการเมือง นอกจากนี้ก็ยังมีประเด็นเกี่ยวกับความไม่พอใจที่รัฐบาลใช้นโยบาย ดุลยภาพ ในการแก้ไขภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ (วินา มโนพิโมกษ์, 2520:26)

กล่าวโดยสรุป จะเห็นได้ว่าในการก่อตัวของทั้งสองกลุ่มในช่วงแรกนั้น เจตจำนงที่ทั้งสองกลุ่มมีเหมือนกันคือ จุดมุ่งหมายที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ซึ่งเป็นจุดเชื่อมที่ทำให้ทั้งสองกลุ่มผนวกรวมกันเป็น “คณะราษฎร” ในเวลาต่อมา จากนั้นก็เริ่มมีการรับสมัครพรรคพวกเข้าเป็นสมาชิกกลุ่มคณะราษฎร เพื่อทำการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองไปสู่การปกครองระบอบใหม่ในเวลาต่อมา (ตามรูปแบบที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในหัวข้อ 2.1.1)

จากที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้วิจัยพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงเจตจำนงร่วมทางอุดมการณ์ บางประการของ คณะผู้ก่อการที่ต่อมาเรียกกลุ่มตัวเองว่า “คณะราษฎร” อย่างสังเขป ในลำดับต่อไป ผู้วิจัยจะเสนอให้เห็นถึงความขัดแย้ง และความสับสนบางประการต่อการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์ของคณะผู้ก่อการ

ข. ความสับสนบางประการเกี่ยวกับการรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์เกี่ยวกับคณะราษฎร

จากที่ผู้วิจัยได้พยายามอภิปรายมาทั้งหมดในข้างต้น สามารถจะแสดงให้เห็นอย่างสังเขปแล้วว่าที่ผ่านมามีนักวิชาการและผู้ที่สนใจได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์การปฏิวัติ พ.ศ.2475 เป็นจำนวนมาก ซึ่งจากปริมาณจำนวนมากของผู้ที่สนใจค้นคว้าศึกษานี้เอง สายชล สัตยานุรักษ์ เห็นว่าผู้ศึกษาแต่ละคนต่างมีพื้นฐานความคิดและคำตอบสำหรับคำถามที่แตกต่างกันออกไป จึงส่งผลให้คำอธิบายต่อเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวแตกต่างกันออกไปด้วย ทำให้ภาพของสังคมไทยในช่วงก่อนและหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 เต็มไปด้วยความหลากหลายและความแตกต่างในแง่ของคำอธิบายทางประวัติศาสตร์ และนี่เองคือหนึ่งในสาเหตุที่ สายชล มองว่ามันเป็นส่วนของความขัดแย้งทางความคิดและความรุนแรงในสังคมไทยในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา (สายชล สัตยานุรักษ์, 2558: (13)) (ดูที่เชิงอรรถ 22) ดังนั้นเนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงจะพยายามย้อนกลับไปพิจารณาและสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดในการอธิบายประวัติศาสตร์การปฏิวัติ พ.ศ.2475 อันเกิดจากปัญหาของการรับรู้และการถ่ายทอดอุดมการณ์ของคณะผู้ก่อการ

ความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของคณะผู้ร่วมก่อการ

จากการสืบค้นวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในกลุ่มของคณะราษฎร ผู้วิจัยพบว่าสาเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความขัดแย้งภายในกลุ่มของสมาชิกคณะราษฎรนั้นก็คือปัญหาความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ ดังจะเห็นได้ในงานของ พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม ที่อธิบายเอาไว้ว่าสาเหตุความขัดแย้งประการหนึ่ง คือ ความบกพร่องของคณะราษฎรที่ไม่ได้วางแผนปฏิบัติภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไว้อย่างชัดเจน ตั้งแต่ก่อนการทำเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยพรภิรมณ์พยายามชี้ให้เห็นว่าในการประชุมของคณะราษฎรแต่ละครั้งไม่เคยปรากฏว่ามีการถกเถียงปัญหาชั้นอุดมการณ์ หรือหารือกันเกี่ยวกับนโยบายหรือโครงการที่จะนำมาใช้หลังการปฏิวัติแต่อย่างใด โดยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นไปที่การถกเถียงเฉพาะเรื่องของวิธีการยึดอำนาจเท่านั้น (พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520: 44)

คำอธิบายดังกล่าวสอดคล้องกับในงานของ สุทัศน์ น้าพุลสุขสันต์ ที่ได้อธิบายว่า จากความไม่พร้อมของคณะราษฎรที่ไม่ได้มีการถกเถียงปัญหาต่าง ๆ กันอย่างรอบด้าน ทำให้คณะราษฎรล้มตั้งคำถามที่ว่า หลังการปฏิวัติสำเร็จแล้วจะทำอะไรและจะอย่างไร ดังนั้นการปฏิบัติภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองของคณะราษฎรจึงมีลักษณะเป็นการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า หลักการต่าง ๆ ไม่เคยวางแผนกันมาก่อน สมาชิกแต่ละฝ่ายยังไม่ได้มีความเห็นพ้องกัน กระทั่งนำไปสู่ความขัดแย้งต่าง ๆ ที่ตามมา (สุทัศน์ น้าพุลสุขสันต์, 2518: 4 – 5)

ในงานของ วิณา นโนพิโมกษ์ ก็มีลักษณะการอธิบายเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือวิณา ได้อธิบายว่านอกจากกลุ่มคณะราษฎรจะไม่ได้มีอุดมการณ์ร่วมกันตั้งแต่แรกแล้ว ยังปรากฏว่า คณะกรรมการไม่ได้สร้างอุดมการณ์ร่วมกันแต่อย่างใด อีกทั้งยังได้มีการแบ่งงานกันรับผิดชอบ นอกจากนี้วิณายังได้ตั้งข้อสังเกตว่าในการประกาศหลัก 6 ประการ ที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ที่หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้รับผิดชอบในการร่างขึ้นนั้น เป็นเพียงคำมั่นสัญญาของหลวง ประดิษฐมนูธรรมเองที่มีต่อประชาชนหรือเป็นเพียงคำโฆษณาชวนเชื่อให้ประชาชนสนับสนุน คณะราษฎร โดยที่สมาชิกคณะราษฎรคนอื่น ๆ ไม่ได้มีส่วนรู้เห็นในเรื่องนี้ด้วย (วิณา นโนพิโมกษ์, 2520:27-28)

ต่อประเด็นดังกล่าว หากพิจารณาจากการที่คณะราษฎรสามารถยึดอำนาจได้สำเร็จในช่วง เช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ซึ่งในตอนบ่ายของวันนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้เริ่ม แจกจ่ายแถลงการณ์ที่ชื่อ “ประกาศคณะราษฎร” โดยประกาศดังกล่าวได้มีการพิมพ์เอาไว้ตั้งแต่คืน วาน ที่โรงพิมพ์นิติสาสน์ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 306) ประเด็นที่น่าสนใจต่อประกาศดังกล่าวคือข้อความที่มีเนื้อหาว่า

“...คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้อัญเชิญ ให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญ การปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของ สภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลา นี้ยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดย เห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้อธิบายว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็น การจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย (Republic) กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภา ผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา...” (ปิ่น บุญย เกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 13-18) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จากข้อความดังกล่าว นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (2553: 309) ได้ตั้งข้อสังเกตว่า หรือ วัตถุประสงค์ของกลุ่มคณะราษฎรโดยรวมในสมัยนั้น ต้องการการปกครองในระบอบกษัตริย์ได้ กฎหมาย ไม่ใช่ประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยโดยเด็ดขาด เนื่องจากประชาธิปไตยในบริบททาง สังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวหมายถึงรีพับลิค แต่นครินทร์เองก็ไม่ได้สรุปหรือยืนยันต่อประเด็น ดังกล่าวแต่อย่างใด เพียงแต่เป็นการตั้งข้อสงสัยและเสนอให้มีการศึกษาเพิ่มเติม กระทั่งต่อมาผู้วิจัย พบคำอธิบายต่อประเด็นดังกล่าวปรากฏในงานของ เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์ โดยเพิ่มศักดิ์อธิบายว่า

ข้อความในประกาศนั้นได้สะท้อนถึงความเข้าใจต่อคำว่าประชาธิปไตย ในฐานะที่เป็นมโนทัศน์ในการอธิบายถึงรัฐบาลที่ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินหรือกษัตริย์เป็นประมุข ดังจะเห็นได้ว่าในประกาศดังกล่าวมีคำว่า Republic วงเล็บต่อท้ายคำว่าประชาธิปไตย และถึงแม้ว่าในประกาศที่มีการพิมพ์ใหม่จะไม่มีคำว่า (Republic) แต่อย่างไรก็ดีในประกาศดังกล่าวก็ถูกกำกับด้วยประโยคที่ว่า “กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้น” (เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์, 2561: 262-263) ซึ่งหากตีความอย่างตรงไปตรงมาก็จะสามารถอธิบายได้ว่า ผู้ร่างประกาศดังกล่าวตั้งใจที่จะหมายถึงประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ

ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณาเปรียบเทียบกับเงื่อนไขเมื่อครั้งการประชุมของคณะผู้ก่อการในครั้งแรก (ตามที่ถูกผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในหัวข้อ 2.1.2) ที่มีข้อตกลงว่า คณะผู้ก่อการจะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้มีรากฐานประชาธิปไตยโดยมีพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับประเทศอังกฤษ โดยงดเว้นการมีสาธารณรัฐโดยเด็ดขาด นั่นก็แสดงให้เห็นว่าเจตจำนงบางประการของแกนนำบางคนเริ่มที่จะมีการเปลี่ยนแปลงแล้วภายหลังจากที่มีการยึดอำนาจได้ไม่ถึงหนึ่งวัน ยิ่งไปกว่านั้นหากพิจารณาประกาศฉบับที่ 1 ประกอบกับ “หนังสือกราบบังคมทูล” ที่มีข้อความเนื้อหาว่า

“...ถ้าได้ฝ่าละออง รุธิพระบาท ตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายในชั่วนาฬิกา นับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรก็จะได้ประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน โดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์ ...” (บุญเลอ เจริญพิราพ, 2475: 20) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

คำกราบบังคมทูลดังกล่าวลงนามโดย พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคนย์ จะเห็นได้ว่าถึงแม้เนื้อหาใจความสำคัญจะมีลักษณะที่เป็นคำขู่เช่นเดียวกับประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 แต่ก็ได้แสดงให้เห็นถึงเจตจำนงที่ยังต้องการจะให้มิเชื่อพระวงศ์หรือเจ้านายพระองค์อื่นขึ้นครองราชย์ต่อไป ซึ่งจะแตกต่างจากประกาศฉบับที่ 1 ที่แสดงเจตจำนงว่าถ้าหากพระมหากษัตริย์ทรงไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่คณะราษฎรได้เสนอเอาไว้ ก็จะดำเนินการให้มีประมุขของประเทศเป็นบุคคลสามัญ

จากข้อมูลที่น่าเสนอในข้างต้น จะเห็นได้ว่าภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียงแค่วันหนึ่ง ก็เริ่มที่จะปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ภายในกลุ่มของคณะราษฎร ซึ่งความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ก็เริ่มปรากฏชัดเจนขึ้นเรื่อย ๆ ภายหลังจากที่คณะราษฎรได้เชิญพระยามโนปกรณนิติธาดา มาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี กล่าวคือ การเข้า

มาดำรงตำแหน่งของพระยามโนปกรณนิติธาดาผู้ซึ่งไม่ได้มีสวนรู้เห็นกับการปฏิวัติมาก่อน ทำให้คณะรัฐมนตรีในรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ประกอบด้วยกลุ่มคนหลัก ๆ สองกลุ่ม คือ กลุ่มที่เป็นข้าราชการศักดินารุ่นเก่า และกลุ่มที่เป็นขุนนางใหม่ที่มีหัวก้าวหน้า ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เองส่งผลให้แนวคิดหลายไม่ถูกผลักดันหรือเป็นตามความต้องการของแกนนำคณะราษฎร โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวความคิดของปรีดี พนมยงค์ ที่พยายามจะเสนอเค้าโครงเศรษฐกิจเข้าสู่สภา ซึ่งถือได้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเป็นหนึ่งในจุดแตกหักที่ชัดเจนทางด้านอุดมการณ์ (สุทัศน์ นาคกุลสุขสันต์, 2518: 6 – 7) ทั้งนี้ เพราะไม่เพียงแต่พระยามโนปกรณนิติธาดาเท่านั้นที่ไม่เห็นด้วยกับการเสนอโครงการเศรษฐกิจของปรีดี พนมยงค์ หากแต่ยังมีแกนนำคนสำคัญในคณะราษฎรอย่างเช่น พระยาทรงสุรเดช ด้วย จากกรณีดังกล่าวประยูร ภมรมนตรี หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะราษฎร ได้กล่าวถึงเรื่องนี้เอาไว้ว่า

“เป็นอันว่าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมตกไป เป็นเรื่องที่ทำให้ความชื่นชมให้แก่หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นอย่างยิ่ง คงเหลือทางที่จะนำความสำเร็จให้โครงการดำเนินไปได้ตามเจตจำนงของตน ก็มีอยู่ทางเดียวคือต้องล้มรัฐบาลพระยามโนปกรณฯ ในทุกวิถีทาง เป็นเรื่องก่อหวอดความวุ่นวายขึ้นในหมู่สมาชิกผู้เปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายพลเรือนที่มีความเคียดแค้นพระยาทรงสุรเดช คณะฝ่ายทหารและพระยามโนปกรณฯ หัวหน้าคณะรัฐบาลที่ตนมุ่งหวังจะให้พ้นเหตุนั้นไปนั้นไม่สำเร็จจึงต้องหาทางกำจัดไป...” (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 216 – 217)

จากที่ผู้วิจัยได้พยายามอภิปรายไปในข้างต้นเกี่ยวกับความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของสมาชิกในคณะราษฎรได้แสดงให้เห็นว่าในช่วงต้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ก็เริ่มที่จะปรากฏร่องรอยของความแตกแยกทางอุดมการณ์ และก็เริ่มมีความแตกแยกมากยิ่งขึ้นภายหลังจากที่มีการเชิญพระยามโนปกรณนิติธาดาซึ่งเป็นบุคคลที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มของคณะผู้ก่อการเข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งปัญหาดังกล่าวก็เป็นผลสืบเนื่องมาตั้งแต่ก่อนจะมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่คณะผู้ก่อการเองไม่ได้เตรียมรับมือเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองถึงแม้ว่าในเวลาต่อมาปรีดี พนมยงค์ จะออกมายอมรับว่าความผิดพลาดดังกล่าวเกิดจากที่ตนเองเป็นคนที่ไม่เชิญให้พระยามโนปกรณนิติธาดาที่เป็นคนนอกมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (ดูที่เชิงอรรถ 23) จนกระทั่งนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ ที่คณะราษฎรไม่สามารถที่จะดำเนินการได้ตามที่ต้องการเท่าที่ควรหรือที่พวกเขาตั้งใจอยากจะทำ

แต่อย่างไรก็ดี ความขัดแย้งทางด้านอุดมการณ์ไม่ได้เกิดขึ้นเพียงเพราะการที่มีคนนอกเข้ามาร่วมทำงานแล้วส่งผลให้สมาชิกภายในกลุ่มเกิดความขัดแย้งเท่านั้น หากแม้แต่สมาชิกที่เป็นแกนนำของคณะราษฎรเองก็มีแนวความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่ความขัดแย้งกันเองด้วย ดังจะเห็นได้ในงานของ พอนเนตร ฟิงหลวง ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งในแนวอุดมการณ์ทางการเมือง “เผด็จการรัฐนิยม กับ สังคมนิยมประชาธิปไตย ในช่วง พ.ศ. 2475 – 2490” ซึ่งในงานชิ้นดังกล่าวพอนเนตรได้เผยให้เห็นถึงความขัดแย้งกันในเรื่องอุดมการณ์ในมิติต่าง ๆ ระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือปรีดี พนมยงค์ ที่ทั้งคู่ต่างเป็นแกนนำคนสำคัญของคณะราษฎร ยกตัวอย่างเช่น ความขัดแย้งในระบบความคิดทางการเมือง จะเห็นได้ว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม มีแนวความคิดทางการเมืองแบบ “เผด็จการรัฐนิยม” ซึ่งให้ความสำคัญกับอำนาจของผู้ปกครองสำคัญเหนือการมีสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ส่วนแนวความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมมีลักษณะเป็นสังคมนิยมประชาธิปไตย กล่าวคือมุ่งเน้นในเรื่องของสิทธิ เสรีภาพ และความเสมอภาคในสังคมหรือของประชาชน (พอนเนตร ฟิงหลวง, 2544: 140) หรือแม้แต่ในด้านเศรษฐกิจก็ปรากฏให้เห็นถึงความขัดแย้งเช่นกัน โดยแนวคิดเกี่ยวกับอุดมการณ์หรือระบบเศรษฐกิจของจอมพล ป. พิบูลสงครามมีลักษณะเป็นเศรษฐกิจแบบชาตินิยมที่รัฐพยายามกีดกัน บีบบังคับ หรือทำลายกิจการทางการค้าของชาวต่างชาติด้วยมาตรการต่าง ๆ และส่งเสริมให้คนไทยเข้าไปดำเนินกิจการขนาดเล็กหรือขนาดกลาง ส่วนกิจการขนาดใหญ่จะมีลักษณะของการที่รัฐเข้าไปดำเนินการเองโดยการร่วมมือกับเอกชน ส่วนแนวความคิดทางด้านเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมปรากฏให้เห็นในเค้าโครงการเศรษฐกิจหรือสมุดปกเหลืองที่เขาพยายามเสนอและถูกกล่าวหาว่าแนวความคิดดังกล่าวมีลักษณะเป็น “คอมมิวนิสต์” (พอนเนตร ฟิงหลวง, 2544: 148) แต่อย่างไรก็ดีประเด็นดังกล่าวหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้ออกมาชี้แจงต่อประเด็นดังกล่าวในเวลาต่อมาว่า

“ข้าพเจ้าไม่ใช่คอมมิวนิสต์ และทั้งมิได้นิยมชมชื่นคอมมิวนิสต์เล็กแต่น้อยเลย ข้าพเจ้ายอมรับแต่ว่า ข้าพเจ้าเป็น ‘Radical’ และเป็น ‘Radical’ ที่เป็นไปในแนวโซเซียลลิสต์ แต่ไม่ใช่คอมมิวนิสต์แน่ ๆ” (ปรีดี พนมยงค์, 2564: ออนไลน์)

จะเห็นได้ว่า จากตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้พยายามนำเสนอไปนั้น ได้แสดงให้เห็นถึงความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของสมาชิกคณะราษฎรด้วยกันเอง ซึ่งเป็นข้อเท็จจริงที่ปรากฏและอยู่ในการรับรู้ของคนทั่วไป ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของการอธิบายต่อประเด็นเรื่องความขัดแย้งภายในกลุ่มของคณะราษฎร มักจะถูกอธิบายโดยแยกตัวบุคคลว่าใครมีความขัดแย้งกับใคร แต่ในขณะเดียวกันอุดมการณ์บางอย่างก็ถูกอธิบายแบบเหมารวมว่าเป็นอุดมการณ์ของคณะราษฎรพยายามที่จะสถาปนา เช่น อุดมการณ์

ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่ากรณีดังกล่าวนี้เองคือหนึ่งในข้อจำกัดของการศึกษาและส่งผลการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในบริบทต่าง ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นความชัดเจนยิ่งขึ้นต่อประเด็นดังกล่าว ในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะพยายามนำเสนอให้เห็นถึงปัญหาของการรับรู้และการถ่ายทอดอุดมการณ์ทางการเมืองที่วาดด้วยประชาธิปไตยของคณะราษฎร

การรับรู้และถ่ายทอดอุดมการณ์ประชาธิปไตยของคณะราษฎร

จากการสำรวจวรรณกรรมที่มีการกล่าวถึงการเปลี่ยนผ่านของระบอบการปกครองภายหลังการปฏิวัติ พ.ศ.2475 ผู้วิจัยพบว่างานวิชาการจำนวนหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ 2550 เป็นต้นมามีแนวโน้มที่จะแสดงทัศนะไปในทิศทางเดียวกันว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คือการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างข้อความดังต่อไปนี้

“การปฏิวัติ พ.ศ.2475 ได้กำเนิด ระบอบประชาธิปไตย หรือ ภาษาที่นิยมเรียกในสมัยนั้นว่า ระบอบรัฐธรรมนูญ” (ศราวุฒิ วิสาพรม, 2559: 56) (ดูที่เชิงอรรถ 24) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

“การปฏิวัติ 2475 ของคณะราษฎรเป็นการโค่นล้มระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และนำพาสยามก้าวสู่การเมืองสมัยใหม่ แต่การสถาปนาระบอบใหม่หรือระบอบประชาธิปไตยหลังการปฏิวัติมิได้ราบรื่น” (ณัฐพล ใจจริง, 2556: 3) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

“เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นั้นนับได้นับได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการอธิบายหรือ “เล่า” เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ไทย ในฐานะที่เป็นเหตุการณ์ที่มีผลอย่างสำคัญต่อความเปลี่ยนแปลงทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ภายใต้การผลัดเปลี่ยนระบอบการเมืองการปกครองจากรบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย” (กันย์ ชโลธรรังษี, 2557: 263) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

“ไม่ว่าการปฏิวัติ 2475 จะถูกประเมินค่าในสายตาคนปัจจุบันอย่างต่ำต้อยต้อยค่าเพียงใด แต่คงยากที่จะปฏิเสธว่า เหตุการณ์ดังกล่าวได้นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งและกว้างขวางยิ่งต่อสังคมไทย และไม่ว่าใครจะชอบหรือไม่ก็ตาม การเปลี่ยนแปลงในครั้งนั้นก็ยังคงถือว่าเป็นหมุดหมาย

สำคัญยิ่งของประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย เป็นจุดเริ่มต้นของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย (ชาติรี ประกิตนันทการ, 2552: 3) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

“อนุสาวรีย์เทอดรัฐธรรมนุญมหาสารคาม เป็นอนุสาวรีย์ที่มีสัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญแห่งแรกของประเทศไทย ตั้งอยู่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัดมหาสารคาม เริ่มก่อสร้างใน พ.ศ. 2477 ด้วยความร่วมมือระหว่างข้าราชการและพลเมืองชาวมหาสารคามในสมัยหลวงอังคณานุรักษ์ (สมถวิล เทพาคำ) เป็นข้าหลวงจังหวัด เพื่อให้พลเมืองชาวมหาสารคามได้รำลึกและเห็นคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย” (ศรัญญู เทพสงเคราะห์, 2562: 34) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณาจากข้อคิดเห็นของสมาชิกในคณะราษฎรเอง รวมถึงบุคคลที่อยู่ในบริบทของการเปลี่ยนผ่านรูปแบบการปกครอง จะเห็นได้ว่าการเรียกระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 นั้นมีความหลากหลาย ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้และเจตนาในการตีความของแต่ละบุคคล ดังจะเห็นได้จาก ปรีดี พนมยงค์ เรียกระบอบการปกครองใหม่นี้ว่า “ระบบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญประชาธิปไตย” (ปรีดี พนมยงค์, 2526 :346) พระยามโนปกรณนิติธาดา เรียกว่า “ระบอบราชาธิปไตยตามรัฐธรรมนูญ” (พระยามโนปกรณนิติธาดา อ้างถึงใน บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ, 2550: 1) ประยูร ภมรมนตรี เรียกว่า ระบอบประชาธิปไตย (ถือหลักตามประเทศอังกฤษ) (ประยูร ภมรมนตรี, 2517: 67) นายดาบปั่น บุญเกียรติ กับ ร.อ.ท.เฮง เล้ากระจ่าง เหนติบัณฑิต เรียกว่า การปกครองแผ่นดินอย่างมีพระราชาธิปไตยใต้พระธรรมนูญการปกครอง (ปั่น บุญเกียรติ กับ เฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 1) เป็นต้น จะเห็นได้ว่าแม้แต่ในกลุ่มสมาชิกของคณะราษฎรเอง ยังเรียกระบอบการปกครองแตกต่างกันออกไป ดังนั้นการจะทำความเข้าใจต่อประเด็นดังกล่าวจึงจะเป็นที่ที่ต้องใช้ความละเอียดถี่ถ้วนในการพิจารณา

ต่อประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าการผู้อ่านไม่ได้พิจารณาอย่างละเอียด ประโยคหรือข้อความในลักษณะนี้อาจจะนำพาท่านผู้อ่านไปติด “กับดัก” หรือ “หลุมพราง” ต่อการรับรู้และการศึกษาหรือการอธิบายเกี่ยวกับอุดมการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองอย่าง ที่เพิ่มศักดิ์ จะเรียบพันธ์ ได้พยายามเผยให้เห็นถึงปัญหาในการนิยามความหมาย และปัญหาในการวินิจฉัยต่อคำว่า “ประชาธิปไตย” ว่าคำดังกล่าวมีความสับสนไหล เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางการเมืองในแต่ละช่วงเวลา (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เพิ่มศักดิ์ จะเรียบพันธ์, 2561: 8 – 24) หรือแม้แต่ในบริบททางสังคมเดียวกันคำว่า “ประชาธิปไตย” ได้ถูกนำเอาไปใช้เรียกชื่อหรือนำไปใช้

เป็นคำอธิบายแก่ระบบการเมืองทุกระบบ แม้กระทั่งระบอบการปกครองที่อยู่ในคู่ตรงกันข้าม (ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ, 2546: 2)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่าเพื่อไม่ให้เกิดความคลาดเคลื่อนต่อการรับรู้และการถ่ายทอด จึงจำเป็นต้องพิจารณาประเด็นดังกล่าวเพื่อให้เกิดความเข้าใจโดยตรงไปตรงมาให้ได้มากที่สุด ในการนี้ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปพิจารณาความหมายของคำว่า “ประชาธิปไตย” ตามที่ปรากฏในประทานุกรมสำหรับโรงเรียน ฉบับที่มีการสร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2463 ซึ่งเป็นการปรากฏขึ้นครั้งแรกของคำว่า “ประชาธิปไตย” ในพจนานุกรมฉบับภาษาไทย โดยความหมายที่ระบุเอาไว้ในประทานุกรมดังกล่าวมีใจความว่า “**ประชาธิปไตย ส.น. รัฐบาลที่มีชาวเมืองเป็นใหญ่, เป็นชื่อรัฐบาลที่มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้า คู่กับราชาธิปไตย รัฐบาลที่มีพระราชาเป็นใหญ่**” (กรมตำรา, 2463: 237) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย) และเมื่อพิจารณาคำอธิบายความหมายดังกล่าว จะเห็นได้ว่าการอธิบายความหมายของคำว่าประชาธิปไตยในตอนนั้น มีลักษณะใกล้เคียงกับความหมายของสาธารณรัฐ (Republic) ในปัจจุบัน

ถึงกระนั้น วิธีการเทียบเคียงความหมายในลักษณะดังกล่าวอาจจะมีข้อโต้แย้งว่าเป็นความพยายามในการอำพรางความคิดทางการเมืองด้วยการใส่รหัส (Encoding) ความหมายโดยการใช้คำว่า “ประชาธิปไตย” ซึ่งเป็นคำศัพท์เก่าในบริบทใหม่ เมื่อถอดความหมายออกมาแล้วคำว่า ประชาธิปไตย จึงหมายถึง การปกครองแบบสาธารณรัฐ หรือ Republic (ณัฐพล ใจจริง, 2556: 81 – 82) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือความหมายของประชาธิปไตยตามที่ปรากฏอยู่ในประทานุกรมสำหรับโรงเรียนที่สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2463 ได้สร้างขึ้นก่อนเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องกระหนกและระมัดระวังอย่างยิ่งในการเทียบเคียงความหมายของคำที่อยู่ในบริบทที่ต่างกัน

แต่อย่างไรก็ดี แม้จะมีข้อโต้แย้งในการเทียบเคียงความหมายตามข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาของประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งเป็นที่ปรากฏขึ้นครั้งแรกของคำว่าประชาธิปไตยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเนื้อหาดังกล่าวมีข้อความว่า

“...เป็นการจำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้น ซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นอยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา...” (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกนก วงษ์ตระหง่าน, 2526: 291 – 296) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จะเห็นได้ว่าจากข้อความดังกล่าวที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะการปกครองที่ใกล้เคียงเป็นอย่างมากกับการปกครองแบบ “สาธารณรัฐ” หรือ Republic ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีข้อคิดเห็นที่ว่า แม้ว่าอาจจะมีความพยายามในการอำพรางความคิดทางการเมือง ด้วยการใส่รหัส (Encoding) ความหมายในคำว่า “ประชาธิปไตย” จริงตามข้อโต้แย้งในข้างต้น แต่อย่างไรก็ดีก็ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าเนื้อหาที่ปรากฏในประกาศฉบับที่ 1 นั้น มีร่องรอยทางความคิดทางการเมืองของคณะราษฎรที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบการปกครองแบบ “สาธารณรัฐ” หรือ Republic ปรากฏอยู่

อนึ่ง จากการสำรวจวรรณกรรมที่กล่าวถึงข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตย ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้วิจัยพบว่ามีข้อคิดเห็นและข้อถกเถียงเกี่ยวกับความเป็นประชาธิปไตยอยู่มาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงราว ๆ ทศวรรษที่ 2520 มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งดังกล่าว เป็นเพียงการนำกระบวนการหรือวิธีการของประชาธิปไตยมาเท่านั้น โดยเน้นความสำคัญไปที่ระบอบรัฐธรรมนูญ รัฐสภา พรรคการเมือง และการเลือกตั้ง แต่ยังคงขาดจุดมุ่งหมายสำคัญหรือหลักการที่แท้จริงของประชาธิปไตย ว่าแม้คณะราษฎรจะมีอุดมการณ์และความมุ่งมั่นที่จะนำระบอบประชาธิปไตยมาใช้ในสังคมไทย แต่ในทางปฏิบัติกลับพบว่าหลายสิ่งได้ปรากฏในลักษณะที่ตรงกันข้ามในเชิงอุดมการณ์ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกนก วงษ์ตระหง่าน, 2526: 97 – 105; สุทัศน์ นานกุลสุขสันต์, 2518: 11) นอกจากนี้ ในช่วงหลังการรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 ก็ได้ปรากฏงานวิชาการเกี่ยวกับการอธิบายเกี่ยวกับคณะราษฎรและการปฏิวัติ 2475 ซึ่งงานหลายชิ้นมีข้อคิดเห็นหรือมีคำอธิบายที่ใกล้เคียงกับงานวิชาการที่ผลิตในช่วงทศวรรษที่ 2520 แต่ก็ถูกวิพากษ์ว่าคำอธิบายเหล่านั้นเป็นความพยายามในการแย่งชิงพื้นที่ความทรงจำในอดีต และมองว่าคำอธิบายในลักษณะดังกล่าวคือการหวนกลับมาอีกครั้งของกลุ่มอนุรักษนิยม (ศรัณยู เทพสงเคราะห์, 2562: 7)

จากข้อถกเถียงในข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่าประเด็นดังกล่าวจะยังคงเป็นประเด็นที่ต้องมีการถกเถียงกันอีกยาวนาน จนกระทั่งเมื่อผู้วิจัยได้ทำการสำรวจวรรณกรรมเพิ่มเติม ทำให้ผู้วิจัยพบว่ามีงานวิจัยของ เอกลักษณ์ ไชยภูมิ ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับระบอบการปกครองในช่วง พ.ศ. 2475 – 2534 ผ่านคำอธิบายเชิงทฤษฎี โดยประเด็นที่น่าสนใจเป็นอย่างยิ่งคือวิธีที่เอกลักษณ์ใช้เป็นกรอบในการอธิบาย กล่าวคือเอกลักษณ์พยายามที่จะก้าวข้ามข้อถกเถียงหรือหลีกเลี่ยงที่จะตัดสินหรือประเมินว่าระบอบการเมืองไทย “เป็นหรือไม่เป็น” “เปลี่ยนผ่านสู่หรือไม่เปลี่ยนผ่านสู่” ประชาธิปไตย ตามกรอบการศึกษาของกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตย (Democratization) แต่มุ่งที่จะพิจารณาการเมืองไทยจากการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง โดยการวิเคราะห์การจัดวางอำนาจบุคคล คณะบุคคล

และมหาชนที่สะท้อนจิตวิญญาณของการปกครองแบบผสม (Mixed Constitution) ในแต่ละยุคสมัย ผ่านรัฐธรรมนูญและข้อถกเถียงในการจัดการอำนาจของแต่ละฝ่ายที่มีส่วนในการจัดทำรัฐธรรมนูญในแต่ละฉบับ (เอกลักษณ์ ไชยภูมิ, 2563: 291 – 292) ซึ่งประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าแนวทางในการศึกษาดังกล่าวจะช่วยลดความสับสนและทำให้เข้าใจประวัติศาสตร์ในแต่ละบริบทอย่างตรงไปตรงมา อีกทั้งจะเป็นหนึ่งในตัวแบบของการอธิบายประวัติศาสตร์แบบที่ไม่ต้องสร้างคุณลักษณะว่าใครเป็น “พระเอก หรือ ผู้ร้าย” “ฝ่ายประชาธิปไตย หรือ ฝ่ายอนุรักษนิยม”

จากการพยายามอภิปรายในข้างต้น ผู้วิจัยไม่ได้มีเจตนาที่จะลดทอนหรือพยายามด้อยค่าเหตุการณ์ในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 รวมถึงคุณค่าของประชาธิปไตยแต่อย่างใด หากแต่เพียงต้องการที่จะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหา และข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว รวมทั้งผู้วิจัยต้องการที่จะทำให้การอธิบายประวัติศาสตร์ทางการเมืองให้เกิดความตรงไปตรงมามากที่สุดตามกำลังและสติปัญญาของผู้วิจัยจะทำได้

2.2 เอกสารและงานวิชาการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับคณะผู้ก่อการและการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม

หากกล่าวถึงการสำรวจสถานะองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ผู้วิจัยพบว่าที่ผ่านมามีงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่ได้ทำการรวบรวมไว้ได้อย่างครบถ้วนเมื่อ พ.ศ.2525 ซึ่งงานดังกล่าวคือ **“การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่งความรู้”** ในการสำรวจองค์ความรู้ครั้งดังกล่าว นครินทร์ ได้จำแนกงานที่ศึกษาเกี่ยวกับบริบทของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ออกเป็น 4 กลุ่ม อย่างสังเขป โดยกลุ่มแรกจัดอยู่ในกลุ่มที่มุ่งอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย กลุ่มที่สองเป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับสภาพของสังคมทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง กลุ่มที่สามเป็นกลุ่มที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองผ่านทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัย และกลุ่มที่สี่เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง แม้งานชิ้นดังกล่าวจะได้ทำการศึกษาเอาไว้เมื่อ 30 กว่าปีที่ผ่านมา แต่จากการสำรวจวรรณกรรมผู้วิจัยยังพบว่างานชิ้นดังกล่าวยังคงถูกนำมาใช้เป็นฐานในการอธิบายต่อเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 อยู่เป็นระยะ

ภายหลังจากการสำรวจของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ต่อมาอีกหลายสิบปี ก็พบว่ามีความพยายามในการสำรวจหรือทบทวนวรรณกรรมต่อประเด็นดังกล่าวอีกครั้ง ภายใต้งานที่มีชื่อว่า **“80 ปี การปฏิวัติสยาม 2475 : ย้อนพินิจพรหมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม 2475 (อีกครั้ง)”** โดย ศราวุฒิ

วิสาขม ในปีพ.ศ.2556 จากการพิจารณาการสำรวจครั้งใหม่ พบแต่เพียงว่ามีการจำแนกรายละเอียดเข้าไปในแต่ละในแต่ละกลุ่มตามทีนครินทร์ได้เคยเสนอเอาไว้ เช่น เน้นให้เห็นว่ามีกลุ่มงานที่ศึกษาผลกระทบจากการปฏิวัติสยามในเชิงลบ มีกลุ่มงานของนักเขียนฝ่ายซ้ายที่เขียนสนับสนุนคณะผู้ก่อการ เป็นต้น แต่ยังไม่พบว่ามีข้อเสนอรูปแบบในการศึกษาเพิ่มเติมต่อจากงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ (ดูที่เชิงอรรถ 25) ถึงแม้ว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวจะมีงานชิ้นสำคัญ ๆ เกิดขึ้นหลายชิ้นแต่กลับไม่ได้ถูกพูดถึงในการสำรวจวรรณกรรมครั้งใหม่เท่าที่ควรนัก

ทั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้พยายามรวบรวมเอกสาร ตำรา และงานวิชาการต่าง ๆ เพิ่มเติมจากงานทั้งสองชิ้น ทำให้ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า ควรที่จะมีการเพิ่มหรือจำแนกกลุ่มงานการศึกษาชิ้นใหม่เพิ่มเติมจากที นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้เสนอเอาไว้เมื่อ 40 กว่าปีที่ผ่านมา กล่าวคือในระยะประมาณ 10 – 15 ปีที่ผ่านมามีงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ออกมาเป็นระยะ ๆ ซึ่งงานบางชิ้นไม่ได้จัดอยู่ในกลุ่มที่เคยจำแนกเอาไว้ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอให้จัดกลุ่มใหม่ขึ้นมาเพิ่มเติม โดยเรียกกลุ่มใหม่นั้นว่า “**กลุ่มของงานที่มุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการในการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง**” ซึ่งงานที่จัดอยู่ในกลุ่มนี้มีดังต่อไปนี้

ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม (พ.ศ. 2475-2500) โดยณัฐพล ใจจริง (2556) งานชิ้นนี้เป็นการศึกษากลุ่มที่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปฏิวัติ 2475 ผ่านการเปลี่ยนมุมมองที่มีต่อประวัติศาสตร์การเมืองไทยสมัยใหม่ หรือประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทยแบบใหม่ เพื่อเผยให้เห็นถึงความคิดและความเคลื่อนไหวทางการเมืองของกลุ่มอำนาจเก่า หรือกลุ่มกษัตริย์นิยมที่เป็นกลุ่มพลังทางการเมืองที่ทำหน้าที่สำคัญในการต่อต้านการสถาปนาอุดมการณ์ของคณะราษฎรภายหลังการปฏิวัติ 2475 จุดเด่นของงานชิ้นนี้คือการใช้เอกสารชิ้นต้นจำนวนมาก เพื่อเผยให้เห็นถึงปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาของการเมืองไทยที่ส่วนหนึ่งณัฐพล ใจจริง เห็นว่าเป็นเหตุผลมาจากการเคลื่อนไหวของข้าอำนาจเก่า และกลุ่มกษัตริย์นิยมอย่างมีนัยสำคัญ

นี่คือปณิธานที่หาญมุ่ง ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550 โดยสมชาย ปรีชาศิลปะกุล (2561) เป็นงานอีกหนึ่งชิ้นที่ผู้วิจัยจัดให้อยู่ในกลุ่มที่มุ่งให้ความสำคัญกับการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ทั้งนี้งานชิ้นนี้พยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงการต่อสู้ทางการเมืองที่ต่อเนื่องมาจากการปฏิวัติสยาม 24 มิถุนายน 2475 มาจนถึงปัจจุบัน ผ่านการศึกษารายงานการประชุมสภา/กรรมาธิการ เพื่อที่จะแสดงให้เห็นถึงการเลือกอภิปราย และละเว้นไม่อภิปรายเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในการจัดทำรัฐธรรมนูญฉบับต่าง ๆ ซึ่งสมชาย ปรีชาศิลปะกุล พยายามที่จะสื่อเป็นนัยสำคัญว่านี่เองคือหนึ่งในอุปสรรคสำคัญของการสถาปนาประชาธิปไตยในสังคมไทย

พระพรหมช่วยอำนวยให้ขึ้นฉำ เศรษฐกิจการเมืองว่าด้วยทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์หลัง 2475 เป็นหนังสือที่รวบรวมบทความจากนักวิชาการหลายท่าน ได้ทำการศึกษาประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ ทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือ และเกี่ยวข้องกับงานของผู้วิจัยคืองานที่ว่าด้วย การจัดการทรัพย์สินกษัตริย์ในสมัยคณะราษฎรยุคต้น โดยปรากฏ กลิ่นฟุ้ง (2557) ซึ่งได้พยายามแสดงให้เห็นถึงการเข้าไปจัดการทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ภายใต้อำนาจของผู้นำรุ่นใหม่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 แม้จะมีความพยายามในการเข้ามาแทรกแซงจากฝ่ายราชสำนัก แต่อย่างไรก็ดีในท้ายที่สุดก็สามารถผ่านร่างพระราชบัญญัติว่าด้วยการยกเว้นภาษีอากรอันเกี่ยวแก่ทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ พ.ศ. 2477 และการตราพระราชบัญญัติจัดระเบียบทรัพย์สินฝ่ายพระมหากษัตริย์ พ.ศ.2479 ซึ่งปรากฏการณ์นี้เองคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงหลักการของระบบใหม่และแนวคิดของคณะราษฎร ที่มุ่งให้ความสำคัญกับอำนาจสูงสุดของประเทศและราษฎร

งานของภุรี พวงศ์เจริญ (2560) ที่ว่าด้วย “คณะกรรมการเมือง หลังการปฏิวัติสยาม : พลวัตพัฒนาการ และชะตากรรมของระบบไร้พรรค” เป็นงานอีกหนึ่งชิ้นที่จัดอยู่ในกลุ่มที่พยายามจะเผยให้เห็นถึงความพยายามในการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองของฝ่ายต่าง ๆ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยภุรีได้พยายามอธิบายผ่านกรอบทฤษฎีที่เขาสร้างขึ้นมา เพื่อที่จะตอบข้อสงสัยที่วุ่นวายนับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองกว่าทศวรรษทำไมสยามจึงอยู่ด้วยระบบไร้พรรคการเมือง และผลจากการทดลองทฤษฎีของเขาสามารถอธิบายได้ว่า มันเกิดมาจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไข 3 ด้าน ได้แก่ ด้านกระแสสังคม ด้านภัยคุกคามที่จะตามมา และ ด้านธรรมชาติของกลไกรักษาอำนาจ การเกิดสภาวะไร้พรรคเกิดมาจากการที่ ตัวแสดงครอบงำมักจะลงเอยกับระบบดังกล่าวเมื่อปราศจากกระแสสังคมที่คอยเรียกร้องการเมืองแบบพรรค ขณะที่ตัวแสดงครอบงำก็มองการเปิดเสรีเรื่องพรรคการเมืองว่าเป็นความเสี่ยง จึงส่งผลให้ตัวแสดงครอบงำขาดแรงจูงใจให้ยอมรับในระบบหลายพรรค แต่แทนที่จะหันไปหาระบบพรรคเดียว ตัวแสดงครอบงำก็ยังคงมีกลไกสำหรับการรักษาอำนาจโดยไม่ต้องพึ่งการเลือกตั้ง ส่งผลให้ไม่มีความจำเป็นที่จะต้องสร้างพรรคการเมืองเอาไว้ใช้เป็นฐานเสียง ดังนั้นด้วยเงื่อนไขทั้งหมดจึงมีแนวโน้มที่ให้นำไปสู่ระบบไร้พรรค (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ภุรี พวงศ์เจริญ, 2560:11-20, 244-245)

นอกจากงานที่แสดงให้เห็นถึงการช่วงชิงอำนาจทางการเมืองอย่างตรงไปตรงมาแล้วนั้น ในงานของชาติรี ประภิตนนทการ ซึ่งเป็นนักวิชาการอีกท่านหนึ่งที่ทำให้ความสนใจเกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติทางด้านศิลปะภายใต้บริบททางการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 -2490 ชาติรีได้อธิบายว่าช่วงระยะเวลาดังกล่าวซึ่งเป็นเวลา 15 ปีที่การเมืองไทย

อยู่ภายใต้อำนาจและการนำของคณะราษฎร ที่ก้าวขึ้นมามีบทบาทแทนกลุ่มอำนาจเก่า ชาตรีจึงเรียกงานศิลปะที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาดังกล่าวว่า “ศิลปะคณะราษฎร” และอธิบายต่อว่าสำหรับแนวทางหลักของงานศิลปะในช่วงรัฐบาลคณะราษฎร คือแนวทางที่เรียกว่า “ศิลปะเพื่อการเมือง” ซึ่งมีกรมศิลปากรเป็นหน่วยงานสำคัญในการสนองนโยบายทางการเมืองผ่านงานศิลปะ และมีหลวงวิจิตรวาทการเป็นผู้นำสำคัญในการสร้างนโยบายทางศิลปะต่าง ๆ นอกจากนี้ชาตรี ยังได้ชี้ให้เห็นว่าศิลปะเพื่อการเมืองในความหมายของยุคนั้น คือการเมืองที่เกิดขึ้นภายใต้บริบทและเป้าหมายสำคัญสองประการคือ หนึ่ง งานศิลปะที่เกิดขึ้นในยุคนั้นจะมุ่งเน้นในการทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ในการสร้างความชอบธรรมแก่ระบอบการปกครองใหม่และกลุ่มอำนาจใหม่ และสอง งานศิลปะในช่วงเวลาดังกล่าวจะทำหน้าที่ในการกล่อมเกลาคำความคิด อุดมการณ์ ตลอดจนระเบียบวินัยให้เกิดขึ้นแก่พลเมืองไทยในขณะนั้น (ชาตรี ประภิตนันทการ, 2550 :98-99) อนึ่ง ชาตรียังได้ทำการตีความสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 2475 – 2490 เป็นจำนวนมากและได้ทำการรวบรวมเป็นหนังสือที่ชื่อ ศิลปะสถาปัตยกรรมคณะราษฎร (2552) และการเมืองและสังคมในสถาปัตยกรรม (2547)

ในงานของศรีธัญ เทพสงเคราะห์ (2562) ที่ว่าด้วย ราษฎรธิปไตย การเมือง อำนาจ และความทรงจำของ (คณะ) ราษฎร เป็นงานอีกหนึ่งชิ้นที่มีการอธิบายผ่านสถาปัตยกรรมหรืองานศิลปะ โดยเนื้อหาสำคัญของงานชิ้นนี้ผู้เขียน (ศรีธัญ) พยายามที่จะอธิบายผ่านการสร้างอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญในอีสาน และนอกจากนี้ยังมีตัวบทกลอนลำ ที่มีเนื้อหาใจความกล่าวถึงรัฐธรรมนูญ หรือระบอบการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ศรีธัญพยายามอธิบายว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้เองคือสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงความทรงจำของชาวบ้านในภาคอีสานที่มีต่อคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่หากพิจารณาอย่างละเอียดแล้วนั้น จะพบว่าการสร้างอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญได้เริ่มต้นและก่อตัวมาจากนโยบายของรัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หาใช้สิ่งที่ชาวบ้านพร้อมใจกันลุกขึ้นมาทำกันเองแต่อย่างใด ถึงแม้ศรีธัญพยายามที่จะแสดงหลักฐานให้เห็นว่าในพื้นที่หลายจังหวัดในภาคอีสานจะมีความพยายามในการเรียไ้เงินจากภาคส่วนต่าง ๆ มาทำการก่อสร้าง แต่ถึงกระนั้นการกระทำดังกล่าวก็มีข้าราชการ และหน่วยงานของรัฐเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้อง รวมทั้งเนื้อหาของตัวบทกลอนลำที่สนับสนุนการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญก็เกิดมาจากการจัดประกวดโดยหน่วยงานของรัฐ แต่อย่างไรก็ดี การจะกล่าวว่ทั้งอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญและตัวบทกลอนลำต่าง ๆ เป็นสำนึกของท้องถิ่นก็คงไม่ผิดแต่ประการใด หากแต่เป็นสำนึกที่รัฐบาลภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพยายามสร้างขึ้นเพื่อเผยแพร่และปลูกฝังอุดมการณ์ใหม่

งานอีกชิ้นหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกับงานของศรีธัญตามที่ได้กล่าวมานั้น คืองานของ ชาญคณิต อารวรรณ์ (2553) ที่ทำการศึกษา สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญกับปฏิมากรเมืองในเขตวัฒนธรรม ล้านนา พ.ศ. 2475 – 2490 โดยเนื้อหาบางส่วน ชาญคณิต ได้พยายามอธิบายถึงการเกิดขึ้นของ สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญในล้านนา ว่ามันเกิดจากการส่งเสริมจากทางรัฐบาลเพื่อเป็นสื่อสารทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการกล่อมเกลາทางการเมืองในเรื่องของการพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญ นอกจากนี้รัฐบาลยังส่งเสริมให้มีการถ่ายแบบไปสร้างหรือจำลองขึ้นอีก 70 จังหวัด ทั่วประเทศ ส่วนรูปแบบในแต่ที่อาจจะแตกต่างกันออกไปนั้น เนื่องจากช่างในแต่ละท้องถิ่นอาจจะใส่เอกลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่นลงไปด้วย

เช่นเดียวกับงานของ อัฐพล ปิริยะ (2563) เรื่องสัญลักษณ์รัฐธรรมนูญที่ชายแดนใต้: การเมือง วัฒนธรรมของราษฎรในความเปลี่ยนแปลงหลัง 2475 อัฐพล ปิริยะ ได้อธิบายถึงการเข้ามาของ สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญสู่ชายแดนใต้ว่า ในระหว่าง พ.ศ.2478-2483 เป็นช่วงที่มีการเกิดพื้นที่เทศบาล ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้เองได้มีการนำสัญลักษณ์รัฐธรรมนูญไปใช้เป็นตราสัญลักษณ์ประจำเทศบาลของแต่ละท้องที่อย่างแพร่หลาย ดังจะเห็นได้จากการเข้าไปมีส่วนสนับสนุนกิจกรรมทางวัฒนธรรมรวมทั้งการพยายามเสนอนโยบายในรูปแบบของนโยบาย อย่างเช่น การจัดงานงานฉลองรัฐธรรมนูญหรือ ประติมากรรมทางการเมืองอย่างอนุสาวรีย์รัฐธรรมนูญจำลอง เพื่อเป็นการเสริมสร้างจิตสำนึกทางการเมืองใหม่แก่ราษฎร (อัฐพล ปิริยะ, 2563: 38) จากคำอธิบายดังกล่าวสะท้อนให้เห็นและช่วยยืนยันว่าการแพร่หลายของสัญลักษณ์ที่สื่อถึงระบอบรัฐธรรมนูญในภูมิภาคนั้นเป็นความพยายามของ รัฐบาลในการจะจัดวางแนวคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองแบบใหม่ไปยังภูมิภาคต่าง ๆ ดังนั้นเมื่อ ย้อนกลับไปพิจารณางานของศรีธัญ ที่พยายามจะอธิบายเกี่ยวกับสำนักราษฎรในภาคอีสานต่อระบบ รัฐธรรมนูญ เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนหรือความเข้าใจที่คลาดเคลื่อน จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องชี้ให้เห็นถึงความพยายามที่เกิดจากภาครัฐในการที่จะสร้างสำนัสดังกล่าวให้กับประชาชน

และงานที่ทำการศึกษเกี่ยวกับอนุสาวรีย์อีกชิ้นหนึ่งคืองานของ มาลินี คุ่มสุภา (2541) ที่ ทำการศึกษา “นัยทางการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย” โดยงานชิ้นนี้มีลักษณะ การศึกษาแตกต่างไปจากงานของศรีธัญ ชาญคณิต และอัฐพล ตามที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้น กล่าวคืองานชิ้นนี้พยายามที่จะอธิบายถึงความหมายของอนุสาวรีย์ที่เปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม การเมือง โดยเริ่มจากจุดประสงค์ที่ต้องการสื่อถึงประชาธิปไตยที่เกิดจากความสำคัญของการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 อันมีสัญลักษณ์และสัดส่วนขนาดอนุสาวรีย์สื่อความหมายอย่าง ตรงไปตรงมา กระทั่งต่อมากลายเป็นอนุสาวรีย์ที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับกระบวนการ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมของ ประชาชนไทย อันเกิดขึ้นจากการชุมนุมทางการเมืองครั้งสำคัญใน

เดือนตุลาคม พ.ศ. 2516 และพฤษภาคม พ.ศ. 2535 เป็นสำคัญที่ส่งผลให้มีการเปลี่ยนรูปความหมายไปจากเดิม จากการที่อนุสาวรีย์นี้ใช้ชื่อ ประชาธิปไตย เปิดโอกาสในการที่จะเปลี่ยนแปลง ความหมายได้ในหลายลักษณะ และความสำคัญของคำนี้ก็เช่นกันที่มีส่วนเชื่อมโยงอนุสาวรีย์ ประชาธิปไตยกับกระบวนการประชาธิปไตยไทยในเวลาต่อมา ซึ่งงานชิ้นนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่านอกจากความพยายามในการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองเพื่อให้ความหมายแล้วนั้น บริบททางการเมืองเองก็เป็นส่วนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงและเกิดความหมายใหม่ด้วย

นอกจากสถาปัตยกรรมและสิ่งก่อสร้างที่กล่าวไปแล้วนั้น “ภาพยนตร์” ก็เป็นหนึ่งในเครื่องมือที่มักจะถูกนำมาใช้ในการเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ในการช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองหรือใช้สำหรับถ่ายทอดอุดมการณ์ ดังเช่นในงาน ภาพยนตร์กับการเมือง ของชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2542) เป็นงานอีกหนึ่งชิ้นที่พยายามจะแสดงให้เห็นถึงการช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองผ่านสื่อภาพยนตร์ซึ่งเป็นหนึ่งในงานศิลปะเช่นกัน ชาญวิทย์ ได้แสดงให้เห็นว่าสื่อภาพยนตร์นั้นถูกใช้ในการเป็นเครื่องมือทางการเมืองของชนชั้นนำไทย และสถาบันพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และกว้างขวางเป็นอย่างมากในสมัยรัชกาลที่ 9 ไม่เพียงแต่ชนชั้นนำหรือสถาบันพระมหากษัตริย์เท่านั้นที่มีการใช้สื่อภาพยนตร์ในฐานะเครื่องมือทางการเมือง ชาญวิทย์ยังแสดงให้เห็นว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 คณะราษฎรเอง ก็ได้ใช้สื่อภาพยนตร์ในการที่จะเผยแพร่ หรือประชาสัมพันธ์อุดมการณ์ของพวกเขาเช่นกัน ดังที่ปรากฏอยู่ในภาพยนตร์ เด่น ๆ สามเรื่องได้แก่ เลือดทหารไทย พระเจ้าช้างเผือก และบ้านไร่ของเรา

อีกหนึ่งภารกิจสำคัญภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 ที่คณะผู้ปกครองกลุ่มใหม่พยายามที่จะปลูกแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่พร้อมๆกับการทำลายอุดมการณ์บางอย่างที่รัฐบาลในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ปลูกฝังและกล่อมเกล้าแก่ราษฎรเอาไว้ นั่นก็คือกระบวนการในการสร้างองค์ความรู้ ดังจะเห็นได้ในงานวิจัยของ ปวีณา วัณมี (2543) เรื่อง รัฐไทยกับการกล่อมเกล้าทางการเมืองผ่านแบบเรียนในช่วง พ.ศ. 2475 – 2487 ในงานวิจัยชิ้นนี้ ปวีณา พยายามแสดงให้เห็นว่า ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 รัฐได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษา ในฐานะที่เป็นเครื่องมือที่จะช่วยนำพาไปสู่การมีประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ โดยกลุ่มผู้ปกครองใหม่ได้ใช้แบบเรียนเป็นสื่อหรือเครื่องมือในการกล่อมเกล้าให้นักเรียนได้ตระหนักถึงหน้าที่พลเมืองดีตามระบอบรัฐธรรมนูญ อีกทั้งยังเพื่อให้เกิดความเลื่อมใสต่อระบอบดังกล่าว ในขณะเดียวกันก็พยายามทำลายความชอบธรรมต่อระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่อย่างไรก็ตามแนวทางหรือกระบวนการดังกล่าวก็ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามแต่ละช่วงเวลา ซึ่งขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และแนวคิดของผู้บริหารประเทศที่กุมอำนาจในแต่ละช่วงเวลา กล่าวโดยย่อคือ จุดมุ่งหมาย

หลักของการกล่อมเกลாதงการเมืองผ่านแบบเรียนระหว่างปี พ.ศ.2475 – 2487 นั้น คือการสร้างพลเมืองดีเพื่อสนับสนุนการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญ ส่วนเนื้อหาของการกล่อมเกลาทงการเมืองนั้น ได้พัฒนาเปลี่ยนแปลงไปเพื่อตอบสนองต่อแนวคิดของกลุ่มผู้นำทงการเมืองในแต่ละช่วงเวลาเป็นสำคัญ

ในงานวิจัยของ ศุภชัย ศุภผล ที่ว่าด้วยการสร้างความนิยมและปัญหาเกี่ยวกับการตีความทฤษฎีการเมืองของ ฌอง ฌากส์ รุสโซ ในบริบทการเมืองไทย เป็นงานวิชาการอีกหนึ่งชิ้นที่แสดงให้เห็นถึงร่องรอยความพยายามของคณะรัฐบาลในระบอบใหม่ ที่ได้ใช้สถาบันทงการศึกษาระดับอาชีวศึกษาและตำราเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่แนวความคิดหรืออุดมการณ์ทงการเมือง โดยงานวิจัยชิ้นดังกล่าวได้อธิบายว่า หัวใจสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือการเปลี่ยนแปลงอำนาจอธิปไตย จากองค์พระมหากษัตริย์ไปสู่ประชาชน ดังนั้นการจะให้ระบอบใหม่เกิดความมั่นคง จึงจำเป็นที่จะต้องทำให้ประชาชนมีความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรู้ความเข้าใจในการใช้อำนาจอธิปไตย จึงนำไปสู่ การสอนหนังสือเกี่ยวกับทฤษฎีการเมืองแนวประชาธิปไตยให้แก่คนที่พอจะมีความรู้ หรืออย่างน้อยๆ ก็เป็นกลุ่มคนที่พอจะอ่านออกเขียนได้ขึ้นไป และทฤษฎีการเมืองที่ถูกนำมาเผยแพร่อย่างจริงจังจึงเป็นทฤษฎีการเมืองแรกในบริบทการเมืองดังกล่าวก็คือ ทฤษฎีการเมืองของรุสโซ (ศุภชัย ศุภผล, 2556: 66)

กล่าวได้ว่า งานวิชาการที่เกี่ยวกับคณะผู้ก่อการและการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ที่ผลิออกมาในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา มีหลายชิ้นจัดอยู่ในกลุ่มของงานที่มีจุดมุ่งหมายศึกษาถึงการช่วงชิงอำนาจทงการเมือง แต่ก็มีงานบางชิ้นที่ผลิออกมาในช่วงหลังแล้วยังจัดอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ตามที่นครินทร์ได้เคยจำแนกเอาไว้ ยกตัวอย่างเช่น งานของยาสุกิจิ ยาตาเบ ที่ว่าด้วย “บันทึกของทูตญี่ปุ่นผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ: การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศสยาม” (2557) งานชิ้นนี้เป็นงานที่มีลักษณะเป็นการเล่าประวัติศาสตร์ผ่านสายตาของชาวต่างชาติที่อยู่ในเหตุการณ์อย่างตรงไปตรงมา การบรรยายลักษณะที่เป็นภาพรวมตั้งแต่ก่อนเกิดเหตุการณ์จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ต่าง ๆ ในประเทศมากมาย และที่สำคัญคือ ผู้เขียน (ยาสุกิจิ ยาตาเบ) ได้เผยให้เห็นนัยสำคัญว่าเขาเองมีทัศนะและท่าทีในเชิงบวกต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 และอยากให้เห็นสยามประเทศมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อย่างไรก็ตามผู้เขียนเองก็ไม่ถึงกับกล่าวยกย่องคณะราษฎรจนเกินเลย ดังจะเห็นได้ว่ามีการวิพากษ์วิจารณ์คณะราษฎรกลุ่มหัวรุนแรงอยู่มากพอสมควร นอกจากนี้งานชิ้นดังกล่าวยังมีลักษณะเนื้อหาที่สอดคล้องกับบทความทงวิชาการ เรื่อง “การปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ในสายตาของ “คนนอก” เอกสารทงการทูตว่าด้วยสยามยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง” ที่เขียนโดย ฐิริ พวงศ์เจริญ (2559) ซึ่งเป็นงานอีกหนึ่งชิ้นที่ได้นำเสนอหลักฐานที่น่าสนใจเกี่ยวกับการปฏิวัติ 2475 ความน่าสนใจของงานชิ้นนี้คือ ฐิริ ได้นำเสนอเอกสารทงการทูต

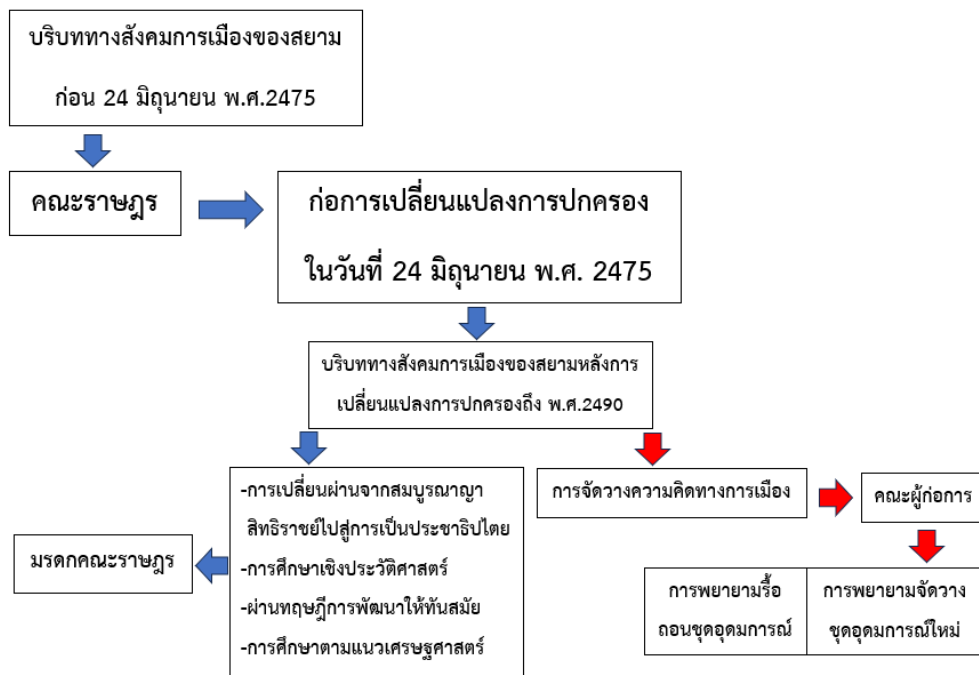
ซึ่งเป็นเอกสารชั้นต้นที่ทูตแต่ละประเทศเขียนรายงานเหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นส่งไปยังประเทศของพวกเขาเอง และด้วยการที่เจ้าหน้าที่สถานทูตทั้งหลายไม่ต้องมีความกังวลต่อเรื่องของภัยคุกคามทางการเมือง เอกสารหรือรายงานต่าง ๆ ที่พวกเขาเขียนรายงานกลับไปยังประเทศของตนจึงสามารถที่จะเขียนได้อย่างตรงไปตรงมา และไม่ได้มุ่งโจมตีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้เป็น “ผู้ร้าย” หรือยกย่องฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งให้เป็น “พระเอก” จนเกินไป ยกตัวอย่าง เอกสารทางการเมืองทูตจากประเทศญี่ปุ่น (B02031582300, Reel No. A-0644, page 0111-0127 (จาก JACAR)) ซึ่งเป็นการรายงานโดย ยาดาเบ โดยเนื้อหาบางส่วนบางตอนได้อธิบายถึงสาระสำคัญของรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว เขามุ่งความสนใจไปที่การผูกขาดอำนาจของคณะราษฎรผ่านกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว เขาเขียนรายงานสรุปไปว่า แม้การปกครองทุกวันนี้จะถูกเรียกขานเป็น “ระบอบราชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ” แต่ในความเป็นจริงแล้วสยามคือ “ระบอบทรราชย์พรรคเดียว” ที่ให้อำนาจเบ็ดเสร็จแก่คณะราษฎร ตามมุมมองของ ยาดาเบ แม้เป็นขบวนการที่ไร้ซึ่งอำนาจตามกฎหมาย แต่คณะราษฎรกลับเป็นกลุ่ม “คณาธิปไตย” ที่กำลังปกครองประเทศ สถาปนาผู้แทนราษฎรชาติสมาชิกผู้เยาว์ชาญ และไม่อยู่ในตำแหน่งที่จะกำกับดูแลรัฐบาลได้ ส่วนบรรดากรรมการราษฎรก็เต็มไปด้วย “หุ่นเชิด” ทำที่สุดจึงไม่แปลกที่จะปรากฏเสียงวิจารณ์กว้างขวางผ่านทางหนังสือพิมพ์ เพื่อกดดันไม่ให้รัฐธรรมนูญฉบับถาวรที่กำลังถูกร่างอยู่มีลักษณะผูกขาดอำนาจทางการเมือง (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2559:50 – 58)

กล่าวโดยสรุปจากการสำรวจวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยพบว่าลักษณะหรือแนวทางในการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม โดยส่วนใหญ่มักจะมักมีลักษณะเป็นการศึกษาในแนวประวัติศาสตร์การเมือง ถึงแม้ว่างานหลายชิ้นจะพยายามเผยให้เห็นถึงกระบวนการในการต่อสู้ช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ แต่ผู้วิจัยพิจารณาแล้วว่ายังมีข้อจำกัดต่อการขยายพรมแดนแห่งความรู้ อย่างไรก็ตามผู้วิจัยก็พบว่ามีงานของ ภุรี พวงศ์เจริญ และเอกลักษณ์ ไชยภูมิ ที่พยายามจะขยายพรมแดนความรู้ว่าด้วยการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม โดยการพยายามสร้างคำอธิบายในเชิงทฤษฎี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่ามีงานบางชิ้นที่พยายามนำเสนอให้เห็นว่า คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่พยายามจะถ่ายทอดแนวคิด/อุดมการณ์ใหม่ผ่านกระบวนการต่าง ๆ แต่ถึงกระนั้นงานเหล่านั้นก็ยังไม่ได้ชี้ให้เห็นถึงความล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จของการพยายามสถาปนาแนวคิดจากการกระทำนั้น ๆ เท่าที่ควรนัก ส่วนใหญ่มักจะมุ่งประเด็นไปที่การกระทำต่าง ๆ ของข้าอำนาจเก่าและกลุ่มกษัตริย์นิยมที่พยายามเคลื่อนไหวทางการเมืองอันเป็นการต่อต้านหรือเป็นปฏิปักษ์ต่อการสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นที่ต่าง ๆ เหล่านี้ก็เป็นเพียงปัจจัยหนึ่งเท่านั้น หากแต่ส่วนสำคัญอีกประการคือการกลับมาพิจารณาในส่วนของคณะผู้ก่อการเองด้วย ในฐานะที่ครองอำนาจในการบริหารนานถึง 15 ปี นอกจากนี้ผู้วิจัยยังพบว่าที่ผ่านมา ยังไม่มีการนิยามถึงความเป็นคณะราษฎร ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่

ชัดเจนนัก ซึ่งผู้วิจัยอยากจะเสนอว่าประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่อาจละเลยต่อการพิจารณา ทั้งนี้เพราะอาจจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองภายใต้บริบทการเมืองดังกล่าวได้

ดังนั้น ในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยจะพยายามขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับประเด็นการศึกษาที่ว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ด้วยการพยายามสร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎีเพื่อที่จะนำไปสู่การตีความใหม่ และให้ความสำคัญกับการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของกลุ่มคณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นหนึ่งในตัวแสดงหลักของเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว ภายใต้บริบทสังคมการเมืองที่มีความเชื่อมโยง ทั้งด้านเศรษฐกิจ ศาสนา และวัฒนธรรม รวมทั้งจะพยายามเผยให้เห็นถึงกระบวนการหรือกลไกต่าง ๆ ที่คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่พยายามจะปลูกฝังและเผยแพร่อุดมการณ์ใหม่ และวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้นว่า พวกเขาทำสำเร็จหรือไม่เพราะเหตุใด ทั้งนี้ ผู้วิจัยคาดหวังว่าในการศึกษาครั้งนี้จะเป็นส่วนหนึ่งของการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวเพิ่มมาอีกหนึ่งมิติ เพื่อที่จะช่วยให้การอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นไปอย่างตรงไปตรงมามากยิ่งขึ้นกว่าเดิม

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงการสรุปการทบทวนวรรณกรรมและการพยายามขยายพรมแดนความรู้ที่ว่าด้วยการศึกษาศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

(ที่มาภาพ: ผู้วิจัย)

บทที่ 3

แนวความคิด ทฤษฎี และกรอบการวิเคราะห์

“สังคมหนึ่ง ๆ จะมีการจัดวางความคิดทางสังคม/การเมืองกันใหม่ อย่่างไรนั้น ก็แล้วแต่ความสัมพันธ์ทางสังคมที่กำลังก่ออยู่ เมื่อเราสร้างความรู้ได้ เราจะทราบว่าสังคมของเรานั้นมีความต้องการในเรื่องสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม ฯลฯ อย่่างไร เมื่อเราทราบว่าความคิดแบบใดที่ควรถูกจัดวางกันใหม่ในสังคมแล้ว ก็เป็นหน้าที่ของพวกเราทุกคนที่จะทำให้ความคิดเหล่านั้นเกิดผลและหากความคิดที่จัดวางใหม่เป็นความคิดที่พิสูจน์ภายหลังว่าไม่ได้เป็นความคิดที่ถูกต้องนัก ก็ย่อมเป็นหน้าที่ในอนาคตที่เราทุกคนจะต้องช่วยกันรื้อถอนความคิดที่ไม่ถูกต้องนั้นออกไป และจัดวางความคิดใหม่อีก อย่่าง เป็นวิภาษวิธีเช่นนี้สืบไป” (วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 202)

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการแสดงให้เห็นถึงแนวความคิด ทฤษฎี และกรอบสำหรับการวิเคราะห์ที่จะนำไปใช้ในการสร้างคำอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองไทยในช่วง พ.ศ.2475 – 2490 สำหรับการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้แนวความคิดที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” มาใช้เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์และแสวงหาความรู้ ดังนั้นเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในเบื้องต้น ผู้วิจัยจะแบ่งเนื้อหาในบทนี้ออกเป็นประเด็นสำคัญ ดังต่อไปนี้

1. การก่อตัวและสาระสำคัญของแนวคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง
2. แนวความคิด ทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมชิ
3. กรอบการวิเคราะห์สถานะของสมาชิกคณะราษฎร

3.1 การก่อตัวและสาระสำคัญของแนวคิด “การจัดวางความคิดทางการเมือง”

“การจัดวางความคิดทางการเมือง” เป็นแนวความคิดที่เกิดจากความพยายามในการบูรณาการระหว่างศาสตร์ทางด้านรัฐศาสตร์และศาสตร์ทางด้านศิลปะ โดยวัชรพล พุทธรักษา นักวิชาการผู้สนใจและเชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวความคิด ทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมชิ (ดูที่เชิงอรรถ 26) สำหรับการก่อตัวของแนวความคิดดังกล่าวเกิดจากการที่วัชรพลได้เล็งเห็นถึงข้อจำกัดบางประการในทางทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมชิ ที่ไม่ได้เสนอแนวทางเกี่ยวกับการศึกษาและแนวทางในการนำไปปฏิบัติเอาไว้ อย่างชัดเจน ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้เองจึงเป็นโอกาสที่ผู้ศึกษาสามารถที่จะตีความและนำแนวคิดของเขาไปใช้อย่างเสรี แต่ยังคงต้องอยู่บนฐานของสิ่งที่เรียกว่า “การปฏิบัติที่ยั่งยืน” กล่าวคือ จะต้องมิ

กระบวนการต่อสู้เชิงความคิด/อุดมการณ์ เพื่อที่จะเปลี่ยนโลกทัศน์ของผู้คนในสังคมต่าง ๆ และต้องอาศัยความร่วมมือของชนชั้นและกลุ่มพลังต่าง ๆ เข้าด้วยกัน แม้ว่าอาจจะต้องใช้ระยะเวลาที่ยาวนาน จากปัจจัยดังกล่าว วัชรพล พุทธิรักษา จึงพยายามสร้างแนวทางขึ้นมา โดยการนำเอาจุดเด่นหรือหลักการสำคัญบางประการของศิลปะแบบจัดวาง (ดูที่เชิงอรรถ 27) (Installation Art) มาผสมผสานกับทฤษฎีการเมืองของอันโตนิโอ กรัมซี เพื่อที่จะให้เกิดเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจสามารถมองเห็นกระบวนการการจัดวางความคิดในสังคมการเมืองรูปแบบต่าง ๆ ได้ด้วยตัวเอง และเรียกนวัตกรรมทางความคิดดังกล่าวว่า “การจัดวางความคิดทางการเมือง” (Politics of installation/Political installation) (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561: 21 – 26)

ในส่วนของสาระสำคัญของแนวความคิดการจัดวางความคิดทางการเมือง วัชรพล พุทธิรักษา พยายามอธิบายว่ามันคือการพยายามมองสรรพสิ่งอย่างเป็นองค์รวม โดยให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงที่มีพลวัตกับสิ่งต่าง ๆ หมายความว่าความรวมถึงความเป็นองค์รวมของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งเกิดขึ้นในบริบทใดบริบทหนึ่ง พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายสำคัญคือการพยายามสร้างสำนึกร่วมให้เกิดแก่ผู้คน เพื่อนำไปสู่การสร้างการเปลี่ยนแปลงในอนาคต และสาระสำคัญอีกประการคือ การมองโลกในเชิงวิพากษ์ กล่าวคือการพิจารณาให้เห็นถึงรากเหง้าของปัญหาซึ่งอาจจะมี ความซับซ้อน และมีความเกี่ยวโยงทางการเมืองกันอยู่หลายชั้น (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561: 21 – 24)

แต่อย่างไรก็ดี สำหรับแนวความคิดดังกล่าว วัชรพลก็ไม่ได้นำเสนอคำตอบหรือสูตรสำเร็จสำหรับการนำไปใช้แต่อย่างไร หากแต่มีข้อเสนอแนะว่าการจะนำแนวความคิดนี้ไปใช้ ผู้ใช้จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมกับบริบทแวดล้อมที่ต้องการเข้าไปศึกษาหรือทำความเข้าใจ โดยยึดหลักหัวใจสำคัญของแนวความคิด 3 ดังนี้ 1. การกลับไปทบทวนความคิดที่ถูกจัดวางไว้แล้ว (Installed) 2. การเข้าไปรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวาง (Uninstallation) และ 3. การจัดวางความคิดใหม่ (Reinstallation) (โปรดดูรายละเอียดใน วัชรพล พุทธิรักษา, 2561: 199 – 202)

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากการก่อตัวของแนวความคิดจนกระทั่งความพยายามในการสร้างหลักการสำคัญสามประการ จะเห็นได้ว่าวัชรพลได้หยิบเอาวิธีการที่จะใช้สำหรับการพิจารณาหรือแนวทางในการทำความเข้าใจมาจากคุณสมบัติบางประการของศิลปะแบบจัดวางและใช้แนวความคิดทฤษฎีของอันโตนิโอ กรัมซี มาเป็นเครื่องมือในการเข้าไปพิจารณาเพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์นั้น ๆ ดังนั้น การที่จะนำหลักการสำคัญทั้ง 3 ประการไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจคือ มโนทัศน์ (Concept) สำคัญ ๆ ของแนวคิดทางการเมือง

สังคม และปรัชญาของอันโตนิโอ กรัมสซี ก่อนที่จะนำรากฐานทางความคิดดังกล่าวมาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบททางการเมือง สังคม และวัฒนธรรมทางการเมืองไทยเป็นลำดับต่อไป

อนึ่ง หากนำหลักการดังกล่าวมาพิจารณา และปรับใช้กับประเด็นหรือบริบททางการเมืองที่ผู้วิจัยให้ความสนใจในการทำวิจัยชิ้นนี้ นั่นคือการพยายามหาคำตอบว่า “คณะราษฎรมีกระบวนการการจัดวางความคิดทางการเมือง ในช่วงปีพ.ศ.2475 –2490 อย่างไร และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้ถูกนำมาใช้ผ่านกลไกใดบ้าง” ก็จะให้เห็นให้เห็นแนวทางของการศึกษาได้ดังนี้ 1.การย้อนกลับไปทำความเข้าใจพื้นฐานความคิดทางการเมือง หรือความคิดทางการเมืองที่ถูกจัดวางไว้แล้วก่อนหน้าที่จะมีการเข้าไปพยายามถอดรื้อความคิดชุดดังกล่าว 2.การพยายามค้นหาว่าคณะราษฎรนั้นมีกระบวนการในการพยายามรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวางไว้แล้วอย่างไร และ 3.คือการพยายามค้นคว้าและวิเคราะห์ว่าคณะราษฎรนั้นได้มีการจัดวางแนวความคิดใหม่เข้าไปนั้นมีลักษณะและมีสาระสำคัญอย่างไร ก่อนที่จะนำข้อมูลต่าง ๆ มาทำการวิเคราะห์ประมวลผลว่ากลไกหรือสิ่งต่าง ๆ ที่คณะราษฎรพยายามจัดวางความคิดทางการเมืองในบริบททางสังคมการเมืองช่วง พ.ศ. 2475 – 2490 นั้น สำเร็จหรือมีปัญหาและอุปสรรคในการจัดวางความคิดใหม่ของกลุ่มคณะราษฎรอย่างไรบ้าง

3.2 แนวความคิด ทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสซี

เนื่องจากแนวคิดทางการเมือง สังคม และปรัชญาของอันโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci: 1891 – 1937) ได้ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของอิตาลี โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่ซาร์ดิเนีย (Sardinia) บ้านเกิดของเขา มีส่วนสำคัญและมีอิทธิพลต่อโลกทัศน์หรือวิธีในการมองโลกของกรัมสซี (Alastair Davidson, 1977: p.6; กาญจนา แก้วเทพ, 2526: 106 – 107; วิชรพล พุทธิรักษา, 2557: 49) ดังนั้นการจะทำความเข้าใจรากฐานทางความคิดของเขา จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อบริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอออกเป็นสองส่วน คือ 1.การก่อตัวทางวุฒิภาวะทางการเมืองและภูมิปัญญาของกรัมสซี และ 2. แนวความคิดทางการเมืองของกรัมสซี

3.2.1 การก่อตัวทางวุฒิภาวะทางการเมืองและภูมิปัญญาของกรัมสซี

เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นถึงบริบททางสังคมการเมืองที่มีอิทธิพลต่อวิถีคิดทางการเมืองของกรัมสซีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ทั้งนี้ผู้วิจัยจะนำเสนอด้วยการแบ่งออกเป็นบริบทสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

ก. ช่วงวัยเด็ก

อันโตนิโอ กรัมซี (Antonio Gramsci) เกิดเมื่อวันที่ 22 มกราคม ค.ศ.1891 ที่อาเลส (Ales) เมืองเล็กๆที่อยู่ในเกาะซาร์ดิเนีย (Sardinia) หมู่เกาะที่อยู่ทางตอนใต้ของประเทศอิตาลี ในพื้นที่ดังกล่าวประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรมและฐานะยากจน หลายคนอาจจะเข้าใจว่าเขาเกิดขึ้นมาในครอบครัวของเกษตรกร แต่ในความเป็นจริงคือ นีโน่ ฟรานเชสโก้ (Nino Francesco) คุณพ่อของเขาเป็นข้าราชการในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น กระทั่งในปี ค.ศ. 1897 ครอบครัวของเขาต้องเผชิญกับความยากลำบาก เมื่อคุณพ่อของเขาถูกกล่าวหาว่าได้กระทำการทุจริต และถูกจับกุมซึ่งเป็นเวลา 5 ปี 8 เดือน นับตั้งแต่ปี ค.ศ.1898 – ค.ศ.1904 จากเหตุการณ์ดังกล่าวทำให้คุณแม่ของเขาได้ตัดสินใจขายที่ดินที่เธอได้รับเป็นมรดก เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายในส่วนของคุณค่าทนายความ จากนั้นเธอก็ได้ไปทำงานเป็นช่างเย็บผ้าเพื่อหาเงินมาเลี้ยงกรัมซีและพี่น้องทั้ง 6 คนของเขา (Alastair Davidson, 1977: p.32; George Hoare and Nathan Sperber, 2016: p. 8 – 9)

สำหรับชีวิตช่วงวัยเด็กของกรัมซี เขามีสุขภาพที่ไม่ค่อยแข็งแรงเนื่องจากเป็นโรคพอด (Pott) หรือโรควัณโรคของกระดูกสันหลัง (ดูที่เชิงอรรถ 28) ด้วยการรักษาที่ไม่ดีเท่าที่ควรส่งผลให้เขาต้องกลายเป็นคนหลังค่อม เมื่อไปโรงเรียนเขามักจะถูกเพื่อนกลั่นแกล้งด้วยการขว้างปาก้อนหินใส่ และถูกล้อว่า “ไอ้ค่อม” กระทั่งเมื่ออายุ 11 ขวบ กรัมซีและพี่ชายถูกบังคับให้ไปทำงานที่เทศบาลในท้องถิ่น เขาและพี่ชายถูกบังคับให้ทำงานหนักตลอดทั้งวัน และเมื่อกลับบ้านเขาต้องนอนร้องไห้ด้วยความเจ็บปวด (George Hoare and Nathan Sperber, 2016: p. 9)

อนึ่ง ในปี ค.ศ.1898 กรัมซีถูกส่งตัวไปโรงเรียนเป็นครั้งแรกที่กิลาร์ซา (Ghilarza) แต่เขามีโอกาสได้เรียนเพียงแค่จบชั้นประถมศึกษาก็ต้องออกมาทำงานเพื่อหารายได้ช่วยครอบครัว จนกระทั่งในปี ค.ศ.1904 คุณพ่อของเขาได้รับการปล่อยตัว จึงทำให้กรัมซีมีโอกาสดูแลกลับไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นที่โรงเรียนเล็ก ๆ ของ ซานตู (Santu) และในปี 1908 เขาก็สามารถที่จะสอบชิงทุนเข้าไปเรียนต่อในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายได้ที่ เมืองกายารี (Cagliari) ได้สำเร็จ ทั้งนี้ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองของซาร์ดิเนียที่ต้องเผชิญกับการถูกเอารัดเอาจากระบบนายทุน ได้ส่งผลให้กรัมซีเริ่มต้นและให้ความสนใจในการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์ของการต่อสู้ทางการเมืองในระดับท้องถิ่นและระดับชาติ (George Hoare and Nathan Sperber, 2016: p.10)

ข. ช่วงของการเข้าไปมีบทบาททางการเมือง

ด้วยความเพียรพยายามของกรัมซี ทำให้เขาสามารถสอบชิงทุนการศึกษาและสามารถเข้าเรียนได้ที่มหาวิทยาลัยตูริน (the University of Turin) ในปี ค.ศ.1911 โดยสาขาที่กรัมซีเลือกเรียน

คือ นิรุกติศาสตร์ และภาษาศาสตร์ แต่อย่างไรก็ตามสิ่งที่เขาให้ความสนใจและชื่นชอบที่สุดก็คือวิชาทางด้านการเมือง แต่ด้วยข้อจำกัดของทุนการศึกษาที่ไม่เพียงพอ ประกอบกับอากาศที่หนาวเย็น และปัญหาทางด้านสุขภาพของเขา ทำยที่สุดเขาได้ถูกบังคับให้ออกจากการเรียน (ดูที่เชิงอรรถ 29) จากสถานการณ์ดังกล่าวนี้เองจึงเป็นปัจจัยที่ทำให้เขาได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น โดยในปี ค.ศ.1912 กรัสมซีได้เข้าร่วมกับพรรคสังคมนิยมอิตาลี (Partito Socialista Italiano, PSI) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสากลที่ 2 และหนึ่งในนั้นมีบุคคลสำคัญอย่าง เบนิตโต มุสโสลินี (Benito Mussolini) อยู่ด้วย และในขณะนั้นกรัสมซีค่อนข้างที่จะมีความสนิทสนมกับ มุสโสลินี (Gramsci, 1999: 27; Steven Jones, 2006: 17; George Hoare and Nathan Sperber, 2016: p.10 – 11)

ต่อมาในปี ค.ศ.1914 ซึ่งเป็นช่วงของการเกิดสงครามโลกครั้งที่ 1 สมาชิกฝ่ายเสียงข้างมากของพรรคสังคมนิยมอิตาลี มีความเห็นที่จะให้พรรคดำเนินนโยบายเป็นกลางอย่างเข้มงวดต่อสงครามที่เกิดขึ้น เนื่องจากมีความเห็นว่าสงครามที่เกิดขึ้น ต้องเป็นความรับผิดชอบของชนชั้นนายทุน ดังนั้นจึงไม่เกี่ยวกับชนชั้นกรรมมาชีพ ต่อกรณีดังกล่าว มุสโสลินี ซึ่งเป็นฝ่ายเสียงข้างน้อย ได้แสดงท่าทีที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางหรือนโยบายของพรรค โดยเขาได้ตอบโต้ไปว่า “ผู้แทนพรรคสังคมนิยมขาดหลักการ ศีลธรรม และที่แย่ที่สุดคือคือการทรยศต่อจิตวิญญาณและอุดมการณ์พรรค” (ดูที่เชิงอรรถ 30) ซึ่งประเด็นดังกล่าวกรัสมซีเองก็มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกับ มุสโสลินี ดังจะเห็นได้ในบทความที่ชื่อ “An Active and Functional Neutrality” ที่เขาได้เขียนลงในวารสาร Il Grido del Popolo ฉบับวันที่ 31 ตุลาคม 1914 โดยสาระสำคัญของบทความดังกล่าวนี้ กรัสมซีได้ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น และพยายามที่จะกระตุ้นเตือนหรือเน้นย้ำเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของนักสังคมนิยม รวมไปถึงบทบาทและหน้าที่ของพรรค ว่าควรที่จะดำเนินการต่อสู้ และที่สำคัญคือสร้างโอกาสเพื่อที่จะนำไปสู่การปฏิวัติซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางของพรรคสังคมนิยม จากงานเขียนของกรัสมซีขึ้นดังกล่าวทำให้เขาเริ่มที่เป็นที่รู้จักในวงกว้างของสังคมนิยมอิตาลีมากขึ้น (Gramsci, A., 1977: 6-9; Simonetta Falasca-Zamponi, 1997: p.4; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 53 – 56)

ภายใต้บริบททางสังคมนิยมการเมืองของอิตาลีภายใต้สถานการณ์การเกิดสงครามโลกครั้งที่หนึ่งได้เกิดเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองหลายประการ อาทิ กลุ่มชนชั้นล่างถูกกีดกันจากการมีผู้แทนในระบอบเสรีนิยม นอกจากนี้ยังถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยนโยบายทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมเป็นอย่างมาก เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งนำไปสู่การประท้วงอย่างรุนแรง ในเดือนกันยายน ปี ค.ศ.1917 ส่งผลให้มีผู้คนบาดเจ็บและเสียชีวิตเป็นจำนวนมาก (วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 53 – 56 – 57) และในช่วงเวลาดังกล่าวนี้เอง เป็นช่วงระยะของการก่อตัวทางวุฒิภาวะทางการเมืองและภูมิปัญญาทางการเมืองของกรัสมซี จากการที่เขาได้

ร่วมทำงานกับกรรมการในเมืองตูริน และเป็นสมาชิกของพรรคสังคมนิยมอิตาลี กรัมซี้ได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาที่ชื่อ เบเนด็โต โครเซ่ (Benedetto Croce) แต่อย่างไรก็ดีงานเขียนของเขาในช่วงแรกมักจะเป็นประเด็นเกี่ยวกับ วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ของอิตาลี ซึ่งปรากฏในรูปแบบของบทความในหนังสือพิมพ์ที่ชื่อ Il Grido del Popolo และAvanti (กาญจนา แก้วเทพ, 2526: 106) จนกระทั่งในช่วงปลายปี ค.ศ.1917 กรัมซี้ได้เขียนบทความที่ชื่อ “The revolution against Capital” ซึ่งสาระสำคัญของบทความดังกล่าวนี้ เป็นการพหุวิภาษวิทยาหรือทักล้าหนังสือเรื่องทุน (Capital) ของ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) อีกทั้งยังรวมไปถึงการตำหนินักมาร์กซิสต์แห่งสากลที่สอง ซึ่งตกอยู่ในกระแสการครอบงำของวิทยาศาสตร์ กล่าวคือจากเหตุการณ์ที่พรรคบอลเชวิคสามารถยึดอำนาจได้สำเร็จนั้น กรัมซี้เห็นว่าเป็นเพราะพวกเขาได้ปฏิเสธหรือไม่ทำตามแนวคิดบางประการของคาร์ล มาร์กซ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวคิดที่เชื่อว่าปรากฏการณ์ทางสังคมต่าง ๆ นั้นจะดำเนินไปในทิศทางต่าง ๆ อย่างธรรมชาติ หรือที่เรียกว่าแนวคิดกำหนดนิยม (Determinism) โดยในทัศนะของ กรัมซี้เขาเห็นว่าวัตถุนิยมประวัติศาสตร์ในลักษณะดังกล่าวนี้มีความล้าหลังในแง่ของปรัชญา ในทางตรงกันข้ามกรัมซี้เชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ มนุษย์จึงไม่จำเป็นต้องให้ประวัติศาสตร์มาเป็นฝ่ายควบคุม (Gramsci, A., 1977: 34 – 37; เจอโรเม่, คาราเบล, 2557: 13 – 15)

ผลจากการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิค ต่อมากกรัมซี้ได้ร่วมก่อตั้งวารสารขึ้นมาใหม่ในชื่อ “L’Ordine Nuovo” (The New Order) หรือระเบียบใหม่ โดยเขาเองทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ และได้เขียนบทความร่วมกับคนอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อมีจุดประสงค์ที่จะกระตุ้นและให้ความรู้ทางด้านทฤษฎี และชี้แนะทางการเมืองแก่ชนชั้นกรรมมาชีพ จนกระทั่งในช่วง ปีค.ศ.1919 - ค.ศ.1920 ได้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชนชั้นกรรมมาชีพที่เมืองตูริน และเริ่มมีการจัดตั้งสภาโรงงาน (Factory Council) (Steven Jones, 2006: 21 – 22) และการต่อสู้ทางการเมืองก็ดำเนินต่อไปอย่างเข้มข้น จนกระทั่งกลุ่มชนชั้นกรรมมาชีพสามารถเข้ายึดครองโรงงานได้เสร็จใน ปีค.ศ.1920 แต่กระนั้นพวกเขาก็ไม่สามารถที่จะดำเนินกิจการต่อไปเนื่องจากอำนาจทางการปกครองยังคงอยู่กับกลุ่มของนายทุน อย่างไรก็ตามแม้การปฏิบัติจะไม่ประสบความสำเร็จด้วยปัจจัยต่าง ๆ ที่ไม่เอื้ออำนวย แต่เนื้อหาในทางทฤษฎีที่พวกเขาได้พยายามถ่ายทอดผ่าน L’Ordine Nuovo ก็ได้กลายเป็นแนวทางรวมทั้งแรงบันดาลใจให้กับขบวนการของกลุ่มกรรมมาชีพในยุโรปในเวลาต่อมา (กาญจนา แก้วเทพ, 2526: 106; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 102 – 103)

ภายหลังจากลุกขึ้นต่อสู้ของชนชั้นกรรมมาชีพในรูปแบบของสภาโรงงานไม่ประสบความสำเร็จ ต่อมาในปีค.ศ. 1921 ก็ได้มีการก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์อิตาลี (PCI) ที่เมืองลิเวอร์พูล

(Livorno) โดยแยกตัวออกจากพรรคสังคมนิยมอิตาลี (PSI) และในปีถัดมากรัมนชีก็ได้ถูกรับเลือกจากคณะกรรมการกลางพรรค ให้เป็นตัวแทนในการเข้าร่วมประชุมคณะกรรมการบริหารคอมมิวนิสต์สากล (สากลที่สาม) ที่กรุงมอสโก (Moscow) ซึ่งในเวลานั้นพรรคคอมมิวนิสต์รัสเซียมีผู้นำที่ชื่อว่า โจเซฟ สตาลิน (Josef Stalin) ภายหลังจากที่เข้าร่วมการประชุมกรัมนชีมีปัญหาด้านสุขภาพทำให้ต้องเข้ารับการรักษาดัวในแถบซานเมือง ซึ่งในช่วงเวลานั้นเองทำให้เขาก็ได้พบกับนักไวโอลินสาวที่ชื่อจูเลีย ชุชต์ (Giulia Schucht) และทั้งคู่ก็ได้ตกลงแต่งงานอย่างรวดเร็ว อนึ่ง ในปีเดียวกันนั้นเองเป็นช่วงที่มุสโสลินีแห่งพรรคฟาสซิสต์มีความรุ่งเรืองและได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี (Steven Jones, 2006: 23; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 61 – 63)

กระทั่งต่อมาในปี ค.ศ. 1925 ภรรยาของเขาที่อาศัยอยู่ที่มอสโคว์ได้ให้กำเนิดลูกชายคนแรก ที่ชื่อ เดลิโอ (Delio) ขณะที่กรัมนชีเองอยู่ที่กรุงเวียนนา (Vienna) เมื่อทราบข่าวเขาได้เดินทางไปพบหน้าลูกเป็นเวลาสั้น ๆ ก่อนที่จะเดินทางไปกรุงโรม (Rome) เพื่ออภิปรายในสภา และในเวลาต่อมาภรรยาและลูกของเขาก็ได้ย้ายมาอยู่ที่กรุงโรมด้วย โดยมี ทาทิน่า (Tatiana) น้องสาวของภรรยาที่มาอยู่ก่อนหน้านี้อีกแล้ว พวกเขามีโอกาสได้อยู่ด้วยกันเพียงแค่เวลาช่วงสั้น ๆ ก่อนที่จะต้องไปลี้ภัยทางการเมือง เนื่องจากกรัมนชีถูกตั้งข้อกล่าวหาจากฝ่ายฟาสซิสต์ว่าช่วยุให้เกิดความเกลียดชังทางชนชั้นและก่อสงครามกลางเมือง กระทั่งในวันที่ 8 พฤศจิกายน ปี ค.ศ.1926 กรัมนชีถูกจับกุมตัว และถูกส่งไปยังคุกต่าง ๆ ทำให้เขาไม่สามารถที่จะได้เห็นหน้าลูกคนที่สองของเขาที่เกิดในปีเดียวกับที่เขาโดนจับ ก่อนที่ต่อมาใน ปีค.ศ.1928 กรัมนชีได้ถูกพิพากษาให้จำคุกเป็นเวลา 20 ปี 4 เดือน กับอีก 5 วัน (Steven Jones, 2006: 24; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 63)

จากที่ผู้วิจัยได้พยายามกล่าวถึงชีวิตประวัติในช่วงที่สำคัญ ๆ ของอันโตนิ กรัมนชี ก็เพื่อที่จะสะท้อนให้เห็นถึงบริบททางสังคมนการเมืองที่เป็นปัจจัยในการหล่อหลอม หรือเป็นส่วนสำคัญต่อวิถีคิดทางการเมืองของกรัมนชี ซึ่งจะเห็นได้ว่าสภาพสังคมของเขาตั้งแต่วัยเด็กนับตั้งแต่ที่เขาเกิดนั้น อยู่ในสภาวะที่เต็มไปด้วยการกดขี่เอารัดเอาเปรียบ และมีความเหลื่อมล้ำทางสังคมสูง ซึ่งปัจจัยสำคัญนั้นมาจากการปกครอง กระทั่งเมื่อกรัมนชีมีโอกาสได้เข้ารับการศึกษาระดับมัธยมในสังคมนการเมืองนั้นก็ เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เขาเริ่มมีความสนใจทางด้านการเมืองก่อนที่จะมีโอกาสได้มาทำงานเกี่ยวกับสื่อซึ่งมุ่งเน้นไปที่ประเด็นทางการเมือง และในท้ายที่สุดเขาก็ได้เข้าสู่สนามการเมืองที่แท้จริง ก่อนที่จะถูกจับในเวลาต่อมา แต่อย่างไรก็ดีอิทธิพลทางความคิดของเขาไม่ได้จบลงเพียงแค่นั้น เนื่องจากภายหลังจากที่เขาติดคุกได้เป็นเวลาสามปีกรัมนชีก็ได้รับอนุญาตให้เขียนหนังสือขณะที่อยู่ในคุก ซึ่งช่วงเวลาดังกล่าวนี้อีกเขาได้ทบทวนสิ่งต่าง ๆ ก่อนที่จะตกผลึกออกมาเป็นแนวความคิดและทฤษฎี

ทางการเมืองที่ผู้วิจัยจะนำมาประยุกต์ใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมการเมืองไทยในการทำวิจัยครั้งนี้

3.2.2 แนวความคิดทางการเมืองของกรัมสกี

เนื้อหาในส่วนนี้จะเป็นการพยายามในการทำความเข้าใจแนวคิดที่สำคัญ ๆ ของแนวคิด ทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสกี ก่อนที่จะนำแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองเหล่านี้ไปประยุกต์ใช้เป็นลำดับต่อไป ซึ่งแนวความคิดที่ผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปนี้ ทั้งหมดเป็นแนวความคิดทางการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังจากที่กรัมสกีถูกคุมขัง แต่ทั้งนี้องค์ความรู้เหล่านี้ส่วนสำคัญล้วนมาจากประสบการณ์ของเขาในอดีตตามที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วนั้น สำหรับการนำเสนอต่อไปนี้ ผู้วิจัยจะลำดับเนื้อหาตามรูปแบบหรือการจัดวางของผู้วิจัยเอง มิได้เป็นไปตามลำดับขั้นตอนตามที่กรัมสกีได้บันทึกเอาไว้แต่อย่างใด ซึ่งแนวความคิดทฤษฎีทางการเมืองที่ผู้วิจัยจะนำมาใช้ประยุกต์ในการศึกษาครั้งนี้มีดังต่อไปนี้

ก. กลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical Bloc)

สำหรับแนวความคิดที่ว่าด้วยกลุ่มทางประวัติศาสตร์ปรากฏครั้งแรกในงานเขียนเรื่อง The Modern Price ของกรัมสกี โดยเขาพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงสถานะที่ชนชั้นและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อนทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และอุดมการณ์ ซึ่งจากเดิมนั้น (ลัทธิมาร์กซ์) ใช้เกณฑ์การแบ่งแยกกลุ่มบุคคลในสังคมออกจากกันโดยใช้ผลประโยชน์เป็นตัวบ่งชี้ฐานะทางชนชั้น และเห็นว่าชนชั้นคือต้นตอของปัญหาความขัดแย้ง ซึ่งเกณฑ์การแบ่งในลักษณะดังกล่าวอยู่ในพื้นที่ของโครงสร้างส่วนล่าง แต่กรัมสกีกลับเห็นว่าการอธิบายโดยใช้เกณฑ์ทางชนชั้นนั้นมีลักษณะที่เป็นนามธรรมเกินไป เขาจึงเสนอในลักษณะการแบ่งกลุ่มที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเสนอว่าในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์อาจจะเกิดกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ ที่เกิดจากกลุ่มต่าง ๆ ชนชั้นต่าง ๆ มาร่วมมือกัน เพื่อที่จะต่อสู้กับกลุ่มอื่น ๆ ดังนั้นลักษณะของกลุ่มประวัติศาสตร์จึงเป็นผลรวมของการที่โครงสร้างต่าง ๆ มาประกอบกันและเกิดเป็นเอกภาพเชิงซับซ้อนและขัดกันภายใน (Complex and Contradictory unity) และมีลักษณะเป็นการเกาะเกี่ยวทั้งในระดับแนวตั้ง (Vertical) คือการข้ามระหว่างชนชั้น และระดับราบ (Horizontal) ที่เป็นกลุ่มย่อยทางชนชั้นของกลุ่มต่าง ๆ ภายในชนชั้นเดียวกัน แต่อย่างไรก็ดี ไม่ว่าจะกลุ่มประวัติศาสตร์ในสังคมหนึ่ง ๆ ในช่วงขณะหนึ่งจะมีความสัมพันธ์กับผู้คนในกลุ่มพลังในสังคมอย่างไร แต่กลุ่มประวัติศาสตร์นั้น ๆ ก็จะต้องเชื่อมโยงอยู่กับศักยภาพของกลุ่มพลังใหม่ และเป็นกลุ่มพลังที่ก้าวหน้า ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างกลุ่มประวัติศาสตร์ทางเลือกใหม่อยู่เสมอ ๆ (Gramsci, A., 1971: p.137; กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 88; วิชรพล พุทธิรักษา, 2557: 168 – 170; เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2551: 44 – 54)

หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง กลุ่มประวัติศาสตร์ มีลักษณะเป็นโครงกรอบขนาดใหญ่ที่เกิดจากการในทุกชนชั้นมาผนึกประสานกัน (Fusion) อย่างมีเอกภาพระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกันถึงแม้ว่าภายใต้การมารวมตัวกันจะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อย ๆ หรือแม้กระทั่งเกิดการเปลี่ยนอำนาจของกลุ่มก้อนทางอำนาจ (Power bloc) จากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง แต่กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีฐานะเป็นองค์กรรวมเชิงโครงสร้างได้โครงกรอบขนาดใหญ่ก็ยังคงดำรงอยู่ (Adamson, W., 1980 : p.176; เก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2551: 48)

อนึ่ง ปัจจัยสำคัญของการเกิดขึ้นของกลุ่มประวัติศาสตร์ในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ นั้น เป็นผลผลิตของการต่อสู้โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในสังคมหนึ่ง ๆ โดยเฉพาะในสภาวะที่เกิดการแบ่งขั้วทางชนชั้นอย่างชัดเจน ซึ่งสถาบันภายใต้โครงการทางการเมืองของรัฐไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาคือความขัดแย้งเหล่านั้นได้ (Jessop, B., 1985: Pp.90 – 93)

ข. การครองอำนาจนำ (Hegemony)

สำหรับแนวคิดการครองอำนาจนำแบบกรัมสกี เป็นแนวความคิดที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อที่จะใช้ทำความเข้าใจในเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Relations of power) ระหว่างกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวนี้จะต้องเป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ได้มาจากการครอบงำ (Domination) โดยการบังคับ แต่เป็นความสัมพันธ์ที่เกิดจากความยินยอม (Consent) ซึ่งหลักการดังกล่าวกรัมสกีพัฒนาต่อมาจากแนวความคิดการครองอำนาจนำที่เคยถูกนำไปใช้ในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมนิยมประชาธิปไตยแห่งรัสเซีย ซึ่งเป็นเพียงภาคปฏิบัติของการใช้อำนาจ เขาได้เพิ่มมิติทางด้านวัฒนธรรม ศีลธรรม และปัญญาชน เข้าไปเป็นกรอบเพื่อให้ได้มาซึ่งสำนึกที่ดีในการมองโลกแบบใหม่ (Good sense) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง การครองอำนาจนำเป็นสภาวะทางสังคมการเมืองที่ได้ทำการรวมเอาปรัชญาและการปฏิบัติเข้าด้วยกัน เพื่อที่จะนำไปสู่การทำให้คนในสังคมมีจิตสำนึกทางการเมืองที่ดี (Simon, R., 1999: Pp. 24 – 26; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 160 – 167) และจากการเพิ่มมิติต่าง ๆ เข้ามานี้เองส่งผลให้แนวคิดที่ว่าด้วยการครองอำนาจนำจะต้องไปมีปฏิสัมพันธ์กับแนวความคิดอื่น อย่างเช่น แนวความคิดเกี่ยวกับปัญญาชน แนวคิดกลุ่มทางประวัติศาสตร์ และเป็นเครื่องมือในการแย่งชิงพื้นที่ทางความคิด และพื้นที่ทางวัฒนธรรม (War of Position) ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแนวความคิดที่ยึดโยงอยู่กับพื้นที่ของโครงสร้างส่วนบน (Super – Structure) (กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 93)

ค. แนวคิดปัญญาชนของกรัมสกี (Gramsci's conception of the intellectuals)

ต่อเนื่องจากปฏิบัติการของแนวคิดการครองอำนาจนำ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นปฏิบัติการทางด้านวาทกรรม หรือด้านกิจกรรม ล้วนแล้วต่างต้องเกิดจากปัญญาชนเป็นผู้คิดค้นวิธีการแสวงหาเนื้อหา หรือ

อาจจะเป็นผู้ลงมือในการปฏิบัติเสียเอง ดังนั้น กรั่มซี จึงให้ความสำคัญและสนใจในการวิเคราะห์ประเภทและบทบาทหน้าที่ของปัญญาชน ซึ่งเขาได้แบ่งประเภทของปัญญาชนออกเป็น 2 ประเภท คือ ปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้น (คูที่เชิงอรรถ 31) (organic intellectuals) และ ปัญญาชนที่ข้ามชนชั้นได้ (คูที่เชิงอรรถ 32) (Traditional intellectuals) ในส่วนของมุมมองต่อปัญญาชนของกรั่มซีนั้นค่อนข้างที่จะแตกต่างไปจากมุมมองหรือการรับรู้ของคนโดยทั่วไปที่มักจะเข้าใจและคาดหวังว่าปัญญาชนจะต้องเป็นผู้ที่มากด้วยปัญญา แต่กรั่มซีกลับมองว่าปัญญาชนคือผู้ที่มีบทบาทในเชิงของการจัดการองค์การ หรือมีบทบาทในด้านของอุดมการณ์/วัฒนธรรมธรรม ในสังคม ซึ่งอาจจะเป็นครูบาอาจารย์ นักบวช ผู้จัดการ เสมียนในโรงงาน นักเขียน เป็นต้น ซึ่งจะเห็นได้ว่าปัญญาชนในมุมมองของกรั่มซีนั้นไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นชนชั้นสูงหรือมีฐานะร่ำรวยเท่านั้น หากแต่เขาให้ความสนใจที่บทบาทและหน้าที่ของคนเหล่านี้ อย่างไรก็ตามกรั่มซีเองก็ไม่ได้ละเลยที่จะละทิ้งถึงความเชื่อมโยงที่ผูกติดกับทางเศรษฐกิจด้วย ซึ่งหากเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจก็อาจจะส่งผลต่อการเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่ๆ และนำมาซึ่งการเกิดปัญญาชนแบบใหม่ด้วยเช่นกัน (Hoare, G. and Sperber, N., Pp.33-36; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 171-174; กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 93-95)

ในส่วนของหน้าที่ของปัญญาชนสำหรับกรั่มซีนั้นจะต้องมีหน้าที่รับผิดชอบการผลิตสร้างองค์ความรู้ และปลูกฝัง ชุดของความรู้ นั้น ๆ ให้กับผู้อื่น และองค์ความรู้นั้นจะต้องตั้งอยู่บนฐานของความเข้าใจในเงื่อนไขและประสบการณ์ของชีวิตผู้คนอย่างแท้จริงทั้งในการผลิตของโครงสร้างส่วนล่าง และสร้างความยินยอมพร้อมใจเหนือมวลชนจำนวนมากในโครงสร้างส่วนบนด้วย (วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 172 – 173)

ง. การทำสงครามเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position)

สำหรับแนวความคิดที่ว่าด้วยการแย่งชิงพื้นที่ทางความคิด เป็นหนึ่งในยุทธวิธีของการต่อสู้เพื่อแย่งชิงความได้เปรียบทางการเมือง ซึ่งกรั่มซีเห็นว่าการทำสงครามขับเคลื่อนยึดพื้นที่ (คูที่เชิงอรรถ 33) (War of Movement) นั้นอาจจะเป็นกลยุทธ์ที่เหมาะสมกับรัฐที่มีอำนาจทางการเมืองที่เปราะบาง เป็นรัฐที่มีกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่ยังพัฒนาไม่เต็มที่ อย่างเช่นการปฏิวัติของพรรคบอลเชวิค ในปี ค.ศ.1917 แต่อย่างไรก็ดี กรั่มซีเห็นว่าแม้ว่าจะสามารถยึดอำนาจรัฐมาได้แต่ก็ยังไม่ยากที่จะรักษาอำนาจนั้นไว้ได้อย่างยาวนานและยั่งยืน ดังนั้น เขาจึงเสนอแนวทางที่ว่าด้วย “การทำสงครามเพื่อแย่งชิงพื้นที่ทางความคิด” เพื่อให้ได้มาซึ่งการครองอำนาจนำที่จะสามารถเข้าไปเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง รวมทั้งการจัดระเบียบทางสังคมใหม่อย่างยั่งยืน สำหรับแนวทางวิธีการนั้น กรั่มซีไม่ได้เสนอเอาไว้อย่างชัดเจน หากแต่ให้แนวทางเอาไว้ว่าจะต้องมีกระบวนการที่คนกลุ่มหนึ่งทำให้ความคิด อุดมการณ์ จริยธรรม วัฒนธรรมของตนเอง กลายเป็นความคิดและวัฒนธรรมหลักของ

สังคมนั้น ๆ ให้ได้ ซึ่งกลไกต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะใช้ผ่านสถาบันทางศาสนา สถาบันครอบครัว สถาบันทางการศึกษา เป็นต้น ทั้งนี้แนวทางดังกล่าวจะนำไปสู่สิ่งที่เรียกว่าการครอบครองอำนาจนำทางอุดมการณ์ (Hegemony) (Gramsci, A., 1971: p 59; Hoare, G. and Sperber, N., 2016: Pp. 59 – 60; Simon, R., 1999: Pp. 85 – 86; กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 90 – 91)

จ.วิกฤติการณ์ของอำนาจนำ (Crisis Hegemony)

ด้วยมุมมองของกรัมสกีที่เห็นว่าการครองอำนาจนำและกลุ่มประวัติศาสตร์ไม่สามารถที่จะดำรงอยู่ได้อย่างถาวร หรือสามารถที่จะมีบทบาทในการเป็นตัวแสดงหลักในการจัดวางความคิดทางการเมืองได้ทั้งหมด ฉะนั้นอำนาจนำและกลุ่มประวัติศาสตร์ใด ๆ อาจจะต้องตกอยู่ในสถานการณ์วิกฤติหรือถูกท้าทายจากกลุ่มพลังทางสังคมเพื่อชิงสถานะการนำอยู่ตลอดเวลา โดยอาจจะเกิดจากการที่ชนชั้นปกครองได้สูญเสียพลังศรัทธาและความเห็นพ้องในอำนาจของตน หรืออาจจะเกิดจากการที่กลุ่มพลังที่ถูกกดขี่ภายใต้การนำของปัญญาชนสามารถที่จะลุกขึ้นมาเรียกร้องหรือท้าทายอำนาจของชนชั้นปกครองและทำให้โลกทัศน์หรือมุมมองที่มีต่อโลกนั้นเปลี่ยนไป แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่สามารถที่จะก่อให้เกิดกลุ่มพลังใหม่และครองอำนาจนำได้ ส่งผลให้เกิดความสับสนและหวาดกลัวเนื่องจากไม่มีการนำของกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างชัดเจน เป็นสถานการณ์ที่พลังเก่าในสังคมกำลังจะสลายไป แต่ขณะเดียวกันพลังใหม่กลับไม่สามารถที่จะเกิดขึ้นมาได้ สถานการณ์ดังกล่าวกรัมสกีเรียกว่าวิกฤติการณ์ของอำนาจนำ ซึ่งต่อสถานการณ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นโอกาสอันดีที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ ตั้งสำนวนที่ว่าพลิกวิกฤติให้เป็นโอกาสเพื่อสร้างการครองอำนาจนำใหม่ (วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 175 – 179; วัชรพล พุทธิรักษา, 2561: 187)

สำหรับแนวความคิดและทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสกี ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้น เป็นแนวความคิดที่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมของอิตาลีและกลุ่มประเทศในสังคมตะวันตก ก่อนที่จะหลอมรวมและตกผลึกออกมาเป็นแนวความคิดและทฤษฎีเหล่านี้ ดังนั้นเองการนำทฤษฎีเหล่านี้มาใช้จึงจำเป็นต้องตระหนักอยู่เสมอว่า กรัมสกีกำลังหมายถึงประวัติศาสตร์และความเป็นมาของสังคมการเมืองที่อยู่ในกลุ่มประเทศสังคมตะวันตกและอิตาลีเป็นการเฉพาะ ด้วยเหตุดังกล่าวการที่จะนำแนวคิดเหล่านี้มาใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมการเมืองไทย ผู้วิจัยจึงจะนำแนวคิดทฤษฎีเหล่านี้มาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับสภาพทางสังคมเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการเมืองไทย อีกทั้งเพื่อเป็นการตระหนักอยู่เสมอว่าแนวความคิดเหล่านั้นล้วนแล้วมีมิติในเรื่องพื้นที่และเวลาเป็นตัวกำกับเสมอ

3.3 กรอบการวิเคราะห์สถานะของสมาชิกคณะราษฎร

เนื้อหาส่วนนี้จะเป็นการนำแนวความคิดที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” มาพัฒนาให้เป็นรูปธรรมเชิงทฤษฎีให้มากยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยจะใช้คุณสมบัติบางประการที่ได้จากแนวคิดทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมซี มาประยุกต์ใช้ ซึ่งในเบื้องต้นนี้ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่า สิ่งสำคัญอันดับต้น ๆ ของการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นั้นคือการพิจารณาถึงสถานะสมาชิกภาพของคนในกลุ่มคณะราษฎร ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า “คณะราษฎร” มักจะถูกนำไปใช้ในลักษณะที่เป็นองค์กรหรือคณะบุคคลที่ดูคล้ายว่าจะมีความเป็นเอกภาพต่อการกระทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มีการพยายามอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม เกิดจากกลุ่มคณะราษฎรต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งคำอธิบายลักษณะดังกล่าวนอกจากจะไม่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจอย่างตรงไปตรงมาแล้ว ยังเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนตามมาอีกหลายประการ เช่นเกิดความเข้าใจว่านับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 – 2490 คือยุคของคณะราษฎร และกิจกรรมทางการเมืองต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นผลพวงหรือมรดกของคณะราษฎร ซึ่งจากการสำรวจวรรณกรรมทำให้เห็นว่าคำอธิบายในลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลต่อการรับรู้และการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามมาอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้จากผลดังกล่าวผู้วิจัยเองไม่ได้ให้คุณค่าว่า ดีหรือไม่ดี ผิดหรือถูก แต่อย่างไรก็ตาม เพียงแต่ต้องการยกประเด็นดังกล่าวขึ้นมาเพื่อแสดงให้เห็นถึงช่องว่างต่อการอธิบายในประเด็นดังกล่าว ซึ่งเนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงจะพยายามเติมเต็มด้วยสร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎี โดยการนำแนวความคิดของกรัมซีมาเป็นฐานเพื่อใช้ในการประยุกต์เพื่อสร้างอธิบาย ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงกระบวนการในการที่คณะราษฎรได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับการรวมตัวของสมาชิกที่เข้าร่วมก่อการ จะเห็นได้ว่าตามมติที่ประชุมของแกนนำ ได้มีการแบ่งประเภทของผู้เข้าร่วมก่อการออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ดี1. จะเป็นบุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจ ดี2. จะเป็นบุคคลที่ได้รับคำชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว และ ดี3. จะเป็นบุคคลที่จะได้รับคำชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจ (ปริดี พนมยงค์, 2552: 76 – 77) ต่อมาภายหลังจากที่การเปลี่ยนแปลงการปกครองผู้วิจัยพบว่านักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์หลายคนพยายามที่จะสรุปว่าแท้แล้วจำนวนของผู้เข้าร่วมก่อการในครั้งนั้นมีจำนวนทั้งสิ้นกี่คน และก็พบว่าคำตอบนั้นมีหลากหลาย เช่น สำนักของชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศักดิ์ จันทวรินทร์ บันทึกเอาไว้ว่าสมาชิกคณะราษฎรมีทั้งหมด 99 คน (ชัยอนันต์ สมุทวณิช และ พีรศักดิ์ จันทวรินทร์, 2525: 8-11) ในสำนวนของชาวลาววิทยุ เกษตรศิริ บันทึกเอาไว้ว่าคณะราษฎรมีสมาชิก

ทั้งหมด 102 คน ข้อมูลจากพล.ท.ประยูร ภมรมนตรี ที่บันทึกเอาไว้ว่ามีทั้งสิ้น 98 คน, ข้อมูลจากธวัช มกรพงศ์ ว่ามีทั้งสิ้น 114 คน, เอกสารจากทอจดหมายเหตุเลขที่ กจช.สร.0201.16/48 เรื่องรายนาม ผู้เริ่มก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง บันทึกว่ามีจำนวนทั้งสิ้น 101 คน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2543: 218 – 239) ข้อมูลจาก นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ เสนอไว้ว่าสมาชิกของคณะราษฎรมีทั้งสิ้น จำนวน 115 คน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 469 – 473)

จะเห็นได้ว่าข้อเท็จจริงเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกของคณะราษฎร นอกจากจะมีหลายชุดข้อมูล แล้วนั้น แต่ละชุดข้อมูลยังได้นำเสนอข้อเท็จจริงที่แตกต่างกันออกไป แม้ว่าชุดข้อมูลแต่ละชุดที่ได้กล่าวไปนั้นมีความแตกต่างกันในแง่ของจำนวนที่ชัดเจน แต่สิ่งที่แต่ละชุดข้อมูลพยายามจะนำเสนอซึ่งมีลักษณะเป็นจุดร่วมเดียวกันนั้นคือการจำแนกคณะราษฎรออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกคณะราษฎรสายทหารบก สมาชิกคณะราษฎรสายทหารเรือ และสมาชิกคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน

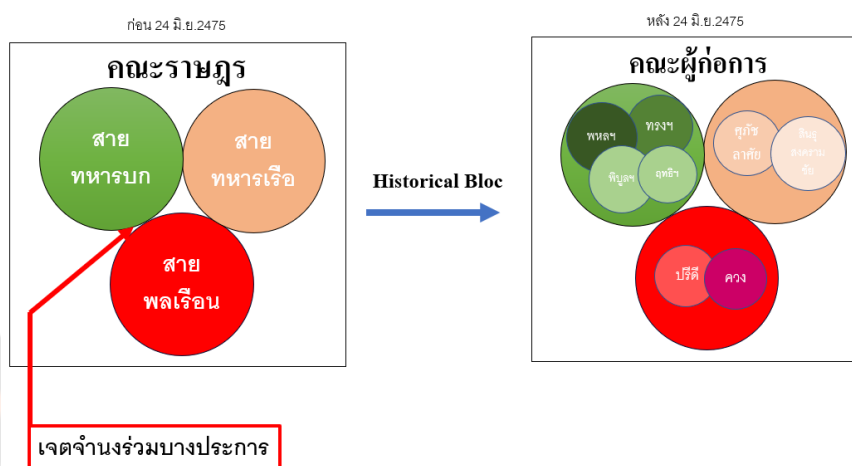
แต่ถึงกระนั้น การจำแนกในลักษณะดังกล่าวก็ยังคงอยู่บนฐานของผู้เข้าร่วมกระบวนการที่นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนกระทั่งถึงช่วงเวลาของการเข้ายึดอำนาจในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 เท่านั้น แต่หากพิจารณาจากข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเห็นได้ว่าสมาชิกที่เข้าร่วมกระบวนการเริ่มที่จะมีความแตกต่างในด้านของแนวคิดและอุดมการณ์ และนำไปสู่ความขัดแย้งภายในตามที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในบทที่สอง ด้วยปัจจัยดังกล่าวนี้เองผู้วิจัยเห็นว่าคำอธิบายในลักษณะดังกล่าวคือจุดเริ่มต้นของความคลุมเครือในแง่ของคำอธิบายถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่เกิดจากกลุ่มคณะผู้ก่อการที่มักจะถูกแทนที่ด้วยคำว่าคณะราษฎรอยู่เสมอ ๆ

จากปัญหาในคำอธิบายเกี่ยวกับความเป็นคณะราษฎรภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้วิจัยจึงได้นำเอาแนวความคิดของกรีมซีที่ว่าด้วยกลุ่มประวัติศาสตร์ มาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างคำอธิบายต่อสถานะของคณะผู้ก่อการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยหลักการสำคัญของแนวคิดดังกล่าว ที่ชี้ให้เห็นถึงมีลักษณะเป็นโครงกรอบขนาดใหญ่ที่เกิดจากการในทุกชนชั้นมาผนึกประสานกัน (Fusion) อย่างมีเอกภาพระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ถึงแม้ว่าภายใต้การมารวมตัวกันจะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อย ๆ หรือแม้กระทั่งเกิดการเปลี่ยนอำนาจของกลุ่มก้อนทางอำนาจ (Power bloc) จากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง แต่กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีฐานะเป็นองค์รวมเชิงโครงสร้างได้โครงกรอบขนาดใหญ่ก็ยังคงดำรงอยู่

เมื่อนำแนวความคิดดังกล่าวมาพิจารณากลุ่มของคณะราษฎรก็จะเห็นได้ชัดเจนว่า การรวมกลุ่มของคณะราษฎรก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นมาจากการประสานกันจากกลุ่มพลัง

ทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่มีความแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ แต่กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ถูกยึดโยงให้เป็นเอกภาพภายใต้เจตจำนงร่วมบางประการ แต่ภายหลังจากที่สามารถยึดอำนาจได้แล้วนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มพลังทางอำนาจ แต่องค์กรรวมเชิงโครงสร้างยังคงดำรงอยู่ แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มย่อย ๆ ภายในก็ตาม

ภาพที่ 2 กรอบในการพิจารณาพระราชกรณียกิจผ่านแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ (Historical Bloc)

(ที่มาภาพ: ผู้วิจัย)

ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การจัดประเภทของสมาชิกของคณะราษฎรตามทีมนักประวัติศาสตร์ได้เคยจัดเป็นกลุ่มเอาไว้สามกลุ่มหลัก ๆ จึงน่าจะเพื่อจำแนกให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่าแต่ละคนมีสังกัดมาจากหน่วยหรือกลุ่มพลังทางสังคมที่แตกต่างกันเท่านั้น แต่เมื่อพิจารณาผ่านกรอบของกลุ่มประวัติศาสตร์จึงทำให้เห็นชัดยิ่งขึ้นว่ากลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ภายในคณะราษฎรมารวมกลุ่มเพียงเพื่อเคลื่อนไหวต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งจุดประสงค์บางประการ ซึ่งแต่ละกลุ่มมีแนวคิดและอุดมการณ์ที่แตกต่างกัน ดังนั้นเมื่อจำลองภาพจากกรอบแนวความคิดดังกล่าวจึงทำให้เราเห็นอนุภาคย่อย ๆ ภายในคณะราษฎรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

อนึ่ง หากพิจารณาจากการปรากฏขึ้นครั้งแรกของแนวความคิดที่ว่าด้วยกลุ่มทางประวัติศาสตร์ในงานเขียนเรื่อง The Modern Price (ดูที่เชิงอรรถ 34) ของกริมซี จะเห็นได้ว่ากริมซีพยายามที่จะชี้ให้เห็นว่า กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ มันคือเอกภาพระหว่างธรรมชาติและจิตวิญญาณ เป็นเอกภาพของสิ่งที่มีชีวิตที่แตกต่างกัน ทั้งนี้หากนำมโนทัศน์ดังกล่าวมาพิจารณาต่อสถานะของสมาชิกคณะราษฎร จึงสามารถที่จะอุปมาได้เหมือนกับการที่สมาชิกคณะราษฎรแต่ละคนแต่กลุ่ม ได้ร่วมเดินทางไปในขบวนรถไฟเดียวกัน แต่บางคน บางกลุ่ม ต่างก็มีสถานีปลายทางของพวกเขาที่ต่างกันออกไป

กล่าวโดยสรุปคือ การรวมกลุ่มของคณะราษฎรเกิดจากกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มย่อย ๆ มารวมตัวโดยมีจุดประสงค์บางประการร่วมกันแต่มีแนวคิดและอุดมการณ์แตกต่างกัน ต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเสนอว่าการทำความเข้าใจในลักษณะดังกล่าวจะช่วยทำให้มองเห็นสถานะของสมาชิกคณะราษฎรได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ถึงแม้ในเบื้องต้นนี้อาจจะยังไม่สามารถที่จะจำแนกวิถีคิดทางการเมืองของแต่ละกลุ่มได้ แต่ก็สามารถที่จะทำให้ได้ตระหนักถึงการที่จะนำคำว่า “คณะราษฎร” ไปใช้อย่างมีสำนึกบนพื้นฐานของความเป็นเอกภาพที่แตกต่าง เมื่อต้องการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งในบทต่อ ๆ ไปผู้วิจัยจะนำเสนอและพยายามจะจำแนกให้เห็นว่าแท้แล้วกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ภายในคณะราษฎรมีแนวความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร และกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้พยายามที่จะใช้กลไกอะไรบ้างในที่จะถ่ายทอดหรือปลุกฝังอุดมการณ์ของแต่ละกลุ่ม รวมไปถึงการวิเคราะห์ว่าการกระทำกิจกรรมทางการเมืองเหล่านี้ประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวอย่างไร

บทที่ 4

การเลื่อนไหลของกลุ่มประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม

“สำหรับท่านที่เชื่อว่าการจัดวางทางความคิดมีอยู่จริง และความคิดที่จัดวางเอาไว้สำหรับเราทุกคนที่ล้วนเป็นผู้มีสถานะรองในความหมายใด ความหมายหนึ่ง ดำรงอยู่จริงในสังคม ท่านมีภาระหน้าที่เช่นเดียวกับทุกคนเพื่อช่วยกันขบคิดต่อไปว่า ‘ใครคือผู้จัดวางความคิดในสังคม’ หากเราใช้พลังของการมองปัญหาอย่างวิพากษ์ก็จะค่อย ๆ พบเห็นร่องรอยความคิดที่เชื่อมโยงได้ว่า ความคิดบางอย่างดำรงอยู่ในสังคม/การเมืองนั้น แท้จริงแล้วดำรงอยู่เพื่อประโยชน์ประการใด และใครบ้างที่ได้ประโยชน์” (วัชรพล พุทธิรักษา, 2561: 200)

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอภิปรายถึงบริบททางสังคมการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 – พ.ศ. 2490 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักวิชาการทางด้านสังคมศาสตร์ไทยส่วนใหญ่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเวลาของกลุ่มคณะราษฎรมีบทบาทและมีอำนาจในการบริหารประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือบริบทดังกล่าวการเมืองไทย (รวมถึงเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม) อยู่ภายใต้การครองอำนาจนำของคณะราษฎร ทั้งนี้ เพื่อเป็นการย้อนกลับไปทบทวนและทำความเข้าใจต่อบริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการย้อนกลับไปทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีความเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงกับ “คณะราษฎร” ในฐานะที่เป็นตัวแสดงหลัก ซึ่งที่ผ่านมาก็มีงานวิชาการจำนวนมากที่ได้กล่าวถึงประเด็นดังกล่าว หากแต่โดยส่วนใหญ่มักจะอธิบายถึงคณะราษฎรแบบองค์รวม บ้างเรียกบริบทดังกล่าวว่าเป็น “ยุคคณะราษฎร” (ดูที่เชิงอรรถ 35) ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอว่าการอธิบายในแบบดังกล่าวนี้ มีลักษณะที่แข็งทื่อ กล่าวคือหากพิจารณาข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ และผลงานทางวิชาการที่ทำการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับคณะราษฎร (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ประยูร ภมรมนตรี, 2525: 99-109; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 349-367; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2560: 406-420; พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520: 44; วิณา นโนพิโมกษ์, 2520:27-28) จะพบว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะราษฎรเองไม่ได้มีความเป็นเอกภาพทั้งในทางกายภาพและอุดมการณ์ทางการเมือง (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2) ดังนั้นเองผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่าหากจะมีการนิยามอะไรที่มีผลเกี่ยวเนื่องกับการกระทำของคณะราษฎร ควรที่จะให้ความสำคัญกับการอธิบายถึงรายละเอียดอย่างตรงไปตรงมา เนื่องจากว่าเป็นประเด็นสำคัญที่อาจจะส่งผลต่อการรับรู้และการตีความปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีความเกี่ยวเนื่องหรือเชื่อมโยงกับคณะราษฎร ทั้งในฐานะตัวบุคคลและคณะบุคคล นอกจากนี้ยังเป็น

การให้ความเป็นธรรมกับตัวแสดงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งในบางบริบทตัวแสดงบางตัวไม่ได้มีบทบาทต่อปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ แต่กลับถูกเหมารวมว่าเป็นส่วนหนึ่งในฐานะที่เป็นคณะราษฎร (ดูที่เชิงอรรถ 36) ต่อประเด็นดังกล่าว ในทรรศนะของผู้วิจัยเอง ความเป็นคณะราษฎร นั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่แข็งทื่อ แน่นอน ตายตัว หากแต่เป็นสิ่งที่มีการเลื่อนไหลไปมาภายใต้บริบททางการเมืองนับตั้งแต่เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ดังที่ผู้วิจัยพยายามสร้างคำอธิบายผ่านทฤษฎีในบทที่ 3)

ดังนั้น ประเด็นสำคัญในการนำเสนอเนื้อหาของบทนี้ ผู้วิจัยจึงจะพยายามอธิบายและชี้ให้เห็นถึงการเลื่อนไหลของกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ที่อยู่ภายใต้ความเป็นคณะราษฎร ผ่านกรอบแนวคิดที่ได้นำเสนอไปแล้วนั้นในบทที่ 3 โดยเนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอออกเป็นประเด็นย่อย ๆ ดังต่อไปนี้

4.1 ปฐมบทการครองอำนาจนำของคณะผู้ก่อการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ภายหลังจากที่คณะราษฎรได้ปฏิบัติภารกิจควบคุมตัวเจ้านาย และนายทหารคนสำคัญที่มีอำนาจในการสั่งการเพื่อต่อต้านการยึดอำนาจไว้ได้เกือบทั้งหมดมาไว้ที่พระที่นั่งอนันตสมาคม รวมทั้งสามารถเข้าควบคุมหน่วยงานการสื่อสารไว้ได้สำเร็จในช่วงเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 (ดูที่เชิงอรรถ 37) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2560:145) ต่อมาในช่วงเวลาประมาณ 13 นาฬิกาเศษ แกนนำคณะผู้ก่อการได้เชิญแกนนำสมาชิกคณะปฏิวัติ ร.ศ.130 เข้ามาพบที่พระที่นั่งอนันตสมาคม จากนั้นได้เกิดบทสนทนากันขึ้นระหว่างผู้นำทั้งสองคณะ โดยพระยาพหลพลพยุหเสนาได้กล่าวขึ้นว่า “ถ้าไม่มีคณะคุณ ก็เห็นจะไม่มีคณะผม” นอกจากนี้หัวหน้าคณะปฏิวัติ พ.ศ. 2475 ยังได้ถามความรู้สึกของคณะ ร.ศ.130 ว่ามีความเห็นเป็นประการใดบ้าง ต่อการยึดอำนาจครั้งนี้ ซึ่งหมอเหล็ง ศรีจันทร์ หัวหน้าคณะปฏิวัติรุ่นแรกของสยาม ได้ตอบทันทีว่า “เป็นการสมใจตามทางของคณะ ร.ศ.130 ด้วยความตื่นเต้น แต่ขอได้โปรดยึดอุดมคติและอำนาจตอนต้นนี้ไว้จนกว่าจะปลอดภัย โดยโปรดดูตัวอย่าง หมอชุนยัตเซ็น ที่เสียที่แก่ยวนไซไซไว้ด้วย” หัวหน้าคณะปฏิวัติ 2475 ก็ได้ตอบกลับว่า “เราจะยึดอำนาจไว้เพียงเวลาพอสมควรเท่านั้น แล้วก็ปล่อยให้ประชาชนเขาปกครองกันเองต่อไป” นอกจากนี้ คณะปฏิวัติ ร.ศ.130 ยังได้พบและสนทนากับหลวงประดิษฐมนูญธรรม (ปรีดี พนมยงค์) ซึ่งหลวงประดิษฐมนูญธรรมได้กล่าวขึ้นมาว่า “พวกผมถือว่า การปฏิวัติครั้งนี้เป็นการกระทำต่อเนื่องกันมาจากการกระทำ ร.ศ.130 จึงขอเรียกคณะ ร.ศ.130 ว่า พวกพี่ ๆ ต่อไป” (เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์, 2503: 2-4)

ต่อมาในเวลา 16.00 น. เสนาบดีและปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ ได้เดินทางมาร่วมประชุมกับกลุ่มของคณะผู้ก่อการที่พระที่นั่งอนันตสมาคม (คูที่เชิงอรธ 38) โดยเนื้อหาในการประชุมครั้งนี้ พยาพหลพลพยุหเสนา ได้กล่าวขึ้นมาว่า

“การที่ได้เชิญท่านเสนาบดี และปลัดทูลฉลองมาวันนี้ก็เพื่อปรึกษาหารือถึงกิจซึ่งจะต้องกระทำร่วมกัน และขอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้แถลงคณะแทนคณะราษฎร” (ปิ่น บุนนยะเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 21)

จากนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้แถลงว่า

“บัดนี้การที่คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้ และได้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์มาประทับ ณ ที่นี้แล้ว ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นหลักประกันความปลอดภัยของคณะ คณะหาได้มุ่งร้ายที่จะทำการทารุณแต่อย่างใดไม่ ระหว่างที่ท่านประทับอยู่ คณะราษฎรก็ได้แสดงความเคารพ สิ่งสำคัญที่คณะราษฎรประสงค์ ก็เพื่อที่จะต้องการให้ ประเทศได้มีธรรมนูญการปกครอง จึงได้กราบบังคมทูลเชิญเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จ กลับพระนครเป็นกษัตริย์อยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองสืบไป

ธรรมนูญการปกครองนี้จะจัดทำขึ้นในเร็ว ๆ นี้ แต่ในเวลานี้เป็นการจำเป็นที่คณะทหารจะต้องมีอำนาจเหนือพลเรือน เหตุฉะนั้นจึงต้องมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ส่วนธรรมนูญการปกครองนี้ คณะได้เตรียมร่างขึ้นและได้นำเสนอสภาผู้แทนราษฎรโดยเร็วที่สุดที่สามารถจะทำได้

สภาผู้แทนราษฎรนั้น ตามปกติควรจะได้รับเลือกตั้งตามความเห็นของราษฎร แต่จะกระทำโดยเร็ววันยังมีทัน จึงได้คิดว่าในขั้นต้นจะมีบุคคลที่มาร่วมคิดการทั้งนี้ เปนสมาชิกชั่วคราวก่อน ซึ่งจะอยู่ในตำแหน่งในเวลาอันเร็ว แต่รู้สึกว่าการคิดครั้งนี้แม้จะได้รับการศึกษามาบ้างอย่างไรก็ดี คณะก็ยังคงเป็นเด็กหนุ่มอยู่เป็นส่วนใหญ่ จึงปรึกษากันที่จะอัญเชิญผู้ใหญ่ทางราชการ และผู้ที่ประกอบอาชีพในทางอื่นซึ่งเป็นผู้ที่เห็น แก่ชาติบ้านเมืองมาเป็นสมาชิกร่วมในสภาด้วย ต่อไปในสมัยที่ 2 คือ เมื่อบ้านเมืองเรียบร้อยแล้วก็จะให้ราษฎรเลือกตั้งผู้แทนของตนมาเป็นสมาชิกในสภา และคณะราษฎรจะได้ตั้งผู้แทนเข้า

เป็นจำนวนเท่ากัน ทั้งนี้ก็เพื่อจะระงับให้นโยบายของรัฐบาลได้ดำเนินไปเพื่อ
 ราษฎร และในสมัยที่ 3 คือมีราษฎรได้รับการศึกษา ซึ่งจะได้กำหนดตาม
 หลักสูตรใหม่มีจำนวนมากเกินกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนพลเมืองทั้งประเทศ และ
 ก็ไม่เกินกว่า 10 ปี ราษฎรก็จะได้เลือกตั้งผู้แทนของตนฝ่ายเดียวเท่านั้น ไม่ต้อง
 มีผู้แทนคณะราษฎรกำกับ ความคิดนี้จะได้นำเสนอสภาเพื่อหารือกันต่อไป

เหตุฉะนั้นคณะราษฎรจึงขอให้ท่านเสนาบดีและปลัดทูลฉลองช่วยกัน
 รักษาความสงบ และขอให้ช่วงแฉ่งไปยังเจ้าพนักงานกรมกองต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ให้
 ปฏิบัติการไปตามเดิม สิ่งใดที่เป็นงานเคยปฏิบัติก็จะพิจารณาให้เสนาบดี และ
 ปลัดทูลฉลองกระทำไป สิ่งใดที่เคย เป็นปัญหาใน ทางนโยบาย ก็จะต้องได้รับความ
 เห็นชอบจากคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร สิ่งสำคัญที่จะต้องทำโดยด่วน
 ก็คือกิจการที่เกี่ยวข้องแก่การต่างประเทศว่า รัฐบาลชั่วคราวใหม่นี้ไม่คิดที่จะล้าง
 ผลาญชีวิต และทรัพย์สินสมบัติของคนในบังคับต่างประเทศ สิ่งใดที่เคยกระทำมา
 ตลอดจนสัญญาทางพระราชไมตรี ก็จะทำต่อไป ขอให้ช่วยกันระงับอย่าให้มี
 การแตกแยงของต่างประเทศได้ ไม่ว่าในประเทศใด ๆ ปัญหาในทางการ
 ต่างประเทศคณะกรรมการเมืองต่าง ๆ ก็มีความเห็นลงรอยกัน ทุกประเทศอื่นย่อมไม่
 เกี่ยวข้องกับกิจการภายในของอีกประเทศหนึ่งตามหลักกฎหมายระหว่าง
 ประเทศภายหลังสงครามนี้ ที่ได้มีสันนิบาตชาติขึ้น การแตกแยงของ
 ต่างประเทศนั้น ถ้าหากมีขึ้นย่อมกระทบถึงคนไทยทุกชั้นไม่ว่าเจ้านายหรือ
 ราษฎรสามัญ จะถือว่ายุ่งแต่จะเพาะราษฎรสามัญไม่ได้” (บัน บุณยเกียรติ และ
 เสง เล้ากระจ่าง, 2475: 21-23)

ภายหลังจากที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้กล่าวแถลงจบลง ก็ได้มีการโต้เถียงกันขึ้นระหว่าง
 เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศกับแกนนำของคณะราษฎร เกี่ยวกับการแจ้งกับนานาประเทศว่า
 ควรที่จะดำเนินการอย่างไร (ดูที่เชิงอรรถ 39) และภายหลังจากการประชุมดังกล่าวเสร็จสิ้นลงก็ได้มี
 ประกาศที่ลงนามโดยพระยาพลพลพยุหเสนา ซึ่งมีเนื้อความว่า “คณะราษฎรได้ยึดอำนาจการเมือง
 โดยมีวัตถุประสงค์จะสถาปนารัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญ และสมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมพระนครสวรรค์
 รพินิตทรงเห็นชอบด้วยแล้ว ข้าราชการทุกคนให้ทำหน้าที่ตามปกติ หากผู้ใดละทิ้งหน้าที่ที่ต้องมี
 ความผิด” และในขณะเดียวกันก็ได้มีการส่งคนไปแจ้งต่อสถานทูตและสถานกงสุลของทุกประเทศ
 โดยมีการทำหนังสือบันทึกด้วยวาจาของเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศแนบไปด้วย ซึ่งเนื้อหาใน
 บันทึกดังกล่าวมีเนื้อความว่า “รัฐบาลชั่วคราว ซึ่งปกครองประเทศไทยในปัจจุบัน จะรักษาความสงบ

เรียบง่าย ปกป้องชีวิตและทรัพย์สินของทุกคนที่อยู่ในราชอาณาจักรจะจัดให้มีมาตรการทุกประการที่มีความจำเป็นและรักษาสนธิสัญญาและพันธะต่อประเทศทุกประการ” (ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563: 38-39)

อนึ่ง นอกจากเหตุการณ์สำคัญดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้นแล้วนั้น ในช่วงบ่ายของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ยังมีเหตุการณ์สำคัญอีกสองเหตุการณ์ เหตุการณ์แรกคือการทำหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในนามของคณะราษฎรที่ลงนามโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ โดยเนื้อความของหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มีดังนี้

“ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาท ปกเกล้าปกกระหม่อม. ด้วยคณะราษฎรข้าราชการทหารพลเรือน ได้ยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินไว้ได้แล้ว และได้เชิญเสด็จพระบรมวงศานุวงศ์ มีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์ มีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ เจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต เป็นต้นไว้เป็นประกัน ถ้าหากคณะราษฎรนี้ถูกทำร้ายด้วยประการใด ๆ ก็จะต้องทำร้ายเจ้านายที่จับกุมไว้เป็นการตอบแทน

คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่ง ก็เพื่อที่จะมีพระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น

ถ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายใน 1 ชั่วโมงนาฬิกา นับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรจะได้ประกาศใช้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน โดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์” (ปิ่น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจำง, 2475: 4-5)

ส่วนเหตุการณ์ที่สองคือ การออกประกาศคณะราษฎร ซึ่งเนื้อหาในประกาศฉบับนี้ถูกเขียนขึ้นโดยหลวงประดิษฐมนูธรรมตั้งแต่ก่อนถึงวันก่อการปฏิวัติ (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 308-309) โดยเนื้อความในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 มีดังต่อไปนี้

“ราษฎรทั้งหลาย เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระเจ้าเชษฐาธิราช ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครอง

ราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์ก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนเงิน ผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้จากความตกต่ำในทางเศรษฐกิจและความผิดเคืองในการนำมาหากินซึ่งพวกราษฎรได้รู้กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้

การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้น แทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่า ภาษีอากรที่บีบคั้นเอาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อย เลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียเงินราชการหรือภาษีใด ๆ ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้โค่นราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าหลอกว่าจะบำรุงการนำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นค่อย ๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่ มีหน้าซำกกล่าวหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสีย ภาษีอากรให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรยังมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรโง่ คำพูดของรัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรไม่รู้ถึงเจ้านั้นเป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าเมื่อราษฎรได้มีการศึกษา ก็จจะรู้ความชั่วร้ายที่พวกเจ้าทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้เจ้าทำนาบนหลังคน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง

บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศเป็นอิสระภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ซุบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน? ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง บ้านเมืองกำลังอืดคัดฝืดเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนา เพราะทำนาไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้วและทหารที่ปลดกองหนุนแล้วก็ไม่มีงานทำ จะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของกษัตริย์เหนือกฎหมาย ปีบคั้นข้าราชการชั้นผู้น้อย นายสิบ และเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วก็ไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่พวกเจ้ากวาดรวบรวมไว้มาจัดบำรุงบ้านเมืองให้คนมีงานทำ จึงจะสมควรที่สนองคุณราษฎรซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินเหลือเท่าไรก็เอาไปฝากต่างประเทศ คอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย

เหตุฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น และได้ยึดอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือ หลากๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้อัญเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกาณ์จำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย (Republic) กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความบำรุงอย่างดีที่สุด ทุกๆ คนจะมีงานทำ เพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดมอยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวมไว้จากการทำนาบนหลังคนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นมั่น

มัน การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จำต้องวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอด เช่นรัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายมาแล้วเป็นหลักใหญ่ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้ มีอยู่ว่า

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
3. ต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)
5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น
6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลายจงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันจะคงอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือกฎหมายพึงตั้งตนอยู่ในความสงบและตั้งหน้าทำมาหากิน อย่าทำการใด ๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎร การที่ราษฎรช่วยคณะราษฎรนี้เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน หลาน ของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบริบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้า เป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือ ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั้น ก็จะมีบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า” (ปั้น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 13-18)

ภายใต้บริบททางการเมืองเดียวกัน ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้มีการตรัสเรียกเจ้านายผู้ใหญ่ และเสนาบดีมาเฝ้าพระบาทเพื่อประชุมหารือว่าจะยอมตามคำเรียกร้องของคณะราษฎรหรือจะต่อสู้ (ดูที่เชิงอรรถ 40) ซึ่งในการประชุมดังกล่าวมีความเห็น

แยกกันเป็นสองฝ่าย ฝ่ายข้างมากเห็นว่าควรสู้เพื่อรักษาพระเกียรติ ทั้งนี้เพราะประเมินว่าถ้าสู้ก็คิดว่า จะสู้ได้ แม้ว่าอาวุธหนักส่วนใหญ่จะอยู่ในการควบคุมของคณะราษฎรที่กรุงเทพมหานคร แต่อย่างไรก็ดี ในการสู้รบนั้นขวัญและกำลังใจก็มีความสำคัญไปไม่น้อยกว่าอาวุธ นอกจากนี้ที่ประชุมฝ่ายข้างมาก ยังได้ประเมินอีกว่าในการปฏิวัติครั้งนี้เป็นการกระทำโดยบุคคลจำนวนไม่มาก อีกทั้งราษฎรส่วนใหญ่ ในประเทศก็ไม่ได้รู้เห็นกับการปฏิวัติครั้งนี้ด้วยและยังเชื่อว่าคนไทยส่วนมากยังคงมีความจงรักภักดีต่อ พระมหากษัตริย์อยู่ ดังนั้นถ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศว่าจะปราบพวกก่อการร้าย ก็ เชื่อว่าราษฎรทั้งประเทศจะเอาใจช่วย และเชื่อว่าในท้ายที่สุดก็ต้องพ่ายแพ้แก่กำลังทหารหัวเมืองที่ พอจะรวบรวมเข้าไปปราบพวกปฏิวัติได้ (เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, 2499: 109-110)

ส่วนที่ประชุมฝ่ายเสียงข้างน้อยแสดงข้อคิดเห็นว่า ไม่ควรที่จะสู้รบ เพราะคณะราษฎรไม่ได้ ตั้งใจจะกำจัดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจากราชบัลลังก์ หรือประทุษร้ายต่อพระองค์ท่าน ตรงกัน ข้ามเขาได้อัญเชิญให้ทรงครองราชย์ต่อไป ขอเพียงแต่ให้พระราชทานรัฐธรรมนูญเพื่อนำการปกครอง ระบอบรัฐสภามาสู่ประเทศเท่านั้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชประสงค์ ที่จะ จำกั้พระราชอำนาจของพระองค์ลงโดยพระราชทานรัฐธรรมนูญอยู่แล้ว และคณะราษฎรก็มีความ คิดเห็นตรงกันกับกระแสพระราชดำริ ดังนั้นจึงไม่มีเหตุที่จะต่อสู้ขัดขวาง นอกจากนี้ที่ประชุมฝ่ายเสียง ข้างน้อยยังได้ให้เหตุผลอีกว่า การพระราชทานรัฐธรรมนูญแต่โดยดีนั้นแทนที่จะเสียพระเกียรติ กลับ จะเป็นการได้พระเกียรติ (เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, 2499: 110)

ภายหลังจากที่ทั้งสองฝ่ายในที่ประชุมซึ่งได้มีการโต้แย้งในหลายประการด้วยกัน ผลสุดท้าย พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้มีพระบรมราชวินิจฉัย และทรงรับสั่งว่ากระหม่อมฉันเห็นว่า ถ้ายอมเสียบ้านเมืองก็จะเป็นปกติต่อไป แต่ถ้าไม่ยอมจะมีข้อเสียหายหลายประการ คือ 1.คนไทย จะต้องรบกันเองต้องเสียเลือดเนื้อ เพราะพระองค์ 2.เพื่อช่วยชีวิตพระญาติพระวงศ์ที่ถูกจับกุมตัวไว้ 3.ประเทศเราเป็นประเทศเล็ก ถ้าเกิดยุ่งเพราะฆ่าฟันกันเองจะทำให้ประเทศใหญ่ยื่นมือเข้ามา เกี่ยวข้อง อาจต้องเสียเอกราชก็ได้ ฉะนั้น จึงเห็นว่ายอมเสียดีกว่า (โหมรอรุณราษฎร, หลวง, 2520: 40; เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, 2499: 110-111)

เมื่อคณะผู้ก่อการทราบข่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ทรงมีพระราชวินิจฉัย ยอมรับตามข้อเสนอของคณะผู้ก่อการ จากนั้นก็ได้ออกคำสั่งแผนกทหารเรือ แต่งตั้งให้หลวงศุภช ลาศัย เป็นผู้บังคับการเรือเพื่อเชิญเสด็จกลับสู่พระนคร โดยใช้เรือรบหลวงสุโขทัยเป็นเรือรับเสด็จ แต่ อย่างไรก็ตามก็เมื่อหลวงศุภชลาศัยเดินทางมาถึงวังไกลกังวล และได้เข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ในเวลา 10.30 น. ของวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ก็ได้มีโทรเลขจากหลวงศุภชลาศัย ซึ่งเป็นหัวหน้าชุดที่ถูกส่งไปหัวหิน ถึง พ.ร.ต.พระปรีชาชลยุทธ ผู้รั้งแม่ทัพเรือพระที่นั่งอนันตสมาคม

โดยโทรเลขฉบับแรกนั้นมีเนื้อความโดยสรุปว่า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงตระหนักในพระราชหฤทัยแล้วว่าการที่คณะราษฎรกระทำการไปนั้นมิได้มุ่งหวังจะประหารโค่นราชบัลลังก์แต่อย่างใดเลย พระองค์เห็นอกคณะราษฎรนี้อยู่เหมือนกัน พระองค์จึงมิได้อัดเอื้อนขัดขวางคณะราษฎร และพระองค์พร้อมแล้วที่จะเสด็จคืนสู่พระนครตามคำอัญเชิญของคณะราษฎร และมีพระราชประสงค์ที่จะเสด็จกลับพระนครโดยรถไฟพระที่นั่ง ซึ่งเป็นการสมพระเกียรติอีกทั้งการเดินทางโดยเรือไม่เป็นที่ทรงพระสำราญพอ ซึ่งเมื่อคณะราษฎรได้รับโทรเลขดังกล่าวแล้วก็อนุโลมตามพระราชประสงค์ (ปั้นบุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 32-33; ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563: 39)

หลังจากนั้นก็มิโทรเลขฉบับที่สอง โดยฉบับนี้เป็นพระราชหัตถเลขาที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีกระแสถึงคณะราษฎร โดยมีข้อความดังต่อไปนี้

“ด้วยได้ทราบความตามสำเนาหนังสือที่ส่งไปยังกระทรวงมูรธาธรรว่า คณะทหารมีความปรารถนาจะเชิญให้ข้าพเจ้ากลับพระนคร เป็นกษัตริย์อยู่ใต้พระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ข้าพเจ้าเห็นแก่ความเรียบร้อยของอาณาประชาราษฎร์ ไม่อยากให้เสียเลือดเสียเนื้อ กับทั้งเพื่อจัดการโดยละม่อมละมัย ไม่ให้ขึ้นชื่อได้ว่าจลาจลฉิบหายแก่บ้านเมือง และความจริงข้าพเจ้าก็ได้คิดอยู่แล้วที่จะเปลี่ยนแปลงตามทำนองนี้ คือมีพระเจ้าแผ่นดินปกครองตามธรรมนูญ จึงยอมรับจะช่วยเหลือเป็นส่วนตัว เพื่อให้คุณโครงการตั้งรัฐบาลให้เป็นรูปตามวิธีเปลี่ยนแปลงตั้งพระธรรมนูญโดยสะดวก ถ้าเพราะว่าข้าพเจ้าจะไม่ยอมรับเป็นส่วนตัว นานาประเทศจะไม่ยอมรับรัฐบาลใหม่นี้ ซึ่งจะเป็นความยากลำบากยิ่งขึ้นหลายประการ ความจริงตัวข้าพเจ้าเองในเวลานี้ก็ทราบกันอยู่แล้วว่ามีอาการทุพพลภาพและไม่มีลูกสืบวงศ์สกุล และจะไม่ทำงานไปนานเท่าใดนัก ทั้งไม่มีความปรารถนามากใหญ่ใฝ่สูงให้เกินศักดิ์ และความสามารถที่จะช่วยพะยุงชาติของเราให้เจริญเทียมหน้าเขาบ้าง พุดมานี้เป็นความจริงใจเสมอ” (ปั้นบุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475): 31-32)

ในเวลา 19.45 น. ของวันที่ 25 มิถุนายน พ.ศ.2475 ขบวนรถไฟพระที่นั่งที่จัดไปอัญเชิญเสด็จก็ได้ถึงสถานีหัวหิน แล้วพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พร้อมทั้งสมเด็จพระบรมราชินี ได้เสด็จขึ้นประทับรถไฟพระที่นั่ง และในรถขบวนเสด็จนี้ยังประกอบด้วย กรมพระสวัสดิ์ฯ กับพระชายา และกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินกับพระชายาร่วมเดินทางมาด้วย ส่วนรถคันฟ่งอีกคันประกอบด้วยกลุ่มเจ้านาย และข้าราชการบริพารที่อยู่หัวหิน จนกระทั่งเวลาประมาณ 24.37 น. ในวันเดียวกัน ขบวนรถไฟพระที่นั่งก็มาถึงที่สถานีจิตรลดา ที่สถานีนี้นี้มีเจ้าพระยาวรวงศ์ เสนาบดี

กระทรวงวัง พระยาบำเรอภักดิ์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงวัง พระยาสารศาสตร์ ผู้บัญชาการกรมรถไฟหลวง พร้อมด้วยรายนต์พระที่นั่งคอยรอรับเสด็จ และส่งเสด็จประทับที่พระราชวังสุโขทัย (ดูที่เชิงอรรถ 41) (ปิ่น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 33-35)

ครั้นเมื่อถึงเช้าของวันที่ 26 มิถุนายน มหาเสวกเอก เจ้าพระยาวรวงศ์ เสนาบดีกระทรวงวังก็ได้มาติดต่อกับคณะปฏิวัติ ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม เพื่อที่จะตกลงเกี่ยวกับการส่งผู้แทนของคณะผู้ก่อการปฏิวัติ (ดูที่เชิงอรรถ 42) ไปเข้าเฝ้าฯ และนำเอกสารสำคัญไปทูลเกล้าฯ ถวายกฎหมาย 2 ฉบับ เพื่อให้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย ซึ่งกฎหมายทั้ง 2 ฉบับนั้นได้แก่พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 และพระราชกำหนดนิรโทษกรรมในคราวเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน พุทธศักราช 2475 จากนั้นราว ๆ 10.45 น. ขบวนของผู้แทนคณะปฏิวัติก็เคลื่อนออกจากกองบัญชาการพระที่นั่งอนันตสมาคม โดยใช้รถยนต์หลวง 2 คัน มีขบวนคุ้มกันด้วยรถเกาะปืนกลอย่างแน่นหนา และมาถึงวังสุโขทัยในเวลาประมาณ 11.15 น. จากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ทรงมีรับสั่งให้ผู้นำคณะราษฎรเข้าเฝ้าฯ และฝ่ายคณะราษฎรก็ได้ขอให้มีพระบรมราชโองการอภัยโทษต่อคนที่เข้าร่วมการปฏิวัติในครั้งนี้ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ทรงรับทันทีและทรงลงพระปรมาภิไธยประกาศพระบรมราชโองการฉบับนี้ โดยได้ประกาศในช่วงเวลาบ่ายของวันนั้น (เสถียร ณ สุโขทัย, 2536: 116; ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563: 41)

จากนั้น หลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้อ่านร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินที่เตรียมไว้ และขอให้พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยทันที แต่พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่าข้อความในพระราชบัญญัตินั้นมาก พระองค์ยังไม่สู้จะเข้าพระทัยดีจึงมีพระราชประสงค์ขออ่านดูก่อน ฝ่ายคณะราษฎรได้ให้เวลาหนึ่งชั่วโมง และได้ขอร้องให้พระองค์ทรงอ่านทั้งหมดโดยเร็ว แต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ไม่สนพระทัย และได้เสด็จฯ ไปยังห้องอื่นเป็นเวลาหนึ่งชั่วโมงผ่านไป แล้วพระองค์ก็ตรัสขึ้นว่า เวลามีน้อยและมีบางเรื่องที่ไม่เข้าพระทัยทั้งหมด อีกทั้งขณะนั้นกำลังทรงอดโรยจากการเดินทางมาด้วย จึงไม่สามารถลงพระปรมาภิไธยได้ แต่ทรงนัดว่าวันรุ่งขึ้นเวลา 17 นาฬิกา จะทรงตอบให้ทราบเป็นทางการ แล้วคณะผู้แทนก็กราบถวายบังคมลากลับ (ปิ่น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 33-35; เสถียร ณ สุโขทัย, 2536: 117; ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563: 43)

สำหรับเหตุการณ์สำคัญในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 นอกจากเรื่องที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนัดกับคณะผู้ก่อการเกี่ยวกับการลงพระปรมาภิไธยแล้วนั้น ในช่วงเวลา 10 นาฬิกาของวันเดียวกันนั้น นายสงวน ตุลารักษ์ หนึ่งในคณะผู้ก่อการสายพลเรือนคนสำคัญ

คนหนึ่ง ได้ไปทำการแสดงปาฐกถาที่โรงเรียนกฎหมายเชิงสะพานผ่านพิภพลีลา โดยมีผู้ฟังราว ๆ 500 คน และประเด็นสำคัญที่นายสงวนได้ทำกล่าวปาฐกถา คือประเด็นในเรื่องของสิทธิเสรีภาพของประชาชนระหว่างรอบอบเก่ากับระบอบใหม่ โดยได้เปรียบเทียบให้เห็นว่ารัฐบาลเก่านั้นไม่ทันสมัย และยังได้แถลงถึงเรื่องที่จะได้พระธรรมนูญการปกครองในช่วงเย็นของวันนี้ด้วย นอกจากนี้ยังได้มีการกล่าวถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชุดแรกที่จะมีขึ้นจำนวน 70 นาย ที่จะมาจากการแต่งตั้งจากคณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหาร ซึ่งจะเลือกจากบุคคลในกลุ่มต่อไปนี้ 1.กลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติในครั้งนี้ 2. กลุ่มข้าราชการที่เห็นสมควร 3.กลุ่มของคณะปฏิวัติ ร.ศ. 130 และ 4.กลุ่มพ่อค้าคหบดี (เสถียร ศุภโสภณ, 2536: 117; ฎริ พวงศ์เจริญ, 2560: 62)

ในลำดับต่อมาได้มีการประกาศรับสมาชิกของ “คณะราษฎร” โดยคุณสมบัติของผู้สมัครนั้น จะต้องยอมสละเลือดเนื้อทุกหยดเพื่อชาติจริง ๆ ต้องเป็นพลเมืองดี มีจรรยาบรรณ ไม่ใช้อำนาจข่มขู่ประชาชน และสมาชิกที่ว่าจะแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ ประเภทแรกคือกองอาสาสมัคร จะมีหน้าที่ในการรบช่วยเหลือทหาร เช่นเดียวกับเสือป่า ประเภทที่สองคือกองพลเรือน ทำหน้าที่ช่วยเหลือกิจการฝ่ายราชการของคณะราษฎร และประเภทที่สามคือกองนักสืบ จะคอยทำหน้าที่สอดส่องเหตุการณ์ต่าง ๆ ให้กิจการของคณะราษฎรดำเนินไปด้วยดีโดยสะดวก ทั้งนี้หากผู้ใดสนใจและมีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับประเภทใดแล้วก็ให้สมัครตามสมควร โดยผู้สมัครจะต้องแจ้งชื่อที่อยู่ให้ชัดเจน และเมื่อคณะราษฎรตรวจสอบเป็นที่พอใจแล้ว ก็จะรับเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ตามสมควร (เสถียร ศุภโสภณ, 2536: 117; ฎริ พวงศ์เจริญ, 2560: 62)

ต่อจากนั้น ในเวลา 15.30 น. กลุ่มผู้นำคณะผู้ก่อการก็ได้เดินทางมาที่วังสุโขทัยอีกครั้ง เพื่อที่จะรอฟังคำตอบจากพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ในเวลา 17.00 น. ตามที่ได้นัดหมายกันเอาไว้ และเมื่อถึงเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวก็ได้เสด็จออกมา และได้ตรัสกับผู้นำคณะผู้ก่อการว่า

“ข้าพเจ้าได้ลงนามในรัฐธรรมนูญนี้ และระบอบรัฐธรรมนูญราชาธิปไตย ได้บังเกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้ามีความประสงค์จะขอสละราชสมบัติ ข้าพเจ้ายอมรับคำวิจารณ์ที่ว่าข้าพเจ้าไร้ความสามารถ และไม่สามารถสร้างความเจริญให้บังเกิดขึ้นได้ เรื่องนี้ข้าพเจ้าก็ยอม แต่ข้าพเจ้าได้ทุ่มเทความสามารถทั้งหมดโดยความสุจริตใจเพื่อความผาสุกของประชาชน แต่ประกาศของคณะราษฎรนั้นได้วิจารณ์และโจมตีการปกครองของข้าพเจ้าอย่างรุนแรงมากที่สุด การถูกโจมตีขนาดนี้ ไม่มีกษัตริย์พระองค์ใดสามารถดำรงพระยศอยู่ได้ ข้าพเจ้าไม่มีรัชทายาท และพลานามัยก็ไม่แข็งแรง ข้าพเจ้าน่าจะสละราชสมบัติและใช้ชีวิตที่

เหลือโดยสงบสุข ชีวิตของข้าพเจ้าและพระราชินีทั้งสองคนมีค่าใช้จ่ายไม่มาก”

(ยาสุกิจิ ยาดาเบ, 2563: 44)

ครั้นเมื่อผู้นำคณะปฏิวัติได้รับฟังพระราชดำรัสดังกล่าว จึงได้อ้อนวอนต่อพระองค์พร้อมกัน ให้คำสัญญาว่าจะทำการแก้ไขเนื้อหาของประกาศคณะราษฎร จึงทำให้พระองค์เปลี่ยนพระราชประสงค์ที่จะสละราชสมบัติ จากนั้นพระองค์ก็ได้เสนอว่าจะไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาสาระของร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินแต่จะขอแก้ไขเพียงเรื่องเดียว ซึ่งผู้นำคณะปฏิวัตินั้นยอมรับได้ แล้วพระองค์ก็ทรงหยิบปากกามาเขียนคำว่า “ชั่วคราว” ไว้ที่ย่อหน้าแรกของร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน และทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าว จากนั้นรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราวก็ได้มีการประกาศในช่วงเช้าของวันถัดไป และมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงลงพระปรมาภิไธย (ยาสุกิจิ ยาดาเบ, 2563: 44-45)

ทั้งนี้ หากพิจารณาตั้งแต่การต่อตัวของคณะราษฎร (ดูที่เชิงอรรถ 43) จนกระทั่งถึงบริบททางการเมืองที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในข้างต้นผ่านแนวความคิดว่าด้วย “ขบวนการไฟสาย 2475” (ดูที่เชิงอรรถ 44) จะสามารถอธิบายถึงการก่อตัวและการเคลื่อนไหวของคณะราษฎรในฐานะที่เป็นกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ได้ว่า จุดเริ่มต้นของขบวนการไฟสาย 2475 เริ่มต้นที่การมีสมาชิกร่วมเดินทางทั้งสิ้นจำนวน 7 คน ก่อนที่ต่อมาจะมีสมาชิกใหม่เพิ่มเข้ามาเรื่อย ๆ จนกระทั่งถึงวันก่อนการปฏิวัติ คือในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ขบวนการไฟดังกล่าวได้มีสมาชิกร่วมเดินทางมากถึง 115 คน (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 2) โดยสามารถจำแนกสมาชิกออก 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทหารบก กลุ่มทหารเรือ และกลุ่มพลเรือน ซึ่งทั้งหมดนี้มีเจตจำนงร่วมกัน (General will) คือการเปลี่ยนพระราชอำนาจของพระองค์พระมหากษัตริย์จากที่ปกครองด้วยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ให้มาเป็นการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ถึงจุดนี้ผู้วิจัยอุปมาว่าสมาชิกคณะผู้ก่อการทั้งสามกลุ่มก็คือผู้โดยสารที่อยู่ในตู้รถไฟสามตู้ที่เชื่อมกันอยู่ โดยมีเป้าหมายปลายทางอยู่ที่การเปลี่ยนแปลงการใช้พระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์ให้มาอยู่ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ

แต่ภายหลังจากที่คณะผู้ก่อการสามารถควบคุมสถานการณ์เอาไว้ได้ในเบื้องต้นเพียงไม่กี่ชั่วโมง ก็ได้ปรากฏร่องรอยของความขัดแย้งทางความคิดระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มทหารบกกับกลุ่มพลเรือน ดังที่ปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลและประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ถึงกระนั้น แม้ว่าพรรคชนของสมาชิกภายในกลุ่มคณะผู้ก่อการจะมีความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ แต่ทว่าด้วยเงื่อนไขและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ยังมิได้ดำเนินไปถึงขั้นแตกหักอย่างสิ้นเชิงหากเป็นเพียงแค่จุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง ซึ่งเป็นเหตุที่

นำไปสู่การช่วงชิงการนำภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการด้วยตนเอง ซึ่งแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม หลังจากบริบทดังกล่าวนี้ได้มีเป้าหมายปลายทางที่แตกต่างกันออกไป ดังที่ผู้วิจัยจะอภิปรายในลำดับต่อไปนี้

4.2 การจัดตั้งรัฐบาลชุดใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

เมื่อพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราวมีผลบังคับใช้ในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 ในวันถัดมาก็ได้มีการเปิดประชุมสภานัดแรกภายใต้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญขึ้นในเวลา 14 นาฬิกา ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยก่อนที่เสนาบดีกระทรวงมูรธาธรจะเชิญกระแสพระบรมราชโองการมาอ่านเพื่อเปิดการประชุม หลวงประดิษฐมนูธรรมได้อ่านรายงานที่คณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารได้ตั้งให้เป็นผู้แทนราษฎรจำนวนทั้งสิ้น 70 คน (ดูที่เชิงอรรถ 45) แต่ด้วยพระยาวิชิตชลธีได้แจ้งว่าป่วยจึงไม่สามารถที่จะรับตำแหน่งได้ จึงได้มีการเสนอให้ที่ประชุมได้เลือกตั้งผู้อื่นแทนต่อไป พระยาประมวญวิชาวุฒ ได้เสนอชื่อของพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้รับตำแหน่งแทน (ดูที่เชิงอรรถ 46) (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 1-6)

ลำดับต่อมา หลวงประดิษฐมนูธรรมได้กล่าวขึ้นว่า “สมาชิกทั้งหลายจำเป็นต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตต่อราษฎรในข้อสำคัญหลายประการ เพราะฉะนั้นขอให้ท่านสมาชิกได้พร้อมกันทำคำปฏิญาณกันเสียก่อน แล้วหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้นำกล่าวคำปฏิญาณ (ดูที่เชิงอรรถ 47) เสร็จแล้วพระเจ้ายามหิธร เสนาบดีกระทรวงมูรธาธรก็ได้เชิญพระกระแสรับสั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเปิดประชุมว่า

“วันนี้สภาผู้แทนราษฎรได้ประชุมเป็นครั้งแรก นับว่าเป็นการสำคัญอันหนึ่งในประวัติศาสตร์ของประเทศอันเป็นที่รักของเรา ข้าพเจ้าเชื่อว่าคนทั้งหลายคงจะตั้งใจที่จะช่วยกันปรึกษาการทำงานเพื่อนำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่ประเทศสยามสืบไป และเพื่อรักษาความอิสสรภาพของไทยไว้ชั่วฟ้าและดิน ข้าพเจ้าอำนวยพรแก่บรรดาผู้แทนราษฎรทั้งหลายให้บริบูรณ์ด้วยกำลังกายกำลังปัญญา เพื่อจะได้ช่วยกันทำการให้สำเร็จตามความประสงค์ของเรา และของท่านซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันเดียวกันทุกประการเทอญ” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 6-7)

จากนั้น พระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะหัวหน้าผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารก็ได้มอบอำนาจการปกครองแผ่นดินที่ได้ทำการยึดไว้ตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน ให้แก่สภาต่อไป หลังจากนั้นการปกครองโดยคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจึงถือว่าสิ้นสุดลงตั้งแต่บัดนั้น (ดูที่เชิงอรรถ 48) แล้วหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้ดำเนินการเลือกประธานผู้แทนราษฎรโดยการกล่าวขึ้นว่า

“บัดนี้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินก็ได้สร้างขึ้นและประกาศใช้แล้ว สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ตั้งขึ้นแล้ว ผู้แทนราษฎรก็ได้เข้าประจำตำแหน่งแล้ว เป็นอันว่าสภานี้เป็นสภาอันทรงอำนาจสูงสุดในประเทศมีอำนาจที่จะประชุม ปรีกษาการใด ๆ กันได้แล้ว บัดนี้จะได้เริ่มกระทำการปรีกษาหาหรือข้อสำคัญ ขึ้นต้นตามธรรมนูญนั้น แต่ระเบียบการประชุมนี้ยังมีได้บัญญัติขึ้นไว้โดยเฉพาะ และตามธรรมนูญมาตรา 27 ให้ใช้ระเบียบการประชุมตามที่บัญญัติไว้ใน พระราชบัญญัติต้องมนตรีไปพลางก่อนเพียงไม่ขัดกัน ฉะนั้นการประชุมนี้จะได้นำเนรให้เป็นไปตามระเบียบนั้นเท่าที่จะเป็นไปได้

การประชุมขึ้นต้นนี้มีว่า จะต้องเลือกผู้เป็นประธานขึ้นประจำที่ประชุม ตามธรรมนูญมาตรา 22 เพราะฉะนั้นจอท่านทั้งหลายได้ปรีกษาหาหรือกันเลือกตั้ง ผู้เป็นประธานขึ้น ณ บัดนี้” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 8)

นายสงวน ตุลารักษ์ ได้เสนอเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีเพื่อรับเลือก โดยให้เหตุผลว่าท่านผู้นี้ มีความรู้ความสามารถ เคยเป็นเสนาบดีกระทรวงธรรมการอันเป็นตำแหน่งสำคัญมาแล้ว และเป็น ผู้ใหญ่เหมาะสมสำหรับที่จะรักษาระเบียบการประชุมให้มีการดำเนินเรียบร้อยไปได้ด้วยดี จากนั้นพระ ยามานวราชเสวีก็ได้ทำการรับรอง แล้วพระยาธิบดีศาสตร์ไพศาลย์ก็ได้เสนอพระยาพลพลพยุหเสนา แต่พระยาพลพลพยุหเสนาปฏิเสธอย่างเด็ดขาดว่าไม่ยอมรับตำแหน่งนี้พร้อมทั้งได้รับรองว่า เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีควรรับตำแหน่งนี้ แต่พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ได้เสนอพระยามโนปกรณ์ นิธิธาดา แต่พระยามโนปกรณ์นิธิธาดาก็ได้ทัดทานว่าการเป็นผู้แทนราษฎรเพียงเท่านี้ก็พอที่จะทำ ประโยชน์แก่ราษฎรได้มากกว่าเป็นประธาน ด้วยว่าการเป็นประธานไม่มีหน้าที่จะได้เสียงแสดงเหตุผล ในที่ประชุม และในที่สุดที่ประชุมก็ได้มีการลงมติเลือกเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีโดยไม่มีเสียงคัดค้าน แต่อย่างไรก็ตาม แล้วเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีก็ได้แถลงในที่ประชุมว่า

“ขอบใจผู้แทนราษฎรทั่วไปเป็นอันมาที่ได้ตั้งใจเลือกขึ้นเป็นประธาน แห่งที่ประชุม ขอรับหน้าที่ประจำตำแหน่งประธานแห่งที่ประชุมสภาราษฎร ต่อไป และโดยหน้าที่ของผู้เป็นประธานจึงไม่ควรให้การประชุมวันนี้โอ้อ้อล่าช้า ต่อไป และการประชุมของที่ประชุมจำเป็นต้องมีเลขานุการสำหรับจดรายงาน และอื่น ๆ ข้าพเจ้าเห็นหลวงประดิษฐมนูธรรมทำหน้าที่นี้อยู่แล้วตั้งแต่เริ่ม ประชุม ถ้าท่านทั้งหลายไม่ขัดข้องข้าพเจ้าขอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมมาเป็น เลขานุการต่อไป” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 8-9)

ในการเสนอชื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมให้มาทำหน้าที่เลขาธิการ ก็ได้มีพระยาศรีวิสารวาจา คัดค้านขึ้นว่าไม่เห็นด้วยถ้าหากจะให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นเลขาธิการประจำ เพราะเห็นหลวงประดิษฐมนูธรรมยังมีงานอื่นที่จะต้องทำสำคัญกว่านี้ ถ้าจะเป็นเลขาธิการชั่วคราวตนเองก็ไม่ได้ที่จะขัดข้อง แล้วพระยาวิชัยราชสุนทรก็ได้ทำการรับรอง ในลำดับต่อมาคือการเลือกรองประธาน ซึ่งพระยาศรีวิสารวาจาได้ทำการเสนอชื่อพระยาเทพวิฑูรพหุลศรุตบดี และพระยามนธาตุราชก็ได้ทำการรับรอง แต่พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ได้เสนอชื่อหลวงประดิษฐมนูธรรม แต่หลวงประดิษฐ์มนูธรรมเองก็ได้ขอลอนตัวเป็นผู้สมัครรับเลือก ก่อนที่จะเสนอพระยาอินทรวชิต พระยาศรีวิสารวาจา และพระยาวิชัยราชสุนทร และในท้ายที่สุดที่ประชุมก็ได้มีมติเลือกพระยาอินทรวชิตให้ดำรงตำแหน่งเป็นรองประธาน (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 12-14)

เมื่อที่ประชุมได้รองประธานสภาแล้วนั้น ลำดับต่อมาคือการสรรหาประธานคณะกรรมการราษฎร ซึ่งพระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ทำการเสนอชื่อของพระยามโนปกรณนิติธาดาว่าเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติควรแก่ตำแหน่งด้วยประการทั้งปวง แล้วพระยามโนปกรณนิติธาดาก็ได้กล่าวขึ้นว่า “รู้สึกเป็นเกียรติยศอย่างยิ่ง แต่ก็รู้สึกหนักใจเป็นอันมาก หากว่าจะรับตำแหน่งนี้เพราะมิใช่ทำเล่น เป็นงานใหญ่โตที่จะต้องรับผิดชอบในความมั่งมียากจนของคนไทยตั้ง 12 ล้าน การจะพอรับไหวหรือไม่นั้น จะขอปรึกษาและสอบถามพระยาพหลพลพยุหเสนา กับหลวงประดิษฐมนูธรรม สัก 5 นาทีก่อน จึงจะตอบให้ทราบได้” ภายหลังจากที่มีการได้หารือกันของทั้งสามท่าน พระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ได้ตอบตกลงรับตำแหน่งว่า “ข้าพเจ้ามีความยินดีและรู้สึกเป็นเกียรติยศ แต่ก็รู้สึกหนักอกเป็นอันมาก ตั้งแต่เกิดมาไม่เคยคิดว่าจะได้รับตำแหน่งนี้ แต่มาคิดเห็นประโยชน์ของคน 12 ล้านคน ข้าพเจ้าก็ควรทำ และจะทำให้ดีที่สุด” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 10-11)

ในลำดับต่อมา เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ในฐานะประธานสภาก็ได้กล่าวว่า “บัดนี้ถึงระเบียบวาระต่อไปที่สภาจะต้องตั้งคณะกรรมการราษฎรอีก 14 นาย โดยประธานคณะกรรมการราษฎรเป็นผู้เลือกเสนอ” แล้วก็ได้สอบถามพระยามโนปกรณนิติธาดาว่าจะเลือกผู้ใดเป็นกรรมการบ้าง ซึ่งพระยามโนปกรณนิติธาดาได้เลือกบุคคลดังรายชื่อต่อไปนี้ 1.นายพลเรือตรี พระยาปรีชาชลยุทธ (วัน จารุภา) 2.มหาอำมาตย์ตรี พระยาศรีวิสารวาจา (เทียนเลี้ยง ฮุนตระกูล) 3.นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) 4.นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (เทพ พันธุมเสน) 5.นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ) 6.อำมาตย์เอก พระยาประมวญวิชาวุฒ (วงศ์ บุญหลง) 7.นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ์ (วัน ชูถิ่น) 8.นายพันตรี หลวงพิบูลสงคราม (แปลก พิบูลสงคราม) 9.นายนาวาตรี หลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิน) 10.อำมาตย์ตรี หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) 11.รองอำมาตย์เอก หลวงเดชสหกรณ์ (หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์) 12.รองอำมาตย์เอก ตัว

ลพานุกรม 13.รองอำมาตย์เอก ประยูร ภมรมนตรี และ14.นายแนบ พหลโยธิน โดยผู้ถูกเสนอชื่อทั้ง 14 คน ได้รับการลงมติคะแนนจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเกินกว่าครึ่ง จึงถือได้ว่ารัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญของสยามประเทศได้เกิดขึ้นอย่างอันสมบูรณ์แล้ว (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 11-12)

แต่อย่างไรก็ดี ด้วยพระราชบัญญัติฉบับนี้เป็นเพียงฉบับชั่วคราวที่สร้างขึ้นในเวลาอันสั้น และถูกละหุกระทันหัน จึงยังคงจำเป็นที่จะต้องได้ผู้ที่มีความรู้ความชำนาญแก้ไขเพิ่มเติม ในตอนท้ายของการประชุมเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรีจึงได้กล่าวขึ้นว่า “ถ้ากระนั้นขอให้ท่านเลือกผู้ควรเป็นอนุกรรมการชั้นชุดหนึ่ง แล้วจะได้มอบให้ร่างธรรมนูญการปกครองแผ่นดินนี้แก้ไขเพิ่มเติมต่อไป” ซึ่งที่ประชุมได้มีการเลือกบุคคล 7 คน ดังต่อไปนี้ 1.พระยามโนปกรณนิติธาดา 2.พระยาเทพวิฑูรพหุลศรุตบดี 3.พระยามานวราชเสวี 4.พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์ 5.พระยาปริदानฤเบศร์ 6.หลวงประดิษฐมนูธรรม 7.หลวงสินาดโยธารักษ์ (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 13-14)

จากบริบททางการเมืองดังกล่าว จะเห็นได้ว่าสภาพของคณะผู้ก่อการได้มีการแปรรูป (Transformation) จากกลุ่มพลังทางสังคมที่ลุกขึ้นมาท้าทายกลุ่มอำนาจเดิมที่ครองอำนาจนำอยู่แต่ก่อน มาสู่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง หรือสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเป็นผู้ครองอำนาจนำกลุ่มใหม่นอกจากนี้ภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าว ยังได้เห็นการเข้ามาเพิ่มของสมาชิกใหม่ซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของผู้แทนราษฎร ต่อกรณีดังกล่าวนี้เอง ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่า การเข้ามามีส่วนร่วมกิจกรรมทางการเมืองของกลุ่มข้าราชการประจำและกลุ่มนักธุรกิจ คนกลุ่มนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรหรือไม่ หากพิจารณาจากการจำแนกคุณลักษณะของสมาชิกคณะราษฎร (ดูที่เชิงอรรถ 49) แต่อย่างไรก็ดี หากพิจารณาจากแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 สามารถอธิบายได้ว่าปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวมันคือการเลื่อนไหลของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ เมื่อกลุ่มทางประวัติศาสตร์หนึ่ง ๆ สามารถบรรลุเป้าหมายหรือเจตจำนงบางอย่างได้แล้วนั้น ขณะเดียวกันก็ได้เกิดเงื่อนไขหรือเจตจำนงใหม่ขึ้นตามบริบททางการเมืองที่เปลี่ยนไป ดังนั้นจึงมีคนหรือกลุ่มคนในฐานะที่เป็นกลุ่มพลังทางสังคมเพิ่มเข้ามาใหม่ด้วยเจตจำนงบางประการที่มาเกาะเกี่ยวหรือยึดโยงอยู่กับสมาชิกบางคนบางกลุ่มที่ดำรงอยู่แต่เดิม และในขณะเดียวกันบางคนก็ได้ออกจากกลุ่มไปเนื่องจากได้เจตจำนงของตนนั้นได้บรรลุไปแล้ว (ดูที่เชิงอรรถ 50)

ดังนั้น ถึงจุดนี้สามารถที่จะกล่าวได้ว่าคณะผู้ก่อการที่ร่วมใจกันขึ้นขบวนการไฟสาย 2475 ตั้งแต่ต้น ได้เดินทางมาถึงสถานีที่บางคนต้องการลงแล้วแต่ก็มีหลายคนที่ต้องการจะไปต่อ ขณะเดียวกันก็มีการรับเอาสมาชิกใหม่เข้ามาร่วมเดินทางกับขบวนการดังกล่าวนี้ด้วย

4.3 วิฤตติการทางการเมืองภายหลังการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ

ภายหลังจากที่มีการจัดตั้งรัฐบาลใหม่สำเร็จ นอกเหนือไปจากการเร่งแก้ไขปัญหาทางด้านเศรษฐกิจ โดยการจัดทำโครงการช่วยเหลือผู้ว่างงาน และออกมาตรการยกเลิกภาษีกว่า 10 ประเภท รัฐบาลใหม่ยังได้เน้นหนักไปที่การดำเนินการปรับกลไกการบริหารราชการแผ่นดินเพื่อให้สอดคล้องกับระบอบรัฐธรรมนูญ นอกจากนี้ยังได้มีการส่งผู้แทนเดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ เพื่อทำการโฆษณาอุดมการณ์ของการปฏิบัติ (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2563: 30; ยาสุกิจิ ยาตาเบ, 2563: 56-57) ขณะเดียวกันภายใต้บริบททางสังคมการเมืองดังกล่าว รัฐบาลใหม่ก็ได้ตกอยู่ในสภาวะที่ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ต่าง ๆ (ดูที่เชิงอรรถ 51) จนกระทั่งในวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2475 สมาชิกคณะผู้ก่อการปฏิวัติได้รวมตัวกันเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน เพื่อทำพิธีขอขมาลาโทษด้วยการถวายดอกไม้ธูปเทียน (ดูที่เชิงอรรถ 52) และพระองค์ก็ได้ทรงมีพระราชดำรัสตอบกลับไปว่า

“ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายเป็นอย่างยิ่ง ในการที่ได้มาทำพิธีขอขมาต่อตัวข้าพเจ้าและพระราชวงศ์จักรีในวันนี้ การกระทำของท่านในวันนี้ ทำให้รู้สึกยินดีเป็นอย่างยิ่ง ไม่ใช่ยินดีที่ท่านมาขอขมาแก่ตัวข้าพเจ้าโดยฉะเพาะ เพราะข้าพเจ้าเองก็ให้อภัยแก่ท่านทั้งหลายนานมาแล้ว...” (รำไพพรรณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง, 2516: 4-5)

จากพิธีการขอขมาดังกล่าวนี้เอง ทำให้บรรยากาศทางการเมืองที่เต็มไปด้วยความตึงเครียดเริ่มปรับตัวไปในทิศทางที่ดีขึ้น และมีแนวโน้มที่จะคลี่คลายขึ้นเรื่อย ๆ แม้ว่าจะมีข่าวลือออกมาเป็นระยะว่าจะมีการก่อการจลาจลนองเลือด แต่ก็ไม่ปรากฏว่ามีเหตุร้ายเกิดขึ้นแต่อย่างใด หลายอย่างดูราบรื่นขึ้น ฝ่ายต่าง ๆ ได้มีท่าทีที่อะลุ่มอล่วย และดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้จะผ่านไปได้อย่างดี แต่แล้วความตึงเครียดครั้งใหม่ก็ได้เริ่มต้นขึ้นอีกครั้งจากปัญหาสำคัญ 2 ประการ นั่นคือประเด็นการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง และกรณีของการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2563: 37-44)

ในกรณีของการจัดตั้งคณะกรรมการเมือง เริ่มต้นจากการที่มีการเปิดตัว “สมาคมคณะราษฎร” (ดูที่เชิงอรรถ 53) โดยสมาคมดังกล่าวนี้มีสมาชิกมากกว่าหนึ่งหมื่นคนภายในระยะเวลาเพียง 5-6 เดือน อีกทั้งยังมีสาขาย่อยในอีกหลายสิบจังหวัด และในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มข้าราชการที่เกิดความรู้สึกว่าเสียประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มารวมกลุ่มกันอย่างไม่เป็นทางการ จนกระทั่งภายหลังจากรัฐธรรมนูญฉบับถาวรมีผลบังคับใช้ครบ 1 เดือน หลวงวิจิตรวาทการก็ได้ทำการยื่นเอกสารเพื่อขอจดทะเบียนในนาม “สมาคมคณะชาติ” ถึงแม้ว่าหลวงวิจิตรวาทการจะบันทึกเอาไว้ว่าตนเอง

ได้เคยสอบถามความเห็นของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว ซึ่งไม่ได้มีความขัดข้องอะไรที่จะให้มีคณะกรรมการเมืองขึ้นใหม่ในสมัยที่ 2 ทว่าการปรากฏตัวขึ้นของสมาคมคณะชาติได้เกิดเป็นกระแสถกเถียงกันอย่างเป็นวงกว้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหนังสือหนังสือพิมพ์กระแสดังกล่าวได้สร้างแรงกดดันให้แก่รัฐบาลไม่น้อยว่าจะดำเนินการอย่างไรดีกับคำขออนุญาตจดทะเบียนของสมาคมคณะชาติ จนกระทั่งภายหลังจากที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาเดินทางกลับจากการเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่วังไกลกังวลและพระองค์ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยต่อประเด็นดังกล่าวจากนั้นในวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2475 (ตามปฏิทินเดิม) พระยามโนปกรณ์นิติธาดาก็ได้นำเรื่องคณะกรรมการเมืองเข้ามาหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรี หลังจากที่มีการหารือกันเป็นเวลานานก็ได้มีมติจากคณะรัฐมนตรีออกมาว่า “ให้ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนรวมทั้งข้าราชการประจำ (ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้แทนราษฎร) ลาออกจากสมาชิกของสมาคมการเมือง ส่วนการที่ข้าราชการจะเข้าเป็นสมาชิกสมาคมใด ๆ จะไม่ใช้การเมืองก็ดี สำหรับต่อไปนี้ ทางราชการจะได้ดำริวางระเบียบไว้ แต่ใน (ระหว่าง) ที่ยังมีได้วางระเบียบนี้ ข้าราชการทั้งปวงจะเข้าเป็นสมาชิกสมาคมใดอีกไม่ได้ ที่เป็นสมาชิกอยู่แล้วก็แล้วไป” จากสถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความชื่นเคืองใจให้แก่สมาชิกคณะผู้ก่อการสายพลเรือนและผู้สนับสนุนจำนวนไม่น้อย (โปรดดูรายละเอียดใน วิจิตรวาทการ, หลวง, 2475: (1)-(2); ฎริ พวงศ์เจริญ, 2560: 104-129; ฎริ พวงศ์เจริญ, 2563: 44-45)

ส่วนในกรณีของประเด็นปัญหาอันเกิดจากเค้าโครงการเศรษฐกิจ เป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาทางด้านเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว กล่าวคือคณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นรัฐบาลใหม่พยายามที่จะลดแรงกดดันทางด้านเศรษฐกิจให้กับราษฎรจึงได้มีการยกเลิกภาษีนาเกลือ ยกเลิกอากรสมพัสดุ ลดอัตราค่าธรรมเนียมการทำตัวพิมพ์รูปพรรณสัตว์พาหนะ ลดพิภักเก็บเงินค่านา เป็นต้น แต่อย่างไรก็ดีความมุ่งหวังสำคัญของคณะผู้ก่อการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความมุ่งหวังของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่ต้องการพัฒนาประเทศให้เจริญรุ่งเรืองในด้านต่าง ๆ ให้มีความหมายครอบคลุม “การบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎร” จึงมีแนวความคิดว่ารัฐบาลจะต้องเป็นผู้จัดการเศรษฐกิจเสียเองโดยดำเนินการในรูปแบบของสหกรณ์ วิชิตดั่งกล่าวนี้เองนำมาสู่การเสนอ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2475 (ตามปฏิทินเดิม) ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้มีมติให้แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้น 14 นาย (ดูที่เชิงอรรถ 54) เพื่อพิจารณาร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ จนกระทั่งเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2475 (ตามปฏิทินเดิม) คณะกรรมการได้มีการประชุมเพื่อซักถามในหลักการและได้มีการลงมติที่ประชุม โดยผลของมติที่ประชุมเห็นชอบด้วยกับโครงการเค้าโครงการเศรษฐกิจด้วยจำนวนเสียง 8 ต่อ 4 แต่ถึงกระนั้น ฝ่ายที่เป็นมติเสียงข้างน้อยได้เตรียมร่างแผนพัฒนาการเศรษฐกิจอย่างคร่าว ๆ เสนอต่อที่ประชุมในครั้งดังกล่าวด้วยเช่นกัน ครั้นวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 (ตามปฏิทินเดิม) ได้มีการประชุมคณะรัฐมนตรีเกี่ยว

ประเด็นของเค้าโครงร่างดังกล่าว โดยเหตุการณ์ในวันนั้นเริ่มจากพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ถามถึงนโยบายทางเศรษฐกิจว่าได้มีการจัดการอย่างไรบ้าง จากนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้เล่าถึงการไปเข้าเฝ้าฯ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมีความว่า

“ข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้าฯทูลละอองธุลีพระบาทก็ได้ทรงพระราชทานพระบรมราชานุญาตประกาศได้ เมื่อข้าพเจ้าออกจากรัฐมนตรี เพื่อประชาชนจะได้มีโอกาสทั่วพิจารณา”

จากนั้นพระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ได้ส่งบันทึกพระบรมราชวินิจฉัยให้หลวงประดิษฐมนูธรรมอ่าน โดยเนื้อความในส่วนท้ายมีใจความว่า

“ถ้าจะประกาศเอาอย่างโครงการของหลวงประดิษฐมนูธรรมแล้ว ก็ขออย่าได้ประกาศในนามพระองค์”

หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงกล่าวขึ้นมาว่า

“เมื่อในหลวงไม่เห็นด้วยแล้ว ก็มีทางเดียวเท่านั้น คือ ข้าพเจ้าต้องลาออกจากรัฐมนตรี”

แต่พระยาพหลพลพยุหเสนาก็ได้ขอให้ระงับการลาออกไว้ก่อน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2560: 293-295; ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่50: 7-9)

อนึ่ง การพิจารณาเกี่ยวกับโครงร่างเศรษฐกิจก็ดำเนินต่อจนถึงขั้นการลงมติ โดยที่ประชุมได้มีมติเสียงข้างมากปฏิเสธเค้าโครงร่างเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม แต่รับเอานโยบายเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของรัฐบาล จากนั้นสถานการณ์ก็เต็มไปด้วยความตึงเครียด กล่าวคือหลวงประดิษฐมนูธรรมได้แสดงท่าทีที่ชัดเจนว่า เขาจะไม่ยอมล้มเลิกความพยายามในการผลักดันแผนดังกล่าว จนกระทั่งวันที่ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ทำการออกพระราชกฤษฎีกาสั่งให้มีการปิดสภาผู้แทนราษฎร (ดูที่เชิงอรรถ 55) และให้มีการระงับใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา โดยให้เหตุผลว่า

“ในคณะรัฐมนตรี ณ บัดนี้เกิดแตกกันเป็น 2 พวก มีความเห็นแตกต่างกัน และไม่สามารถที่จะคล้อยตามกันได้ รัฐมนตรีฝ่ายความเห็นข้างน้อยปรารถนาที่จะวางนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์...”

ต่อมาในวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2476 รัฐบาลก็ได้มีการออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ.2476 ซึ่งการออกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวมีผลทำให้หลวงประดิษฐมนูธรรมถูกมองว่าเป็นผู้นิยมคอมมิวนิสต์จริง ๆ และในท้ายที่สุดหลวงประดิษฐมนูธรรมก็เดินทางออกจากสยามประเทศไปลี้ภัยยังประเทศฝรั่งเศส เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ.2476 ทั้งนี้รัฐบาลได้มีการรับรองว่าจะให้เงิน 1,000 ปอนด์ต่อปี สำหรับการลี้ภัยในครั้งนี้ (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และธำรงค์ศักดิ์เพชรเลิศอนันต์, 2560: 347-359; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 341-346; ฎริ พวงค์เจริญ, 2563: 45-47; สุทธชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 32-34; ราชกิจจานุเบกษา, 2476 เล่มที่50: 7-9)

จากประเด็นปัญหาทางการเมืองดังกล่าวนี้เอง นำมาสู่การที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้ประกาศปิดสภาผู้แทนราษฎร จากนั้นพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเองก็ได้ทำหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินโดยไม่มีสภา แต่มีพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้อำนาจของฝ่ายนิติบัญญัติแทน ตามคำแนะนำและยินยอมของคณะรัฐมนตรี จนกระทั่งได้มีการประกาศลาออกของ 4 ทหารเสือ (4 ทหารเสือประกอบด้วย 1.นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา 2.นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช 3.นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ และ 4.นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ (โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในเสที่อน ศุภโสภณ, 2535: 218-224) ซึ่งมูลเหตุสำคัญประการหนึ่งที่นายทหารคนสำคัญทั้ง 4 ต้องลาออกนั้น เป็นผลต่อเนื่องมาจากประเด็นเรื่องเค้าโครงการเศรษฐกิจ หรือ สมุดปกเหลือง ซึ่งภายหลังจากที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้เดินทางออกนอกประเทศไปแล้วนั้น ความแตกแยกภายในกลุ่มผู้ก่อการปฏิวัติก็ได้ปรากฏออกมาอย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือกลุ่มพลเรือนได้ร่วมสมทบกับกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อยที่นำโดยหลวงพิบูลสงคราม ได้แสดงท่าทีไม่พอใจกลุ่มคณะนายทหารชั้นผู้ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของพระยาทรงสุรเดชที่ถูกตั้งข้อสังเกตว่าได้หันไปร่วมมือกับพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเพื่อที่จะกุมอำนาจและทำการกำจัดกลุ่มของหลวงประดิษฐมนูธรรมออกไป นอกจากนี้ความสัมพันธ์ระหว่างพระยาพหลพลพยุหเสนากับพระยาทรงสุรเดชก็เริ่มที่จะมีท่าทีที่ห่างเหิน ประกอบการที่พระยาพหลพลพยุหเสนา มีความเลื่อมใสในตัวหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงได้หันไปมีความสนิทกับกลุ่มพลเรือนซึ่งมีกลุ่มของนายทหารชั้นผู้น้อยที่นำโดยหลวงพิบูลสงครามร่วมอยู่ด้วย ดังนั้นเองจึงสามารถที่จะกล่าวได้ว่าภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวกลุ่มแกนนำของคณะผู้ก่อการได้แตกออกเป็น 2 กลุ่ม โดยกลุ่มแรกจะมีพระยาพหลพลพยุหเสนา และหลวงพิบูลสงครามเป็นแกนนำหลัก และอีกกลุ่มมีพระยาทรงสุรเดช เป็นแกนนำ ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวส่งผลให้การดำเนินงานของคณะผู้ก่อการเกิดการชะงักไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร พระยาฤทธิอัคเนย์จึงมีแนวคิดว่าทหารควรจะแยกตัวออกไปอยู่วงนอกของการเมือง เมื่อปฏิวัติแล้วควรจะทำหน้าที่แต่ด้านการทหารเพียงด้านเดียวเพราะทหารไม่มีความถนัดหรือเชี่ยวชาญทางด้านการเมืองและเห็นควรว่าให้ฝ่ายพลเรือนที่มีความรู้ในด้านนี้ทำหน้าที่จะดีกว่า ส่วนทหารนั้นมีหน้าที่คอยช่วยประคับประคอง

อยู่ภายนอก (ดูที่เชิงอรรถ 56) ครั้นเมื่อ 4 ทหารเสือได้อยู่กันพร้อมหน้า พระยาทรงสุรเดชจึงกล่าวขึ้นว่า “พวกเรานี้ควรจะลาออกกันเสียที...” และพระยาฤทธิอัคนย์ก็ให้การสนับสนุนอย่างแข็งขันขึ้นมาในทันที ก่อนที่ต่อมาพระยาประศาสน์พิทยายุทธ และพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้ตอบตกลงที่จะลาออกจากทุกตำแหน่งพร้อมกัน (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน เสือที่อน ศุภโสภณ, 2535: 218 - 221)

อนึ่ง ใบลาออกของ 4 ทหารเสือได้ถูกนำเข้าไปประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ.2476 และหลังจากการประชุมแล้วเสร็จพระยามโนปกรณ์นิติธาดาและรัฐมนตรีคนสำคัญได้นำเรื่องดังกล่าวไปทูลเกล้าฯ ถวายแต่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งขณะนั้นพำนักอยู่ที่พระราชวังไกลกังวล หัวหิน ก่อนที่ต่อมาในวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ.2475 ได้มีการแถลงการณ์ขากรัฐบาลเพื่อแจ้งให้กับประชาชนได้รับทราบ (ดูที่เชิงอรรถ 57) กระทั่งในวันที่ 18 มิถุนายน พ.ศ.2476 ก็ได้มีการประกาศอย่างเป็นทางการว่าการลาออกของ 4 ทหารเสือ จะมีผลตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2476 เป็นต้นไป (เสือนั้น ศุภโสภณ, 2535: 222 - 223)

ทั้งนี้ จากการลาออกของนายทหารชั้นผู้ใหญ่ซึ่งดำรงตำแหน่งสำคัญทั้งสิ้น ฝ่ายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม จึงได้มีการประกาศในวันเดียวกันแต่งตั้งให้ นายพลตรี พระยาพิชัยสงคราม เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกแทนนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา, ให้นายพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบกแทนนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช และให้นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม เลื่อนขึ้นเป็นผู้รักษาการในตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการแทนนายพันเอก พระยาทรงสุรเดช (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 346)

ปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว กลายเป็นประเด็นที่ถูกพูดถึงและได้รับการวิพากษ์วิจารณ์อย่างเป็นวงกว้างภายหลังจากที่มีการนำเสนอผ่านหนังสือพิมพ์ อีกทั้งยังมีการตีความกันไปอย่างหลากหลายมิติ ไม่เว้นแม้แต่ในภายในกลุ่มของข้าราชการทหารหนุ่ม ซึ่งพวกเขาสัมผัสได้ว่าการเปลี่ยนแปลงครั้งนี้จะส่งผลต่อวิถีชีวิตและความปลอดภัยของพวกเขาโดยตรง รวมไปถึง หลวงพิบูลสงคราม ที่ได้เกิดความกังวลว่าจะมีคำสั่งย้ายผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองให้พ้นจากหน่วยกำลัง ดังนั้นจึงได้มีการรวบรวมกำลังอย่างรวดเร็ว เพื่อทำการยึดอำนาจรัฐบาลพยามโนปกรณ์นิติธาดา และสามารถทำได้สำเร็จในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 (ดูที่เชิงอรรถ 58) แต่ด้วยที่ หลวงพิบูลสงครามตระหนักว่าตนยังไม่ใช่ชั้นผู้ใหญ่พอที่จะเข้าคุมกองทัพได้ จึงได้เชิญพระยาพหลพลพยุหเสนากลับมาเป็นผู้นำอีกครั้ง (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 346; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และอรรณงค์ เพชรเลิศอนันต์, 2560: 416-419)

จากนั้น รัฐบาลใหม่ภายใต้การนำของพระยาพหลพลพยุหเสนา ก็ได้ทำการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้งในเวลา 9.15 นาฬิกา ของวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ.2476 โดยประเด็นสำคัญของการประชุมในครั้งนี้คือการแจ้งเรื่องการลาออกจากตำแหน่งของพระยามโนปกรณนิติธาดา พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี และการแต่งตั้งนายกรัฐมนตรีแทนพระยามโนปกรณนิติธาดา ตามที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงมีพระราชบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

“โดยที่พระยามโนปกรณนิติธาดา นายกรัฐมนตรีขอพระราชทานลาออกจากตำแหน่ง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาพหลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี เพื่อบริหารราชการแผ่นดิน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป” (ดูที่เชิงอรรถ 59) (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476: 3-4)

อนึ่ง ภายหลังจากที่พระยาพหลพลพยุหเสนาเข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก็ได้เปิดโอกาสให้หลวงประดิษฐมนูธรรมได้กลับเข้าสู่ประเทศอีกครั้งในวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2476 และหลังจากนั้นเพียงสองวัน ก็ได้มีพระบรมราชโองการประกาศให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นรัฐมนตรีลอย (ไม่ได้ว่าการหรือช่วยว่าการกระทรวงใด) จากการกลับเข้ามาในประเทศและเข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีของหลวงประดิษฐมนูธรรม ได้กลายเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่เหตุการณ์ที่เรียกว่า “กบฏบวรเดช” (รัศมี ชาตะสิงห์, 2521: 106; สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 37)

ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณาจากบริบททางการเมืองตั้งแต่การจัดตั้งคณะกรรมการเมือง การพยายามเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ จนกระทั่งการเกิดรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวได้ท่อนให้เห็นถึงการเลื่อนไหลของกลุ่มทางประวัติศาสตร์ได้ชัดเจน กล่าวให้ยิ่งกว่านั้นคือในกรณีของการจัดตั้งคณะกรรมการเมืองจะเห็นได้ว่า ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองกลุ่มผู้ก่อการสายพลเรือนได้มีความพยายามในการที่จะสร้างกลุ่มพลังทางสังคมใหม่เพิ่มเข้ามา ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้ก็ชวนให้พิจารณาต่ออีกว่าการที่คณะราษฎรสายพลเรือนพยายามสร้างสมาคมคณะราษฎรขึ้นมาและมีผู้คนมาสมัครเข้าเป็นสมาชิกจำนวนมาก ผู้คนเหล่านี้จะถูกตีความว่าเป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรหรือไม่ แต่อย่างไรก็ดีการปรากฏขึ้นของสมาคมคณะชาติได้ส่งผลให้ความพยายามในการจัดตั้งสมาคมคณะราษฎรเป็นอันจบไปพร้อมกับได้สร้างรอยร้าวขึ้นระหว่างสมาชิกคณะผู้ก่อการสายพลเรือนกับกลุ่มของพระยามโนปกรณนิติธาดา กล่าวคือเมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาได้นำประเด็นดังกล่าวเข้าหารือในที่ประชุมคณะรัฐมนตรีและมีมติจากที่ประชุมออกมาว่าให้ข้าราชการทั้งทหารและพลเรือนรวมทั้งข้าราชการประจำลาออกจากสมาชิกของสมาคมการเมือง ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ที่ครองอำนาจภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวนี้ คือพระยามโนปกรณนิติธาดาและคณะรัฐมนตรีหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ

ภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดทิศทางของขบวนการไฟสาย 2475 นั้นคือพระยาโนปกรณ์นิติธาดาผู้ซึ่งเป็นบุคคลที่ถูกคณะผู้ก่อการเลือกเข้ามาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ในส่วนของกรณีการพยายามเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ผู้วิจัยพบว่าปรากฏการณ์ทางการเมืองครั้งนี้ได้ส่งผลให้เกิดการเคลื่อนไหวของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์อย่างมีนัยสำคัญ กล่าวคือเมื่อหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ทำการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจต่อคณะรัฐมนตรี (ดูที่เชิงอรรถ 60) ประกอบกับมีพระบรมราชวินิจฉัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมมีนโยบายเศรษฐกิจไปในทางอันมีลักษณะเป็นคอมมิวนิสต์ ขณะเดียวกันก็ได้เลือกที่จะรับเอานโยบายเศรษฐกิจของพระยามโนปกรณ์นิติธาดาเป็นแนวทางในการดำเนินงานของรัฐบาล ประเด็นดังกล่าวจึงได้ส่งผลให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีความเห็นแตกออกเป็นสองฝั่งอย่างชัดเจน ซึ่งต่อมาปัจจัยดังกล่าวเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ต้องตัดสินใจทำการออกพระราชกฤษฎีกาสั่งให้มีการปิดสภาผู้แทนราษฎร นอกจากนี้ยังมีการออกพระราชกฤษฎีกาว่าด้วยการกระทำอันเป็นคอมมิวนิสต์ พ.ศ. 2476 ซึ่งการออกพระราชกฤษฎีกาดังกล่าวส่งผลให้หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องเดินทางไปลี้ภัยยังประเทศฝรั่งเศส ซึ่งภายหลังจากวิกฤตการณ์ทางการเมืองดังกล่าวส่งผลให้ฝ่ายพลเรือนในกลุ่มของคณะผู้ก่อการมีบทบาททางการเมืองลดลง ขณะเดียวกันฝ่ายทหารกลับมีบทบาททางการเมืองมากยิ่งขึ้น ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของทหารในส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20 ในปีพ.ศ. 2475 เป็นร้อยละ 61.6 ในการแต่งตั้งเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2476 (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544: 3-4)

ยิ่งกว่านั้น ภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวยังนำไปสู่การลาออกของ 4 ทหารเสือ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นแกนนำคนสำคัญ ต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยเองได้ตั้งข้อสงสัยว่าการลาออกของนายทหารทั้งสี่ในครั้งนี้อย่างไรก็ตามหลักการแล้วยังคงถือว่าการลาออกของนายทหารทั้งสี่คนนี้เป็นสมาชิกหรือเป็นส่วนหนึ่งของคณะราษฎรหรือไม่ แต่อย่างไรก็ดีหากพิจารณาจากแนวความคิดว่าด้วยขบวนการไฟสาย 2475 สามารถที่จะอธิบายได้ว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเป็นหนึ่งในการเคลื่อนไหวของกลุ่มประวัติศาสตร์ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือในบริบทดังกล่าวนายทหารทั้งสี่คนตัดสินใจที่ลงจากขบวนการไฟสาย 2475 ไม่ว่าจะแต่ละคนจะมีเหตุผลไปในทิศทางใดก็ตาม แต่สถานการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดเงื่อนไขทางการเมืองขึ้นใหม่กระทั่งนำไปสู่การรัฐประหารซ้อนในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476

ต่อประเด็นดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้จึงเสนอว่าเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งนี้เป็นอีกหนึ่งในการพยายามที่จะช่วงชิงการครองอำนาจนำภายในกลุ่ม ซึ่งหลวงพิบูลสงครามได้ก้าวขึ้นมามีสถานะนำแทนที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดา ก่อนที่ในลำดับต่อมาหลวงพิบูลสงครามจะได้เชิญพระยาพหลพลพยุหเสนากลับมาเป็นส่วนหนึ่งของสมการทางการเมืองภายใต้บริบทการเมืองดังกล่าวอีกครั้ง

นอกจากนี้พระยาพลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงครามตลอดจนผู้ก่อการอีกหลายคนได้ขอเชิญให้นายทหารอีกสามท่านกลับเข้ามาร่วมงานกันอีกครั้ง ซึ่งนายทหารชุด 4 ทหารเสียได้หวนกลับเข้ารับราชการอีกครั้ง ยกเว้นแต่เพียงพระยาทรงสุรเดชที่ยืนยันว่าจะไม่กลับเข้ามา (เสถียร ศุภโสภณ, 2535: 239) นอกจากการกลับมาของแกนคนสำคัญที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น ภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวพระยาพลพลพยุหเสนายังได้เปิดโอกาสให้หลวงประดิษฐมนูธรรมกลับเข้าสู่ขบวนการไฟสาย 2475 อีกครั้ง ซึ่งการกลับมาของหลวงประดิษฐมนูธรรมในครั้งนี้ถือเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่ได้นำไปสู่เหตุการณ์คณะกู้บ้านเมืองหรือกบฏบวรเดช

กล่าวโดยสรุป จากบริบททางการเมืองที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในข้างต้นนั้น ถึงจุดนี้สามารถที่จะอธิบายได้ว่ากลุ่มของพระยาพลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงคราม คือกลุ่มที่มีสถานะนำหรืออีกนัยหนึ่งคือกลุ่มดังกล่าวได้ก้าวขึ้นมาเป็นผู้กำหนดทิศทางของขบวนการไฟสาย 2475

4.4 เหตุการณ์กบฏบวรเดช: จุดแตกหักที่มีอาจจะกลับมาเหมือนเดิมได้

เหตุการณ์คณะกู้บ้านเมืองหรือที่มาเรียกกันในภายหลังว่า “กบฏบวรเดช” เป็นเหตุการณ์ของกลุ่มทหารที่นำโดยพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช (ดูที่เชิงอรรถ 61) ได้ตัดสินใจนำกำลังทหารพร้อมอาวุธยุทโธปกรณ์จากหัวเมืองเข้ามาสู่พระนครเพื่อยื่นคำขาดเปลี่ยนแปลงการปกครองใหม่ต่อรัฐบาล (ดูที่เชิงอรรถ 62) (ณัฐพล ใจจริง, 2559: 5) ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวเริ่มตั้งเค้าขึ้นในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2476 และเริ่มเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน (จงกล ไกรฤกษ์, 2513: 88-90)

ร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ หนึ่งในสมาชิกคนสำคัญของคณะกู้บ้านเมืองได้บันทึกเอาไว้ว่าผู้ริเริ่มวางแผนของคณะกู้บ้านเมืองประกอบด้วยสายต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

สายจังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย พันโท พระปัจเจกนิกรพินาศ (แปลก เอมะศิริ) ประจำกองบังคับการจังหวัดทหารบกนครราชสีมา, พันตรี หลวงเสนานิติการ (ยงค์ บุญนาค) อัยการ, พันตรี หลวงโหมชิงชัย (เวก สุไชย) นายทหารฝ่ายเสนาธิการจังหวัดทหารบกนครราชสีมา ก่อนที่ต่อมาจะได้ทำการชักชวนนายทหารกองหนุนอีกสองท่าน ได้แก่ พันเอก พระยาไชเยน ฤทธิรงค์ (อึ้ง โปธิกนิษฐ์) และพันเอก พระยาศรีสรรค์ดี (ทองอยู่ ทุตตานนท์) ซึ่งเป็นกำลังสำคัญทั้งในด้านความคิดและเงินทุน

สายพระนคร ประกอบด้วย พันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม (ดั้น ท่าราบ), หลวงพลหาญสงคราม (จิตร อัครนิพัทธ์)

สายสระบุรี ประกอบด้วย ร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ (ตุ้ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา)

สายอยุธยา ประกอบด้วย พันตรีหลวงบาดาล (ดี จารุปานทุ)

นอกจากนี้ยังมี หม่อมเจ้าสุขปรารภ เจ้าหน้าทีกรมรถไฟ, ขุนอัคนีรถการ กรมอากาศยานดอนเมือง, พันโท พระเทพนครอำนวยฤทธิ (ประเสริฐ อินทุเสฐ), พลตรี พระยาเสนาสงคราม (อ้น พวงค์)

ทั้งหมดนี้ มีกองอำนาจกลางตั้งอยู่ที่จังหวัดนครราชสีมา สำหรับการติดต่อสารจะใช้คนที่ไว้วางใจโดยทางกองอำนาจกลางจะกำหนดเอาไว้ว่าจะรวบรวมทหารหัวเมืองทั้งหมดและทหารในพระนครทั้งทหารบกและทหารเรือด้วย อนึ่ง แผนการที่ได้วางเอาไว้จะเริ่มต้นด้วยการให้กองทหารสระบุรีเคลื่อนไปยึดและทำการควบคุมอากาศยานดอนเมืองไว้ในอำนาจก่อน จากนั้นให้กองทหารนครราชสีมา อุบลราชธานี และอยุธยา เข้ายึดดอนเมือง ส่วนหน้ายึดคลองบางเขน จากนั้นกองทหารนครสวรรค์ ลพบุรี จะเข้าสมทบร่วมกับทหารนครราชสีมาที่ดอนเมือง ส่วนกองทหารปราจีน ฉะเชิงเทรา จะเคลื่อนไปยึดสถานีหัวหมาก ส่วนหน้าเข้ายึดมกสัน และทหารราชบุรี เพชรบุรี ให้ทำหน้าที่ยึดสถานีตลิ่งชัน ส่วนหน้ายึดสถานีบางกอกน้อย และสะพานพระราม 6 ส่วนกองทหารในพระนครนั้นให้อยู่เฉยๆ โดยไม่ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐบาล ภายหลังเมื่อทางอยุธยาตกลงร่วมงานด้วย จึงมีการกำหนดให้ไปยึดกรมอากาศยานดอนเมือง และคลองบางเขนแทนทหารม้าสระบุรี เมื่อกองทหารมาพร้อมกันทุกทิศทุกทางแล้วให้เป็นที่หน้าทีของกรมอากาศยานดอนเมืองจัดเครื่องบินโปรยใบปลิวในพระนคร ประกาศข้อความที่ทางกองอำนาจกลางได้เตรียมไว้ (โหมรอนราญ (ตุ้), พ.ต.ท. หลวง, 2492: 58-61)

ต่อจากนั้น แกนนำคนสำคัญอย่างพันเอก พระยาศรีสิทธิสงคราม พันตรีหลวงพลหาญสงคราม และพันโทพระปัจจานิกพินาศก็ได้เริ่มทำการติดต่อสื่อสารกับกองทหารตามจังหวัดต่าง ๆ จนกระทั่งในวันที่ 8 ตุลาคม พ.ศ.2476 พระยาฤทธิรงค์ธรรณเฉท (ทองคำ ไทไชโย) ได้เดินทางจากสระบุรี เพื่อจะไปหาข่าวทางพระนครและอยุธยา ก่อนที่ในวันต่อมาหลังจากกลับจากพระนครแล้วได้แจ้งว่าผู้นำของการเคลื่อนไหวในครั้งนี้คือพลเอก พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช เสนาธิบดีกระทรวงกลาโหมเก่า (ดูที่เชิงอรรถ 63) นอกจากนี้พระยาฤทธิรงค์ธรรณเฉท ยังได้ส่งคำสั่งให้กับร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ โดยมีความว่า

“ 10 ตุลาคม 76 เวลา 17.45 น. ให้จัดการยึดอำนาจการปกครอง บ้านเมืองตามจังหวัดต่าง ๆ และให้กองทัพธรรมบุรี เตรียมการที่จะสมทบกับ ทหารเมืองนครราชสีมาที่สถานีที่ปากเพรียว แล้วขึ้นรถขบวนเดียวกันไป” ลงนาม บวรเดช

จนกระทั่ง ในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2476 ก็ได้มีโทรเลขมาถึง ร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ มี เนื้อความสั้น ๆ ว่า “วันทำงานเลื่อนไปวันที่ 11” นอกจากนี้ ตามบันทึกของร้อยเอก หลวงโหมรอน ราญ ยังได้บันทึกไว้อีกว่าเมื่อถึงวันที่ 11 เวลา 7.30 น. ตนได้ทำการเรียกประชุมนายทหารและได้มี การชี้แจงว่าจะมีการเคลื่อนพลไปสมทบกับทหารเมืองนครราชสีมาเพื่อที่จะเดินทางไปยึดดอนเมือง ร่วมกับทหารหัวเมืองทางด้านอื่นและเข้าล้อมพระนครพร้อมกัน ซึ่งการชี้แจงดังกล่าวได้ทำให้นายทหารทุกคนตกตลึงและถามกันว่า “ในการครั้งนี้อย่างไรกัน” บ้างถามต่อว่า “งานครั้งนี้ยังคงให้มี รัฐธรรมนูญอยู่หรือไม่” ซึ่งร้อยเอก หลวงโหมรอนราญ ก็ได้ตอบไปว่า “รัฐธรรมนูญยังคงอยู่ โดยใช้ วิธีปกครองแบบอังกฤษ มีสภาสูงสภาต่ำ ถวายพระราชอำนาจจริงตามรัฐธรรมนูญ” จากนั้นก็ได้มี ปฏิบัติการเข้าควบคุมโทรเลขและสถานีรถไฟเพื่อทำการเคลื่อนพล แม้ว่าจะมีคำสั่งจากพระยาพล พลพยุหเสนาผ่านทางโทรเลขมาว่า “ในพระนครเหตุการณ์เรียบร้อย อย่าฟังคำสั่งผู้ใดทั้งสิ้น นอกจาก ข้าพเจ้า” (โปรดดูรายละเอียดใน โหมรอนราญ (ตุ), พ.ต.ท. หลวง, 2492: 62-77) (เน้นโดยผู้วิจัย)

ในลำดับต่อมา เวลา 17.30 น. ของวันที่ 10 ตุลาคม พระองค์เจ้าบวรเดชได้ทำการควบคุม ขบวนกองทัพหลวงออกจากนครราชสีมา และได้รับเอากลุ่มทหารม้าธรรมบุรีสมทบขบวนมาด้วย รวมทั้งหมดมีทหารราบกองพันที่ 16 และ 16 ทหารปืนใหญ่ นครราชสีมา กองพันที่ 5 และ 6 กับกองพัน ทหารม้า นครราชสีมา และธรรมบุรี มาถึงบริเวณดอนเมืองในตอนบ่ายโมงของวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2476 จากนั้นก็ได้สั่งการให้ทหารราบ 1 กองพันภายใต้การบังคับของพันตรี หลวงจรูญ ฤทธิไกร และ ทหารม้า นครราชสีมา ทหารม้าธรรมบุรี เข้ายึดพื้นที่ตามแนวคลองบางเขน (จกกล ไกรฤกษ์, 2513: 90-91) อนึ่ง ภายใต้บริบทเดียวกันฝ่ายรัฐบาลได้ทราบข่าวการยกกองทัพของฝ่ายคณะกู้บ้านเมืองเข้า มาประชิดพระนคร รัฐบาลได้ทำการรวบรวมและจัดตั้งกองทหารเป็นกองผสมขึ้นในพระนคร อัน ประกอบด้วย ทหารราบ 3 กองพัน ทหารปืนใหญ่ 2 กองพัน ทหารม้า 1 กองพัน และปืนใหญ่ต่อสู้ อากาศยาน โดยทั้งหมดนี้ให้อยู่ภายใต้การบังคับบัญชาของนายพันโท หลวงพิบูลสงคราม (ฉัฐพล ใจ จริง, 2559: 95)

อย่างไรก็ดี แม้ว่ากองกำลังของฝ่ายคณะกู้บ้านเมืองได้เดินทางมาตั้งกองกำลังที่ดอนเมืองแล้ว แต่ในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 สถานการณ์ก็ยังไม่ได้มีความรุนแรงเกิดขึ้นแต่อย่างใด จนกระทั่งใน

วันที่ 12 ตุลาคม พ.ศ.2476 คณะผู้บ้านเมืองได้ทำการยื่นหนังสือถึงฝ่ายรัฐบาลพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งลงนามโดยพระยาศรีสิทธิสงครามโดยมีความว่า

“ด้วยบรรดากองทหารบกซึ่งตั้งอยู่ตามจังหวัดต่าง ๆ รวมทั้งกองทหารบก ทหารเรือ ส่วนมากในพระนครและทหารอากาศด้วย ได้ทราบพฤติการณ์ของรัฐบาลขณะนี้อย่างแน่ชัดว่า เพิกเฉยปล่อยให้คนพาลสันดานหยาบหมิ่นหลอ่ดูแคลนพระบรมเดชานุภาพของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว... ประกอบด้วยท่านได้จัดการเรียกหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับคืนยังประเทศสยามโดยมิได้ชักพอกให้ชาวสะอวดก่อน ดังที่ได้แถลงการณ์ให้ราษฎรทราบไว้ในชั้นเดิมนั้น จึงหวาดหวั่นและกริ่งเกรงไปว่าในกาลอนาคตของประเทศสยามอาจกลับกลายเป็นเช่นเดียวกัน กล่าวคือ แทนที่จะปราบคอมมิวนิสต์ดังที่ได้ประกาศไว้กลับสนับสนุนคอมมิวนิสต์... เพราะฉะนั้นคณะผู้บ้านเมือง คือทหารบก และทหารเรือ และทหารอากาศ และพลเรือน จึงมีสมานจิตต์พร้อมใจกันร่วมคิดเป็นเอกฉันท์ มอบฉันทะให้ข้าพเจ้าแจ้งต่อคณะรัฐมนตรีของท่านให้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง ขอให้ท่านตอบต่อผู้แทนของข้าพเจ้าว่าจะปฏิบัติตามหรือไม่ภายใน 1 ชั่วโมง ถ้าท่านยอมปฏิบัติตาม คณะผู้บ้านเมืองก็จะได้เข้ารับจัดการปกครองของประเทศชั่วคราว จนกว่าจะได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่...” (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 377)

เมื่อรัฐบาลได้รับหนังสือดังกล่าวพระยาพหลพลพยุหเสนาก็ได้แจ้งแก่ฝ่ายคณะผู้บ้านเมืองว่ารัฐบาลไม่อาจยอมต่อข้อเรียกร้องใด ๆ ของฝ่ายคณะผู้บ้านเมืองได้ เนื่องด้วยกลุ่มของหลวงพิบูลสงครามได้ยืนยันว่าฝ่ายรัฐบาลจะต้องทำการปราบปราม (ดูที่เชิงอรรถ 64) (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 378) จากนั้นการสู้รบก็ได้เริ่มต้นขึ้นในตอนเช้าของวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ.2476 และเป็นไปอย่างดุเดือด (ดูที่เชิงอรรถ 65) (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน จงกล ไกรฤกษ์, 2513: 97-107; โหม รอนราญ (ตุ้), พ.ต.ท. หลวง, 2452: 78-150) ก่อนที่ในท้ายที่สุดก็เป็นฝ่ายรัฐบาลที่เอาชนะฝ่ายคณะผู้บ้านเมือง โดยการสู้รบในครั้งนี้ใช้เวลาทั้งสิ้น 2 สัปดาห์ และจากเหตุการณ์ดังกล่าวมีผู้เสียชีวิต 27 คน โดยแบ่งออกเป็นฝ่ายรัฐบาลจำนวน 15 คน และฝ่ายคณะผู้บ้านเมือง 8 คน ราษฎร 1 คน และพระภิกษุมรณภาพ 1 รูป รวมทั้งมีราษฎรบาดเจ็บสาหัสอีก 1 คน และมีอาคารบ้านเรือนและที่พักอาศัยเสียหายรวม 48 รายการ และจากการพ่ายแพ้ในการสู้รบของคณะผู้บ้านเมืองในครั้งนี้ก็ได้กลายเป็น “กบฏบวรเดช” (ดูที่เชิงอรรถ 66) (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2533: 173-174; ภูริ พวงศ์

เจริญ, 2563: 55) และต่อมาในวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ.2476 รัฐบาลภายใต้การนำของพระยาพหลพลพยุหเสนาก็ได้มีการเสนอต่อสภาผู้แทนราษฎรให้จัดตั้งศาลพิเศษขึ้น โดยให้เหตุผลว่าเพื่อให้สะดวกแก่การพิจารณาคดีซึ่งหากเป็นการพิจารณาตามศาลธรรมดานั้นจะทำให้เสียเวลามากซึ่งผู้คนที่ถูกจับจะต้องถูกกักขังอยู่นาน อีกทั้งเพื่อเป็นเหตุผลในการยกเลิกการประกาศกฎอัยการศึกเพื่อแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองได้กลับเข้าสู่สภาวะที่เรียบร้อยแล้ว (ดูที่เชิงอรรถ 67) (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 22/2476: 622)

ภายหลังจากที่มีการตั้งศาลพิเศษเพื่อทำการไต่สวนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดเกี่ยวข้องกับกบฏ ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้นมีมากถึง 600 คน และเมื่ออัยการได้ทำการไต่สวนแล้วปรากฏว่าได้มีการฟ้องต่อศาลพิเศษมากถึง 81 คดี โดยมีจำเลยทั้งสิ้น 318 คน มีผู้ที่ถูกพิพากษาลงโทษมีจำนวนทั้งสิ้น 250 คน (ภูธร ภูมะธน, 2521: 101) อนึ่ง นอกจากการที่รัฐบาลได้ทำการจัดตั้งศาลพิเศษแล้วนั้น ในวันที่ 2 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 สภาผู้แทนราษฎรก็ได้ทำการผ่านร่างพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ (ดูที่เชิงอรรถ 68) (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 23/2476: 634-638) ซึ่งถือเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญที่รัฐบาลในขณะนั้นพยายามสร้างขึ้นเพื่อที่จะช่วยให้การรักษาอำนาจมีความมั่นคงยิ่งขึ้น

ในลำดับต่อมา รัฐบาลพญาพหลพลพยุหเสนาได้ทำการจัดการเลือกตั้งทั่วไปขึ้นเป็นครั้งแรกของสยามประเทศด้วยวิธีการเลือกตั้งทางอ้อม (ดูที่เชิงอรรถ 69) กระทั่งในวันที่ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2476 ได้มีการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรขึ้นอีกครั้ง ณ พระที่นั่งอนันตสมาคม โดยในการประชุมดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จพระราชดำเนินทรงทำการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรด้วยพระองค์เอง จากนั้นในวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ.2476 สภาผู้แทนราษฎรได้มีมติเลือกพระยาพหลพลพยุหเสนา ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรีในวันถัดมา (สุพจน์ ด่านตระกูล, ม.ป.ป: 67-69)

ภายหลังจากเหตุการณ์การสู้รบระหว่างรัฐบาลกับกลุ่มกบฏบวรเดชยุติลงได้ไม่นานนัก พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงตัดสินใจที่จะเสด็จที่จะเข้ารับการผ่าตัดพระเนตรด้านซ้ายที่ประเทศอังกฤษ แม้ว่าในขั้นต้นรัฐบาลพยายามที่จะพาคณะแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาทำการรักษาพระองค์ที่สยาม แต่พระองค์ก็ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยโดยเด็ดขาดว่าจะต้องออกเดินทางไปเข้ารับการผ่าตัดพระเนตรที่ต่างประเทศ รัฐบาลจึงจำต้องสนองพระบรมราชวินิจฉัยตามพระราชประสงค์ ทั้งนี้พระองค์ได้เสด็จออกเดินทางไปประเทศอังกฤษเมื่อวันที่ 12 มกราคม พ.ศ.2477 พร้อมด้วยพระบรมราชินี และได้ทรงแต่งตั้งให้สมเด็จพระยามานุวัตรวชิรศักดิ์เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ (วิชัย ประสงค์, 2505: 450-451; ประชาธิปก, 2477: 6-11)

ในระหว่างที่พระองค์ทรงประทับอยู่ ณ ต่างประเทศนั้น รัฐบาลได้ทำการติดต่อปฏิบัติราชการกับพระองค์อย่างต่อเนื่อง และเหตุการณ์ก็เป็นไปด้วยความเรียบร้อย จนกระทั่งเมื่อรัฐบาลได้นำร่างพระราชบัญญัติอากรมรดกและการรับมรดกพุทธศักราช 2476 ทูลเกล้าฯ ถวายเพื่อให้ลงพระปรมาภิไธยออกประกาศบังคับใช้เป็นกฎหมาย แต่พระองค์ได้ทรงมีข้อทักท้วงในบทบัญญัติบางประการ แต่ในท้ายที่สุดพระองค์ก็ทรงลงพระปรมาภิไธยในร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว จากนั้นรัฐบาลก็ได้นำร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายลักษณะอาญา พ.ศ.2477 และร่างพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายอาญาทหาร พ.ศ.2477 ทูลเกล้าฯ ถวายให้พระองค์ทรงลงพระปรมาภิไธยอีกครั้งหนึ่งตามเงื่อนไขของรัฐธรรมนูญ แต่ในครั้งนั้นพระองค์ไม่ทรงลงพระปรมาภิไธย จนกระทั่งในวันที่ 14 ตุลาคม พ.ศ.2477 สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรพินิต ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ได้นำลายพระหัตถ์ถึงพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนาโดยใจความสำคัญพระองค์ได้ทรงมีปรารภเกี่ยวกับงานที่ได้ทรงปฏิบัติต่อรัฐบาล ซึ่งพระองค์ทรงตั้งข้อสังเกตว่าความเห็นของพระองค์มีความขัดแย้งกับรัฐบาลและโดยธรรมดาประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ที่ขัดกับรัฐบาลและสภาผู้แทนราษฎรย่อมไม่เป็นสิ่งที่ดี ดังนั้นจึงมีพระราชประสงค์ที่จะสละราชสมบัติ (วิชัย ประสงค์, 2505:450-451) จากนั้นในวันที่ 2 มีนาคม พ.ศ.2477 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็ได้ทรงมีพระราชหัตถเลขาสละราชสมบัติ โดยพระราชทานมาจากบ้านโนล แครนลี ประเทศอังกฤษ ความว่า

“...โดยเหตุที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหาได้กระทำให้บังเกิดมีความเสรีภาพในการเมืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นไม่ และมีได้ฟังความคิดเห็นของราษฎรโดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญทั้ง 2 ฉบับจะพึงเห็นได้ว่าอำนาจที่จะดำเนินนโยบายต่าง ๆ นั้นจะตกอยู่แก่คณะผู้ก่อการและผู้สนับสนุนเป็นพวกพ้องเท่านั้น... การที่ข้าพเจ้าได้ยินยอมให้มีสมาชิก 2 ประเภทก็โดยหวังว่าสมาชิกประเภทที่ 2 ซึ่งข้าพเจ้าตั้งนั้น จะเลือกจากบุคคลที่รอบรู้การงานและชำนาญในวิธีดำเนินการปกครองประเทศโดยทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดว่าเป็นพวกใดคณะใด เพื่อจะได้ช่วยเหลือนำทางให้แก่สมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา แต่ครั้นเมื่อถึงเวลาที่จะตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 ขึ้น ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาสแนะนำในการเลือกเลย และคณะรัฐบาลก็เลือกเอาแต่เฉพาะผู้ที่เป็นพวกของตนเกือบทั้งนั้นมิได้คำนึงถึงความชำนาญ... เมื่อข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเสียให้เข้ารูปประชาธิปไตยอันแท้จริงเพื่อให้เป็นที่น่าพอใจแก่ประชาชน คณะรัฐบาลและพวกซึ่งกุมอำนาจอยู่บริบูรณ์ในเวลานี้ ก็ไม่ยินยอมข้าพเจ้าได้ร้องขอให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนหลักการและนโยบายอัน

สำคัญ มิเล่ได้เสียแก่พลเมือง รัฐบาลก็ไม่ยินยอม... ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะ
 สละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่
 ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใด คณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้
 อำนาจนั้นโดยสิทธิขาด และโดยไม่ฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร...
 ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์ตั้งแต่บัดนี้
 เป็นต้นไป ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้า
 สงวนไว้ซึ่งสิทธิที่พึงหวัง อันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมา ก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราช
 สมบัติสืบสันตติวงศ์...” (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ที่ระลึกในการฉาบปรกิต
 ศพคุณแม่สำรวน ประดิษฐ์กุล, 2524: 6-11)

นอกจากนี้ พระองค์ยังทรงปฏิเสธรที่จะเลือกรัชทายาทแต่ให้พิจารณาไปตามกฏมณเฑียรบาล
 (ภุรี พวงศ์เจริญ, 2563: 64-67) คณะรัฐมนตรีจึงได้ทำการเรียกประชุมสภาผู้แทนราษฎรเป็นกรณี
 พิเศษโดยไม่มีมติล่วงหน้าและในท้ายที่สุดภายหลังจากการถกเถียงและหารือกันอย่างยาวนาน
 สภาผู้แทนราษฎรก็ได้มีมติรับทราบการสละราชสมบัติและได้มีมติให้เชิญพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า
 อานันทมหิตล ขึ้นครองราชย์เป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 8 ทรงพระนามว่า สมเด็จพระ
 เจ้าอยู่หัวอานันทมหิตล (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร,
 2477: 2242-2433)

จากบริบททางการเมืองที่ผู้วิจัยอภิปรายไปในข้างต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของประเด็น
 เกี่ยวกับการเกิดเหตุการณ์คณะกู้บ้านเมือง หรือที่มาเรียกกันภายหลังว่ากบฏบวรเดช ผู้วิจัยพยายาม
 พิจารณาเหตุการณ์ดังกล่าวผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยขบวนการไฟสาย 2475 แล้วสามารถอธิบายได้ว่า
 กลุ่มคณะกู้บ้านเมืองคือกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มหนึ่งที่พยายามจะลุกขึ้นมาท้าทายกลุ่มก้อนทาง
 ประวัติศาสตร์ที่กำลังครองอำนาจนำอยู่ในขณะนั้น ด้วยวิธีการใช้กองกำลังทางทหาร (War of
 movement) แต่ไม่ประสบความสำเร็จ จากเหตุการณ์ดังกล่าวนี้เองฝ่ายที่ครองอำนาจนำอยู่ ณ ตอน
 นั้นจึงได้ตระหนักถึงภัยคุกคามที่มาจากกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มอื่น ๆ นอกเหนือจากการพยายามช่วง
 ชิงการนำกันเองภายในกลุ่มจึงได้มีการพยายามสร้างกลไกบางอย่างขึ้นมาเพื่อป้องกันมิให้ใครหรือกลุ่ม
 ใดลุกขึ้นมาท้าทายอำนาจนำของตน ซึ่งกลไกดังกล่าวนี้ก็คือการจัดตั้งศาลพิเศษ ประกอบกับการ
 ออกพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476

นอกจากการพยายามลุกขึ้นมาช่วงชิงอำนาจนำเพื่อที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้มีสถานะนำเพื่อ
 กำหนดทิศทางของขบวนการไฟสาย 2475 ของคณะกู้บ้านเมืองดังที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปแล้วนั้น การ
 สละราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ถือเป็นอีกหนึ่งปรากฏการณ์ทางการเมือง

ที่แสดงให้เห็นถึงการเลื่อนไหลทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญอีกหนึ่งเหตุการณ์ กล่าวคือ ภายหลังจากที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คณะผู้ก่อการได้ทำการปราบปรามกบฏเกล้าฯ อัญเชิญพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว มาทรงเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญการปกครองตามเงื่อนไขของคณะผู้ก่อการ แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองราว 2 ปี พระองค์ได้ทรงมีพระราชวินิจฉัยว่ารัฐบาลภายใต้การนำของคณะผู้ก่อการนั้นไม่ได้ปฏิบัติตามเงื่อนไขข้อตกลง จึงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติเพื่อยุติความขัดแย้งต่าง ๆ (โปรดดูรายละเอียดใน วิชัย ประสงค์สีต, 2505: 454-458) หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเลือกที่จะออกมาจากกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ดังกล่าว

4.5 จากยุคสมัยแห่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม (1) สู่ขบวนการเสรีไทย

เหตุการณ์สำคัญต่อมาคือในวันที่ 10 กันยายน พ.ศ.2481 ได้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองขึ้น กล่าวคือในคราวที่สมาชิกสภาผู้แทนหลายคนร่วมกันยื่นญัตติขอแก้แนวปฏิบัติเวลาเสนอร่างพระราชบัญญัติงบประมาณประจำปีต้องให้มีการชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับงบประมาณทุกประเด็น ส่งผลให้ฝ่ายรัฐบาลไม่เห็นด้วย แต่ในท้ายที่สุดผลการลงคะแนนเป็นฝ่ายที่สนับสนุนญัตติชนะไปด้วยคะแนนเสียง 45 ต่อ 31 คณะรัฐมนตรีจึงได้ประกาศยุบสภาเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองไทย และกำหนดให้มีการเลือกตั้งใหม่ในวันที่ 12 พฤศจิกายน พ.ศ.2481 (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 41; ภูริ พวงศ์เจริญ, 2563: 87)

ภายหลังจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี จากนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติให้พันเอก หลวงพิบูลสงคราม (ตำแหน่งในขณะนั้น) ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและมีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งในวันที่ 16 ธันวาคม พ.ศ.2481 (ดำริห์ ปัทมะศิริ, 2505: 34-35) นอกจากนี้หลวงพิบูลสงครามยังได้นั่งควบตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมด้วย จึงส่งผลให้หลวงพิบูลสงครามมีอำนาจในการสั่งการโดยตรงเหนือรัฐบาล สำหรับเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญในสมัยรัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามเริ่มจากการปราบปรามฝ่ายตรงข้ามกับรัฐบาลโดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มของพระยาทรงสุรเดช (ดูที่เชิงอรธ 70) ซึ่งหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการ พ.ศ. 2475 หลังจากนั้นตลอดระยะเวลา 1 ปีแรกการควบคุมทางการเมืองเป็นไปด้วยความเข้มข้นขึ้นเรื่อย ๆ ดังจะเห็นได้จากการสร้างทัศนสถานไว้สำหรับกับขงบุคคลที่รัฐบาลระแวงสงสัย หรือแม้กระทั่งการพยายามจัดการกับอดีตหัวหน้าคณะผู้ก่อการสายทหารบกร้อยพระยาฤทธิอัคนย์และพระยาประศาสน์พิทยายุทธ รวมถึงพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย จากการกวาดล้างและควบคุมทางการเมืองอย่างเข้มงวดส่งผลให้รัฐบาลของหลวงพิบูลสงครามมีเสถียรภาพทางการเมืองมากยิ่งขึ้น

(ภุริ พวงศัเจริญ, 2563: 104-105) นอกจากนี้ครั้งนั้กลั้ถึงกำหนดที่สภาผู้แทนราษฎรจะต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด ขุนบรู้สการกิตติคคิ ผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ได้เสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ว่าด้วยการคงอยู่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ที่เดิมกำหนดไว้ 10 ให้เพิ่มเป็น 20 ปี (โปรดดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2483: 367-479)

อนึ่ง นอกจากปัจจัยทางการเมืองภายในประเทศแล้วนั้น ภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงของรัฐบาลหลวงพิบูลสงคราม ยังต้องเผชิญกับปัจจัยของการเมืองโลกอีกด้วย กล่าวคือในเดือนกันยายน พ.ศ.2482 ได้มีการเกิดสงครามขึ้นในยุโรประหว่างเยอรมันนั้กับฝรั่งเศส ผลจากการสู้รบดังกล่าวเป็นฝ่ายฝรั่งเศสที่พ่ายแพ้ จากนั้นก็ได้เกิดเหตุปะทะกันบริเวณชายแดนไทยกับอินโดจีน ในการปะทะดังกล่าวฝ่ายไทยได้มีการเรียกร้องให้ฝรั่งเศสคืนดินแดนของไทยที่ฝรั่งเศสได้ครอบครองเมื่อการทำสัญญาตั้งแต่ ร.ศ.112 ทั้งนี้ในกรณีพิพาทดังกล่าวสามารถยุติลงได้เนื่องจากประเทศญี่ปุ่นได้เข้ามาใกล้เคียงทำให้ไทยได้ดินแดนคือมาบางส่วน จากนั้นในปี พ.ศ.2484 ประเทศญี่ปุ่นได้เข้าสงครามโดยร่วมกับฝ่ายอักษะ ทำการส่งกองกำลังเข้ายึดเอาดินแดนและเกาะต่าง ๆ ในเอเชียที่อยู่ในการปกครองของฝ่ายสัมพันธมิตร ก่อนที่ต่อมาจอมพล ป.พิบูลสงคราม จะถูกบีบให้เข้าร่วมรบเป็นฝ่ายญี่ปุ่น และอนุญาตให้กองทัพญี่ปุ่นสามารถเดินทางผ่านประเทศไทยเพื่อไปโจมตีอังกฤษในบริติชมลายาและพม่า ในขณะที่เดียวกันเมื่อรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ร่วมมือกับกองทัพญี่ปุ่น ก็ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงภายในรัฐบาลขึ้น โดยการให้หลวงประดิษฐมนูธรรมพ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีให้ไปเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดินและให้นายวิลาศ โอสถานนท์ พ้นจากการเป็นรัฐมนตรีและอธิบดีกรมโฆษณาการ กระทั่งต่อมาในเดือนมีนาคม พ.ศ.2485 คณะรัฐมนตรีก็ได้ทำการลาออกทั้งคณะ ส่วนผู้แทนราษฎรกลุ่มที่ให้ความไว้วางใจในรัฐบาลชุดนี้ได้อยู่ต่อไปอีก 4 ปี โดยไม่มีการเลือกตั้งใหม่ ด้วยสาเหตุที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม (ดาร์รี่ ปัทมะศิริ, 2505: 39-41; สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551 : 46-47)

จากสถานการณ์ดังกล่าว นำมาซึ่งการก่อตั้ง “ขบวนการเสรีไทย” โดยเริ่มจากคนใกล้ชิดของหลวงประดิษฐมนูธรรม เช่น ดิเรก ชัยนาม หลวงเดชาติวงส์รวัดณ์ สงวน ตุลารักษ์ จรูญ สืบแสง เป็นต้น และกลุ่มก้าวหน้าในสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 เช่น เตียง ศิริจันทร์ ถวิล อุดล จำลอง ดาวเรือง ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นต้น กล่าวได้ว่า สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้เป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ได้ทำการเคลื่อนไหวต่อต้านจอมพล ป. พิบูลสงคราม เนื่องจากเห็นว่ามีลักษณะเป็นเผด็จการ ครั้งนั้เมื่อถึงวาระการพิจารณา “พระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาลเพชรบูรณ์” เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2487 ปรากฏว่าผลการลงไม่เห็นชอบด้วยคะแนน 48 ต่อ 36 และในอีก 2 วันต่อมาได้

มีการพิจารณา “พระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบุริมทล” ก็ปรากฏว่าสภาผู้แทนราษฎรมีมติคัดค้าน 43 ต่อ 41 เสียง จอมพล ป. พิบูลสงคราม และคณะรัฐมนตรี จึงตัดสินใจลาออก ในวันที่ 24 กรกฎาคม พ.ศ.2487 ก่อนที่ในลำดับต่อมา ฝ่ายของหลวงประดิษฐมนูธรรม จึงได้เสนอให้นายควง อภัยวงศ์ มาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี และในวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2487 รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ได้ออกคำสั่งปลดจอมพล ป.พิบูลสงครามออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด พร้อมทั้งได้ทำการยุบตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด (สุพจน์ ต้านตระกูล, ม.ป.ป: 85-86; สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 48-49)

สำหรับบริบททางการเมืองภายหลังเข้าสู่ยุคของรัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ รัฐบาลไทยยังคงแสดงบทบาทเป็นพันธมิตรที่ดีกับประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้เพื่ออำพรางการเคลื่อนไหวของกลุ่มเสรีไทยและภารกิจสำคัญอีกประการคือการแก้ไขรัฐธรรมนูญ โดยหลักการสำคัญของการแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งนี้คือต้องการที่จะให้มีการยกเลิกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่มาจากการแต่งตั้งและกำหนดให้มีสภาใหม่ขึ้นเป็น 2 สภานั้นคือสภาผู้แทนราษฎรและสภาอาวุโส โดยสมาชิกทั้งสองสภาต้องมาจากการเลือกตั้งและห้ามรัฐมนตรีและสมาชิกสภาทั้ง 2 เป็นข้าราชการประจำ และสาระสำคัญอีกประการคือการจะให้เลิกมาตรา 11 ที่ว่าด้วยการห้ามพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูงยุ่งเกี่ยวกับการเมือง แต่อย่างไรก็ดีการดำเนินการแก้ไขรัฐธรรมนูญยังไม่สำเร็จในรัฐบาลชุดนี้ เนื่องจากว่าประเทศญี่ปุ่นได้ประกาศยอมแพ้สงครามในวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2488 จากการประกาศยอมแพ้ของประเทศญี่ปุ่นดังกล่าวรัฐบาลไทยจึงได้เร่งทำการประกาศสันติภาพให้วันที่ 16 สิงหาคม พ.ศ.2488 เพื่อเป็นการแก้ไขสถานการณ์ให้การประกาศสงครามที่จอมพล ป. พิบูลสงครามกระทำต่ออังกฤษและสหรัฐอเมริกา นั้นเป็นโมฆะ ต่อจากนั้นในวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ.2488 รัฐบาลควง อภัยวงศ์ก็ได้ประกาศลาออกเพื่อที่จะให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยเข้ารับตำแหน่งแทน แต่ด้วย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ยังเดินทางมาไม่ถึงประเทศไทย จึงได้ตกลงกันให้นายทวี บุณยเกตุ เข้ารับตำแหน่งแทน โดยทำการบริหารประเทศอยู่เพียง 17 วัน จากนั้นได้ส่งต่อให้กับม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรีในรัฐบาลชุดต่อไป (สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 50-54)

จากสถานการณ์ของประเทศไทยในบริบทดังกล่าว กล่าวได้ว่าประเทศกำลังเผชิญอยู่ในฐานะเหมือนผู้แพ้สงคราม เนื่องด้วยจากการที่ก่อนหน้านี้รัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามได้แสดงการล่วงเกินประเทศอังกฤษเอาไว้เป็นอย่างมาก ดังนั้นอังกฤษจึงมีท่าทีจะคุกคามด้วยผลักดันสัญญาสมบูรณแบบ ดังนั้นในการที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ.2488 จึงเป็นการเปิดโอกาสให้ไม่มีช่องทางการเจรจาสงบศึก โดยมีสหรัฐอเมริกาเข้ามาให้การช่วยเหลือ ส่วนภาระกิจในการบริหารประเทศ รัฐบาลสมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ได้ทำการจับ

ผู้ต้องหาอาชญากรรมสงครามทั้งสิ้น 14 คน พร้อมทั้งการปลัดดันพระราชบัญญัติอาชญากรรมสงคราม เข้าสู่สภาผู้แทนราษฎร แต่อย่างไรก็ดีการปลัดดันพระราชบัญญัติดังกล่าวไม่ได้เป็นไปด้วยความราบรื่น ทั้งนี้เนื่องจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจำนวนหนึ่งที่ยังเป็นคนของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อไม่ให้เกิดความปั่นป่วนเมื่อถึงเวลาที่ต้องเปิดการเจรจาสันติภาพกับมหาอำนาจฝ่ายสัมพันธมิตร รวมทั้งวาระของผู้แทนราษฎรที่ยืดออกมาโดยไม่มีการเลือกตั้งนับตั้งแต่เกิดสงคราม รัฐบาลโดยการนำของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช จึงได้ตัดสินใจยุบสภาผู้แทนราษฎรเมื่อวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2488 (ดำริห์ ปัทมะศิริ, 2505: 44; สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2532: 185)

กล่าวโดยสรุป หากพิจารณาบริบททางการเมืองนับตั้งแต่การขึ้นมาครองอำนาจนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนกระทั่งถึงรัฐบาลภายใต้การนำของ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ผ่านแนวความคิดว่าด้วยขบวนการฟาสซิสต์ 2475 จะเห็นได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดการเลื่อนไหลของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจอยู่หลายเหตุการณ์ นับตั้งแต่การปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของพระยาพหลพลพยุหเสนา ซึ่งส่งผลให้หลวงพิบูลสงครามได้ก้าวขึ้นมาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี พร้อมกับควบตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม กล่าวได้ว่าภายใต้บริบทดังกล่าวหลวงพิบูลสงครามคือผู้ที่มีสถานะนำโดยสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้จากการพยายามจับกุมและจัดการกับแกนนำคนสำคัญเมื่อครั้งร่วมกันก่อการปฏิวัติ อย่าง พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ แต่อย่างไรก็ดีภายใต้บริบทดังกล่าวยังต้องเผชิญกับปัจจัยของการเมืองโลก ส่งผลให้การครองอำนาจนำของหลวงพิบูลสงครามถูกท้าทายจากกลุ่มสมาชิกสายพลเรือน กระทั่งในที่สุดก็ต้องประกาศลาออก ก่อนที่ต่อมาสมาชิกสายพลเรือนที่นำโดยหลวงประดิษฐ์มนูธรรม จะเสนอให้นายควง อภัยวงศ์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมกับปลดหลวงพิบูลสงครามออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุด จากบริบททางการเมืองดังกล่าวนี้สามารถที่จะกล่าวได้ว่าสมาชิกผู้ก่อการสายพลเรือนได้ก้าวขึ้นมาอยู่ในสถานะการครองอำนาจนำ หรืออีกนัยหนึ่งคือกลุ่มสมาชิกสายพลเรือนได้ก้าวขึ้นมาทำหน้าที่ในการควบคุมทิศทางทางการเดินขบวนของรถไฟสาย 2475 ขณะเดียวกันก็ได้ผลักไสหลวงพิบูลสงครามหนึ่งในแกนนำคนสำคัญเมื่อครั้งก่อการปฏิวัติออกจากขบวนดังกล่าวด้วย

อนึ่ง จากปัจจัยทางการเมืองระหว่างประเทศในสมัยของหลวงพิบูลสงคราม ได้ส่งผลกระทบต่อมาถึงสมัยรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ กล่าวคือเมื่อประเทศของเราเข้ากับฝ่ายประเทศญี่ปุ่นแต่ญี่ปุ่นกลับแพ้สงคราม กลุ่มสมาชิกสายพลเรือนได้มีการคาดการณ์ถึงผลกระทบต่อกรณีดังกล่าวจึงได้มีการเคลื่อนไหวจัดตั้งกลุ่มเสรีไทยที่ต่างประเทศและเพื่อให้การเจรจาเป็นไปด้วยความเรียบร้อยนายควง อภัยวงศ์ จึงได้ประกาศลาออกเพื่อให้ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช หัวหน้าเสรีไทยเข้ารับตำแหน่งแทน ทั้งนี้

ในการปรากฏตัวขึ้นของกลุ่มเสรีไทย ถือได้ว่าเป็นอีกหนึ่งของการเคลื่อนไหวของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ ซึ่งภายใต้บริบทดังกล่าวถือได้ว่ากลุ่มเสรีไทยได้ก้าวขึ้นมามีสถานะในการเป็นผู้ครองอำนาจนำ จนกระทั่ง ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร ความพยายามในการช่วงชิงการนำของกลุ่มคณะผู้ก่อการก็เกิดขึ้นอีกครั้ง ดังที่ผู้วิจัยจะได้นำเสนอเป็นลำดับต่อไป

4.6 จุดสิ้นสุดของการครองอำนาจนำของผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475

ภายหลังจากที่มีการยุบสภาผู้แทนราษฎร บรรยากาศทางการเมืองของประเทศไทยเริ่มที่จะปรากฏระบบพรรคการเมืองเด่นชัดมากขึ้น แม้ว่าพระราชบัญญัติพรรคการเมืองจะยังคงไม่แล้วเสร็จ แต่ก็ได้ปรากฏว่ามีนักการเมืองจำนวนหนึ่งรวมตัวกัน แล้วประกาศตนว่าเป็นพรรคการเมือง โดยกลุ่มแรกที่ออกมาประกาศคือกลุ่มนักการเมืองสายอนุรักษนิยมที่เรียกตัวเองว่า “พรรคก้าวหน้า” นำโดย หม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช สุวิซช พันธ์เศรษฐ หม่อมราชวงศ์นิมิตมงคล นวรัตน์ ร้อยโทจงกล ไก่ฤกษ์ และ สอ เสถบุตร เป็นต้น ครั้นเมื่อมีการเปิดตัวของพรรคดังกล่าวเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2488 กลุ่มผู้แทนราษฎรสายอีสานที่มีความใกล้ชิดกับหลวงประดิษฐมนูธรรม ก็ได้ทำการจัดตั้ง “พรรคสหชีพ” ขึ้นมาเพื่อทำการแข่งขัน จนกระทั่งมีการเลือกตั้งเมื่อวันที่ 6 มกราคม พ.ศ.2489 ผลปรากฏว่านายควง อภัยวงศ์ เป็นผู้มียศและเสียงส่วนมากในสภา จึงได้กลับมาดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้ง แต่ภายหลังจากการบริหารงานไม่นานนักคะแนนเสียงของฝ่ายรัฐบาลในสภาก็เริ่มที่จะแตกแยกและลดลง ขณะที่ฝ่ายพรรคสหชีพ ซึ่งมีหลวงประดิษฐมนูธรรมหนุนหลังอยู่กลับได้รับคะแนนนิยมเพิ่มขึ้น ต่อมาในวันที่ 14 มีนาคม พ.ศ.2489 นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกพรรคสหชีพ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน แต่รัฐบาลนายควง อภัยวงศ์ ไม่เห็นด้วยกับมาตรการดังกล่าวได้ โดยเห็นว่าจะกลายเป็นการทำคามเดือดร้อนให้แก่ประชาชนทั่วไปได้ แต่สภาได้ลงมติรับรองร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว โดยคะแนนเสียง 65 ต่อ 63 จึงเป็นอันว่านายควง อภัยวงศ์ กับคณะรัฐมนตรีได้ทำการประกาศลาออกกลางสภา จึงเป็นโอกาสของพรรคสหชีพที่ได้เสนอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมมาเป็นนายกรัฐมนตรี โดยได้รับความไว้วางใจจากสภาผู้แทนราษฎรด้วยคะแนนเสียง 115 ต่อ 3 เมื่อวันที่ 25 มีนาคม พ.ศ.2489 (ดำรงห์ ปัทมะศิริ, 2505: 45-46; สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2553: 46-49)

จากวิธีการดังกล่าวของพรรคสหชีพ ได้ส่งผลให้นักการเมืองสายอนุรักษนิยมเกิดความไม่พอใจเป็นอย่างยิ่ง โดยพวกเขา มองว่าการกระทำดังกล่าวเป็นอุปสรรคทางการเมืองเพื่อชิงเก้าอี้นายกรัฐมนตรี จากนั้นกลุ่มนักการเมืองสายอนุรักษนิยมจึงมีการพยายามที่ปรับยุทธวิธีในการต่อสู้ด้วยการตั้งพรรคการเมืองใหม่ โดยมีหม่อมราชวงศ์ศีกฤทธิ ปราโมช เป็นผู้เดินสายผลักดันเจรจา และ

รวบรวมนสมาชิก จนกระทั่งได้มีการเปิดตัวพรรคใหม่ที่ชื่อว่าพรรค “ประชาธิปไตย” จากนั้นในสภาผู้แทนก็ถูกแบ่งออกเป็น 2 ฝั่งอย่างชัดเจน (ภริ พวงศ์เจริญ, 2563: 176-177)

อนึ่ง สารสำคัญประการหนึ่งภายใต้รัฐบาลของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นคือรัฐบาลชุดนี้ได้มีการจัดทำร่างรัฐธรรมนูญขึ้นใหม่ โดยประเด็นสำคัญคือการจัดให้มี 2 สภา ได้แก่พฤตีสภาและสภาผู้แทนราษฎร เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต่อมาเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน พ.ศ.2489 รัฐบาลก็ได้ลาออก เพื่อที่จะให้มีการเลือกตั้งพฤตีสมาชิกและเลือกตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จากนั้นในวันที่ 8 มิถุนายน พ.ศ.2489 ก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ยังไม่ทันที่นายกรัฐมนตรีจะได้เสนอรายชื่อคณะรัฐมนตรีและแถลงนโยบายต่อสภาตามรัฐธรรมนูญ ก็ได้เกิดเหตุร้ายแรงขึ้นต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอาเนันทมหิตลที่ต้องอาวูธป็น สวรรคตอยู่บนพระที่นั่งในเวลาประมาณ 9 นาฬิกาเศษของวันที่ 9 มิถุนายน พ.ศ.2489 ก่อนที่ต่อมาสภาจะเห็นชอบในการอัญเชิญพระองค์เจ้าภูมิพล พระราชนุชา มาเป็นพระมหากษัตริย์สืบสันตวงศ์ต่อไป จากนั้นในวันที่ 11 มิถุนายน พ.ศ.2499 ก็ได้มีประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้งให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี จากนั้นรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ทำแต่งตั้งกรรมการที่จัดตั้งขึ้นแทนผู้พิพากษาและจัดตั้งศาลกลางเมืองเพื่อพิจารณาใต้สวน โดยมีการสืบพยานเหมือนกับศาลธรรมดาแต่ไม่เป็นผลให้ลงโทษผู้ใดได้ และผลพิจารณาของศาลกลางเมืองพิจารณาว่ากรณีสวรรคตไม่ใช่อุบัติเหตุตามที่รัฐบาลแถลงไว้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงได้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม พ.ศ.2499 โดยให้เหตุผลว่าสุขภาพไม่สมบูรณ์ (ดำริห์ ปัทมะศิริ, 2505: 46-48)

ลำดับต่อมา เมื่อมีการเลือกตั้งครั้งใหม่ในวันที่ 5 สิงหาคม พ.ศ.2489 ผลปรากฏว่าพรรคแนวรัฐธรรมนูญ พรรคสหชีพ และพรรคอิสระ ได้รับเลือกตั้ง 61 คน ส่วนพรรคประชาธิปไตยได้รับเลือกตั้ง 16 คน ส่วนตัวของนายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกตั้งจากอยุธยาเขต 2 โดยไม่มีการลงแข่งขันของคู่แข่ง แต่นายปรีดีได้ประกาศที่จะไม่รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้น พล.ร.ต.ถวัลย์ อารังนาวาสวัสดิ์ หัวหน้าพรรคแนวรัฐธรรมนูญจึงได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 สิงหาคม พ.ศ.2489 ด้วยคะแนนเสียงในสภา 147 ต่อ 45 แต่ด้วยภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงของสภาวะหลังสงครามจึงส่งผลให้เศรษฐกิจตกต่ำและเกิดภาวะเงินเฟ้ออย่างรุนแรงรวมทั้งปัญหาการขาดแคลนของข้าวเครื่องใช้และสินค้าอุปโภคบริโภค ด้วยสภาวะการณดังกล่าวจึงกลายเป็นประเด็นให้เกิดการโจมตีรัฐบาลในเรื่องการทุจริตและส่งผลให้รัฐบาลมีภาพลักษณ์ที่ตกต่ำและนำไปสู่การที่พรรคประชาธิปไตยได้ขอยื่นเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาล ตั้งแต่วันที่ 19 - 27 พฤษภาคม พ.ศ.2490 โดยการอภิปรายเป็นไปอย่างดุเดือดโดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่พรรค

ประชาธิปไตยได้นำเรื่องกรณีสวรรคตเข้าเป็นประเด็นหนึ่งในการอภิปราย และผลพวงจากการอภิปรายครั้งนี้ส่งผลให้ชื่อเสียงของรัฐบาลในสายตาประชาชนทั่วไปเสื่อมลงไปมากและได้สร้างกระแสความปั่นป่วนให้เกิดกระบอบรัฐสภาที่เป็นอยู่ในเวลานั้นด้วย แต่อย่างไรก็ดีผลการลงมติปรากฏว่าฝ่ายรัฐบาลชนะด้วยคะแนนเสียง 86 ต่อ 55 เสียง (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 63-65)

อนึ่ง หลังจากที่พรรคประชาธิปัตย์และกลุ่มอนุรักษนิยมไม่สามารถที่จะใช้กลไกทางสภาขับไล่รัฐบาลถวัลย์ได้ จึงได้หันไปผนึกกำลังกับทหารบก โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นผู้นำที่คอยประสานส่วนต่าง ๆ ของกองทัพให้ และทางกองทัพเองก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมืออยู่แล้ว ทั้งนี้เพราะนับตั้งแต่ภายหลังจากรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามหมดอำนาจลง ในปีพ.ศ.2487 กองทัพบกถือเป็นกลุ่มการเมืองที่ได้รับผลกระทบมากที่สุดในช่วงเวลาดังกล่าว เนื่องด้วยสภาวะหลังสงครามที่ฝ่ายอักษะ (ญี่ปุ่น) เป็นฝ่ายพ่ายแพ้ ส่งผลให้ชื่อเสียงเกียรติภูมิของทหารบกต่ำต้อยอย่างมาก เนื่องจากตัดสินใจเข้าร่วมสงครามข้างญี่ปุ่น อีกทั้งการขึ้นมาใช้อำนาจของกลุ่มเสรีไทยได้ทำการโยกย้ายแม่ทัพหลายตำแหน่งรวมทั้งการสั่งปิดโรงเรียนนายร้อยทหารบก ตัดลดงบประมาณทางทหาร ตลอดจนได้รับการถูกดูถูกเหยียดหยามจากสมาชิกเสรีไทยบางคนและรัฐมนตรีบางคนด้วย ด้วยเหตุผลดังกล่าว การร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษนิยมจึงทำให้กองทัพบกไม่ได้โดดเดี่ยวอีกต่อไป จนกระทั่งกลางดึกวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 คณะรัฐประหาร ซึ่งนำโดย พลโท ผิน ชุณหะวัณ ก็สามารถยึดอำนาจรัฐบาลสมัย พล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ไว้ได้สำเร็จ (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ, 2555: 290-305) ซึ่งเหตุการณ์ทางการเมืองดังกล่าวนี้เองที่นักวิชาการได้ลงความเห็นว่าเป็นการสิ้นสุดลงของการครองอำนาจของคณะราษฎรพร้อมกับเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อตัวขึ้นของ “ระบอบพิบูลสงคราม 2” ในลำดับต่อมา

กล่าวโดยสรุป นับจากบริบททางการเมืองภายหลังจากที่ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร กลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ภายในคณะผู้ก่อการก็ได้เกิดการแปรรูป (Transformation) อีกครั้ง กล่าวคือ จากเดิมที่สมาชิกแต่ละคนแต่ละกลุ่มสังกัดอยู่ภายใต้กลุ่มพลังทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ ได้เปลี่ยนมาอยู่ในรูปแบบของพรรคการเมือง ซึ่งทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นว่าภายใต้กรอบโครงขนาดใหญ่มีกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มใดบ้าง รวมทั้งเมื่อพิจารณาด้วยแนวความคิดขบวนการฟาสซิสต์ 2475 ก็ยิ่งทำให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้นในกรณีที่มีการเลื่อนไหลของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ ดังจะเห็นได้จากการปรากฏตัวขึ้นของนักการเมืองสายอนุรักษนิยมที่เรียกตัวเองว่า “พรรคก้าวหน้า” และการเกิดของกลุ่มผู้แทนราษฎรสายอีสานภายใต้พรรคสหชีพ ซึ่งเป็นกลุ่มนักการเมืองที่มีความใกล้ชิดกับหลวงประดิษฐมนูธรรม

ยิ่งกว่านั้น เมื่อนายควง อภัยวงศ์ ได้รับคะแนนเสียงส่วนมากในสภาให้ดำรงตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีอีกครั้ง ไม่นานก็เกิดการเคลื่อนไหวของนักการเมืองสายอีสานภายใต้สังกัดพรรคสหชีพ โดยที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ สมาชิกพรรคสหชีพ ได้เสนอร่างพระราชบัญญัติคุ้มครองค่าใช้จ่ายของประชาชนในภาวะคับขัน และมีการลงมติร่างพระราชบัญญัติดังกล่าว ผลปรากฏว่าฝ่ายของนายควง อภัยวงศ์ แพ้มติการลงคะแนนจึงประกาศลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ก่อนที่ต่อมาพรรคสหชีพ ได้เสนอให้หลวงประดิษฐมนูธรรมมาดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีของ นายควง อภัยวงศ์ กับหลวงประดิษฐมนูธรรม ที่จากเดิมเป็นผู้ร่วมก่อการปฏิวัติแต่ต้องมาอยู่คนละ ฝ่ายเมื่อเงื่อนไขและบริบททางการเมืองเปลี่ยนไป

นอกจากนี้ ปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่น่าสนใจอีก เหตุการณ์คือ การที่พรรคประชาธิปัตย์ และกลุ่มอนุรักษนิยม ไม่สามารถที่จะใช้กลไกทางสภาขับเคลื่อน รัฐบาลพล.ร.ต.ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ (ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับกับหลวงประดิษฐมนูธรรม) ได้หันไปผนึกกำลังกับทหารบก โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นผู้ที่คอยประสานงานส่วนต่าง ๆ กระทั่งนำไปสู่ การคณะรัฐประหาร ซึ่งนำโดย พลโท ผิน ชุณหะวัณ

4.7 สรุป

ภายใต้บริบททางการเมืองตั้งแต่เริ่มมีการก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง จนกระทั่ง ถึงการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ได้มีความพยายามในการสร้างองค์ความรู้ และ มีการผลิตซ้ำจำนวนมากเกี่ยวกับการนิยามว่าบริบทดังกล่าวคือยุคคณะราษฎร ซึ่งการนิยามใน ลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้ตลอดจนการตีความปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับ คณะราษฎร ทั้งนี้ ต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้ทำการ พิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยขบวนการไปสาย 2475 ทำให้เห็นได้ว่าความเป็นคณะราษฎรนั้น ได้ สิ้นสุดลงตั้งแต่คณะผู้ก่อการได้บรรลุเป้าหมายหรือบรรลุเจตจำนงร่วมกันแล้วตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 แต่สถานการณ์ทางการเมืองต่อจากนั้นได้ให้เกิดขึ้นจากเงื่อนไขใหม่บางประการที่ส่งผลให้ แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีทรรศนะทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงตามไปด้วย และภายใต้สถานการณ์ทาง การเมืองดังกล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามช่วงชิงการนำของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มของผู้ ร่วมก่อการเอง และกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดแล้ว จะเห็นได้ว่าภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นถึงการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นมา ครองอำนาจนำ แม้กระทั่งภายหลังการเกิดการรัฐประหารขึ้นในวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แล้ว ก็ตาม จะเห็นได้ว่าผู้ที่ก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญในการครองอำนาจต่อจากนั้นก็ยังคงเป็นสมาชิกหรือ

ผู้ที่เคยร่วมก่อการปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 อย่าง นายควง อภัยวงศ์ และจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีความพยายามในการกบฏวังหลวงขึ้นในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2492 โดยการนำของ ปรีดี พนมยงค์ (หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง) ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มพลังทางสังคมที่ยึดโยงอยู่ภายใต้กรอบโครงขนาดใหญ่ที่เรียกว่ากลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์อันมีจุดเริ่มต้นมาจากการก่อการปฏิวัติ 2475 นั้น มีความพยายามจะลุกขึ้นมาท้าทายและช่วงชิงการนำเพื่อให้ตนหรือกลุ่มของตนได้กลับไปควบคุม ขบวนการไฟสาย 2475 อีกครั้ง

จากการอภิปรายในข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอว่าถ้าหากพิจารณาบริบททางการเมือง ในช่วงปีพ.ศ. 2475 – 2490 ผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยขบวนการไฟสาย 2475 จะเห็นได้ว่าเราไม่ควรที่จะอธิบายแบบเหมารวมอีกต่อไปว่าบริบททางการเมืองในช่วงปีพ.ศ. 2475 – 2490 นั้นคือ ยุคของคณะราษฎร ซึ่งกรอบแนวความคิดดังกล่าวมีความแตกต่างไปจากกรอบการพิจารณาแบบ ประวัติศาสตร์การเมืองที่มองเพียงอำนาจทางกฎหมายที่อยู่ในมือของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง การปกครอง ทั้งนี้เนื่องจากภายใต้บริบทดังกล่าวไม่ได้มีลักษณะที่แข็งทื่อหรือเป็นการครองอำนาจ นำแบบเบ็ดเสร็จ หากแต่เป็นบริบทที่มีการเคลื่อนไหวไปมาของกลุ่มพลังทางสังคมที่อยู่ภายใต้กลุ่ม ก้อนทางประวัติศาสตร์เดียวกัน นอกจากนี้ยังควรที่จะหลีกเลี่ยงการอธิบายว่าการเปลี่ยนผ่าน ดังกล่าวเป็นการเปลี่ยนแปลงจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้หาก พิจารณาอย่างละเอียดจะพบว่า ภายใต้บริบทดังกล่าวได้มีการผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนกันขึ้นมาครอง อำนาจนำอยู่เสมอ ๆ ซึ่งผู้ที่ขึ้นมามีสถานะนำแต่ละคนไม่ได้มีชุดอุดมการณ์ทางการเมืองที่เรียกว่า ประชาธิปไตยเหมือนกันทุกคน หากแต่ภายใต้บริบทดังกล่าวได้ปรากฏชุดอุดมการณ์ทางการเมืองที่ หลากหลาย ซึ่งรายละเอียดในส่วนนี้ผู้วิจัยจะอภิปรายรายละเอียดในบทที่ 6

บทที่ 5

การรื้อถอนแนวความคิดและชุดอุดมการณ์เก่าภายหลังการปฏิวัติสยาม

“ปรากฏการณ์ในเชิงวัฒนธรรมที่ดูจะกลายเป็นสังขรณ์ของการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มอำนาจหนึ่งมาสู่กลุ่มอำนาจหนึ่งคือ การทำลายความชอบธรรมของกลุ่มอำนาจเดิมด้วยการทำลายสัญลักษณ์ทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามลง และแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ใหม่ที่เป็นการแสดงออกถึงความชอบธรรมทางการเมืองของกลุ่มอำนาจใหม่ ซึ่งการปฏิวัติ 2475 ก็ไม่อยู่ในข้อยกเว้นของสังขรณ์ดังกล่าว” (ชาติรี ประภิตนนทการ, 2552: 6)

จากกรอบคำถามหลักของงานวิจัยชิ้นนี้ที่ต้องการจะศึกษากลไกในการจัดวางความคิดทางการเมืองของผู้ก่อการปฏิวัติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลไกที่ใช้ในการสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ นับตั้งแต่เมื่อการปฏิวัติสำเร็จจนกระทั่งถึง พ.ศ.2490 ว่าเป็นเพราะสาเหตุใดหรืออะไรคืออุปสรรคสำคัญของการพยายามสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมผู้วิจัยพบว่า มีงานวิชาการที่พยายามอธิบายว่าหนึ่งในสาเหตุสำคัญที่คณะผู้ก่อการไม่สามารถที่จะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่หรือระบอบประชาธิปไตยได้นั้น เนื่องมาจากกษัตริย์และกลุ่มกษัตริย์นิยมไม่ยอมรับการปฏิวัติจึงได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะได้กลับคืนสู่อำนาจ (คูที่เชิงอรธ 71)

อย่างไรก็ดี นอกจากคำอธิบายในลักษณะดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อสงสัยว่าภายใต้บริบทดังกล่าว ซึ่งเป็นบริบทที่คณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นฝ่ายครองอำนาจนำในช่วงเวลานั้น ได้มีการใช้กลไกหรือมียุทธวิธีอย่างใดบ้าง สำหรับการพยายามที่จะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ หรือมีวิธีในการตอบโต้ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์อย่างไรบ้าง

ทั้งนี้ ก่อนที่จะตอบคำถามได้ว่าคณะผู้ก่อการมีกลไกหรือยุทธวิธีอย่างไรในการสถาปนา ระบอบหรืออุดมการณ์ใหม่ ประเด็นสำคัญอีกประการที่จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจด้วยนั้นก็คือการทำความเข้าใจว่าคณะผู้ก่อการได้มีความพยายามในการจะรื้อถอนชุดความคิดหรือชุดอุดมการณ์ทางการเมืองที่ดำรงอยู่ภายใต้ระบอบเก่าอย่างไร ซึ่งการถอดรื้อหรือการทำลายความชอบธรรมของกลุ่มอำนาจเดิมด้วยวิธีการต่าง ๆ นั้น ถือเป็นหนึ่งในกลไกหรือยุทธวิธีสำคัญอย่างหนึ่งสำหรับการจะจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่เข้าไปแทนที่ดังที่ ชาติรี ประภิตนนทการ นักวิชาการผู้สนใจและเชี่ยวชาญทางด้านประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทยได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า

“ปรากฏการณ์ในเชิงวัฒนธรรมที่ดูจะกลายเป็นสังขรณ์ของการเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมืองจากกลุ่มอำนาจหนึ่งมาสู่กลุ่มอำนาจหนึ่งคือ การทำลายความชอบธรรมของกลุ่มอำนาจเดิมด้วยการทำลายสัญลักษณ์ทางการเมืองของฝ่ายตรงข้ามลง และแทนที่ด้วยสัญลักษณ์ใหม่ที่เป็นการแสดงออกถึงความชอบธรรมทางการเมืองของกลุ่มอำนาจใหม่ ซึ่งการปฏิวัติ 2475 ก็ไม่อยู่ในข้อยกเว้นของสังขรณ์ดังกล่าว” (ชาติรี ประภิตนทการ, 2552: 6)

เมื่อพิจารณาจากบริบททางสังคมและการเมืองภายหลังจากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองที่เกิดขึ้นในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 จึงพบว่าภายหลังจากที่สามารถยึดอำนาจได้สำเร็จ คณะผู้ก่อการใช้เวลาเพียงไม่กี่วันก็สามารถตั้งรัฐบาลได้ และสิ่งแรก ๆ ที่รัฐบาลใหม่ภายใต้การควบคุมอำนาจของคณะผู้ก่อการ (คูที่เชิงอรธ 72) พยายามจะทำการเปลี่ยนแปลงนั้นก็คือการปรับโครงสร้างทางอำนาจและการพยายามจะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ ซึ่งเนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยจะพยายามนำเสนอและชี้ให้เห็นว่าภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะผู้ก่อการได้พยายามใช้กลไกหรือมียุทธวิธีในการที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางอำนาจด้วยวิธีการรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่าอย่างไรบ้าง โดยจะใช้แนวความคิดและทฤษฎีที่ว่าด้วย “สามัญสำนึก” (Common sense) และแนวความคิดที่ว่าด้วยการสร้างสำนึกที่ดีในการมองโลกแบบใหม่หรือการสร้างสำนึกเชิงวิพากษ์ (Good sense) เป็นกรอบในทำความเข้าใจและอธิบาย (สำหรับรายละเอียดของแนวความคิดดังกล่าวสามารถดูได้ในบทที่ 3)

เพื่อที่จะตอบข้อสงสัยในข้างต้น เนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยจึงจะนำเสนอโดยการแบ่งเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

1. การยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
2. การปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ
3. การพยายามล้มเลิกฐานันดรและสิทธิพิเศษของเจ้านายเชื้อพระวงศ์
4. การยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ

5.1 การยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

ก่อนที่ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการได้ทำการรื้อถอนชุดความคิดหรืออุดมการณ์เก่าอย่างไรมัน ประเด็นสำคัญที่จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจก่อนคือชุดความคิดหรืออุดมการณ์นั้น ๆ

ดำรงอยู่อย่างไร ในที่นี้ผู้วิจัยจะเริ่มต้นที่การทำความเข้าใจเกี่ยวกับองค์การที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยการปกครองโดยระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ (Absolute Monarchy) ซึ่งองค์การดังกล่าวถูกสถาปนาขึ้นอย่างเป็นทางการครั้งแรกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 5) ภายใต้ระบบที่เรียกว่า “สภาการแผ่นดิน” อันประกอบด้วย องค์การสำคัญดังต่อไปนี้

5.1.1 สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน (Council of state)

สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ถูกตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ “เคาน์ซิลออฟสเตต คือที่ปลุการาชการแผ่นดิน” เมื่อ จุลศักราช 1236 หรือวันที่ 8 พฤษภาคม พ.ศ.2417 ตามพระราชดำริห์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ว่า “...ราชการผลประโยชน์บ้านเมืองสิ่งใดที่จะเกิดขึ้น แลการที่ยังรกร้างมาแต่เดิมมากนั้น ถ้าจะทรงจัดการแต่พระองค์เดียว ก็จะไม่ใคร่สำเร็จไปได้ ถ้ามีผู้ช่วยกันคิดหลายปัญญาแล้ว การซึ่งรกร้างมาแต่เดิมก็จะได้ปลดเปลื้องไปได้ทีละน้อย ๆ ความดีความเจริญ ก็จะบังเกิดกับบ้านเมือง” สำหรับการคัดเลือกบุคคลที่จะมาเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จะทรงตั้งราชตระกูลและข้าราชการซึ่งมีตระกูล เป็นผู้ที่มีสติปัญญาอ่อนไหวเฉียบแหลมรอบรู้ในราชกิจการต่าง ๆ และมีชื่อเสียงอย่างเป็นประจักษ์ โดยกำหนดตั้งแต่ 10 นายขึ้นไปแต่ไม่เกิน 20 นาย ทั้งนี้ ในการตั้งคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินครั้งแรกปรากฏว่ามีจำนวนที่ปรึกษาราชการแผ่นดินทั้งสิ้นจำนวน 12 นาย ซึ่งในจำนวนทั้งหมดนี้ไม่ปรากฏว่ามีพระบรมวงศานุวงศ์ หากแต่ทั้งหมดเป็นขุนนางในระดับพระยา อนึ่ง ภายหลังจากที่มีพระบรมวินิจฉัยเลือกบุคคลที่ได้คุณสมบัติแล้วนั้น ก่อนที่จะเข้าดำรงตำแหน่งผู้ที่ถูกคัดเลือกจะต้องเข้าร่วมพิธีสัตยาบันต่อหน้าพระพักต์และถือน้ำพิพัฒน์สัตยาและได้รับใบตราตั้งก่อน จึงจะถือว่าเป็นที่ปรึกษาราชการแผ่นดินโดยสมบูรณ์ ทั้งนี้หากพิจารณาจากประกาศ “การในที่ปลุการาชการแผ่นดิน” ทำให้ทราบว่าอำนาจหน้าที่ประการหนึ่งของคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินคือ การที่ฝ่ายคณะเคาน์ซิลสามารถที่จะขัดพระราชอำนาจหรือหยุดหน่วงขัดขวางพระเจ้าแผ่นดินได้ เช่น การใด ๆ ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชดำริห์เป็นการที่ไม่ต้องด้วยยุติธรรม นับตั้งแต่เรื่องเล็ก ๆ น้อย ๆ จนกระทั่งถึงการออกพระราชบัญญัติต่าง ๆ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน กรมศิลปากร, 2514: 1-9, 41-54; สิทธีพร อินนิมิตร, 2557: 19-20; ปิติภัทร อัจฉรวรรณ, 2558: 78-80)

5.1.2 สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ (Privy Council)

“สภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์” ถูกตราขึ้นเป็นพระราชบัญญัติ “ปริวีเคาน์ซิลลอร์ คือที่ปรึกษาในพระองค์” เมื่อวันที่ 15 สิงหาคม พ.ศ.2417 หรือหลังจากที่มีการสถาปนาสภาที่ปรึกษาแผ่นดินราว ๆ 3 เดือนเศษ ทั้งนี้หากพิจารณาโดยภาพรวมแล้วสภาดังกล่าวนี้มีลักษณะคล้ายกับสภาที่ปรึกษา

ราชการแผ่นดิน แต่ที่แตกต่างไปจากสภาที่ปรึกษาแผ่นดินคือ สภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินจะมีหน้าที่หลัก ๆ คือการประชุมพิจารณาเกี่ยวกับร่างกฎหมายต่าง ๆ ส่วนภารกิจของสภาที่ปรึกษาในพระองค์นั้น จะมีหน้าที่เป็นทั้งที่ปรึกษาส่วนพระองค์ด้านต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชทานลงมาและที่สมาชิกสภาเสนอให้พิจารณา นอกจากนี้หน้าที่สำคัญอีกประการของสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์คือจะต้องเข้าร่วมประชุมกับสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดินเป็นครั้งคราว (ปิณฑิทร อัจฉรวรรณ, 2558: 87-88)

5.1.3 เสนาบดีสภา

การตั้ง “เสนาบดีสภา” เป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์จะพัฒนารูปแบบการบริหารราชการแผ่นดิน ดังจะเห็นได้จากพระราชดำรัสให้มีการปรับปรุงแก้ไขการปกครองแผ่นดิน ความว่า “...การปกครองในบ้านเมืองเราซึ่งเป็นไปในปัจจุบันนี้ ยังไม่เป็นวิธีปกครองที่จะให้การทั้งปวงเป็นไปสะดวกได้แต่เดิมมาแล้ว ครั้นเมื่อล่วงมาถึงปัจจุบันนี้บ้านเมืองยิ่งเจริญขึ้นกว่าแต่ก่อนหลายเท่า การปกครองอย่างเก่านั้นก็ยังไม่สมกับความต้องการของบ้านเมืองหนักขึ้นทุกที จึงได้มีความประสงค์อันยิ่งใหญ่ที่จะแก้ไขธรรมเนียมการปกครองให้สมกับเวลาให้เป็นทางที่จะเจริญแก่บ้านเมือง...” จากพระราชดำรัสดังกล่าวนำมาสู่การประกาศตั้งกระทรวงต่าง ๆ ขึ้น 12 กระทรวง โดยมีเสนาบดีที่ว่าราชการกระทรวงต่าง ๆ ทำหน้าที่ในการประชุมหารือเกี่ยวกับราชการของกระทรวงต่าง ๆ ทั้งที่เป็นเรื่องที่พระเจ้าแผ่นดินทรงพระราชทานลงมาหรือเป็นเรื่องที่เสนาบดีกระทรวงนั้น ๆ นำเข้าที่ประชุม และหน้าที่สำคัญอีกประการคือ การประชุมพิจารณาพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ ในส่วนของการดำรงตำแหน่งเสนาบดีแต่ละกระทรวงจะอยู่ในตำแหน่งได้เท่าที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงพอพระราชหฤทัย และการพ้นจากตำแหน่งเสนาบดีนั้นหมายถึงการพ้นจากตำแหน่งของสมาชิกเสนาบดีสภาด้วย (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2470: 1; สิทธิพร อินนิมิตร, 2557: 32-33)

5.1.4 รัฐมนตรีสภา

รัฐมนตรีสภา เป็นอีกหนึ่งองค์กรที่ปรึกษาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่มีการตราเป็นพระราชบัญญัติรัฐมนตรีสภา เมื่อวันที่ 10 มกราคม พ.ศ.2437 สำหรับจุดมุ่งหมายสำคัญของการตั้งสภาดังกล่าวนี้ก็เพื่อให้ทำหน้าที่ในทางนิติบัญญัติหรือเป็นที่ประชุมประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายของแผ่นดินเป็นการเฉพาะ สำหรับโครงสร้างของสภาดังกล่าวนี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือเสนาบดีหรือผู้แทนเสนาบดี และผู้ที่พระเจ้าแผ่นดินทรงโปรดเกล้าแต่งตั้งอีกไม่น้อยกว่า 12 นายแต่ไม่เกิน 36 นาย และผู้ที่มีคุณสมบัติในการดำรงตำแหน่งจะต้องมีอายุ 30 ปี

บริบูรณ์ขึ้นไป ซึ่งรวมกันแล้วจะต้องมีจำนวนไม่เกิน 48 นาย (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 11: 366; สิทธีพร อินนิมิตร, 2557: 33-37)

จากกรณีการตั้งองค์กรข้าราชการแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้วิจัยพบว่าที่ผ่านมา มีงานการศึกษาต่อประเด็นดังกล่าว และได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยสำคัญของการตั้งองค์กรดังกล่าว ว่าเนื่องมาจากปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ซึ่งได้แก่ ปัจจัยทางด้านความต้องการที่จะลดอำนาจของขุนนางชั้นสูง (ดูที่เชิงอรรถ 73) ปัจจัยด้านความต้องการที่ปรึกษา (ดูที่เชิงอรรถ 74) ปัจจัยทางด้านความศรัทธาของจักรวรรดินิยมตะวันตก (ดูที่เชิงอรรถ 75) และปัจจัยทางด้านประสบการณ์จากต่างประเทศ (ดูที่เชิงอรรถ 76) (สิทธีพร อินนิมิตร, 2557: 5-19; ชาญชัย รัตนวิบูลย์, 2548: 17-30; ปิติภัทร อัจฉรวรรณ, 2558: 74-77) ซึ่งปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ผู้วิจัยพิจารณาแล้วสรุปความว่าปัจจัยทั้งหมดล้วนแล้วแต่เป็นปัจจัยทางด้านสังคมและการเมืองทั้งสิ้น (รวมทั้งเศรษฐกิจด้วย) ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเสนอว่าแท้จริงแล้วปัจจัยสำคัญของการตั้ง “องค์กรที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยการปกครองภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” ในรัชสมัยรัชกาลที่ 5 มาจากเหตุผลทางด้านสังคมและการเมืองเป็นสำคัญ

ครั้นเมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 6) ในปี พ.ศ. 2453 เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ก็ได้ทรงบัญญัติคำว่า “องคมนตรี” ขึ้นมาแทน “ปรีวิคาน์” หรือ “องคมนตรีสภา” หรือที่ปรึกษาส่วนพระองค์ แต่ยังคงแบบอย่างในการแต่งตั้งองคมนตรีเอาไว้ตามเดิม แต่ทั้งนี้พระองค์ได้ทรงตั้งประเพณีเอาไว้อย่างหนึ่งคือในเดือนมีนาคม ให้กระทรวงมรดกทำบัญชีผู้ที่ได้รับพระราชทานทองเครื่องยศ ในคราวพระราชพิธีฉัตรมงคลเดือนพฤศจิกายนขึ้นทุกเกล้าๆ ถวาย เพื่อจะทรงเลือกเป็นองคมนตรีก่อนที่จะทรงตั้งเป็นองคมนตรีในวันที่ 4 เมษายน เนื่องในพระราชพิธีศรีสังฆกาลหรือพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา ซึ่งตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงตั้งองคมนตรีเพิ่มเข้ามาใหม่เป็นประจำทุกปี นั่นจึงเป็นเหตุผลให้จำนวนขององคมนตรีในรัชสมัยนี้มีมากถึง 233 คน และอยู่ในตำแหน่งจนกระทั่งสิ้นรัชกาล (คณะองคมนตรี, 2555: 17)

กระทั่งต่อมา เมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 7) พระองค์ก็ยังทรงยึดแบบอย่างการแต่งตั้งองคมนตรีตามที่เคยปฏิบัติต่อกันมา และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้องคมนตรีทั้งหมดในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นองคมนตรีในรัชสมัยของพระองค์ด้วย แต่ที่มีการเปลี่ยนแปลงคือ พระองค์ทรงเลือกผู้ที่ไม่ได้รับพระราชทานเครื่องยศชั้นพานทองเป็นองคมนตรีด้วย ซึ่งองคมนตรีในรัชสมัยนี้ได้มีการจัดสรรเป็นสัดส่วนระหว่างพระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการ คือ อภิรัฐมนตรี เสนาบดี ราชเลขาธิการ พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้าพระยา พระยา

และราชครู รวมกัน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งองคมนตรีในการพระราชพิธีศรีสังฆทานกาลในเดือนเมษายนของทุกปี จนกระทั่งถึง พ.ศ.2472 พระองค์ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนแปลงการตั้งองคมนตรีมาตั้งในการพระราชพิธีฉัตรมงคลในเดือนกุมภาพันธ์ ทั้งนี้ ผู้ที่ได้รับแต่งตั้งจะต้องทำการเข้าเฝ้าฯ ถวายสัตย์ปฏิญาณ และรับพระราชทานสัญญาบัตรรองคมนตรีก่อน จึงจะถือว่าเป็นองคมนตรีโดยสมบูรณ์ (คณะองคมนตรี, 2555: 18)

อนึ่ง เนื่องด้วยการที่องคมนตรีมีจำนวนมาก จึงไม่สะดวกที่จะทำการเรียกประชุมในคราวเดียวกัน พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการตั้ง “สภากรรมการองคมนตรี” ขึ้น ตามพระราชบัญญัติองคมนตรี พุทธศักราช 2470 ทั้งนี้ในการตราพระราชบัญญัติดังกล่าวเป็นการตราขึ้นเพื่อใช้แทนพระราชบัญญัติ ปรีวิเคาน์คือที่ปรึกษาในพระองค์ จุลศักราช 1236 และได้ทรงคัดเลือกองคมนตรีที่ทรงคุณวุฒิในด้านต่าง ๆ จำนวน 40 คน ให้เข้ามาเป็นกรรมการองคมนตรี เพื่อที่จะทำหน้าที่ประชุมปรึกษาหารือข้อราชการตามแต่จะโปรดเกล้าฯ พระราชทานลงมาให้ปรึกษา นอกจากนี้ยังมีพระราชดำริให้สภากรรมการองคมนตรีเป็นที่ประชุมตัวอย่างสำหรับการแสดงความคิดเห็นในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างเสรี ซึ่งตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว สภากรรมการองคมนตรีได้มีการปฏิบัติหน้าที่และมีการประชุมอยู่อย่างสม่ำเสมอ จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จึงได้มีการประกาศยกเลิกพระราชบัญญัติองคมนตรี พุทธศักราช 2470 และมีการประกาศยกเลิกอภิรัฐมนตรีสภาในคราวเดียวเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ.2475 เป็นผลให้สถานะภาพขององคมนตรีและสภากรรมการองคมนตรีที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติองคมนตรี พ.ศ.2470 เป็นอันสิ้นสุดลง (คณะองคมนตรี, 2555: 18-20, ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ 49, 2475: 200-203)

ในการนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณาบริบททางสังคมและการเมือง (รวมทั้งเศรษฐกิจด้วย) ในช่วง พ.ศ.2435 – 2475 จะเห็นได้ว่าสยามประเทศเป็นรัฐที่อำนาจรวมศูนย์ นอกจากนี้ยังมีลักษณะที่เป็นรัฐศักดินา แนวทางในการพัฒนาเป็นรัฐที่มุ่งเน้นการพัฒนาไปในทางของรัฐประชาชาติ (Nation state) พร้อม ๆ กับการพัฒนาการของรัฐสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในส่วนของการใช้กฎหมายจะมาจาก การที่พระมหากษัตริย์ทรงเริ่มบัญญัติกฎหมายขึ้นมาเองตามความเปลี่ยนแปลงใหม่ ๆ ในสังคม (โปรดดูรายละเอียดใน สมเกียรติ วันทะนะ, 2525: 23-39) อีกทั้ง ในช่วงเวลาที่ใกล้จะเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คณะผู้ก่อการเห็นว่าสยามกำลังอยู่ในสภาวะเสื่อมโทรมของระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งเป็นผลพวงมาจากวิกฤตปัญหาภายใน กล่าวคือนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมา การบริหารราชการแผ่นดินใช้ระบบความไว้นื้อเชื่อใจจากพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางชั้นสูง กระทั่งต่อมาในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 บริบททางการเมืองและสังคมในช่วงเวลา

ดังกล่าวมีลักษณะเน้นไปในทิศทางชาตินิยม ประกอบกับจำนวนผู้ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศมีจำนวนมากขึ้น อีกทั้งบริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงที่อยู่ในภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก ทำให้ต้องมีการลดจำนวนที่ปรึกษาต่างประเทศจาก 2,000 คน เหลือประมาณ 200 คน นอกจากนี้ยังมีการปลดข้าราชการออกบางส่วนออก (ดูที่เชิงอรรถ 77) ซึ่งคนที่ถูกปลดออกนั้นส่วนใหญ่เป็นข้าราชการที่เป็นสามัญชน แต่กลุ่มเจ้านายไม่มีใครถูกปลดออกเลยแม้แต่คนเดียว (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2548; 81-84) จึงนำมาสู่หนึ่งในเหตุผลสำคัญของการรวมตัวเพื่อก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

จากที่ผู้วิจัยอภิปรายไปในข้างต้น หากพิจารณาผ่านมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “การรื้อถอนชุดความคิดหรือชุดอุดมการณ์เก่า” จะสามารถอธิบายได้ว่า วิธีการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสถาปนาองค์กรที่ปรึกษาราชการแผ่นดินนั้น เป็นกลไกอย่างหนึ่งในการพยายามช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองจากกลุ่มขุนนาง ขณะเดียวกันก็มีความพยายามจะสร้างสามัญสำนึกชุดใหม่ โดยการสร้างองค์กรที่ปรึกษาการบริหารราชการแผ่นดินซึ่งเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ จนกระทั่งในเวลาต่อมาชุดสามัญสำนึกดังกล่าวได้ถูกทำลายอีกครั้งจาก “กลุ่มคณะราษฎร” ซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองคณะผู้ก่อการก็มีความพยายามในการที่จะรื้อถอนชุดสามัญสำนึกแบบเก่าด้วยการยกเลิกองค์กรที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และกำหนดให้พระมหากษัตริย์ต้องใช้พระราชอำนาจผ่านระบบรัฐสภาแทน ดังจะเห็นได้จากเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ในมาตรา 7 ได้บัญญัติเอาไว้ว่า “การกระทำใด ๆ ของกษัตริย์ต้องมีกรรมการราษฎรผู้หนึ่งผู้ใดลงนามด้วย โดยได้รับความยินยอมของคณะกรรมการราษฎรจึงจะใช้ได้ มิฉะนั้นจะเป็นโมฆะ” และเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามฉบับสมบูรณ์ รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้กำหนดให้พระมหากษัตริย์สามารถใช้พระราชอำนาจได้ตามบัญญัติรัฐธรรมนูญ “มาตราที่ 6 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจนิติบัญญัติโดยคำแนะนำและยินยอมของสภาผู้แทนราษฎร มาตราที่ 7 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจบริหารทางคณะรัฐมนตรี และมาตราที่ 8 พระมหากษัตริย์ทรงใช้อำนาจตุลาการทางศาลที่ได้ตั้งขึ้นตามกฎหมาย” ซึ่งจากบทบัญญัติดังกล่าวส่งผลให้องค์กรที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นอันต้องสิ้นสุดลงแต่อย่างไรก็ดี ภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ.2490 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว ซึ่งในรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้มีการเพิ่มหมวดที่ว่าด้วย “อภิรัฐมนตรี” เอาไว้ด้วย นั่นหมายความว่าองค์กรที่ปรึกษาในองค์พระมหากษัตริย์ได้กลับมามีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอีกครั้ง (โปรดดูพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475; รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475; รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช

2490) อนึ่ง นอกจากการพยายามยกเลิกองค์การที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ยังมีความพยายามในการที่จะปรับปรุงกองทัพ และการยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ ๆ อีกด้วย ซึ่งต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

5.2 การปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ

การปรับปรุงกองทัพเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญที่คณะผู้ก่อการใช้เป็นเครื่องมือในการรื้อถอนชุดอุดมการณ์หรือชุดสามัญสำนึกแบบเก่า ดังจะเห็นได้จากภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองไม่ถึงเดือนรัฐบาลก็ได้มีการออกประกาศที่ว่าด้วย “การจัดระเบียบป้องกันราชอาณาจักร” และ “ประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาโหม” ซึ่งจากประกาศทั้งสองฉบับนี้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างในส่วนของการบังคับบัญชาในกองทัพเกือบทั้งหมด (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, 2475: 190-194; ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, 2475: 209-212)

ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณาโครงสร้างทางกองทัพก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จะเห็นได้ว่าในช่วงต้นรัชกาลที่ 5 ได้มีการจัดตั้งหน่วยทหารของพระมหากษัตริย์ที่เรียกว่า “กรมทหารมหาดเล็กราชวัลลภรักษาพระองค์” ขึ้น (ดูที่เชิงอรรถ 78) และยังได้มีการจัดตั้งหน่วยทหารสมัยใหม่ตามแบบของชาติตะวันตก ในปีพ.ศ. 2430 แต่รูปแบบดังกล่าวมีปัญหาในเรื่องของเอกภาพในด้านการบริหาร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงให้ตั้ง “กรมยุทธนาธิการ” เพื่อเป็นหน่วยงานกลางในการรวบรวมทหารบกและทหารเรือเข้าด้วยกัน ต่อจากนั้นราว ๆ สามปีกรมยุทธนาธิการก็ได้ถูกยกฐานะให้เป็น “กระทรวงยุทธนาธิการ” จนกระทั่งมีการปฏิรูประบบการบริหารจัดการแผ่นดินในปีพ.ศ. 2435 กระทรวงยุทธนาธิการได้ถูกลดสถานะเป็นกรมยุทธนาธิการอีกครั้ง (ปรัชญากรณ์ ลครพล, 2564: 18-20)

สำหรับการปรับปรุงกองทัพในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดขึ้นอีกครั้งภายหลังจากที่กองทัพสยามพ่ายแพ้ต่อกองทัพฝรั่งเศสในวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112 โดยการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเกิดขึ้นในปีพ.ศ. 2437 ซึ่งการเปลี่ยนแปลงในครั้งนี้ได้มีการปรับหน้าที่ของกระทรวงกลาโหมให้รับผิดชอบเฉพาะในส่วนของกองทัพเพียงอย่างเดียว ส่วนการจัดกำลังทหารบกได้มีการวางแผนว่าจะขยายกำลังทหารออกเป็นกองทัพย่อย ๆ และตั้งเป็นกองทหารประจำมณฑลตามการแบ่งเขตการปกครอง กระทั่งในปีพ.ศ. 2453 ก็ได้เกิดการปรับปรุงกองทัพอีกครั้ง โดยการปรับปรุงในครั้งนี้ได้มีการประกาศยกเลิกกรมยุทธนาธิการ และปรับให้กระทรวงกลาโหมรับผิดชอบบังคับบัญชาแต่เพียงฝ่ายทหารบกเท่านั้น ส่วนกรมทหารเรือให้แยกออกจากกระทรวงกลาโหมและถูกยกสถานะให้เป็นกระทรวงทหารเรือ (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 11, 2437: 306-307; ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 27, 2453: 47-49; ปรัชญากรณ์ ลครพล, 2564: 20-21)

ครั้งเมื่อเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้เสนอให้แบ่ง กองทัพออกเป็น 3 กองทัพ กองทัพพล 3 กองพล และให้อีก 1 กองพลเป็นกองพลอิสระ โดย โครงสร้างภายในของแต่ละกองพลแบ่งย่อยเป็นกรมทหาร กองพันทหาร กองร้อย หมวด และหมู่ ตามลำดับ และในส่วนของสายบังคับบัญชาได้กำหนดผู้มีอำนาจบังคับบัญชาตามลำดับชั้น (ดูที่ เชิงอรรถ 79) แต่อย่างไรก็ดีการปรับปรุงกองทัพในครั้งดังกล่าวไม่ได้ส่งผลดีเท่าที่ควรนัก ทั้งนี้ เนื่องจากการกระจายกองทัพออกเป็น 10 กองพล ส่งผลให้มีปัญหาในการจัดกำลังพล ครั้งเข้าสู่รัช สมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัฐบาลต้องประสบกับปัญหาความมั่นคงทางด้าน เศรษฐกิจอันเป็นผลเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 กระทั่งในปีพ.ศ.2469 รัฐบาลจึงมีความจำเป็นที่ จะต้องปรับลดขนาดของกองทำให้เหมาะสมกับงบประมาณที่ลดลง และในปีพ.ศ.2470 ก็มีการ ปรับปรุงโครงสร้างกองทัพอีกครั้ง แต่ในการปรับปรุงในครั้งนี้เป็นเพียงการปรับปรุงในส่วนของ โครงสร้างแต่จำนวนทหารยังคงเท่าเดิม จนกระทั่งในกลางปีพ.ศ. 2474 สถานการณ์ปัญหาเศรษฐกิจ ตกต่ำยังไม่มีแนวโน้มว่าจะดีขึ้น ส่งผลให้ยอดเงินในพระคลังมหาสมบัติลดลงเป็นลำดับจนส่งผลให้เกิด ปัญหาการขาดดุลงบประมาณ ด้วยเหตุปัจจัยดังกล่าวรัฐบาลจึงได้มีการปรับปรุงโครงสร้างกองทัพอีก ครั้ง ในปลายปี พ.ศ.2474 ซึ่งในการปรับปรุงกองทัพในครั้งนี้ส่งผลให้กรมทหารราบทุกกรมต้องยุบ กองพันทหารลง 1 กองพัน ยกเว้นแต่เพียงทหารราบในกองพลที่ 1 (ปรัชญากรณ์ ลครพล, 2564: 21-29)

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากการพยายามปรับปรุงกองทัพในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จะเห็นได้ ว่าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว การปรับปรุงกองทัพมีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้าง ความเจริญทางด้านทหารให้เหมาะสมกับกาลสมัยและสามารถรักษาความมั่นคงให้กับ ประเทศชาติได้ แต่หากพิจารณาให้ยิ่งกว่านั้นจะเห็นได้ว่าจุดประสงค์อย่างหนึ่งนั้นเพื่อที่จะสร้างความ มั่นคงในการรักษาพระราชบัลลังก์ นอกจากนี้การคิดเอาบุตรหลานของกลุ่มเจ้านายและชนชั้นสูงเข้า มาฝึกทหารได้กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างกองทัพสมัยใหม่ที่มีการปลูกฝังอุดมการณ์ให้ทหารรัก ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกฝังให้คนยึดมั่นในสถาบัน พระมหากษัตริย์ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรม พระยา, 2480: 3-8; ภารตี มหาจันทร์, 2518: 105-190)

กล่าวได้ว่า การสร้างกองทัพในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว นอกจากจะ เป็นการสร้างองค์การสำหรับการป้องกันภัยคุกคามจากภายนอกแล้วนั้น ยังเป็นการวางรากฐานสำคัญ ในการสร้างและสนับสนุนอุดมการณ์แบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ให้มีความแข็งแกร่งและมั่นคงยิ่งขึ้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือกองทัพในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ถือเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการปกป้องราช

บัลลังก์ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง การปรับปรุงโครงสร้างกองทัพจึงถือเป็นภารกิจเร่งด่วนของคณะผู้ก่อการ

สำหรับการปรับปรุงกองทัพภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น คณะผู้ก่อการได้ทำการแยกการบังคับบัญชาทหารบกและทหารเรือออกจากอำนาจของเสนาบดีกระทรวงกลาโหม อีกทั้งยังได้ทำการยุบกรมใหญ่ในกระทรวงกลาโหม รวมทั้งยุบโอนกรมน้อยให้มาอยู่ภายใต้โครงสร้างของกองทัพ ซึ่งการจัดการในลักษณะดังกล่าวส่งผลให้นายทหารระดับสูงในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เกือบทั้งหมดต้องออกจากตำแหน่งในกองทัพด้วย ทั้งนี้ ผลจากการปรับปรุงโครงสร้างดังกล่าว ทำให้โครงสร้างกระทรวงกลาโหมถูกแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ กองบังคับการกระทรวงกลาโหม กองทัพบก และกรมทหารเรือ โดยแต่ละส่วนมีสายการบังคับบัญชาที่แยกออกจากกันอย่างชัดเจน (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 49, 2475: 1343-1346; ปรัชญากรณ์ ลครพล, 2564: 33-34, 42)

อนึ่ง ในการปรับปรุงกองทัพภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นอกจากจะสามารถกำเจ้านายทหารระดับสูงในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ออกจากกองทัพได้แล้วนั้น การปรับปรุงกองทัพของคณะผู้ก่อการยังมีนัยสำคัญทางการเมืองอีกด้วย แม้พระยาทรงสุรเดชจะให้เหตุผลว่ากองทัพไทยมีขนาดเล็กเกินไปเมื่อเทียบกับประเทศต่าง ๆ จึงเสนอว่าผู้บังคับบัญชาทหารควรจะมีศทพให้พอเหมาะกับหน่วยทหาร ซึ่งกองทัพไทยศทพสูงสุดจึงควรที่จะเป็นแค่ชั้นนายพันเอก ซึ่งหลวงสินธุ์สังครามชัย ได้มีท่าทีเห็นด้วยและสนับสนุนแนวความคิดดังกล่าวของพระยาทรงสุรเดช แต่หากพิจารณาให้ละเอียดจะพบว่าขนาดของกองทัพภายใต้บริบทดังกล่าวไม่ได้มีขนาดเล็กจนถึงขั้นที่ไม่อาจมีนายทหารชั้นนายพลได้ (ทหาร ขำหิรัญ, 2515: 11; ปรัชญากรณ์ ลครพล, 2564: 50-51) ดังนั้นจึงสามารถที่จะกล่าวได้ว่า การปรับปรุงกองทัพครั้งดังกล่าวนี้เป็น การปรับปรุงเพื่อจะให้แก่ผู้นำของคณะผู้ก่อการเข้ามาควบคุมอำนาจในกองทัพ ทั้งนี้เพราะแก่นนำคณะผู้ก่อการในเวลาดังกล่าว นั้นมียศสูงสุดเพียงแค่ชั้นนายพันเอกเท่านั้น

จากที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าการพยายามรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่า ผ่านการยกเลิกองค์กรที่ปรีการราชการแผ่นดิน และการพยายามปรับปรุงกองทัพในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งสองประเด็นนั้นเป็นประเด็นที่มีความสัมพันธ์กับเรื่องของเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือทั้ง 2 ประเด็น เป็นสิ่งที่ยึดโยงอยู่กับโครงสร้างส่วนล่าง (ตามมุมมองของอันโตนิโอ กรัมสซี) และไม่เพียงแต่การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างส่วนล่างเท่านั้น ผู้วิจัยพบว่า มีร่องรอยที่แสดงให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงในส่วน of โครงสร้างส่วนบนด้วย ยกตัวอย่างเช่น การพยายามการล้มเลิกฐานันดรและสิทธิพิเศษของเจ้านายเชื้อพระวงศ์

และการพยายามยกเลิกพระราชพิธีสำคัญในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจะนำเสนอเป็นลำดับต่อไป

5.3 การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการใช้พระราชอำนาจของสถาบันกษัตริย์และบรมวงศานุวงศ์

เป็นที่ทราบกันโดยทั่วไปว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งมีพระมหากษัตริย์เป็นองค์ประธานในการใช้อำนาจ มาเป็นการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้สมาชิกคณะราษฎรบางคนจึงมุ่งที่จะใช้ถ้อยคำอันรุนแรงกล่าวถึงสถาบันพระมหากษัตริย์ในเชิงลบ ดังที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ทั้งนี้เพื่อที่จะผู้ที่ได้รับสารดังกล่าวเกิดความรู้สึกคล้อยตามกับการปฏิวัติ แต่การทำเพียงเท่านั้นไม่เพียงพอที่จะทำให้ผู้ปกครองในระบอบเก่ารวมทั้งประชาชนทั่วไปเกิดสำนึกแบบใหม่ได้อย่างพร้อมเพียงในเวลาอันสั้น ตรงกันข้ามอาจจะโดนต่อต้านหรืออาจจะให้ประชาชนตั้งคำถามต่อการกระทำดังกล่าวก็ได้ ทั้งนี้เพราะสถาบันพระมหากษัตริย์ไทยเป็นสถาบันทางการเมืองซึ่งถือได้ว่าส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่ถูกส่งต่อมามากหลายชั่วอายุคน ผู้วิจัยจึงมีสมมติฐานว่าคณะผู้ก่อการหรือรัฐบาลภายใต้ระบอบใหม่จะมีการใช้กลไกอย่างอื่นอีกด้วยเพื่อที่จะรื้อถอนหรือลดทอนสามัญสำนึกแบบดั้งเดิมที่ยึดโยงอยู่กับสถาบันพระมหากษัตริย์ ซึ่งเนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยต้องการที่จะแสดงให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการหรือรัฐบาลภายใต้ระบอบใหม่ได้ใช้กลไกอะไรบ้างในการที่จะทำลายหรือลดทอนสามัญสำนึกดั้งเดิม

5.3.1 พินิจการพยายามรื้อถอนสามัญสำนึกดั้งเดิมผ่านประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1

การอ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ของพระยาพหลพลพยุหเสนาต่อหน้าทหารและประชาชนจำนวนหนึ่ง ณ บริเวณพระบรมรูปทรงม้า และการแจกจ่ายประกาศฉบับดังกล่าวในรูปแบบของใบปลิว ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 (ประเสริฐ ปัทมะสุคนธ์, 2517: 5) ถือได้ว่าเป็นการส่งสารอย่างเป็นทางการจากคณะผู้ก่อการไปยังสาธารณะเป็นครั้งแรก ซึ่งจากการพิจารณาเนื้อหาสาระของประกาศฉบับดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาของประกาศฉบับนี้ เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงพระมหากษัตริย์ในเชิงลบ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือมุ่งที่จะโจมตีการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ที่ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ดังข้อความที่ว่า

“เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระเชษฐานั้น ในชั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์ก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่ กษัตริย์คงทรงอำนาจอยู่เหนือ

กฎหมายเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนเงิน ผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม...”

ก่อนทีในลำดับต่อมาคณะผู้ก่อการจะใช้ข้อความดังกล่าวเป็นเหตุผลการที่จะบอกว่าการกระทำของรัฐบาลภายใต้การนำของพระมหากษัตริย์เป็นการกระทำอันชั่วร้าย จึงนำมาสู่การยึดอำนาจเพื่อที่จะแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้นผ่านกลไกการปกครองในระบอบสภา ดังข้อความที่ว่า

“...เหตุฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น และได้ยึดอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้แล้ว คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลาย ๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้อัญเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้ นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร...”

จากข้อความในข้างต้น จะเห็นได้ว่าคณะผู้ก่อการได้เสนอเป้าหมายปลายทางของการปกครองในระบอบใหม่ ให้เป็นการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ อันมีสภาเป็นสถาบันทางการเมืองที่จะใช้เป็นกลไกสำคัญในขับเคลื่อนนโยบายและกิจกรรมทางการเมืองในวาระต่าง ๆ ซึ่งหากพิจารณาถึงตรงนี้จะเห็นได้ว่าข้อเสนอดังกล่าวสอดคล้องกับแนวพิจารณารูปแบบการปกครองของเอกลักษณ์ ไชยภูมิ (2562: 300) ที่เสนอว่า การจัดการอำนาจภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจัดอยู่ในรูปแบบของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม (ดูที่เชิงอรรถ 80) หากได้ใช้ระบอบประชาธิปไตยตามความหมายของบริบททางสังคมในตอนนั้น ทั้งนี้เพราะหากพิจารณาจากตัวบทที่ปรากฏอยู่ในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 จะเห็นได้ว่าข้อความที่กล่าวถึงระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย

ถูกนำมาเป็นเครื่องต่อรองให้พระมหากษัตริย์ยินยอมตามเงื่อนไขแรกที่คณะผู้ก่อการได้เสนอไว้ ซึ่งหากพระมหากษัตริย์ไม่ยินยอมคณะผู้ก่อการก็จะดำเนินการตามเงื่อนไขที่สอง ดังข้อความที่ว่า

“...ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้อธิบายว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกรณีย์จำเป็นที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย กล่าวคือ ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้น อยู่ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา...”

จะเห็นได้ว่า การกล่าวถึงประชาธิปไตยในลักษณะดังกล่าวได้ให้ความรู้สึกไปในทางลบถึงแม้ว่าเหตุการณ์ภายใต้บริบทดังกล่าวจะไม่ได้ดำเนินมาถึงเงื่อนไขที่สองตามที่ปรากฏในข้อความตามประกาศของคณะผู้ก่อการ แต่หากตีความจากตัวบทที่เกิดขึ้น สามารถที่จะกล่าวได้ว่าคณะผู้ก่อการบางคน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้ร่างประกาศดังกล่าว มีแนวความคิดที่นำพาสังคมสยามไปสู่การปกครองในรูปแบบสาธารณรัฐ ทั้งนี้เพราะความหมายของคำว่าประชาธิปไตยหรือประชาธิปไตยภายใต้บริบทดังกล่าวนี้หมายถึง รัฐบาลที่มีชาวเมืองเป็นใหญ่, เป็นชื่อรัฐบาลที่มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้า คู่กับราชาธิปไตย รัฐบาลที่มีพระราชาเป็นใหญ่” (กรมตำรา, 2463, 237)

ทั้งนี้ หากพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วย “การรื้อถอน” (Uninstallation) ชุดความคิดหรือชุดอุดมการณ์เก่า สามารถที่จะอธิบายได้ว่าประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่คณะผู้ก่อการใช้ในการพยายามรื้อถอนชุดความคิดหรือชุดอุดมการณ์เก่า ซึ่งจะเห็นได้ว่าการใช้ข้อความที่มุ่งโจมตีการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์แล้วนั้น ข้อความบางส่วนที่ปรากฏในประกาศดังกล่าว ยังได้สะท้อนให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการกำลังที่จะพยายามสั่นคลอนสามัญสำนึกแบบดั้งเดิมที่อธิบายว่าแผ่นดินหรือประเทศนี้เป็นของพระมหากษัตริย์ โดยข้อความดังกล่าวมีความว่า

“...ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศเป็นอิสรภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ซุบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้

ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน? ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนา
บนหลังคนนั่นเอง...”

อนึ่ง หากพิจารณาในภาพรวมของปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าว สามารถที่จะตีความได้ว่าสมาชิกคณะผู้ก่อการบางคนบางกลุ่มไม่ได้สยบยอมต่อสามัญสำนึกแบบดั้งเดิม ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งนี้จะไม่ได้นำพาสยามประเทศไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบทันทีทันใด แต่การที่คณะผู้ก่อการสามารถทำให้พระมหากษัตริย์ทรงยินยอมจะใช้พระราชอำนาจผ่านระบอบรัฐธรรมนูญนั้น ผู้วิจัยถือว่าคณะผู้ก่อการประสบความสำเร็จในการทำทายต่อสามัญสำนึกแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติที่เกี่ยวข้องกับการใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ แม้ว่าในระยะเวลาดต่อมาแกนนำของคณะผู้ก่อการได้ทำการยื่นหนังสือขอพระราชทานอภัย สืบเนื่องจากการใช้ข้อความในประกาศดังกล่าวมีลักษณะที่เป็นการหมิ่นประมาทพระมหากษัตริย์ (ดูที่เชิงอรรถ 81)

5.3.2 การจำกัดสิทธิของพระบรมวงศานุวงศ์ในการดำรงตำแหน่งทางการเมือง

ตามที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในข้างต้น (หัวข้อ 5.1) ประเด็นที่ว่าด้วยการยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งในการดำรงตำแหน่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น องคมนตรี อภิรัฐมนตรี เสนาบดี โดยส่วนใหญ่แล้วนั้นพระมหากษัตริย์จะทรงแต่งตั้งพระบรมวงศานุวงศ์ให้เข้ารับราชการ แต่ภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง รัฐบาลในระบอบใหม่ได้มีการประกาศยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดิน ส่งผลให้พระบรมวงศานุวงศ์ที่เคยรับตำแหน่งต่าง ๆ ก็ต้องยุติการปฏิบัติหน้าที่ แต่อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 จะไม่ได้มีบทบัญญัติห้ามให้พระบรมวงศานุวงศ์เข้ารับตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีหรือเป็นสมาชิกรัฐสภา แต่ในเวลาต่อมาเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 กลับพบว่าได้มีการจำกัดสิทธิของพระบรมวงศานุวงศ์เอาไว้ในบทบัญญัติมาตรา 11 ของรัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวโดยมีความว่า

“มาตรา 11 พระบรมวงศานุวงศ์ ตั้งแต่ชั้นหม่อมเจ้าขึ้นไปโดยกำเนิด
หรือโดยแต่งตั้งก็ตาม ย่อมดำรงอยู่ในฐานะเหนือการเมือง”

ต่อประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่ามีงานการศึกษาของอนุชา อชิรเวณา ที่พยายามชี้ให้เห็นว่าการจำกัดสิทธิของพระบรมวงศานุวงศ์ในการดำรงตำแหน่งทางการเมือง ตามบทบัญญัติมาตรา 11

ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 นั้น ประกอบด้วยเหตุผลสำคัญ 2 ประการ ประการแรกคือเพื่อที่จะคุ้มครองพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ และประการที่สองคือเพื่อป้องกันมิให้เกิดการย้อนกลับไปสู่ระบอบเก่า (อนุชา อชิรวินา, 2565: 149) แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยเห็นด้วยกับอนุชาเพียงแค่ครั้งเดียวเท่านั้น กล่าวคือ ผู้วิจัยเห็นด้วยในส่วนของเหตุผลที่ว่าเพื่อป้องกันมิให้เกิดการย้อนกลับไปสู่ระบอบเก่า ถึงแม้ว่าจะมีความพยายามในการอธิบายว่าพระบรมวงศานุวงศ์มีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ถ้าหากเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง เช่นการลงสมัครรับเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร อาจจะมีการถูกวิจารณ์อย่างรุนแรงไปถึงพระบรมวงศานุวงศ์ รวมทั้งพระเจ้าแผ่นดินด้วย ด้วยเหตุดังกล่าวพระบรมวงศานุวงศ์จึงควรที่จะอยู่เหนือการเมือง (ไพโรจน์ ชัยนาม, 2488: 177-178; หยุต แสงอุทัย, 2515: 100-101)

ทั้งนี้ จากคำอธิบายในข้างต้นผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าข้อเสนอแรกจะมีน้ำหนักมากพอถ้าหากในเวลาต่อมาเมื่อมีการปรับปรุงรัฐธรรมนูญ มาตรา 11 จะยังคงถูกบัญญัติไว้ตามเดิม แต่ผลปรากฏว่าเมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ. 2489 ฉบับ พ.ศ.2490 ฉบับ พ.ศ. 2492 หรือแม้กระทั่งภายหลังการเกิดรัฐประหารเมื่อ พ.ศ.2494 ที่มีการนำเอารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับ พ.ศ.2475 กลับมาใช้อีกครั้ง แต่กลับไม่ปรากฏว่ามีบทบัญญัติมาตรา 11 ตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 (ดูที่เชิงอรรถ 82)

แต่ในขณะเดียวกัน หากพิจารณาจากบริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวจะพบว่าช่วงเวลาดังกล่าวประเทศไทยต้องการสมัครเป็นภาคีองค์การสหประชาชาติ จึงจำเป็นที่จะต้องแสดงให้เห็นว่าเราปกครองตามระบอบประชาธิปไตย (หยุต แสงอุทัย, 2515: 101) ดังนั้นเองจึงสามารถที่จะตีความได้ว่าข้อเสนอที่ว่า มาตรา 11 ถูกตราขึ้นมาเพื่อป้องกันมิให้เกิดการย้อนกลับไปสู่ระบอบเก่า มีน้ำหนักมากกว่าข้อเสนอที่ว่าถูกตราขึ้นมาเพื่อเป็นการคุ้มครองพระเกียรติของพระมหากษัตริย์ ทั้งนี้เพราะการยกเลิกมาตรา 11 ในรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มาคณะผู้ร่างรัฐธรรมนูญอาจจะต้องตอบคำถามว่าไม่ต้องการที่จะคุ้มครองพระเกียรติของพระมหากษัตริย์แล้วหรือ นอกจากนี้การไม่บรรจุบทบัญญัติมาตรา 11 ลงในรัฐธรรมนูญฉบับต่อ ๆ มา กลับสะท้อนให้เห็นว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 มีข้อบกพร่องในเรื่องของความเสมอภาคทางการเมือง ซึ่งเป็นหนึ่งในหกของหลักการสำคัญที่คณะผู้ก่อการได้ประกาศเอาไว้ในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1

ทั้งนี้ หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วย “สามัญสำนึก” (Common sense) และแนวความคิดที่ว่าด้วย “สำนึกที่ดีในการมองโลกแบบใหม่” (Good sense) สามารถที่อธิบายได้ว่า ไม่

ว่าคณะผู้ก่อการจะพยายามอธิบายว่าการบัญญัติมาตรา 11 ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 มีวัตถุประสงค์เพื่อจะคุ้มครองพระเกียรติของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ขณะที่ในทางเชิงลึกอาจจะบัญญัติขึ้นมาเพื่อป้องกันไม่ให้มีการฟื้นกลับมาของระบอบเก่าก็ตาม ผู้วิจัยถือว่าวิธีการหรือยุทธวิธีดังกล่าวนี้ประสบความสำเร็จ และบรรลุเป้าหมายสำหรับการทำลายสามัญสำนึกแบบดั้งเดิมเรียบร้อยแล้ว ถึงแม้ว่าในเวลาต่อมามีการยกเลิกการจำกัดสิทธิของพระบรมวงศานุวงศ์ในการดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็ตาม ทั้งนี้เพราะถ้าหากพิจารณาอย่างตรงไปตรงมาก็เป็นเรื่องที่สามารถเข้าใจได้ว่าคณะผู้ก่อการจะมีความกังวลกับกลุ่มอำนาจเดิม ซึ่งเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ถือเป็นคณะบุคคลที่มีอำนาจในการสั่งการอีกทั้งยังมีความใกล้ชิดกับพระมหากษัตริย์ ดังนั้นการใส่เงื่อนไขลงไปในเรื่องรัฐธรรมนูญเพื่อห้ามมิให้กลุ่มเจ้านายเข้ามาบิบบทบาททางการเมืองแม้จะเป็นช่วงระยะเวลาสั้น ๆ ก็สามารถที่จะทำให้คณะผู้ก่อการมีความอุ่นใจในระดับหนึ่ง

5.4 การยกเลิกพิธีกรรมสำคัญ

“พระราชพิธี” เป็นประเพณีที่ปฏิบัติกันในพระราชสำนักโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางหรือเป็นผู้ประกอบพิธี ทั้งที่เป็นแบบแผนตามโบราณราชประเพณี หรือเป็นการพระราชพิธีที่ทรงมีพระราชดำริหรือมีพระราชประสงค์ให้จัดทำขึ้น (กรมศิลปากร, 2542: 19) นอกจากนี้พระราชพิธียังมีฐานะที่เป็นหนึ่งในพระราชกิจของพระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ที่ต้องทรงปฏิบัติ ดังจะเห็นได้จากการกำหนดพระราชพิธีที่พระมหากษัตริย์ต้องทรงทำทั้งสิ้นสองเดือนไว้ในกฎมนเฑียรบาลมาตั้งแต่สมัยอยุธยาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน (พิชัย ยินดีน้อย, 2555:7)

อนึ่ง หากพิจารณาจากการประกอบพิธี จะเห็นได้ว่าในพระราชพิธีใด ๆ ก็ตาม มักจะมีการอันเชิญพระรัตนตรัย เทพดาอารักษ์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายมาเป็นองค์ประกอบสำคัญเพื่อที่จะวิงวอนหรือขอพรรวมถึงบันดาลให้การประกอบพิธีนั้น ๆ สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี (พิชัย ยินดีน้อย, 2555:2) ซึ่งหากพิจารณาให้ลึกไปกว่านั้น จะเห็นได้ว่าองค์ประกอบของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้พระราชพิธีสำคัญนั้น ได้ก่อรูปมาจากคติความเชื่อ และคติความเชื่อดังกล่าวนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ หากแต่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการเป็นเครื่องมือในการปกครองอย่างหนึ่ง หรือเพื่อก่อให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคม ซึ่งในส่วนของคติความเชื่อที่เป็นแม่บทกำกับวิถีคิดของคนไทยมาหลายร้อยปีนั้นเรียกว่า “จักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ” หรือกล่าวให้ยิ่งกว่านั้น จักรวาลวิทยา (Cosmology) หมายถึงความรู้ที่ว่าด้วยลักษณะของจักรวาล ตลอดจนทุกสิ่งอย่างที่อยู่ในจักรวาล เช่น ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลก พืช สัตว์ คน สิ่งของเครื่องใช้ต่าง ๆ และรวมไปถึงชุมชน บ้านเมือง ของเผ่าพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีอยู่ในโลกใบนี้ ส่วนไตรภูมินั้นเป็นเรื่องราวที่อธิบายฐานะของมนุษย์ในจักรวาลว่า มนุษย์อยู่ตรงไหนของจักรวาล และมีความสัมพันธ์กับส่วนต่าง ๆ ของจักรวาลนี้อย่างไร นอกจากนี้ใน

ไตรภูมิยังได้มีการอธิบายว่ามนุษย์แต่ละคนนั้นมีที่มาจากที่ไหน และกำลังจะเดินทางไปสู่จุดใดอีกทั้งยังอธิบายรวมไปถึงว่าวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นถูกกำกับด้วยกฎเกณฑ์ใดบ้าง (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สมเกียรติ วันทะนะ, 2561: 93-113)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาถึงสาระสำคัญของแนวความคิดทางการเมืองที่อยู่ในจักรวาลวิทยาแบบไตรภูมิ ผ่าน “ไตรภูมิพระร่วง” จะเห็นได้ว่าในไตรภูมิพระร่วงนั้นได้ปรากฏแนวความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่เรียกว่า “ธรรมราชา” และ “ทศพิธราชธรรม” ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวได้เกิดขึ้นนับตั้งแต่เมื่อพุทธศาสนาได้แพร่อิทธิพลเข้ามายังดินแดนสุวรรณภูมิ และได้มีการนำมาใช้เป็นแนวความคิดทางการเมืองนับตั้งแต่สมัยพระมหากษัตริย์ไทย (ดูที่เชิงอรรถ 83) โดยใช้เป็นหลักการสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ควรยึดถือในการปกครอง กล่าวคือในทางทฤษฎีนั้น หากพระมหากษัตริย์ปกครองอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่อย่างร่มเย็นเป็นสุข ทำนุบำรุงบ้านเมืองให้เจริญรุ่งเรืองจะได้รับการยกย่องในพงศาวดารต่าง ๆ ว่าเป็นผู้ที่ทรงไว้ซึ่งทศพิธราชธรรม หรือในทางตรงกันข้ามหากในสมัยของกษัตริย์ที่ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ก็จะถูกเชื่อมโยงว่ากษัตริย์องค์นั้นไม่มีทศพิธราชธรรม หรือแม้กระทั่งเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงตัวผู้ปกครองโดยการยึดอำนาจ ก็มักจะอ้างเหตุด้วยการว่ากษัตริย์องค์ที่ถูกล้มล้างอำนาจนั้นเป็นผู้ที่มีได้ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าทศพิธราชธรรมถือเป็นหลักการสำคัญสำหรับการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ และนอกจากทศพิธราชธรรมแล้วนั้น จักรวรรดิวัตร 12 ประการ (ดูที่เชิงอรรถ 84) ถือเป็นอีกหนึ่งแนวความคิดทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจในการปกครองของกษัตริย์ที่ปรากฏอยู่ในไตรภูมิพระร่วง ซึ่งในส่วนของจักรวรรดิวัตร 12 ประการนี้เป็นส่วนที่เน้นการปฏิบัติส่วนพระองค์ของพระมหากษัตริย์ อันมีลักษณะเป็นหลักทางศีลธรรมของผู้ปกครอง (ช้อยนันต์ สมุทวานิช, 2519: 59-61) ซึ่งเมื่อพิจารณาหลักการสำคัญของทั้งสองแนวความคิดที่ได้กล่าวไปนั้น ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่าแนวความคิดทั้งสองน่าจะมีส่วนสำคัญหรือมีความเชื่อมโยงไม่ทางใดก็ทางหนึ่งกับวรรณกรรมเรื่อง “พระราชพิธีสิบสองเดือน” ซึ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

อนึ่ง หากพิจารณาจากคำนำของพระราชนิพนธ์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าพระราชพิธีสิบสองเดือนนั้นเป็นเพียงประเพณีที่ยึดถือปฏิบัติในพระนครซึ่งมีมาตั้งแต่อดีต โดยได้ก่อกำเนิดมาจากความเชื่อในด้านไสยศาสตร์ที่มีการนับถือพระเจ้าต่าง ๆ ในศาสนาพราหมณ์ อาทิ อิศวร นารายณ์ เป็นต้น และส่วนหนึ่งนั้นเกิดมาจากความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธรูป (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2463: 1-8) แต่อย่างไรก็ดี ผู้วิจัยพบว่ามิงงานการศึกษาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวที่ชี้ให้เห็นว่าในพระราชพิธีสิบสองเดือนนั้นอุดมไปด้วยความเป็นการเมือง ดังจะเห็นได้จากในพิธีกรรม

ต่าง ๆ ได้มีการกำหนดตำแหน่งแห่งที่เอาไว้อย่างชัดเจนว่าใครต้องทำอะไรที่ไหนกับใครอย่างไร ซึ่งการดำเนินการของพิธีกรรมต่าง ๆ ในลักษณะดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพระเจ้าแผ่นดิน ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ และราษฎร ซึ่งความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ผ่านการต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะอำนาจมาเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งสามารถพัฒนาจากความเคยชินกลายเป็นแบบแผนประเพณีทางการเมืองการปกครองที่เรียกว่า “วัฒนธรรมทางการเมือง” (โปรดดูรายละเอียดใน วิภัส เลิศรัตนรังษี, 2562: 114-139) ต่อประเด็นดังกล่าว นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2547, 125-128) ได้แสดงทรรศนะเอาไว้ว่า ประเพณีการปกครองที่ผ่านการต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจมาเป็นเวลานานจนทำให้เกิดการยอมรับในระดับหนึ่งนั้น ได้กำหนดวิถีชีวิต วิถีแห่งความคิด และค่านิยม จนเกิดความเคยชินว่าอำนาจต่าง ๆ เหล่านี้มีความชอบธรรม สิ่งนั้นถือเป็น “วัฒนธรรมทางการเมือง” และถือเป็นข้อกำหนดสูงสุดในเรื่องของสัมพันธภาพทางอำนาจ ซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองนี้เองคือรัฐธรรมนูญที่แท้จริงของรัฐ เป็นรัฐธรรมนูญฉบับที่ลึกไม่ได้ด้วยอาวุธยุทธโศปกรณ์ หรือแม้กระทั่งกฎหมาย กฎกระทรวง หรือระเบียบต่าง ๆ ก็มีอาจที่จะล่วงละเมิดข้อกำหนดที่มีในรัฐธรรมนูญฉบับแท้จริงนี้ได้ ทั้งนี้หากพิจารณาวิถีคิดดังกล่าวกับแนวความคิดของกริมซีจะเห็นได้ว่า วิถีคิดดังกล่าวสอดคล้องกับมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางวัฒนธรรม” (War of Position)

ตามที่ถูกวิจารย์ได้อภิปรายมาทั้งหมดในข้างต้น เมื่อพิจารณาคุณลักษณะสำคัญของพระราชพิธีผ่านมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “สามัญสำนึก” (Common sense) และมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “สำนึกที่ดีในการมองโลกแบบใหม่” (Good sense) สามารถอธิบายได้ว่า “พระราชพิธีสำคัญ” เป็นหนึ่งในกลไกสำคัญของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นในการพยายามที่จะยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ ๆ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 อย่างเช่น พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พระราชพิธีแห่เรือ ฯลฯ จึงสามารถที่จะตีความได้ว่ากลุ่มผู้ปกครองในระบอบใหม่ต้องการที่จะลดทอนหรือรื้อถอนสามัญสำนึกแบบเดิม ซึ่งมีความยึดโยงอยู่กับพระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ขณะเดียวกันก็พยายามที่จะสร้างสามัญสำนึกชุดใหม่ขึ้นมาเพื่อท้าทายกับสามัญสำนึกชุดเดิม ทั้งนี้เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นในลำดับต่อไปผู้วิจัยจะนำเสนอให้เห็นถึงกระบวนการของผู้ปกครองในระบอบใหม่ที่พยายามจะรื้อถอนสามัญสำนึกดั้งเดิมผ่านการยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงพระราชพิธีสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

5.4.1 พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ

พระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เป็นหนึ่งพระราชพิธีสำคัญที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมเรื่อง “พระราชพิธีสิบสองเดือน” โดยความสำคัญของพระราชพิธีดังกล่าวนี้ พระบาทสมเด็จพระ

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงบันทึกเอาไว้ว่า การแรกนานั้นเป็นฐานะของผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินซึ่งเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่ยุคสุโขทัย ทั้งนี้เพื่อที่จะให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร ด้วยการทำนามีความสำคัญต่อการหล่อเลี้ยงชีวิตผู้คน อีกทั้งยังเป็นต้นเหตุของความตั้งมั่นและความเจริญไพบุลย์แห่งพระนครทั้งปวง จึงได้มีการจัดพิธีกรรมทั้งในทางพุทธศาสนาและไสยศาสตร์ ตลอดจนทำการเสี่ยงทายเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ราษฎรในการทำนา (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2463: 396-397)

อนึ่ง ในส่วนของการดำเนินพระราชพิธีนั้น มีการบันทึกเอาไว้ว่าในพิธีกรรมดังกล่าวนี้ประกอบไปด้วยขบวนแห่พยุหยาตรา มีรถประเทียบตามเสด็จ มีพราหมณ์เป่าสังข์ทั้งตีบัณเฑาะว์และโปรยเข้าตอกนำหน้าขบวน พระโหรลั่นฆ้องไชยประโคมดุริยางค์ดนตรี นอกจากนี้ยังมีผู้คนร่วมในขบวนพิธีอีกจำนวนมาก อาทิ นางนพมาศ และข้าราชการน้อยใหญ่ที่ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ ขณะที่ทำการแรกนานั้นได้มีการจัดมหรสพรายรอบปริมณฑลของพระราชพิธี ก่อนที่จะปล่อยพระโคออกกินเลี้ยงเสี่ยงทาย ทั้งนี้หากพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของการจัดพระราชพิธีประกอบกับการจัดพิธีกรรมอย่างใหญ่โต ได้สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับขวัญและกำลังใจของราษฎร แม้ในพิธีกรรมดังกล่าวผู้ที่ทำหน้าที่ในการแรกนาจะไม่ใช่พระเจ้าแผ่นดิน หากแต่เป็นตัวแทนพระองค์โดยการสมมติให้มีศักดิ์และสิทธิ์เสมือนอย่างพระเจ้าแผ่นดินไปแรกนาเอง ซึ่งการแต่งตั้งตัวแทนดังกล่าวมีคำอธิบายว่า การมอบหมายตัวแทนไปทำหน้าที่ยิ่งทำให้พิธีกรรมดูขลังมากยิ่งขึ้น ไม่ได้เป็นเพียงการแต่งตั้งตัวแทนเล่น ๆ เท่านั้น (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, 2463: 396-397)

หากพิจารณาประเด็นดังกล่าวจากพงศาวดารฉบับวันวลิต ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่าแต่เดิมนั้นพระเจ้าแผ่นดินในสมัยกรุงศรีอยุธยาได้ทรงเป็นผู้ทำหน้าที่ในการแรกนาด้วยพระองค์เอง ถ้าพระเจ้าแผ่นดินไม่เสด็จในงานพิธีการเพาะปลูกจะไม่เป็นผล แต่ในปีหนึ่งพระโหราธิบดีได้กราบทูลว่าถ้าหากพระเจ้าแผ่นดินทรงทำพิธีนี้เอง พระองค์จะดำรงพระชนมชีพไปได้อีกไม่เกิน 3 ปี และหากไม่มอบหน้าที่นี้ให้แก่ขุนนางแล้วพระราชวงศ์จะสิ้นสูญไปในไม่ช้า พระเจ้าแผ่นดินจึงได้มอบหมายให้ สมุหนายกทำหน้าที่เป็นพระยาแรกนา แต่ยังไม่ได้ทำหน้าที่สมุหนายกก็ได้ถึงแก่กรรมลงอย่างกะทันหัน พระโหราธิบดีอธิบายว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเกิดจากดาวต่าง ๆ เป็นเหตุให้เกิดโชคร้ายทำนองนี้แก่ผู้ได้รับมอบหน้าที่จากพระองค์ทุกคน ดังนั้นหากจะรักษาพิธีนี้ไว้จึงจำเป็นต้องมอบหน้าที่ให้แก่ขุนนางที่มียศต่ำลงมามาก พระเจ้าแผ่นดินจึงทรงแต่งตั้งผู้มีตำแหน่งเป็นเสนาธิบดีกรมนาเป็นพระยาแรกนา นับตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 79 จดหมายเหตุวันวลิต, 2507: 26-29) กรณีดังกล่าวสามารถที่จะตีความได้หลายนัย โดยนัยหนึ่งนั้นสามารถอธิบายได้ว่าด้วยพิธีกรรมดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับความมั่นคงทางจิตใจของผู้คนจำนวนมาก ก็ยิ่งตามมาด้วยความคาดหวังที่สูงตามมา

ด้วยเช่นกัน ดังนั้นการแต่งตั้งหรือการสมมติให้ผู้ที่ทำหน้าที่แรกนาเสมือนเป็นพระเจ้าแผ่นดินมาแรกนาเอง นอกจากจะเป็นการเพิ่มความศักดิ์สิทธิ์หรือเพิ่มความขลังให้กับพิธีแล้วนั้น หากแต่เป็นหนึ่งในกระบวนการรักษาพระราชอำนาจและความนิยมของพระมหากษัตริย์หากผลผลิตในปีนั้นออกมาไม่ตีส่วนอีกนัยหนึ่งนั้นอาจตีความได้ว่าภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวอาจจะกำลังมีกระบวนการในการลดทอนพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดิน จึงมีการเสนอให้พิธีกรรมดังกล่าวมีการใช้ผู้แทนพระองค์

พระราชพิธีดังกล่าวได้ถูกปฏิบัติสืบมาในฐานะพิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์จนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลในระบอบใหม่มีความพยายามที่จะยกเลิกพระราชพิธีพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ ในปีพ.ศ. 2476 แต่ได้เกิดการทักท้วงเสียก่อนว่าถ้าเกิดยกเลิกพระราชพิธีดังกล่าวแล้วการทำนาของเกษตรกรไม่ได้ผลดีในปีนั้นรัฐบาลอาจจะถูกตั้งข้อครหาจากราษฎรได้ การยกเลิกพระราชพิธีดังกล่าวจึงไม่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ดีในคราวประชุมคณะรัฐมนตรีครั้งต่อมา คณะรัฐมนตรีได้ให้ความเห็นว่าจะให้มีการจัดพระราชพิธีนี้ต่อไปอีก 1 ปี ส่วนในปี พ.ศ.2477 นั้น จะให้เทศบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดพิธีกรรมดังกล่าว (รายงานที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 31, 2476: 5) ครั้นต่อมาในปี พ.ศ.2477 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีได้ลงความเห็นให้มีการจัดพิธีขึ้นในทุกจังหวัดแทนการจัดที่พระนครดังเดิม แต่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงผู้ที่ทำหน้าที่แรกนา โดยคณะรัฐมนตรีได้เสนอให้เลือกเอาชาวนาผู้ที่ทำนาตามหลักวิทยาศาสตร์ที่กรมเกษตรตั้งเป็นเกณฑ์เอาไว้มาทำหน้าที่เป็นผู้แรกนา พร้อมทั้งกับตั้งรางวัลให้กับผู้ที่ได้รับการคัดเลือกด้วย ยิ่งกว่านั้นมีการเสนอว่าควรเชิญภรรยาหรือญาติของผู้แรกนาขึ้นเป็นนางเทพีในพิธีด้วย (รายงานประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 19/2477 อ้างถึงใน ปราบการ กลิ่นฟุ้ง, 2556, ประชาไทยออนไลน์) วิธีคิดดังกล่าวผ่านกระบวนการต่าง ๆ มาอย่างราบรื่น จนกระทั่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวังได้นำเรื่องขึ้นกราบบทูลสมเด็จพระนครินทราบรมราชชนนี ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และได้ทำหนังสือแจ้งพระดำริมาถึงนายกรัฐมนตรี โดยมีในความสำคัญประการหนึ่งว่า

“...ถ้าจะทำพิธีแรกนา ควรมีคำสั่งตั้งข้าหลวงประจำจังหวัด เป็นผู้แทนพระองค์ลงมือแรกนาราชฎาทูทุกจังหวัดไป เช่นนั้นพอจะเข้าระบอบได้ ที่จะจัดให้ข้าหลวงประจำจังหวัดว่าที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตั้งชายชาวนาเป็นพระยาแรกนา ตั้งหญิงชาวนาเป็นนางเทพีนั้น เป็นการเท่ากับเล่นละครตลก ...” (หนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2477)

จากนั้นที่ประชุมคณะรัฐมนตรีจึงได้ตกลงว่า งานพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญนั้นให้คงมีในกรุงเทพมหานครไปอย่างเดิมก่อน ส่วนเรื่องการประกวดพรรณข้าวให้กระทรวงเกษตรราธิการกับกระทรวงมหาดไทยไปปรึกษาหารือกัน ดังนั้นพิธีแรกนาขวัญของปี 2478 จึงยังคงมีลักษณะเหมือนกับพระราชพิธีในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ตามเดิม (หน่วยราชการในพระองค์, 2565: ออนไลน์; ปรากฏการณ์ ฟุ้ง, 2556, ประชาไทออนไลน์)

จากร่องรอยของการพยายามยกเลิกและเปลี่ยนแปลงรายละเอียดของพระราชพิธีจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ เห็นได้ชัดว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 รัฐบาลในระบบใหม่พยายามที่จะรื้อถอนและลดทอนสามัญสำนึกดั้งเดิม โดยการเสนอให้ยกเลิกการจัดพิธีหรือให้จัดพิธีกรรมดังกล่าวในต่างจังหวัด นอกจากนี้ยังทำลายด้วยการพยายามสร้างสำนึกการมองโลกแบบใหม่ด้วยการเสนอให้สามัญชนคนทั่วไปได้ทำหน้าที่เป็นผู้แรกนา ยิ่งกว่านั้นได้มีการอ้างหลักการทางวิทยาศาสตร์เพื่อมาสนับสนุนและหักล้างความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งจากเดิมนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ดังกล่าวจะต้องเป็นพระมหากษัตริย์หรือข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับการโปรดเกล้าฯ จากพระเจ้าแผ่นดินให้ปฏิบัติหน้าที่ในฐานะผู้แทนพระองค์ แต่อย่างไรก็ดี เมื่อมีการทักท้วงจากเจ้าหน้าที่ “ว่ามีข้อที่ควรระลึกว่า พิธีนี้เป็นพิธีเก่าและเกี่ยวกับการทำนา ถ้าเลิกเสียแล้วข้าวเกิดไม่ได้ผลดีในปีนั้น ราษฎรจะครหารัฐบาลได้” รัฐบาลจึงยังคงยึดถือปฏิบัติตามขนบแบบเดิม ซึ่งประเด็นดังกล่าวมีนักวิชาการตั้งข้อสงสัยว่า ในเมื่อรัฐบาลตัดสินใจแตกหักกับทางราชสำนักแล้ว กรณีพระราชพิธีแรกนาขวัญจึงไม่น่าจะต้องยอมตามพระดำริของผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์แต่อย่างใด (โปรดดู ปรากฏการณ์ ฟุ้ง, 2556, ประชาไทออนไลน์)

ต่อประเด็นข้อสงสัยดังกล่าว หากตีความกันอย่างตรงไปตรงมา จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าการที่รัฐบาลยังคงดำเนินตามแนวปฏิบัติเดิมนั้น หาได้คำนึงถึงการรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่าเป็นสำคัญ หากแต่คำนึงถึงผลกระทบต่อสถานะการครองอำนาจนำของตนเป็นหลัก หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเกรงว่าจะไม่ได้รับความนิยมนจากราษฎรนั่นเอง จึงยังคงต้องดำเนินการจัดพิธีกรรมดังกล่าวตามแนวปฏิบัติที่ยึดถือกันมา ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้เองน่าจะเป็นหนึ่งในเหตุผลสำคัญที่คณะผู้ก่อการไม่สามารถที่จะรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่าได้อย่างถอนรากถอนโคน

5.4.2 พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา

“พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา” หรือ “พระราชพิธีศรีสัจปานกาล” เป็นพระราชพิธีใหญ่สำหรับสยามประเทศมาตั้งแต่โบราณกาล โดยสาระสำคัญของพิธีกรรมนี้คือการปลูกฝังความรู้สึกจงรักภักดีต่อพระมหากษัตริย์ โดยใช้พิธีกรรมศักดิ์สิทธิ์ที่รวมทั้งพิธีทางพุทธศาสนาและศาสนา

พรหมณ์เป็นพื้นที่ในการประกอบสร้างความชอบธรรมดังกล่าว ซึ่งในพิธีกรรมดังกล่าวนี้จะว่าด้วยการสาปแช่งผู้ที่ทรยศต่อเจ้าชีวิตในสมัยศักดินา โดยแต่เดิมนั้นพระราชพิธีดังกล่าวจะจัดขึ้นปีละสองครั้ง คือในเดือนห้าขึ้น 3 ค่ำ และในเดือนสิบแรม 13 ค่ำ แต่ได้ถูกยกเลิกไปเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 และปรากฏขึ้นอีกครั้งในวันที่ 24 และ 25 มีนาคม พ.ศ.2512 (ปิยะ มาลากุล, หม่อมหลวง, 2512: 1; จิตร ภูมิศักดิ์, ม.ป.ป., 104-105; ธัญญ์พิชา โรจนะ, 2550: 147)

แต่ทั้งนี้ หากพิจารณาจากพระราชนิพนธ์เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน จะเห็นได้ว่าในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีการถือน้ำทั้งสิ้น 5 แบบด้วยกัน โดยแบบแรกจะเกิดขึ้นเมื่อพระเจ้าแผ่นดินได้รับราชสมบัติ แบบที่สองกำหนดให้ผู้รับราชการต้องทำการถือน้ำปีละครั้ง แบบที่สามกำหนดให้ผู้ที่มาจากต่างแดนเพื่อพึ่งพระบรมโพธิสมภารต้องทำการถือน้ำ แบบที่สี่คือการถือน้ำของเหล่าทหารที่เป็นผู้ถืออาวุธอยู่เสมอกำหนดให้ต้องทำการถือน้ำในทุก ๆ เดือน และแบบที่ห้าผู้ที่เป็นที่ปรึกษาราชการต้องเข้าพิธีถือน้ำพิเศษเมื่อแรกเข้ารับตำแหน่ง นอกจากนี้ในส่วนของกำหนดการนั้นได้มีการกำหนดให้การถือน้ำในแบบที่ 1 แบบที่ 3 และแบบที่ 5 นั้น ให้พิจารณาตามความเหมาะสมของเหตุการณ์นั้น ๆ โดนไม่ได้มีกำหนดที่ชัดเจนว่าต้องทำพิธีเมื่อใด และในส่วนการถือน้ำในแบบที่ 2 นั้น ได้มีข้อยกเว้นสำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ที่เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยแล้วนั้น ไม่ต้องทำการอ่านคำสาบานแต่ยังคงกำหนดให้มีการตีม้าพระพิพัฒน์สัจจา (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ , 2496: 227)

อนึ่ง หากย้อนกลับมาพิจารณาในส่วนของความสำคัญของพระราชพิธีดังกล่าว สามารถที่จะกล่าวได้ว่าพระราชพิธีดังกล่าวนี้เป็นหนึ่งในพระราชพิธีที่ถูกให้ความสำคัญเป็นอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากบทบัญญัติในกฎหมายเตียรบานที่ตั้งขึ้นตั้งแต่รัชสมัยสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีบรมไตรโลกนาถที่กำหนดเอาไว้ว่า

“...ลูกขุนผู้ใดขาดถือน้ำพระพิพัฒน์โทษถึงตาย ถ้าบอกป่วยคุ้ม ถ้าลูกขุนผู้ถือน้ำพิพัฒน์ห้ามถือแหวนนากแหวนทองแลกินเข้ากินปลากินน้ำยา แลข้าวยาก่อนน้ำพระพิพัฒน์ ถ้ากินน้ำพระพิพัฒน์จอกหนึ่ง แลยื่นให้แก่กันกิน กินแล้วแลมิได้ใส่ผมเหลือนั้นล้างเสีย โทษเท่านี้ในระวางกบฏ” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2548: 102)

“...รับเครื่องแลมิได้กิน ดอกไม้มงคลมิได้ใส่หัว เอาใส่พานหมากใส่เจียดไว้ อนึ่ง ให้ตักกลางพระโรงกลางดิน อนึ่ง แลไปสบพระเนตรเจรจากระซิบกัน เดินออกมาแลจูงเจรจาในประตูลังกัน โทษในระวางกบฏ” (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2548: 102)

ทั้งนี้ หากพิจารณาจากตัวบทดังกล่าว จะเห็นได้ว่าบทบัญญัติไม่เพียงกำหนดว่าจะต้องให้ทำอะไรและห้ามทำอะไรในพิธีกรรมการถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา แต่ได้มีการกำหนดโทษลงไปในแต่ละแนวปฏิบัติต่าง ๆ ด้วย ซึ่งโทษสูงสุดนั้นคือการประหารชีวิตในกรณีไม่เข้าร่วมพิธีกรรม และต้องโทษเป็นกบฏในกรณีไม่ปฏิบัติตามบทบัญญัติ (ดูที่เชิงอรรถ 85) หรือถ้าหากในกรณีที่มิผู้ป่วยจนไม่สามารถเข้าร่วมพิธีกรรมได้ จะต้องมิผู้นำน้ำศักดิ์สิทธิ์ไปให้ดื่ม ซึ่งประเด็นดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าพระราชพิธีการถือน้ำพิพัฒน์สัตยานั้นเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างให้ระบอบราชาธิปไตยนั้นมีความเข้มแข็ง

กระทั่งเข้าสู่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ได้ทรงเปลี่ยนแปลงขั้นตอนของพระราชพิธีถือน้ำ โดยพระองค์ได้ทรงร่วมเสวยน้ำสาบานในพระราชพิธีเช่นเดียวกับพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางข้าราชการคนอื่น ๆ (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2496: 255) ซึ่งพระราชดำริดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามปรับตัวในมิติความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับขุนนางข้าราชการที่จากเดิมขุนนางข้าราชการจะทำการถือน้ำดื่มถวายสัตย์ปฏิญาณต่อองค์พระมหากษัตริย์แต่เพียงฝ่ายเดียว นอกจากนี้พระราชดำริดังกล่าวยังช่วยส่งเสริมให้ภาพลักษณ์ของพระองค์มีความชอบธรรมต่อการปกครองในฐานะที่เป็น “ธรรมราชา” อีกด้วย

นอกจากตัวบทดังกล่าวที่สะท้อนให้เห็นว่าพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นหนึ่งในกลไกสำคัญในการสร้างความเข้มแข็งให้กับพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์แล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ามิงงานวิชาการที่ชี้ให้เห็นว่าพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยานั้นมิได้เกิดขึ้นอย่างโดดเดี่ยว หากแต่ยังมีพระราชพิธีอีกอย่างหนึ่งที่ทำหน้าที่ควบคู่กันไป นั่นก็คือ “พระราชพิธีทอดเชือกตามเชือก” หรือ “พระราชพิธีคเชนทร์ศวสนาน” ซึ่งมีกำหนดจัดขึ้นในเดือน 5 ครั้งหนึ่ง และในเดือน 10 อีกครั้งหนึ่ง เช่นเดียวกับพระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา (สมเกียรติ วันทะนะ, 2561: 33-34) ซึ่งหากพิจารณาสาระสำคัญของพระราชพิธีดังกล่าวจากพระราชพิธีสิบสองเดือนจะเห็นได้ว่า พระราชพิธีดังกล่าวหาใช่แค่เพื่อประกอบขึ้นเพื่อรดน้ำมนต์ข้าง ม้า เท่านั้น หากแต่มีวัตถุประสงค์สำคัญอีกประการคือเพื่อเป็นการประชุมใหญ่ ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ว่า

“...พระราชพิธีทอดเชือกตามเชือกและสนามใหญ่นี้ เป็นเวลาที่ประชุม ท้าวพระยา ข้าราชการทั้งในกรุงและหัวเมือง เอก โท ตรี จัตวา ทั้งเจ้าประเทศ ราชมาเฝ้า กำหนดถวายดอกไม้ทองเงินเครื่องราชบรรณาการ เป็นการประชุม ใหญ่ครั้งหนึ่ง เวลานั้นก็ควรที่จะประชุมพลโยธาทวยหาญทั้งปวงให้พร้อม เป็นการป้องกันพระนครด้วย แสดงพระเดชานุภาพให้หัวเมืองประเทศราชทั้ง ปวงเป็นที่เชิดขามยำเกรงพระบารมีด้วย...” (จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระฯ, 2496: 272)

เมื่อพิจารณาจากทั้งตัวบทและบริบทของพระราชพิธีทั้งสอง สิ่งที่เห็นได้โดยประจักษ์คือทั้งสองพิธีเป็นงานใหญ่ประจำปีมีคนจำนวนมากที่มาร่วมพิธีกรรม และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาจนกระทั่งกลายเป็นแนวปฏิบัติ แต่ในมุมมองของนักวิชาการอย่างสมเกียรติ วันทะนะ (2561: 35) เห็นว่าพระราชพิธีทั้งสองนี้เป็นพระราชพิธีคู่แฝดกัน เนื่องด้วยทั้งสองพระราชพิธีมีกำหนดให้จัดห่างกันเพียงแค่ 2 วัน อีกทั้งในมิติของการแสดงออกทางอำนาจ สมเกียรติ อธิบายว่า พระราชพิธีถือน้ำพิพัฒน์เป็นการแสดงอำนาจในทางอุดมการณ์ (Ideological power) ซึ่งเป็นอำนาจอ่อนละมุน (Soft power) ส่วนพระราชพิธีทอดเชือกตามเชือกออกสนามใหญ่นั้น เป็นการแสดงอำนาจทางการทหาร (Military power) ซึ่งเป็นอำนาจที่แข็งกร้าว (Hard power)

แต่อย่างไรก็ดี เมื่อผู้วิจัยพิจารณาประเด็นดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อเสนอที่ว่าพระราชพิธีทั้งสองมีฐานะเป็นคู่แฝดกัน แต่เห็นต่างในส่วนของข้อเสนอที่ว่าพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาเป็นการแสดงอำนาจในทางอุดมการณ์ และพระราชพิธีทอดเชือกตามเชือกเป็นการแสดงอำนาจทางการทหาร ซึ่งผู้วิจัยเองเสนอว่าทั้งสองพระราชพิธีต่างพยายามที่จะแสดงออกทางอำนาจทั้งสองชนิด กล่าวคือพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์ก็ได้มุ่งเน้นแต่เพียงทางด้านอุดมการณ์อย่างเดียว ดังจะเห็นได้จากการกำหนดโทษในกฎหมายเตียรบานที่มีโทษสูงสุดถึงขั้นประหารชีวิต ซึ่งการกำหนดในลักษณะดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อำนาจที่แข็งกร้าวในการเป็นเครื่องมือบังคับให้เข้าร่วม ในกรณีของพระราชพิธีทอดเชือกตามเชือกก็เช่นกัน พระราชพิธีดังกล่าวหาได้มีเพียงการแสดงออกโดยใช้อำนาจที่แข็งกร้าวเท่านั้น การใช้พิธีกรรมรดน้ำมนต์ช้าง ม้า เป็นเครื่องจูงใจให้คนจำนวนมากมาร่วมพิธีกรรมนั่นเองคือการพยายามใช้อำนาจแบบอ่อนละมุนเข้ามาจัดการผ่านรูปแบบของพิธีกรรม

ต่อประเด็นดังกล่าว หากทำการพิจารณาผ่านมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “สามัญสำนึก” (Common sense) และมโนทัศน์ที่ว่าด้วย “สำนึกที่ดีในการมองโลกแบบใหม่” (Good sense) จะสามารถอธิบายได้ว่าพระราชพิธีทั้งสองไม่ได้เกิดขึ้นมาลอย ๆ หากแต่ถูกประกอบสร้างขึ้นมาจากองค์ประกอบหลาย ๆ ส่วน เช่น คติ ความเชื่อ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งเมื่อพิจารณาชุดความคิดดังกล่าวประกอบกับข้อมูลของพระราชพิธีทั้งสองที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในตอนต้น จะเห็นได้ว่าพระราชพิธีดังกล่าวไม่ได้เป็นเพียงประเพณีหรือแนวปฏิบัติทั่วไป หากแต่เป็นสิ่งที่ชนชั้นผู้ปกครองพยายามสร้างขึ้น มาเพื่อใช้เป็นกลไกสำคัญสำหรับการปกครองและการบริหาร และหากพิจารณาให้ลึกไปยิ่งกว่านั้นจะเห็นได้ว่าพระราชพิธีทั้งสองกำลังทำหน้าที่ในการกำกับหรือควบคุมทั้งในส่วนของโครงสร้างส่วนกลางและโครงสร้างส่วนบนของสังคมเอาไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการช่วงชิงและควบคุมพื้นที่ทางวัฒนธรรม จนกระทั่งสามารถทำให้เกิดสิ่งที่เรียกว่าการยินยอมพร้อมใจให้เกิดแก่คนสังคม และสามารถพัฒนาให้กลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองได้โดยที่ไม่ต้องมีการตั้งคำถามใด ๆ หรือมีข้อโต้แย้งใด ๆ ต่อกฎเกณฑ์ที่ถูกสร้างขึ้น ซึ่งสถานะดังกล่าวนี้เองในภาษาของกริมเซียนเรียกว่า “การครองอำนาจนำ” ดังนั้นจึงสามารถที่จะอนุมานได้ว่าการยกเลิกพระราชพิธีดังกล่าวภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475 คณะผู้ก่อการต้องการที่จะลดทอนหรือทำลายชุดสามัญสำนึกที่ส่งเสริมต่อระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ทั้งนี้เนื่องจากพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาและพระราชพิธีทอดเชือกตามเชือกถือเป็นพระราชพิธีที่มุ่งให้ความสำคัญต่อพระราชอำนาจของพระเจ้าแผ่นดินเป็นสำคัญ ดังจะเห็นได้จากการพยายามกำหนดหรือควบคุมทั้งในส่วนของโครงสร้างส่วนกลางและโครงสร้างส่วนบน ดังนั้นการยกเลิกพระราชพิธีดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามในการที่จะทำลายโครงสร้างที่คอยสนับสนุนให้เกิดสถานะการครองอำนาจนำของชนชั้นผู้ปกครองภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองดังกล่าว

5.4.3 พระราชพิธีแห่เรือหรือขบวนพยุหยาตราทางชลมารค

พระราชพิธีแห่เรือหรือขบวนพยุหยาตราทางชลมารค เป็นพิธีกรรมที่มีมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย โดยพิธีกรรมดังกล่าวถูกตราเป็นกฎหมายเขียนบาลีขึ้นเพื่อใช้สำหรับเป็นทำเนียบปฏิบัติในราชตระกูลและราชสำนัก ในส่วนของที่มาและสาระสำคัญของพิธีกรรมดังกล่าวนี้ มีการบันทึกไว้ว่าการแห่เรือเริ่มต้นมาจากเมื่อครั้งบ้านเมืองสงบปราศจากศึกสงคราม แต่ก็ยังคงได้มีการฝึกซ้อมกันอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูน้ำเมื่อราษฎรว่างเว้นจากการทำไร่ทำนา ก็จะมีการเรียกระดมพลมาฝึกซ้อมพระบวบทัพเรือ ซึ่งช่วงเวลาในการฝึกซ้อมดังกล่าวอยู่ในช่วงเทศกาลของการทอดผ้าทอดกฐินพระมหากษัตริย์จึงได้มีพระราชดำริที่เสด็จพระราชดำเนินทอดผ้ากฐินโดยกระบวนเรือรบ นอกจากนี้

ในสมัยรัตนโกสินทร์พระมหากษัตริย์ยังได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดขบวนพยุหยาตราทางชลมารคในวาระอันเป็นมงคลด้วย อย่างเช่น จัดขบวนเรือเพื่อรับข้างปลายสำคัญ จัดขบวนสำหรับพระราชพิธีฉลองพระนคร 150 ปี เป็นต้น แต่ครั้งเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พระราชพิธีดังกล่าวก็ได้ถูกยกเลิกไป กระทั่งในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2499 คณะรัฐมนตรีได้มีมติแต่งตั้งคณะกรรมการจัดขบวนแห่ทางเรือขึ้น เพื่อเป็นการฉลองการครบรอบ 25 พุทธศตวรรษ ในวันที่ 14 พฤษภาคม พ.ศ. 2500 (โปรดดูรายละเอียดใน คณะกรรมการจัดขบวนแห่ทางเรือฯ, 2500: 39- 66; ธีรยุทธ ตุ่มฉาย, 2549: 1-2; สุณิสสา เขตตะสิริ, 2563: 2)

อนึ่ง นอกจากสาระสำคัญของพระราชพิธีแห่เรือที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วนั้น อีกนัยหนึ่งหากพิจารณาในส่วนของรายละเอียดของขบวน จะเห็นได้ว่าขบวนเสด็จถูกจัดเป็นรูปขบวนอย่างมีระบบแบบแผนตามตำราพิชัยสงคราม เรือที่ใช้ในการประกอบพิธีจะถูกประดับด้วยเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศอย่างหนึ่งของพระมหากษัตริย์ เรือพระที่นั่งจะต้องจัดเข้าในชุดพระราชพาหนะที่ต้องแต่งเทียบท่าในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เช่นเดียวกับพระราชนทรยานราชรถ พระยาช้างต้น และพระยาม้าต้น สำหรับการจัดเรือขบวนมีรายละเอียดที่จะต้องจัดให้เป็นไปตามแบบแผน ซึ่งจำเป็นต้องใช้เรือจำนวนมากในการประกอบพระราชพิธี ซึ่งเรือที่นำมาร่วมประกอบพิธีนั้นแต่ละลำล้วนแล้วแต่มีความหมาย ซึ่งในการเคลื่อนขบวนแต่ละครั้งจะมีประชาชนมาเฝ้าดูเป็นจำนวนมาก (สุณิสสา เขตตะสิริ, 2563: 2-7)

จากองค์ประกอบดังกล่าว พระราชพิธีแห่เรือจึงมิใช่แค่การที่พระมหากษัตริย์จะทรงเสด็จพระราชดำเนินทอดกฐิน ผ้าป่า เท่านั้น หากแต่พระราชพิธีดังกล่าวนี้คือการแสดงให้เห็นถึงแสนยานุภาพของกองทัพและพระบารมีของพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งนี้ด้วยความยิ่งใหญ่ของขบวนพยุหยาตราทางชลมารค ประกอบกับรายละเอียดต่าง ๆ รวมถึงกระบวนการที่ทำให้เกิดความศักดิ์สิทธิ์ อีกทั้งยังถูกยึดถือและปฏิบัติมาช้านาน พระราชพิธีดังกล่าวจึงกลายเป็นวัฒนธรรมทางการเมืองที่ยังคงไปถึงขั้นกลายเป็นสามัญสำนึก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามัญสำนึกที่ยึดโยงอยู่กับความเชื่อที่ว่าพระมหากษัตริย์คือศูนย์กลางแห่งอำนาจ ดังนั้นเองถ้าหากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยสามัญสำนึกและการมองโลกแบบใหม่ การที่รัฐบาลภายใต้ระบอบใหม่เลือกที่จะยกเลิกพระราชพิธีดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นถึงการพยายามที่จะรื้อถอนหรือลดทอนสามัญสำนึกแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสามัญสำนึกเกี่ยวกับการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์

5.5 สรุป

จากที่ผู้วิจัยได้อภิปรายมาทั้งหมดในข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่าหนึ่งในกลไกสำคัญที่คณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นผู้ปกครองในระบอบใหม่พยายามจะจัดวางความคิดทางการเมืองหรือการพยายามสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น คือการรื้อถอนและลดทอนสามัญสำนึกแบบเดิมที่ยึดโยงอยู่กับการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ประธานหลักของอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นเองจึงจะเห็นได้ว่าสิ่งแรก ๆ ที่คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่เร่งรีบทำการเปลี่ยนแปลงคือการยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินในระบอบเดิม ทั้งนี้เพราะองค์กรดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากองค์กรดังกล่าวกองทัพก็ถือเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นเองการยกเลิกและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจของทั้งสององค์กร จึงสามารถที่จะตีความได้ว่านอกจากจะเป็นการกำจัดขุนนางและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าแล้วนั้น การยกเลิกและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจของทั้งสององค์กรยังเป็นส่วนที่ทำให้คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่เกิดความมั่นใจในการรักษาสถานะการครองอำนาจนำด้วย

นอกจากการพยายามจัดการกับองค์กรที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยึดโยงอยู่กับเศรษฐกิจและการเมืองตามที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่ยังมีความพยายามที่จะจัดการกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกาะเกี่ยวอยู่กับมิติแห่งความเชื่อและวัฒนธรรมซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของพระราชพิธีสำคัญ ๆ ด้วย โดยการพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ ๆ รวมทั้งการจำกัดสิทธิ์ทางการเมืองของเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งในการพยายามรื้อถอนในส่วนนี้ ผู้วิจัยพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วคณะผู้ก่อการไม่สามารถที่รื้อถอนอย่างทันทีทันใด ทั้งนี้ด้วยประเพณีมีความเชื่อมโยงกับการปกครองซึ่งผ่านการต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจมาเป็นเวลานานจนทำให้เกิดการยอมรับในระดับหนึ่งซึ่งได้กำหนดวิถีชีวิต วิถีแห่งความคิด และค่านิยม จนเกิดความเคยชินว่าอำนาจต่าง ๆ เหล่านี้มีความชอบธรรม หรือในส่วนที่สามารถทำลายหรือรื้อถอนได้สำเร็จก็เป็นเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการสร้างสำนึกที่ตีแบบใหม่ได้

ดังนั้นเมื่อย้อนกลับมาพิจารณาโลกและยุทธวิธีต่าง ๆ ที่คณะผู้ก่อการใช้ในการจัดวางความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่า สามารถที่จะกล่าวได้ว่า “การที่คณะผู้ก่อการไม่สามารถที่จะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่หรือระบอบประชาธิปไตยได้นั้น เกิดจากการที่กษัตริย์และกลุ่มกษัตริย์นิยมไม่ยอมรับในการปฏิวัติ จึงได้มีการเคลื่อนไหวต่อต้านด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อที่จะได้กลับคืนสู่อำนาจ” ตามทศรณของณัฐพล ใจจริง (2556: 3-4) เป็นเพียง

เหตุผลหนึ่งเท่านั้นที่คณะผู้ก่อการไม่อาจจะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ได้สำเร็จ ส่วนเหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่งนั้นอาจกล่าวได้ว่า เป็นเพราะกลไกหรือยุทธวิธีที่คณะผู้ก่อการใช้ในการรื้อถอนชุดอุดมการณ์ทางการเมืองของระบอบเก่า นั้นยังไม่เพียงพอที่จะชดเชยการถอนโค่นได้อย่างสิ้นเชิง

นอกจากนี้ ถ้าหากย้อนกลับไปพิจารณาในมิติของความเป็นเอกภาพทางอุดมการณ์ของคณะผู้ก่อการ (โปรดดูรายละเอียดในวีรชน เกษสกุล และวัชรพล พุทธรักษา, 2565: 4-12; วีรชน เกษสกุล และวัชรพล พุทธรักษา, 2565: 177- 204) จะทำให้เห็นได้ว่าปัญหาความขัดแย้งทางอุดมการณ์ของคณะผู้ก่อการเป็นหนึ่งในเหตุผลสำคัญของความล้มเหลวในการที่จะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ ยิ่งกว่านั้นในประเด็นที่ว่าคณะผู้ก่อการพยายามที่จะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่นั้น ยังคงเป็นประเด็นที่สามารถถกเถียงกันได้ว่าแท้แล้วชุดอุดมการณ์ที่จะสถาปนานั้นคืออุดมการณ์อะไร ซึ่งต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยมีข้อเสนอว่าเราควรที่จะย้อนกลับไปให้ความสำคัญกับการตีความอย่างตรงไปตรงมา และยอมรับว่าการพยายามสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการนั้นไม่ได้มีเพียงอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยเท่านั้น หากแต่ยังมีความพยายามในการที่จะจัดวางหรือสถาปนาอุดมการณ์อื่นด้วย

บทที่ 6

ความพยายามในการจัดวางระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม

“การสร้างการเปลี่ยนแปลงทางสังคม/การเมือง และการปลดปล่อยมนุษย์สู่การมีอิสรภาพและความเป็นธรรมที่แท้จริงนั้นไม่เพียงแต่จะต้องรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวางเอาไว้ออกไปเท่านั้น แต่เราต้องจัดวางความคิดทางสังคม/การเมืองแบบใหม่ลงไปด้วย” (วัชรพล พุทธรักษา, 2561: 201)

หากพิจารณาจากบริบททางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 4 และความพยายามในการรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่าในบทที่ 5 จะเห็นได้ว่าในช่วงต้นหลังจากที่คณะผู้ก่อการสามารถควบคุมสถานการณ์ต่าง ๆ เอาไว้ได้แล้วนั้น สิ่งแรก ๆ ที่คณะผู้ก่อการพยายามจะจัดวางความคิดทางการเมืองนั้นก็คือการพยายามรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่า แต่อย่างไรก็ดีเพียงการพยายามรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่ามีอาจทำให้การเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นสมบูรณ์ได้ หากไม่มีการพยายามที่จะสถาปนาชุดอุดมการณ์ใหม่ใส่กลับเข้าไปด้วย ซึ่งเนื้อหาในบทนี้ผู้วิจัยจะพยายามแสดงให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการหรือผู้ปกครองภายใต้ระบอบใหม่ในฐานะผู้ครองอำนาจนำทางการเมืองได้ทำการจัดวางแนวความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองแบบใหม่ใส่กลับเข้าไปด้วยกลไกหรือวิธีการอย่างใดบ้าง ทั้งนี้เพื่อที่จะตอบคำถามในการวิจัยที่ว่า คณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นฝ่ายครองอำนาจนำในช่วงเวลานั้น ได้ใช้กลไกหรือมียุทธวิธีอย่างใดบ้าง เพื่อที่จะทำการสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ หรือมีวิธีในการตอบโต้ฝ่ายที่เป็นปฏิปักษ์อย่างไร

อนึ่ง ในส่วนของแนวความคิดและทฤษฎีที่จะใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์และอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จนกระทั่งถึง พ.ศ. 2490 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นที่เกี่ยวกับการการจัดวางความคิดใหม่ (Reinstallation) ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้แนวความคิดที่ว่าด้วย “การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางวัฒนธรรม” (War of Position) แนวความคิด “การครองอำนาจนำ” (Hegemony) และ “แนวความคิดที่ว่าด้วยปัญญาชน” (Intellectuals) เป็นกรอบในการแสวงหาความรู้และอธิบายให้เห็นถึงกลไกหรือกระบวนการในการจัดวางความคิดใหม่ใส่กลับเข้าไป (รายละเอียดของแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวสามารถดูรายละเอียดได้ในบทที่ 3)

สำหรับประเด็นที่ผู้วิจัยจะนำมาวิเคราะห์และอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการมีความพยายามในการที่จะจัดวางความคิดใหม่หรือมีการใช้กลไกอะไรบ้างในการพยายามที่จะสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ ผู้วิจัยได้จัดวางเนื้อหาในการนำเสนอต่อไปนี้

1. การจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1
2. การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ : จากคณะผู้ก่อการสู่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง
3. ความพยายามในการจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ
4. การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครอง พ.ศ.2475

6.1 การจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1

ประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ถือเป็นหนึ่งในเอกสารสำคัญทางประวัติศาสตร์การเมืองไทย ในแง่ความสำคัญนอกจากการที่เอกสารฉบับดังกล่าวจะถูกพระยาพหลพลพยุหเสนาหนึ่งแคนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองอ่านต่อหน้าทหารและประชาชนที่อยู่บริเวณลานพระบรมรูปทรงม้าในช่วงรุ่งเช้าของวันที่ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้วนั้น (ประเสริฐ ปัทมะสุนทร, 2517: 5, 8) ต่อมาประกาศฉบับดังกล่าวยังถูกนำกลับมาใช้ในโอกาสต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา เห็นได้ว่าได้มีการนำประกาศฉบับดังกล่าวมาใช้ในการรำลึกถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง การนำใช้เพื่อแสดงจุดยืนทางอุดมการณ์ และการนำมาใช้เพื่อขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางการเมืองอยู่เป็นระยะ (เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์, 2565: 59) ซึ่งเมื่อพิจารณาจากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 นั้น ไม่ได้มีความสำคัญเพียงแค่การเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่ถูกใช้ในวังก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้น หากแต่ประกาศดังกล่าวยังมีความสำคัญในแง่ของการเป็นสัญลักษณ์ทางการเมือง ซึ่งเกิดขึ้นในเวลาต่อมาเมื่อมีผู้คนในแต่ละยุคสมัยได้นำเอาประกาศฉบับดังกล่าวมาใช้เพื่อประโยชน์ทางการเมืองของกลุ่มหรือบุคคลนั้น ๆ

จากลักษณะดังกล่าว หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วย “การช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดและพื้นที่ทางวัฒนธรรม” (War of Position) สามารถที่จะกล่าวได้ว่าประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 นั้นมีฐานะเป็นพื้นที่ทางความคิดและเป็นพื้นที่วัฒนธรรมอย่างหนึ่ง ที่บุคคลหรือคณะบุคคลนำมาใช้เพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองตามบริบททางการเมืองที่แตกต่างกันออกไป จากข้อเสนอดังกล่าว ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานต่อไปอีกว่าในการอ่านประกาศของพระยาพหลพลพยุหเสนาในรุ่งเช้า

ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 นั้นหาได้ใช่เพียงแค่การสื่อสารให้ประชาชนรับรู้เหตุผลในการก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองเท่านั้น หากแต่บริบทของการอ่านประกาศในวันนั้นประกอบด้วยเนื้อหาของประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ถือเป็นหนึ่งในกระบวนการของการจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าสมมติฐานดังกล่าวนั้นมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด ดังนั้นเนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงต้องการที่จะย้อนกลับไปทำความเข้าใจประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 อีกครั้ง

ในการนี้ ผู้วิจัยจะเริ่มต้นด้วยการย้อนกลับไปทำความเข้าใจบริบท (Context) ในการเกิดขึ้นของประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ซึ่งที่ผ่านมาผู้วิจัยพบว่ามิงงานของเพิ่มศักดิ์ จะเรียบพันธ์ ที่ทำได้การศึกษาเกี่ยวกับบริบทของประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 โดยเพิ่มศักดิ์ได้พยายามชี้ให้เห็นว่าประกาศฉบับดังกล่าวนี้หลวงประดิษฐมนูธรรมคือผู้ที่ได้รับมอบหมายภารกิจให้ร่างแถลงการณ์คณะราษฎร หรือ ประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 เพื่อที่จะจัดพิมพ์เป็นใบปลิวเอาไว้แจกจ่ายให้ราษฎรในวันที่ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ดูที่เชิงอรรถ 86) ทั้งนี้ด้วยการที่หลวงประดิษฐมนูธรรม ถูกจัดให้มีบทบาทเป็น “มันสมอง” ของกลุ่มคณะผู้ก่อการ ซึ่งสืบเนื่องมาจากการที่หลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นได้จบการศึกษามาทางฝ่ายพลเรือน นอกจากนี้เหตุผลสำคัญอีกประการที่หลวงประดิษฐมนูธรรมถูกมอบหมายให้ทำภารกิจดังกล่าวก็คือการที่ตัวเขาเองมีโรงพิมพ์เป็นของตัวเองซึ่งก็คือโรงพิมพ์นิติสาสน์ (โปรดดูรายละเอียดใน เพิ่มศักดิ์ จะเรียบพันธ์, 2565: 64-66)

ทั้งนี้ หากพิจารณาในส่วนของตัวบท (Text) ที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 จะเห็นได้ว่าเนื้อหาในประกาศฉบับดังกล่าวสามารถที่จะแบ่งสาระสำคัญได้อย่างน้อย 3 ส่วน โดยส่วนแรกของเนื้อหา (มีเนื้อหามากกว่าครึ่งจากสัดส่วนทั้งหมดของประกาศ) มีลักษณะเป็นการมุ่งกล่าวหาและโจมตีการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ และรัฐบาลของกษัตริย์ โดยผู้วิจัยวินิจฉัยว่าผู้ร่างประกาศฉบับนี้ต้องการที่จะใช้เนื้อหาในส่วนนี้เป็นการเกริ่นนำเพื่อที่จะทำลายความชอบธรรมในการใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ ในขณะเดียวกันก็พยายามสร้างความชอบธรรมให้กับคณะผู้ก่อการในการใช้เป็นเหตุผลสำคัญในการยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังข้อความที่ว่า

“ราษฎรทั้งหลาย เมื่อกษัตริย์องค์นี้ได้ครองราชย์สมบัติสืบต่อจากพระเชษฐานั้น ในขั้นต้นราษฎรบางคนได้หวังกันว่ากษัตริย์องค์ใหม่นี้จะปกครองราษฎรให้ร่มเย็น แต่การณ์ก็หาได้เป็นไปตามที่คิดหวังกันไม่ กษัตริย์คองทรงอำนาจอยู่เหนือกฎหมายเดิม ทรงแต่งตั้งญาติวงศ์และคนสอพลอไร้คุณความรู้

ให้ดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ไม่ทรงฟังเสียงราษฎร ปล่อยให้ข้าราชการใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต มีการรับสินบนในการก่อสร้างและการซื้อของใช้ในราชการ หากำไรในการเปลี่ยนเงิน ผลาญเงินของประเทศ ยกพวกเจ้าขึ้นให้สิทธิพิเศษมากกว่าราษฎร กดขี่ข่มเหงราษฎร ปกครองโดยขาดหลักวิชา ปล่อยให้บ้านเมืองเป็นไปตามยถากรรม ดังที่จะเห็นได้จากความตกต่ำในทางเศรษฐกิจและความผิดเคืองในการนำมาหากินซึ่งพวกราษฎรได้รู้กันอยู่โดยทั่วไปแล้ว รัฐบาลของกษัตริย์เหนือกฎหมายมิสามารถแก้ไขให้ฟื้นขึ้นได้

การที่แก้ไขไม่ได้ก็เพราะรัฐบาลของกษัตริย์มิได้ปกครองประเทศเพื่อราษฎรตามที่รัฐบาลอื่น ๆ ได้กระทำกัน รัฐบาลของกษัตริย์ได้ถือเอาราษฎรเป็นทาส (ซึ่งเรียกว่าไพร่บ้าง ข้าบ้าง) เป็นลัทธิเดียวรจฉาน ไม่นึกว่าเป็นมนุษย์ เหตุฉะนั้น แทนที่จะช่วยราษฎร กลับพากันทำนาบนหลังราษฎร จะเห็นได้ว่า ภาษีอากรที่บีบคั้นเอาจากราษฎรนั้น กษัตริย์ได้หักเอาไว้ใช้ปีหนึ่งเป็นจำนวนหลายล้าน ส่วนราษฎรสิ กว่าจะหาได้แม้แต่เล็กน้อย เลือดตาแทบกระเด็น ถึงคราวเสียเงินราชการหรือภาษีใด ๆ ถ้าไม่มีเงินรัฐบาลก็ยึดทรัพย์หรือใช้งานโยธา แต่พวกเจ้ากลับนอนกินกันเป็นสุข ไม่มีประเทศใดในโลกจะให้เงินเจ้ามากเช่นนี้ นอกจากพระเจ้าซาร์และพระเจ้าไกเซอร์เยอรมัน ซึ่งชนชาตินั้นก็ได้โค่นราชบัลลังก์ลงเสียแล้ว

รัฐบาลของกษัตริย์ได้ปกครองอย่างหลอกลวงไม่ซื่อตรงต่อราษฎร มีเป็นต้นว่าหลอกว่าจะบำรุงการนำมาหากินอย่างโน้นอย่างนี้ แต่ครั้นคอย ๆ ก็เหลวไป หาได้ทำจริงจังไม่ มีหน้าซำกกล่าวหมิ่นประมาทราษฎรผู้มีบุญคุณเสีย ภาษีอากรให้พวกเจ้าได้กิน ว่าราษฎรยังมีเสียงทางการเมืองไม่ได้ เพราะราษฎรโง่ คำพูดของรัฐบาลเช่นนี้ใช้ไม่ได้ ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน ที่ราษฎรไม่รู้ถึงเจ้านั้นเป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่ เพราะเกรงว่าเมื่อราษฎรได้มีการศึกษา ก็จะรู้ความชั่วร้ายที่พวกเจ้าทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้เจ้าทำนาบนหลังคน

ราษฎรทั้งหลายพึงรู้เถิดว่า ประเทศเรานี้เป็นของราษฎร ไม่ใช่ของกษัตริย์ตามที่เขาหลอกลวง

บรรพบุรุษของราษฎรเป็นผู้ช่วยกันกู้ให้ประเทศเป็นอิสระภาพพ้นมือจากข้าศึก พวกเจ้ามีแต่ซุบมือเปิบและกวาดทรัพย์สมบัติเข้าไว้ตั้งหลายร้อยล้าน เงินเหล่านี้เอามาจากไหน? ก็เอามาจากราษฎรเพราะวิธีทำนาบนหลังคนนั่นเอง บ้านเมืองกำลังอืดคัดฝืดเคือง ชาวนาและพ่อแม่ทหารต้องทิ้งนา เพราะทำนาไม่ได้ผล รัฐบาลไม่บำรุง รัฐบาลไล่คนงานออกอย่างเกลื่อนกลาด นักเรียนที่เรียนสำเร็จแล้วและทหารที่ปลดกองหนุนแล้วก็ไม่มีการจ้างงาน จะต้องอดอยากไปตามยถากรรม เหล่านี้เป็นผลของกษัตริย์เหนือกฎหมาย บีบคั้นข้าราชการชั้นผู้น้อย นายสิบ และเสมียน เมื่อให้ออกจากงานแล้วก็ไม่ให้เบี้ยบำนาญ ความจริงควรเอาเงินที่พวกเจ้ากวาดรวบรวมไว้มาจัดบำรุงบ้านเมืองให้คนมีงานทำ จึงจะสมควรที่สนองคุณราษฎรซึ่งได้เสียภาษีอากรให้พวกเจ้าได้ร่ำรวยมานาน แต่พวกเจ้าก็หาได้ทำอย่างใดไม่ คงสูบเลือดกันเรื่อยไป เงินเหลือเท่าไรก็เอาไปฝากต่างประเทศ คอยเตรียมหนีเมื่อบ้านเมืองทรุดโทรม ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก การเหล่านี้ย่อมชั่วร้าย (ปั้น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 13 - 16)

สำหรับส่วนที่สองของเนื้อหาในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ผู้วิจัยวินิจฉัยว่าเนื้อหาในส่วนนี้ประกอบด้วยสาระสำคัญ 3 ประการ ประการแรกจะเห็นได้ว่าตัวบทได้สะท้อนให้เห็นว่าผู้ร่างประกาศฉบับดังกล่าวต้องการจะแสดงให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการมีความชอบธรรมในการที่จะยึดอำนาจจากผู้ปกครองในระบอบเก่าตั้งข้อความที่ว่า

“เหตุฉะนั้น ราษฎร ข้าราชการ ทหาร และพลเรือน ที่รู้เท่าถึงการกระทำอันชั่วร้ายของรัฐบาลดังกล่าวแล้ว จึงรวมกำลังตั้งเป็นคณะราษฎรขึ้น และได้ยึดอำนาจของกษัตริย์ไว้ได้แล้ว...”

ส่วนสาระสำคัญประการที่สอง ตัวบทดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงร่องรอยว่าในเบื้องต้นคณะผู้ก่อการมีความประสงค์จะให้มีการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ดังที่ปรากฏในตัวบทที่ว่า

“คณะราษฎรเห็นว่าการที่จะแก้ความชั่วร้ายนี้ได้ก็โดยที่จะต้องจัดการปกครองโดยมีสภา จะได้ช่วยกันปรึกษาหารือหลายๆ ความคิดดีกว่าความคิดเดียว ส่วนผู้เป็นประมุขของประเทศนั้น คณะราษฎรไม่ประสงค์ทำการแย่งชิงราชสมบัติ ฉะนั้น จึงได้อัญเชิญให้กษัตริย์องค์นี้ดำรงตำแหน่งกษัตริย์ต่อไป แต่

จะต้องอยู่ใต้กฎหมายธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จะทำอะไรโดยลำพังไม่ได้
นอกจากด้วยความเห็นชอบของสภาผู้แทนราษฎร ...”

จากตัวบทดังกล่าว เห็นได้ชัดเจนว่าในขั้นต้นนั้นคณะผู้ก่อการมีความประสงค์ที่จะ
เปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองภายใต้ระบอบที่ใช้
อำนาจผ่านรัฐธรรมนูญ และยังคงประสงค์จะให้พระมหากษัตริย์พระองค์เดิมดำรงตำแหน่งประมุข
ของประเทศต่อไป เพียงแต่การใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์จะต้องใช้ผ่านความเห็นชอบ
ของสภาผู้แทนราษฎร

อนึ่ง ในส่วนสาระสำคัญประการที่สาม ตัวบทในส่วนนี้มีความว่า

“คณะราษฎรได้แจ้งความประสงค์นี้ให้กษัตริย์ทราบแล้ว เวลานี้ยังอยู่
ในความรับตอบ ถ้ากษัตริย์ตอบปฏิเสธหรือไม่ตอบภายในกำหนดโดยเห็นแก่
ส่วนตนว่าจะถูกลดอำนาจลงมาก็จะได้ชื่อว่าทรยศต่อชาติ และก็เป็นกรณจำเป็น
ที่ประเทศจะต้องมีการปกครองแบบอย่างประชาธิปไตย (Republic) กล่าวคือ
ประมุขของประเทศจะเป็นบุคคลสามัญซึ่งสภาผู้แทนราษฎรได้เลือกตั้งขึ้น อยู่
ในตำแหน่งตามกำหนดเวลา ตามวิธีนี้ราษฎรพึงหวังเถิดว่าราษฎรจะได้รับความ
บำรุงอย่างดีที่สุด ทุกๆ คนจะมีงานทำ เพราะประเทศของเราเป็นประเทศที่อุดม
อยู่แล้วตามสภาพ เมื่อเราได้ยึดเงินที่พวกเจ้ารวบรวมไว้จากการทำนาบนหลัง
คนตั้งหลายร้อยล้านมาบำรุงประเทศขึ้นแล้ว ประเทศจะต้องเฟื่องฟูขึ้นเป็นมั่น
มัน...”

เมื่อพิจารณาตัวบทในข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ร่างประกาศฉบับดังกล่าวนี้ได้ใส่เงื่อนไขบาง
ประการในกรณีที่พระมหากษัตริย์ไม่ยินยอมตามข้อเสนอแรก กล่าวคือหากพระมหากษัตริย์ไม่
ยอมรับข้อเสนอที่ว่าจะมีการเปลี่ยนรูปแบบการปกครองไปสู่ระบอบการปกครองโดยใช้อำนาจ
ผ่านรัฐธรรมนูญ และยังคงจะให้พระมหากษัตริย์เป็นประมุขของประเทศดังเดิม คณะผู้ก่อการก็
จะเปลี่ยนการปกครองจากเดิมไปเป็นการปกครองในระบอบ “ประชาธิปไตย” (Republic) ซึ่ง
ความหมายของประชาธิปไตยภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวนั้น หมายถึง รัฐบาล
ที่มีชาวเมืองเป็นใหญ่, เป็นชื่อรัฐบาลที่มีประธานาธิบดีเป็นหัวหน้า คู่กับราชาธิปไตย รัฐบาลที่มี
พระราชาเป็นใหญ่” (กรมตำรา, 2463: 237) (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2 หัวข้อ 2.1.2 ข.)

ต่อเนื่องจากประเด็นดังกล่าว หากพิจารณาให้ยิ่งกว่านั้นจะเห็นได้ว่าตัวบทของประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 โดยเฉพาะในส่วนที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้น ได้ปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยของแนวความคิดทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการต้องการจะจัดวางเข้าไปใหม่แทนระบอบการปกครองแบบเดิม ซึ่งระบอบการปกครองที่ปรากฏในตัวบทดังกล่าวนี้มีอยู่ด้วยกันทั้งสิ้นสองระบอบ ระบอบแรกก็คือการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ยังทรงเป็นประมุขของประเทศเช่นเดิม และระบอบที่สองคือการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในความหมายที่เป็นประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ แต่อย่างไรก็ดีเงื่อนไขที่จะให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ผู้วิจัยตีความว่าเงื่อนไขดังกล่าวมีลักษณะเป็นเชิงลบหรือมีลักษณะเป็นคำขู่มากกว่าตัวเลือก ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่ทรงยอมรับในเงื่อนไขแรก และในท้ายที่สุดเงื่อนไขที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็มีได้เกิดขึ้น ทั้งนี้เพราะพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงยอมรับเงื่อนไขที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงเป็นการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4 หัวข้อ 4.1) ดังนั้นการพยายามสร้างคำอธิบายย้อนหลังว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นจุดเริ่มต้นของประชาธิปไตยจึงไม่สอดคล้องกับตัวบทที่ปรากฏในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1

สำหรับส่วนสุดท้ายของเนื้อหาในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 มีเนื้อความว่า

“การปกครองซึ่งคณะราษฎรจะพึงกระทำก็คือ จำต้องวางโครงการอาศัยหลักวิชา ไม่ทำไปเหมือนคนตาบอด เช่นรัฐบาลที่มีกษัตริย์เหนือกฎหมายทำมาแล้ว เป็นหลักใหญ่ๆ ที่คณะราษฎรวางไว้ มีอยู่ว่า

1. จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่นเอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง
2. จะต้องรักษาความปลอดภัยภายในประเทศ ให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก
3. ต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะจัดหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก
4. จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้ามีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)

5. จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพ มีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการดังกล่าวข้างต้น

6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร

ราษฎรทั้งหลายจงพร้อมใจกันช่วยคณะราษฎรให้ทำกิจอันจะคงอยู่ชั่วดินฟ้านี้ให้สำเร็จ คณะราษฎรขอให้ทุกคนที่มีได้ร่วมมือเข้ายึดอำนาจจากรัฐบาลกษัตริย์เหนือกฎหมายพึงตั้งตนอยู่ในความสงบและตั้งหน้าทำมาหากิน อย่าทำการใด ๆ อันเป็นการขัดขวางต่อคณะราษฎร การที่ราษฎรช่วยคณะราษฎรนี้เท่ากับราษฎรช่วยประเทศและช่วยตัวราษฎร บุตร หลาน หลาน หลาน ของตนเอง ประเทศจะมีความเป็นเอกราชอย่างพร้อมบริบูรณ์ ราษฎรจะได้รับความปลอดภัย ทุกคนจะต้องมีงานทำไม่ต้องอดตาย ทุกคนจะมีสิทธิเสมอกัน และมีเสรีภาพพ้นจากการเป็นไพร่ เป็นข้า เป็นทาสพวกเจ้า หมดสมัยที่เจ้าจะทำนาบนหลังราษฎร สิ่งที่ทุกคนพึงปรารถนาคือ ความสุขความเจริญอย่างประเสริฐ ซึ่งเรียกเป็นศัพท์ว่า “ศรีอาริยะ” นั้น ก็จะมีบังเกิดขึ้นแก่ราษฎรถ้วนหน้า”

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากตัวบทในข้างต้น สามารถอธิบายได้ว่าเนื้อหาในส่วนนี้ผู้ร่างประกาศพยายามที่จะแสดงให้เห็นถึงหลักการกว้าง ๆ 6 ประการที่คณะผู้ก่อการจะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายและกิจกรรมทางการเมืองเมื่อได้เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ ซึ่งหลักการ 6 ประการที่ว่านั้นมิได้สะท้อนหรือมีลักษณะที่ชี้ชัดว่าหมายถึงการปกครองในรูปแบบหนึ่ง หากแต่เป็นเพียงแนวทางที่คาดเอาไว้ว่าเมื่อดำเนินการแล้วราษฎรในประเทศจะได้รับความสุขความเจริญกันถ้วนหน้า

กล่าวโดยสรุป สำหรับการจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ผู้วิจัยวินิจฉัยว่าจุดมุ่งหมายหลักของประกาศดังกล่าวคือการที่จะสื่อสารไปยังผู้ปกครองในระบอบเดิมรวมทั้งราษฎรในประเทศว่าคณะผู้ก่อการประสงค์ที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่การปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่านี่เองคือเจตจำนงร่วมของสมาชิกคณะผู้ก่อการจากกลุ่มต่าง ๆ ดังจะเห็นได้ว่าได้ในส่วนของเนื้อหาของหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ลงนามโดยพระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ ก็ปรากฏเนื้อความสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าคณะ

ผู้ก่อการนั้นต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญ ดังข้อความที่ว่า

“...คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่ง ก็เพื่อที่จะมีพระธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไป โดยอยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน ซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น

ถ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ตอบปฏิเสธก็ดี หรือไม่ตอบภายใน 1 ชั่ว
นาฬิกา นับแต่ได้รับหนังสือนี้ก็ดี คณะราษฎรจะได้ประกาศใช้ธรรมนูญการ
ปกครองแผ่นดิน โดยเลือกเจ้านายพระองค์อื่นที่เห็นสมควรขึ้นเป็นกษัตริย์”
(ปั้น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 4-5) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่การปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญโดยมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข คือชุดอุดมการณ์หลักที่เหล่าบรรดาสมาชิกกลุ่มต่าง ๆ ของคณะผู้ก่อการเห็นพ้องต้องกันตั้งแต่ต้น ส่วนชุดอุดมการณ์แบบประชาธิปไตย (ในความหมายที่เป็นประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ) เป็นชุดอุดมการณ์ที่หลวงประดิษฐมนูธรรมเองพยายามที่จะจัดวางเข้าไป ทั้งนี้หากประเมินในแง่ความสำเร็จของยุทธวิธีดังกล่าว ผู้วิจัยวินิจฉัยว่ากระบวนการในการจัดวางชุดความคิดทางการเมืองผ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 นั้นประสบความสำเร็จและบรรลุเป้าหมายที่คณะผู้ก่อการมีส่วนร่วมกัน นั่นคือความสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบอบการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขตามเดิม ส่วนชุดอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้พยายามจัดวางเอาไว้เพื่อที่จะใส่กลับเข้าไป แม้ว่าภายใต้บริบทดังกล่าวชุดอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยจะไม่สามารถที่จะสถาปนาขึ้นได้ แต่ร่องรอยของแนวความคิดดังกล่าวได้ถูกส่งต่อมาถึงยังปัจจุบัน ดังจะเห็นได้จากการที่ในช่วงครึ่งทศวรรษที่ผ่านมา มีกลุ่มคนที่เห็นด้วยและพยายามเรียกร้องให้มีการเปลี่ยนไปใช้ชุดอุดมการณ์ดังกล่าวอยู่เป็นระยะ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน วีรชน เกษสกุล และศิริวิญญู จามพัฒน์, 2565: 1-22)

6.2 จัดวางตำแหน่งแห่งที่ : จากคณะผู้ก่อการสู่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง

นอกจากการพยายามใช้วิธีการยกเลิกองค์กรสำคัญ ๆ ที่มีความเชื่อมโยงกับการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ รวมไปถึงการปลดนายทหารชั้นผู้ใหญ่และข้าราชการชั้นสูงที่มีความใกล้ชิดกับผู้ปกครองในระบอบเดิม (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 5) การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับ

สมาชิกผู้ก่อการภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ถือได้ว่าเป็นหนึ่งในยุทธวิธีของการพยายามจะจัดวางความคิดทางการเมืองเช่นกัน ซึ่งเนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจะพยายามอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง คณะผู้ก่อการได้มีความพยายามในการจะจัดวางกลุ่มคนของสมาชิกเข้าไปดำรงตำแหน่งทำหน้าที่สำคัญ ๆ อย่างไรก็ตาม โดยผู้วิจัยจะอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นในส่วนที่เป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ครั้นเมื่อคณะราษฎรสามารถที่จะควบคุมสถานการณ์ด้วยการจับกลุ่มเจ้านายและนายทหารคนสำคัญเอาไว้ได้เรียบร้อยในช่วงเช้าของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 สถานะทางการเมืองของประเทศในระหว่างนั้นได้ตกอยู่ในการบังคับบัญชาของหัวหน้าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 3 นาย คือ นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช และนายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ซึ่งเรียกว่า “คณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหาร” (ไพโรจน์ ชัยนาม, 2484: 225) จนกระทั่งในวันที่ 27 มิถุนายน พ.ศ.2475 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ลงนามในร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม ฉบับชั่วคราว ซึ่งเมื่อพิจารณารัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินฉบับดังกล่าว ในมาตรา 10 จะพบว่ารัฐธรรมนูญได้กำหนดอำนาจให้คณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้เลือกผู้แทนราษฎรในสมัยแรก โดยบทบัญญัติดังกล่าวนี้มีเนื้อความว่า

“สมัยที่ 1 นับตั้งแต่วันใช้รัฐธรรมนูญนี้เป็นต้นไป จนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ 2 จะเข้ารับตำแหน่ง ให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทน จัดตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน 70 นายเป็นสมาชิกในสภา” (พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ครั้นเมื่อมีการเปิดประชุมสภาเป็นครั้งแรกภายใต้การปกครองตามระบอบรัฐธรรมนูญ ในวันที่ 28 มิถุนายน พ.ศ. 2475 หลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้อ่านรายนามที่ผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหารแต่งตั้งให้เป็นผู้แทนราษฎร จำนวนทั้งสิ้น 70 คน จากนั้นสมาชิกทั้งหมดก็ได้ทำการปฏิญาณตนและฟังพระกระแสน้ำสั่งของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโดยพระเจ้ายามหิธร เสนาบดีกระทรวงมูรธาธร เมื่อพิธีการดังกล่าวแล้วเสร็จพระยาพหลพลพยุหเสนาในฐานะหัวหน้าคณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหาร ก็ได้ทำการมอบอำนาจการปกครองแผ่นดินให้เป็นหน้าที่ของสภาผู้แทนราษฎรได้ทำหน้าที่ต่อไป (โปรดดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 1-8)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาสถานะภาพหรือที่มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้ง 70 คน พบว่าได้มีการแต่งตั้งกลุ่มคนที่เป็นสมาชิกของคณะราษฎรมากถึง 33 คน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 313) นอกจากนี้ในการประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งดังกล่าวได้มีหารือเพื่อพิจารณาเพื่อสรรหาผู้ดำรงตำแหน่งคณะกรรมการราษฎร ซึ่งในการเสนอชื่อผู้ที่มาดำรงตำแหน่งดังกล่าวนั้น เป็นการเสนอชื่อโดยประธานสภา และผลจากการพิจารณาผู้เข้าดำรงตำแหน่งคณะกรรมการราษฎร ปรากฏว่าในจำนวนคณะกรรมการราษฎรทั้งสิ้น 15 คนนั้นมีเป็นบุคคลที่มาจากคณะผู้ก่อการมากถึง 13 คน (โปรดดูรายละเอียดใน เบนจามิน เอ.บัทสัน, 2547: 342-343; รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 11-12) นอกจากนี้ในส่วนของหน่วยงานราชการอื่น ๆ ก็มีการแต่งตั้งสมาชิกของคณะราษฎรคือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับคณะราษฎรเข้าไปดำรงตำแหน่งอีกด้วย

อย่างไรก็ดี หากพิจารณาจากบริบทของสถานการณ์ทางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวอย่างตรงไปตรงมาก็ทำให้เข้าใจได้ว่าภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างฉับพลัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองหรือที่เรียกว่าการปฏิวัตินั้น เพื่อให้เกิดความมั่นคงและเสถียรภาพทางการเมือง ในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงผู้ปกครองภายใต้ระบอบใหม่จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำการรื้อถอนองค์กรหรือบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับผู้ปกครองในระบอบเก่า ขณะเดียวกันการจัดวางบุคคลที่มีทัศนคติและอุดมการณ์ทางการเมืองไปในทิศทางเดียวกันเข้าไปทำหน้าที่หรือดำรงตำแหน่งทางการเมืองก็มีความจำเป็น ดังเช่นข้อเสนอของแม็คเคย์เวลลีที่เสนอเอาไว้ว่า

“เพื่อดำรงรักษารัฐโดยเจ้าผู้ปกครองนั้นเอาไว้ ก็คือการจัดการทุกสิ่งทุกอย่างในรัฐนั้นเสียใหม่ เช่น แต่งตั้งผู้ปกครองหน้าใหม่ขึ้นในบรรดาเมืองต่าง ๆ ของรัฐนั้น พร้อมยศฐาบรรดาศักดิ์ใหม่ ๆ และสิทธิอำนาจใหม่ ๆ ...” (แม็คเคย์เวลลี อ้างถึงใน สมบัติจันทร์วงศ์, 2538: 73)

ทั้งนี้ หากย้อนกลับไปพิจารณารายละเอียดถึงที่มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 ในส่วนของสมัยที่ 2 และสมัยที่ 3 ที่บัญญัติเอาไว้ว่า

“สมัยที่ 2 ภายในเวลา 6 เดือนหรือจนกว่าการจัดประเทศเป็นปกติ
เรียบร้อยสมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล 2 ประเภททำกิจการร่วมกัน คือ

ประเภทที่ 1 ผู้แทนซึ่งราษฎรจะได้เลือกขึ้นจังหวัดละ 1 นาย ถ้าจังหวัดใดมีราษฎรเกินกว่า 100,000 คน ให้จังหวัดนั้นเลือกผู้แทนเพิ่มขึ้นอีก 1 นาย ทุก ๆ 100,000 นั้น เศษของ 100,000 ถ้าเกินกว่าครึ่งให้นับเพิ่มขึ้นอีก 1

ประเภทที่ 2 ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ 1 มีจำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ 1 ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาดให้ผู้ที่มีตัวอยู่เลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ 3 เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่วิชาประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน 10 ปี นับแต่วันใช้ธรรมนูญนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ 2 เป็นอันไม่มีอีกต่อไป”

จากบทบัญญัติในข้างต้น จะเห็นได้ว่าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มีการวางหลักการและเงื่อนไขสำหรับการสรรหาผู้มาดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเอาไว้อย่างเป็นระบบ และมีความสอดคล้องกับแนวทางที่ได้ทำการประกาศเอาไว้ในหลัก 6 ประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข้อที่ 4 ที่ระบุเอาไว้ว่า “จะต้องให้ราษฎรมีสิทธิเสมอภาคกัน (ไม่ใช่พวกเจ้าที่มีสิทธิยิ่งกว่าราษฎรเช่นที่เป็นอยู่ในเวลานี้)” แต่เมื่อครั้งถึงเวลาที่ต้องปฏิบัติกลับไม่สามารถที่จะปฏิบัติได้ตามหลักการดังที่ได้ประกาศเอาไว้ กล่าวคือในส่วนของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 1 ที่ได้มีการกำหนดเอาไว้ว่าเมื่อถึงสมัยที่ 3 หรือ ไม่เกิน 10 ปีหลังจากที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจะต้องมาจากการเลือกตั้งทั้งหมด ซึ่งนั่นหมายความว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ก็จะสิ้นสุดลงและจะไม่มีอีกต่อไป แต่ครั้งเมื่อใกล้ครบตามกำหนดเวลาที่ได้มีการบัญญัติเอาไว้ ขุนบุรีสารกิตติคดี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดอุบลราชธานี ก็ได้ทำการเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ว่าด้วยการคงอยู่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 ที่เดิมกำหนดไว้ 10 ให้เพิ่มเป็น 20 ปี (โปรดดูรายละเอียดใน รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/2483: 367-479)

ทั้งนี้ หากพิจารณาในส่วนของรายละเอียดของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 นอกเสียจากตัวบทหรือหลักการที่ได้มีการบัญญัติไว้ในมาตรา 10 แห่งพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 แล้วนั้น จะพบว่าครั้งเมื่อมีการประกาศใช้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม เมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2475 ได้มีการตราเป็นบทเฉพาะกาล เอาไว้ใน มาตรา 65 โดยบัญญัติดังกล่าวมีความว่า

“เมื่อราษฎรมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตาม บทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษาสามัญมากกว่ากึ่ง จำนวนทั้งหมด และอย่างช้าต้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติ รัฐธรรมนูญแห่งการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ.2475 สภาผู้แทนราษฎร ประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภท มีจำนวนเท่ากัน

(1) สมาชิกประเภทที่ 1 ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้นตามเงื่อนไขใน บทบัญญัติมาตรา 16,17

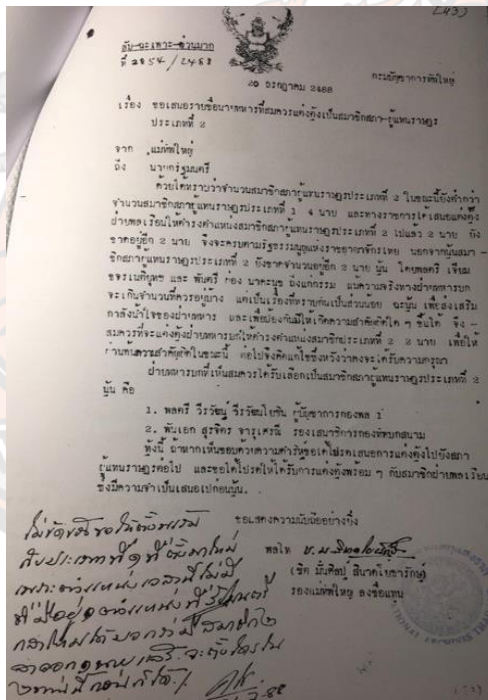
(2) สมาชิกประเภทที่ 2 ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นตาม พระราชบัญญัติว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ในระหว่างเวลาที่ ใช้บทบัญญัติเฉพาะกาลในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475

จากตัวบทในข้างต้น จะเห็นได้ว่าในบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ได้ให้พระราชอำนาจแก่ พระบาทสมเด็จพระมหากษัตริย์เป็นผู้ที่จะทรงแต่งตั้งให้เข้ามาดำรงตำแหน่ง ซึ่งประเด็นดังกล่าวนี้เอง ในเวลาต่อมาได้กลายมาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตัดสินพระทัยสละราชสมบัติ ดังจะเห็นได้จากที่พระองค์ได้ทรงบรรยายไว้ในพระราชหัตถเลขา สละราชสมบัติ โดยมีความตอนหนึ่งว่า

“...การที่ข้าพเจ้าได้ยินยอมให้มีสมาชิก 2 ประเภทก็โดยหวังว่าสมาชิก ประเภทที่ 2 ซึ่งข้าพเจ้าตั้งนั้น จะเลือกจากบุคคลที่รอบรู้การงานและชำนาญใน วิธีดำเนินการปกครองประเทศโดยทั่ว ๆ ไป ไม่จำกัดว่าเป็นพวกใดคณะใด เพื่อ จะได้ช่วยเหลือนำทางให้แก่สมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา แต่ครั้นเมื่อถึงเวลา ที่จะตั้งสมาชิกประเภทที่ 2 ขึ้น ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาสแนะนำในการเลือกเลย และคณะรัฐบาลก็เลือกเอาแต่เฉพาะผู้ที่เป็นพวกของตนเกือบทั้งนั้น มิได้ คำนึงถึงความชำนาญ...” (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4 หัวข้อ 4.4)

ต่อเนื่องจากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยได้พยายามตรวจสอบข้อเท็จจริงตัวบทที่ปรากฏในพระราชหัตถเลขาพระราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และได้พบหลักฐานที่สนับสนุนกรณีการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ซึ่งมีได้เป็นตามบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 หากแต่พบว่าผู้ที่ทำหน้าที่เสนอชื่อบุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งดังกล่าวนั้นก็คือเหล่าบรรดาสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ที่ยังคงอยู่ในตำแหน่ง และแม่ทัพใหญ่ ซึ่งใช้วิธีการสรรหาโดยเสนอชื่อบุคคลที่เห็นควรว่าจะได้รับ ตำแหน่งไปยังเลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 หรือนายกรัฐมนตรี แล้วจากนั้นสำนักงานเลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ก็จะทำการเวียนหนังสือไปยังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ที่ยังคงดำรงตำแหน่งอยู่เพื่อพิจารณา ดังที่ปรากฏในเอกสารต่อไปนี้

ภาพที่ 3 เอกสารการเสนอชื่อผู้เข้าดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2

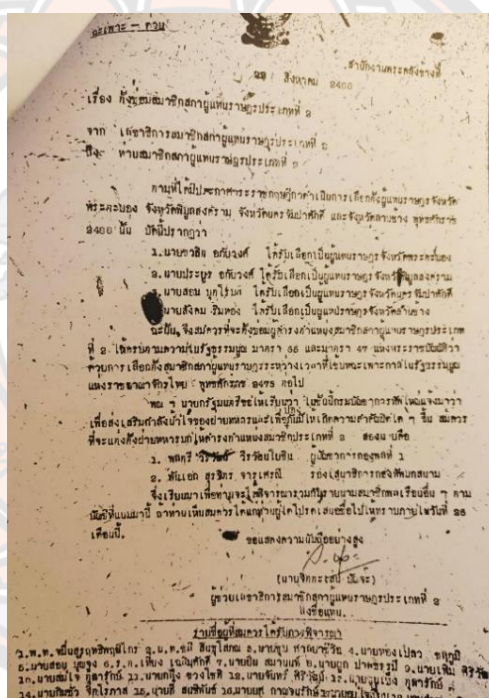

(ที่มาภาพ: หจข.(2) สร.0202.35/26)

เอกสารที่ปรากฏในรูปภาพที่ 3 เป็นเอกสารที่แม่ทัพใหญ่พยายามที่จะเสนอชื่อของ พลตรี วีรวัฒน์ วีรวัฒน์โนธิน ผู้บัญชาการกองพล 1 และพันเอก สุรจิตร์ จารุเศรณี รองเสนาธิการกองทัพบกสนาม เข้าดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเอกสารดังกล่าวอย่างละเอียดแล้วนั้น ผู้วิจัยพบว่ามีความน่าสนใจอย่างหนึ่งที่ได้บันทึกเอาไว้ว่า

“...แม้ความจริงทางฝ่ายทหารบกจะเกินจำนวนที่ควรอยู่บ้าง แต่ เป็นเรื่องที่เราบกกันเป็นส่วนน้อย ฉะนั้น เพื่อส่งเสริมกำลังใจของฝ่ายทหาร และเพื่อป้องกันมิให้เกิดความสำคัญผิดใด ๆ ขึ้น จึงสมควรที่จะแต่งตั้งฝ่าย ทหารบกให้ดำรงตำแหน่งสมาชิกประเภทที่ 2 2 นาย เพื่อให้ผ่านพ้น ความสำคัญผิดในขณะนี้ ต่อไปจึงคิดแก้ไขซึ่งหวังว่าจะได้รับความกรุณา” (หนังสือจากกรมบัญชาการแม่ทัพใหญ่เลขที่ 2854/2488 ลงวันที่ 20 กรกฎาคม พ.ศ.2488) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ภาพที่ 4 หนังสือเวียนเพื่อแจ้งไปยังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2

(ที่มาภาพ: หจข.(2) สร.0202.35/26)

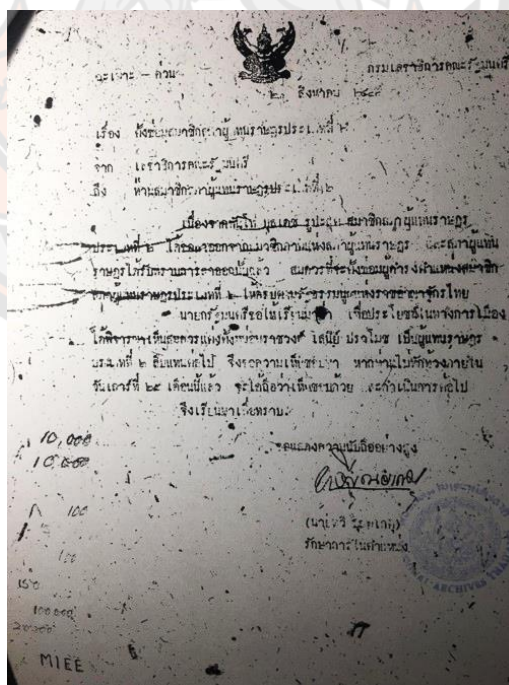
ส่วนเอกสารที่ปรากฏในรูปภาพที่ 4 นั้น เป็นหนังสือที่เลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 แจ้งไปยังสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 เพื่อให้พิจารณาบุคคลที่ถูกเสนอ เพื่อเข้าดำรงตำแหน่ง

ทั้งนี้ หากตีความจากเอกสารที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้น สามารถที่จะอธิบายได้ว่าในการ แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 นั้นไม่ได้เป็นไปตามบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 กล่าวคือในบทเฉพาะกาล มาตรา 65 ได้มีการบัญญัติ

เอาไว้ชัดเจนว่า บุคคลที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 จะต้องได้รับการแต่งตั้งจากพระมหากษัตริย์ แต่จากเอกสารในข้างต้นจะเห็นได้ว่าแม่ทัพใหญ่เป็นผู้เสนอชื่อบุคคลที่จะเข้าดำรงตำแหน่ง และมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 เป็นผู้ร่วมกันพิจารณา ยิ่งกว่านั้นคือในเอกสารดังกล่าวได้เสนอชื่อนายทหารชั้นผู้ใหญ่จากกองทัพบกจำนวน 2 นาย เพื่อการพิจารณาเข้าดำรงตำแหน่ง ทั้ง ๆ ที่ทราบกันดีอยู่แล้วว่าในขณะนั้นมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ที่มาจากฝ่ายทหารบกเกินกว่าที่ได้มีการตกลงกันเอาไว้ในตอนต้น

จากกรณีดังกล่าว ได้สะท้อนให้เห็นว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้เกิดการเลื่อนไหลของกลุ่มย่อย ๆ ภายในของคณะผู้ก่อการ ดังจะเห็นได้จากการพยายามเสนอชื่อของสมาชิกฝ่ายทหารบก ทั้ง ๆ ที่ผู้เสนอก็คือทราบดีอยู่แล้วว่าภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวมีสมาชิกที่เป็นฝ่ายทหารบกดำรงตำแหน่งผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 เกินกว่าจำนวนที่ได้มีการตกลงกันไว้ในขั้นต้น ซึ่งการกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้มีได้เกิดขึ้นเฉพาะในกลุ่มของฝ่ายทหารบกเท่านั้น หากแต่ยังปรากฏว่ามีกลุ่มอื่นที่ใช้วิธีการดังกล่าวด้วยเช่นกัน ดังที่ปรากฏในเอกสารต่อไปนี้

ภาพที่ 5 เอกสารแจ้งการตั้งชื่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

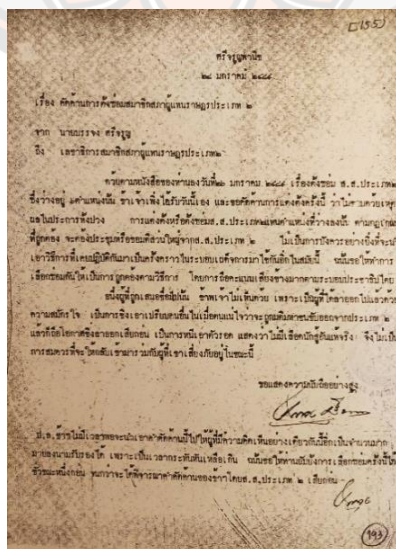
(ที่มาภาพ: หจช.(2) สร.0202.35/26)

เอกสารดังกล่าวมีเนื้อความตอนหนึ่งได้ระบุเอาไว้ว่า

“**นายกรัฐมนตรีขอให้เรียนมาว่า เพื่อประโยชน์ทางการเมืองได้พิจารณาเห็นสมควรแต่งตั้งหม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช เป็นผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 สืบแทนต่อไป จึงขอความเห็นชอบมา หากท่านไม่ทักท้วงภายในวันเสาร์ที่ 25 เดือนนี้แล้ว จะได้ถือว่าเป็นเห็นชอบด้วย และดำเนินการต่อ**”
(เอกสารจากกรมเลขาธิการคณะรัฐมนตรี ลงวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ.2488)
(เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จากพฤติการณ์ในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ของรัฐบาลภายใต้การปกครองในระบอบใหม่ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่ารัฐบาลภายใต้การปกครองในระบอบใหม่ได้ใช้กลไกของการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 เพื่อจัดวางกลุ่มคนของตัวเองเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งจากพฤติการณ์ดังกล่าวนี้เองผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่าภายในกลุ่มย่อย ๆ ของคณะผู้ก่อการก็มีความพยายามในการช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองกันเองด้วยเช่นกัน ซึ่งต่อมาผู้วิจัยก็ได้ค้นพบเอกสารที่สนับสนุนข้อสังเกตดังกล่าว นั่นก็คือเอกสารที่ว่าด้วยการ “คัดค้านการตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2” ที่เขียนโดยนายบรรจง ศรีจรูญ หนึ่งในสมาชิกของคณะผู้ก่อการที่ถูกแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2

ภาพที่ 6 จดหมายที่นายบรรจง ศรีจรูญ ส่งถึงเลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2

(ที่มาภาพ: หจช.(2) สร.0202.35/26)

สำหรับสาระสำคัญของเอกสารที่นายบรรจง ศรีจรูญ ได้ส่งถึงเลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภท 2 มีเนื้อความดังนี้

“ด้วยตามหนังสือของท่านลงวันที่ 26 มกราคม 2489 เรื่องตั้งซ่อม ส.ส. ประเภท 2 ซึ่งว่างอยู่ 6 ตำแหน่งนั้น ข้าพเจ้าเพิ่มได้รับวันนี้เอง และขอคัดค้านการแต่งตั้งครั้งนี้ว่าไม่ชอบด้วยเหตุผลในประการทั้งปวง การตั้งตั้งหรือตั้งซ่อม ส.ส. ประเภท 2 แทนตำแหน่งที่ว่างลงนั้น ตามกฎเกณฑ์ที่ถูกต้อง จะต้องประชุมหรือขอมติส่วนใหญ่จาก ส.ส. ประเภท 2 ไม่เป็นการบังคับอย่างยั้งที่จะนำเอาวิธีการที่เคยปฏิบัติกันมาเป็นครั้งคราวในระบอบเผด็จการมาใช้กันอีกในสมัยนี้ ฉะนั้นขอให้ทำการเลือกซ่อมกันให้เป็นการถูกต้องตามวิธีการ โดยการถือเอาคะแนนเสียงข้างมากตามระบอบประชาธิปไตย

อนึ่งผู้ที่ถูกเสนอชื่อไปนั้น ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เพราะเป็นผู้ที่ได้ลาออกไปแล้วด้วยความสมัครใจ เป็นการชิงเอาเปรียบคนอื่นในเมื่อตนแน่ใจว่าจะถูกมติมหาชนขับออกจากประเภท 2 แล้วก็ถือโอกาสชิงลาออกเสียก่อน เป็นการหนีเอาตัวรอด แสดงว่าไม่มีเลือนักสู้อันแท้จริง จึงไม่เป็นการสมควรที่จะให้กลับเข้ามาร่วมกับผู้ที่เขาเสี่ยงภัยอยู่ในขณะนี้” (จดหมายนายบรรจง ศรีจรูญ ส่งถึงเลขาธิการสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 ลงวันที่ 28 มกราคม 2489)

จากที่ผู้วิจัยได้อภิปรายประเด็นเกี่ยวกับการเริ่มต้นจัดวางระบอบใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สามารถที่จะกล่าวโดยสรุปได้ว่า คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เริ่มต้นกระบวนการจัดวางความคิดทางการเมืองด้วยวิธีการออกประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ซึ่งหากพิจารณาในส่วนของแนวความคิดหรือชุดอุดมการณ์ทางการเมือง จะเห็นได้ว่าประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 นั้น ได้มีการใส่รูปแบบการปกครองแบบใหม่เอาไว้ 2 รูปแบบ โดยรูปแบบแรกนั้นก็คือการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ และรูปแบบที่สองการปกครองปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ในความหมายที่เป็นประชาธิปไตยแบบสาธารณณะ นอกจากนี้คณะผู้ก่อการยังได้ใส่หลักการสำคัญ 6 ประการ ไว้ในประกาศดังกล่าวด้วย ซึ่งหลักการทั้ง 6 นั้นเป็นเปรียบเสมือนแนวปฏิบัติที่คณะผู้ก่อการจะใช้ในการดำเนินนโยบายและกิจกรรมทางการเมืองภายหลังจากที่ได้เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารประเทศ

อนึ่ง ครั้นเมื่อคณะราษฎรสามารถที่จะยึดอำนาจเอาไว้แล้วนั้น ก็ได้ทำการแต่งตั้งนายทหาร 3 นาย ที่เป็นแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการมาปฏิบัติหน้าที่เป็น “ผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหาร” ซึ่งนายทหารทั้ง 3 นายนั้น ประกอบด้วย พระยาพหลพลพยุหเสนา พระยาทรงสุรเดช และพระยาฤทธิอัคเนย์ กระทั่งต่อมาเมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว นายทหารทั้ง 3 นาย ได้ถูกบัญญัติให้มีอำนาจเป็นผู้แต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรสมัยแรกในฐานะที่เป็นผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหาร ซึ่งในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนจำนวนทั้งสิ้น 70 คน พบว่าในจำนวน 70 คนนั้นเป็นคนที่มาจากกลุ่มของคณะราษฎรมากถึง 33 คน นอกจากนั้นในการแต่งตั้งซ่อมสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ในวาระต่อ ๆ มา ก็ปรากฏว่าสมาชิกกลุ่มย่อย ๆ ของคณะผู้ก่อการต่างพยายามที่จะแต่งตั้งบุคคลที่มาจากกลุ่มของตัวเองเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

จากบริบททางการเมืองดังกล่าวจึงสามารถที่จะกล่าวได้ว่าคณะผู้ก่อการได้ใช้กลไกในการแต่งตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะจัดวางกลุ่มคนที่มีความสัมพันธ์หรือมีเจตจำนงบางประการร่วมกันเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง เพื่อที่จะขับเคลื่อนนโยบายหรือกิจกรรมทางการเมืองตามแนวทางที่ได้มีการประกาศเอาไว้ แต่ด้วยโครงสร้างของคณะผู้ก่อการที่ประกอบไปด้วยกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ มารวมตัวกัน ในการแต่งตั้งผู้ที่จะเข้ามาดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแต่งตั้งเพื่อมาดำรงตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 จึงจะเห็นได้ว่ากลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ ภายในคณะผู้ก่อการต่างพยายามที่จะอาศัยกลไกดังกล่าวนี้แต่งตั้งกลุ่มคนของตัวเองเข้ามาเพิ่มให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมืองหรือช่วงชิงการนำภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการเอง

6.3 ความพยายามในการจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ

นอกจากภารกิจในการร่างประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 การร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจถือเป็นภารกิจสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับมอบหมายภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้เสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้ชื่อ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ต่อคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 9 มีนาคม พ.ศ.2475 (ตามปฏิทินเดิม) แต่ผลการพิจารณาในขั้นสุดท้ายที่ประชุมได้มีมติเสียงข้างมากปฏิเสธเค้าโครงการดังกล่าว แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมจะถูกตีตกไปแล้วก็ตาม แต่ผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลสะท้อนต่อการเมืองไทยอยู่หลายประการ เช่น นำไปสู่การปิดสภาในเดือนเมษายน พ.ศ.2476 นำไปสู่การลาออกของ 4 ทหารเสือในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2476 นำไปสู่การเกิดเหตุการณ์คณะกู้บ้านเมืองในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2476 (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4 หัวข้อ 4.3 และ 4.4) และผล

สะท้อนสำคัญอีกประการที่เกี่ยวข้องกับเค้าโครงการเศรษฐกิจแม้ปัญหาเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจยุติลงแล้ว คือ การลดลงของบทบาททางการเมืองของกลุ่มพลเรือนในกลุ่มของคณะผู้ก่อการ แต่ในขณะเดียวกันกลุ่มของทหารกลับมีบทบาททางการเมืองที่เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากสัดส่วนของทหารที่เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 2 มีจำนวนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 20 ในปี พ.ศ. 2475 เป็นร้อยละ 61.6 ภายหลังจากการแต่งตั้งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2476 (สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล, 2544: 3-4) ซึ่งปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวก็สะท้อนให้เห็นถึงการเลื่อนไหลของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นภาพของการพยายามการช่วงชิงการนำของกลุ่มย่อย ๆ ภายในคณะผู้ก่อการกันเองด้วย

จากที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น เป็นหนึ่งในปรากฏการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลกระทบอย่างเป็นวงกว้าง ทั้งในส่วนของกลุ่มของคณะผู้ก่อการเอง และกลุ่มของผู้ปกครองในระบบเดิมด้วย ซึ่งผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยว่า **เค้าโครงการเศรษฐกิจดังกล่าวมีนัยสำคัญทางการเมืองอย่างไรบ้าง ถึงได้ส่งผลกระทบอย่างเป็นวงกว้าง** เพื่อที่จะตอบข้อสงสัยดังกล่าว เนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะย้อนกลับไปพิจารณาตัวบทและบริบทแวดล้อมซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดเค้าโครงร่างเศรษฐกิจฉบับของหลวงประดิษฐมนูธรรม โดยผู้วิจัยจะพยายามนำประเด็นสำคัญมาทำการวิเคราะห์ดังต่อไปนี้

สำหรับวัตถุประสงค์ของการก่อตัว “สมุดปกเหลือง” หรือ “เค้าโครงการเศรษฐกิจ” ได้มีการบันทึกเอาไว้ในหมวดที่ 1 ของเอกสารฉบับดังกล่าว โดยมีความว่า

“เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 คณะราษฎรได้ประกาศต่อประชาชนถึงวัตถุประสงค์ คือหลัก 6 ประการ หลักซึ่งเกี่ยวแก่เศรษฐกิจของประเทศความว่า จะต้องบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ โดยรัฐบาลใหม่จะหางานให้ราษฎรทุกคนทำ จะวางโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก” (ปริดี พนมยงค์, 2542: 4)

เมื่อพิจารณาจากตัวบทในข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ร่างเอกสารดังกล่าวพยายามจะอธิบายหรือชี้ให้เห็นว่าการร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น เป็นไปตามหลัก 6 ประการ ที่ได้มีการประกาศเอาไว้ในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการข้อที่ 3 ซึ่งเมื่อพิจารณาอย่างผิวเผินจะ

พบว่าเอกสารทั้งสองมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกันเป็นลำดับตามตัวบทที่ปรากฏในหมวดที่ 1 ของเค้าโครงการเศรษฐกิจ

แต่หากพิจารณาให้ละเอียดยิ่งกว่านั้น จะพบว่าทั้งประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 และเค้าโครงการเศรษฐกิจ ถูกร่างขึ้นโดยคน ๆ เดียวกัน ซึ่งก็คือหลวงประดิษฐมนูธรรม นอกจากนี้ยังจะพบว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้น มีความพยายามที่จะนำเสนอเค้าโครงการดังกล่าวต่อที่ประชุมของคณะราษฎรตั้งแต่ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ดังจะเห็นได้จากบันทึกของนายประยูร ภมรมนตรี หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่ได้อยู่ในการประชุมครั้งดังกล่าวด้วย โดยบันทึกดังกล่าวมีความว่า

“...คุณปริดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ได้นำโครงการเศรษฐกิจ (สหกรรม) พิมพ์เป็นโรเนียวแจกจ่ายให้คณะผู้ก่อการฯ ไปอ่านพิจารณากัน ครั้นพอพระยาทรงสุรเดชเห็นมีการแจกโครงการอันจะเป็นหลักฐานที่จะเป็นคติความขึ้น ก็ได้ไว้วายร้องเอะอะสั่งให้เก็บและเผาไฟ พูดต่อว่าต่อขานคุณปริดี พนมยงค์ ว่าจะหาเรื่องเข้าคุกเข้าตาราง...” (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 130-132)

จากเหตุการณ์ครั้งดังกล่าว แม้ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมจะถูกต่อว่าจากพระยาทรงสุรเดชซึ่งเป็นหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะราษฎร แต่ก็ไม่ได้ทำให้ความพยายามในการที่จะนำเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจลดละลงแต่อย่างใด ครั้นเมื่อมีโอกาสประชุมหารือกันในหมู่คณะผู้ก่อการก็มักจะหยิบยกประเด็นดังกล่าวขึ้นมาเสนออยู่เป็นระยะ อย่างเช่น เมื่อครั้งที่พระยาทรงสุรเดชขอนัดพบพิเศษเพื่อที่จะปรึกษาหารือในเรื่องการร่างรัฐธรรมนูญ หลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้พยายามที่จะบรรยายถึงความจำเป็นที่จะต้องทำการปฏิวัติให้รอบด้าน ทั้งทางด้าน การปกครอง การเศรษฐกิจ และการสังคมรวมไปด้วย (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 138-139) ซึ่งระหว่างการอธิบายถึงลัทธิโซเชี่ยลลิสม์ พระยาทรงสุรเดชก็ได้พูดตัดบทขึ้นมาว่า

“...ที่มาพบกันในวันนี้ต้องการฟังเรื่องหลักการที่จะร่างรัฐธรรมนูญนั้น เป็นสำคัญ ขอให้ตเว้นเอาเรื่องลัทธิเศรษฐกิจทางสังคมมาพัวพัน หน้าที่ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้มีจุดมุ่งหมายเพียงสร้างรัฐธรรมนูญขึ้นมาเป็นกฎหมายสูงสุดในการบริหารประเทศชาติ ให้มั่นคงและรุ่งเรือง ส่วนเรื่องการ

เศรษฐกิจการสังคมเป็นเรื่องที่ปัญหาหลักทางการเมืองอันเป็นหน้าที่ของ
ผู้แทนราษฎรที่จะได้รับเลือกตั้งมาซึ่งจะต้องตกเป็นภาระของรัฐบาลตามวิถีทาง
ของรัฐธรรมนูญต่อไป จะมากำหนดปีบังคับไว้ล่วงหน้าประการใดได้ไม่ และย้ำ
ในวาระสุดท้ายให้ร่างรัฐธรรมนูญตามแนวของประเทศที่มีพระมหากษัตริย์
โดยเฉพาะดังเช่น ประเทศอังกฤษ...” (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 138-139)

จากตัวบทและบริบทดังกล่าว นอกจากจะสะท้อนให้เห็นว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมมี
แนวความคิดที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางด้านเศรษฐกิจตั้งแต่ก่อนจะเกิดการเปลี่ยนแปลง
การปกครองแล้ว ตัวบทดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นว่าภายในกลุ่มแกนนำของคณะราษฎรก็ไม่ได้เห็น
ด้วยกับแนวทางของหลวงประดิษฐมนูธรรมตั้งแต่ต้น หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือแนวความคิดเกี่ยวกับ
เค้าโครงเศรษฐกิจที่หลวงประดิษฐมนูธรรมพยายามจะเสนอนั้นยังไม่ตกผลึกในหมู่ของแกนนำ
คณะราษฎร (ดูที่เชิงอรรถ 87) ดังนั้นการพยายามจะอธิบายว่าเค้าโครงเศรษฐกิจของหลวง
ประดิษฐมนูธรรม นำไปสู่ความขัดแย้งฉกฉกรระหว่าง “คณะราษฎร” กับ “ฝ่ายอนุรักษนิยม” (ชัช
รัมย์ ธรรมบุษดี, 2564: 12) อาจจะนำไปสู่การรับรู้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ที่คลาดเคลื่อน
กล่าวคือ หากพิจารณาจากตัวบทที่ผู้วิจัยได้นำเสนอไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าฉากทัศน์แรกของความ
ขัดแย้งมิได้เกิดขึ้นระหว่าง “คณะราษฎร” กับ “ฝ่ายอนุรักษนิยม” หากแต่ความขัดแย้งนั้นได้เริ่ม
เกิดขึ้นภายในกลุ่มของคณะราษฎรเอง ก่อนที่จะปะทุแรงขึ้นภายหลังจากที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้
เสนอต่อคณะรัฐมนตรีอย่างเป็นทางการ

อนึ่ง หากย้อนกลับมาพิจารณาในมิติทางความคิดหรือมิติทางด้านอุดมการณ์อันเป็นพื้นฐาน
ของแนวความคิดที่ปรากฏอยู่ในเค้าโครงร่างทางเศรษฐกิจฉบับของหลวงประดิษฐมนูธรรม จะเห็นได้
ว่านับตั้งแต่ที่มีการเสนอเค้าโครงการดังกล่าวอย่างเป็นทางการ ก็เริ่มเกิดการวิพากษ์วิจารณ์ต่อ
แนวความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างเป็นวงกว้าง ทั้งที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมือง
ดังกล่าวและในเวลาต่อมาภายหลังจากที่เหตุการณ์ดังกล่าวได้ยุติลงแล้วก็ดี แม้ว่าในเค้าโครงการ
ดังกล่าวผู้ร่างจะได้เขียนคำชี้แจงระบุเอาไว้ในตอนต้นว่า

“ความคิดที่ข้าพเจ้าได้มีอยู่เช่นนี้ ไม่ใช่เป็นด้วยข้าพเจ้าได้มีอุปาทานผูก
มันอยู่ในลัทธิใด ๆ ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสม
แก่ประเทศสยามแล้ว จึงได้ปรับปรุงยกขึ้นเป็นเค้าโครงการ” (ปรีดี พนมยงค์,
2542: 1)

สืบเนื่องจากประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยตั้งข้อสงสัยต่อประโยคในข้างต้นโดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่กล่าวว่า “ข้าพเจ้าได้หยิบเอาส่วนที่ดีของลัทธิต่าง ๆ ที่เห็นว่าเหมาะสมแก่ประเทศสยามแล้ว” คำว่า “ลัทธิต่าง ๆ” ที่ว่านี้ได้แก่ลัทธิอะไรบ้าง เพื่อตอบข้อสงสัยดังกล่าว เนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงพยายามที่จะสืบค้นข้อมูลและอภิปรายเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลทางความคิดหรือชุดมโนธรรมเลือกที่จะหยิบมาประกอบสร้างเป็นเค้าโครงร่างเศรษฐกิจนั้น ได้แก่ชุดความคิดหรือชุดอุดมการณ์ทางการเมืองแบบไหนบ้าง ซึ่งจากการพยายามสืบค้นข้อมูลผู้วิจัยพบว่าอิทธิพลทางความคิดที่ส่งผลต่อการร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมเกิดจากองค์ประกอบสำคัญอย่างน้อย 2 ประการ คือ 1.อิทธิพลที่ได้รับจากเมื่อครั้งไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส และ 2. อิทธิพลจากบริบททางสังคมการเมืองโลก

กล่าวให้ยิ่งกว่านั้น สำหรับอิทธิพลที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับมาจากเมื่อครั้งที่มีโอกาสได้ไปศึกษาที่ประเทศฝรั่งเศส ปรากฏให้เห็นได้ชัดจากตัวบทที่ปรากฏในเอกสารเค้าโครงการเศรษฐกิจ ที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้อารัมภบทชี้แจงในตอนต้นของเค้าโครงการเศรษฐกิจ ความว่า

“...แต่มีข้อควรระลึกว่า การจัดบำรุงความสุขสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจนั้น ย่อมมีลัทธิอยู่มากมายหลายอย่าง แต่ผู้ที่นิยมนับถือในลัทธิต่าง ๆ ยังมีอาจที่จะทำความตกลงกันได้ **ทั้งนี้ศาสตราจารย์เดสชองป์ส แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีสได้กล่าวไว้ว่ามี อยู่ 3 ประการ...**”(ดูที่เชิงอรรถ 88)
(ปรีดี พนมยงค์, 2542: 2-3) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

จากตัวบทดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าอย่างชัดเจนว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ยกเอาแนวความคิดของศาสตราจารย์เดสชองป์ส (Deschamps) แห่งมหาวิทยาลัยกรุงปารีส มาเป็นคำอธิบายเพื่อที่จะเกริ่นนำถึงแนวทางสำคัญในการที่จะดำเนินแนวทางในการกำหนดแผนทางเศรษฐกิจ ซึ่งหากพิจารณาให้ยิ่งกว่านั้นก็พบว่า ศาสตราจารย์เดสชองป์ส คืออาจารย์ผู้บรรยายวิชาเกี่ยวกับลัทธิทางเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น วิชาลัทธิเศรษฐกิจที่สำคัญตั้งแต่สมัยโบราณจนถึงปัจจุบัน วิชาประวัติแนวความคิดและลัทธิโซเซียลลิสต์ และวิชาประวัติเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือเศรษฐกิจส่วนบุคคล เป็นต้น ซึ่งยิ่งพิจารณาลงไปในรายละเอียดของคำบรรยายในแต่ละรายวิชาที่กล่าวไปแล้วนั้น ก็ยิ่งทำให้เห็นได้ชัดเจนว่า หลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับอิทธิพลของหลักวิชาการเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในการร่างเค้าโครงการเศรษฐกิจ ยกตัวอย่างเช่น การบรรยายถึงเศรษฐกิจส่วนบุคคล หรือระบบแห่งทรัพย์สินส่วนบุคคล ซึ่งเป็นชุดความคิดที่ศาสตราจารย์เดสชองป์สมีความเห็นส่วนตัวว่าเป็น

ลัทธิทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าลัทธิอื่น ๆ กล่าวคือชุดความคิดของลัทธิดังกล่าวนี้ให้ความสำคัญกับการเห็นแก่ประโยชน์ของสังคมส่วนรวม และมีได้คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนบุคคลแม้แต่น้อย นอกจากนี้ยังมี การบรรยายเกี่ยวกับ “Utopia” (สังคมในอุดมคติ) ของทอมัส มอร์ (Thomas More) ซึ่ง แนวความคิดดังกล่าวมีอิทธิพลต่อความคิดทางการเมืองของหลวงประดิษฐมนูธรรมอย่างเห็นได้ชัด ดังเช่น การกำจัดทรัพย์สินส่วนบุคคล การบังคับให้ทุกคนทำงาน การต้องกำจัดความเกียจคร้าน รวมไปถึงหลักการที่จะต้องให้ทุกคนในสังคมมีปัจจัยเพียงพอต่อการดำรงชีพโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นอยู่อาหารการกิน ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในชุดความคิดของหลวงประดิษฐมนูธรรมที่เชื่อในเรื่องของโลกพระศรีอารย และปรากฏให้เห็นในเค้าโครงการเศรษฐกิจใน หมวดที่ 4 ซึ่งเป็นหมวดที่ว่าด้วย “แรงงานที่สูญหายไปและพวกหนังกโลก” และหมวดที่ 5 บทที่ 2 ซึ่ง ว่าด้วยเรื่อง “การจัดหาการงาน” (โปรดดูรายละเอียดใน ไมตรี เดือนอุดม, 2516: 22-29)

ไม่เพียงเท่านั้น ในการบรรยายของศาสตราจารย์เดสของบัส ยังได้มีการกล่าวถึงหนังสือของ กาบเต้ (Cabet) ที่ชื่อว่า “การเดินทางสู่ฮังการ” (Voyage en Icarie หรือ The Voyage to Icaria) ซึ่งเนื้อหาในหนังสือดังกล่าวได้มีการบรรยายถึง “ความเป็นระบอบคอมมิวนิสต์ที่แท้จริง ว่าชุมชน จะต้องเป็นเจ้าของทรัพย์สินและประชากรทุกคนเป็นข้าราชการ” ซึ่งหลักการดังกล่าวนี้มีปรากฏอยู่ใน หมวดที่ 3 ในเรื่องที่ว่าด้วย “การประกันความสุขของราษฎร” และในหมวดที่ 5 บทที่ 3 ที่ว่าด้วย เรื่อง “การจัดหาเงินทุน” (โปรดดูรายละเอียดใน ไมตรี เดือนอุดม, 2516: 35)

จากที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปในข้างต้น จะเห็นได้ว่าเนื้อหาสำคัญ ๆ ที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมได้รับอิทธิพลจากการที่ท่านเองมีโอกาสได้ไปศึกษาต่างประเทศ และได้นำเอาองค์ความรู้ที่ได้จากศึกษาวิชาต่าง ๆ มาประยุกต์เป็นแผนพัฒนาทางเศรษฐกิจ โดยการหยิบเอาส่วนที่ท่านเองคิดว่าเหมาะสมกับสยามประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวมารวมไว้ในเค้าโครงการเศรษฐกิจ

สำหรับส่วนสำคัญอีกประการ ที่ถือได้ว่ามีอิทธิพลต่อวิถีคิดทางการเมืองของหลวงประดิษฐ์มนูธรรมที่ปรากฏในเค้าโครงการเศรษฐกิจ นั่นก็คือ อิทธิพลจากบริบททางสังคมการเมืองโลก (รวมทั้ง ด้านเศรษฐกิจด้วย) ซึ่งภายใต้บริบททางสังคมการเมืองโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านเศรษฐกิจที่อยู่ใน สภาวะที่กำลังเผชิญกับวิกฤติการณ์อย่างรุนแรง ซึ่งส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกประสบกับปัญหาขาดแคลนสินค้า ต่อประเด็นดังกล่าวหลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้ตระหนักถึงปัญหาและพยายามที่จะแก้ไข โดยการให้รัฐบาลนั้นต้องจัดให้มีการกสิกรรมอุตสาหกรรมขึ้น ทั้งนี้เพื่อที่จะไม่จำเป็นต้องพึ่งพา

ประเทศอื่นมากนัก อีกทั้งยังเพื่อป้องกันมิเกิดการปิดประตูการค้าระหว่างประเทศขึ้น ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏให้เห็นในเค้าโครงการเศรษฐกิจหมวดที่ 8 ที่ว่าด้วยเรื่อง “รัฐบาลจะจัดให้มีการเศรษฐกิจชนิดใดบ้างในประเทศ” ซึ่งในหมวดดังกล่าวนี้หลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้ทำการวิพากษ์แนวความคิดของอดัม สมิท ด้วย ดังตัวบทที่ว่า

“...ผู้ที่หลงเชื่อในลัทธิอาตามสมิทว่า ประเทศต่าง ๆ จะต้องแบ่งแยกการทำงานกัน ประเทศใดทำกิจการก็ทำแต่กิจการ ไม่ต้องประกอบอุตสาหกรรมนั้น ความจริงเป็นหลักที่ดีในเมื่อประเทศต่าง ๆ สุจริตต่อกัน ไม่มีการปิดประตูค้าหรือกีดราคาแก่งกัน แต่ในปัจจุบันนี้หาเป็นเช่นนั้นไม่...” (ปริตีพนมยงค์, 2542: 32-33)

จากตัวบทดังกล่าว เห็นได้ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมนั้นไม่เห็นด้วยกับวิถีคิดแบบเสรีนิยม ที่เชื่อว่าจะต้องให้มีการแบ่งงานกันทำ โดยให้ประเทศแต่ละประเทศผลิตสินค้าเฉพาะในส่วนที่ตัวเองถนัด กล่าวคือประเทศที่ทำกิจการก็ไม่จำเป็นต้องทำอุตสาหกรรม ซึ่งหลักการดังกล่าวหลวงประดิษฐมนูธรรมก็เห็นว่าเป็นหลักการที่ดีหากประเทศต่าง ๆ อยู่ในสภาวะปกติและมีความซื่อตรงต่อกัน แต่ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวนั้นมิได้อยู่ในสภาวะปกติ ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องดำเนินแนวทางเศรษฐกิจตามหลักแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ของเยอรมันที่ชื่อเฟรดอริคลิสต์ ซึ่งเป็นแนวความคิดแบบชาตินิยม ที่เชื่อว่าเศรษฐกิจของประเทศในช่วงเริ่มต้นจะต้องมีทั้งอุตสาหกรรม กสิกรรม และสิ่งต่าง ๆ ให้พร้อมสมบูรณ์ก่อนที่จะทำการแข่งขันระหว่างประเทศ ซึ่งวิถีคิดดังกล่าวนี้ปรากฏในตัวบทในหมวดที่ 8 ที่มีความว่า

“...เราจำต้องดำเนินตามหลักของนักเศรษฐศาสตร์ของเยอรมันผู้หนึ่งชื่อเฟรดอริคลิสต์ซึ่งแสดงความเห็นว่าเยอรมนีต้องทำตนให้เป็นรัฐบริบูรณ์เสียก่อน กล่าวคือมีอุตสาหกรรม กสิกรรม ศิลปวิทยา ให้พร้อมสมบูรณ์และเมื่อได้เป็นเช่นนั้นแล้วจะมีการแข่งขันในระหว่างประเทศก็ควร...” (ปริตีพนมยงค์, 2542: 33) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

อนึ่ง นอกจากการเผชิญวิกฤติการณ์ทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองของโลกจะมีอิทธิพลต่อวิถีคิดทางการเมืองที่อยู่ในเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ปัจจัยสำคัญอีกประการที่น่าจะมีอิทธิพลต่อการร่างเค้าโครงการฉบับนี้ก็คือ “แผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี” ของรัสเซีย กล่าวคือ

หากพิจารณาเนื้อหาจากตัวบทของเค้าโครงการเศรษฐกิจอย่างละเอียด จะพบว่าเนื้อหามีเนื้อที่เป็นสาระสำคัญหลายประการที่มีความคล้ายกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี ของรัสเซีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเกี่ยวกับ “การทำนารวม” (ดูที่เชิงอรรถ 89) ดังที่ปรากฏในหมวดที่ 4 บทที่ 1 ในเรื่องที่ว่าด้วย “แรงงานเสียไปโดยมิได้ใช้ให้เต็มที่” (โปรดดูรายละเอียดใน ไมตรี เคนอุดม, 2516: 51-53) โดยตัวบทดังกล่าวมีความว่า

“จะเห็นได้ว่าชาวนาซึ่งเป็นพลเมืองส่วนมากของประเทศสยาม ทำนาก็หนึ่งคนหนึ่งไม่เกิน 6 เดือน (รวมทั้งไถ หว่าน เกี้ยว ฯลฯ) ยังมีเวลาเหลืออีก 6 เดือน ซึ่งต้องสูญสิ้นไป ถ้าหากเวลาที่เหลืออีก 6 เดือนนี้ราษฎรมีทางใช้ให้เป็นประโยชน์ในทางการประกอบเศรษฐกิจได้แล้ว ความสมบูรณ์ของราษฎรก็ย่อมเพิ่มขึ้นได้ ข้าพเจ้ายินดีที่จะได้รับคำชี้แจงจากผู้สนใจในการเศรษฐกิจว่า การที่แก้ไขให้ราษฎรได้ใช้เวลาว่างที่เหลืออยู่นี้ ให้เป็นประโยชน์ได้ด้วยวิธีที่ปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำนั้นสำเร็จได้อย่างไร ข้าพเจ้าเห็นว่าจะมีอยู่ที่แต่รัฐบาลที่จะกำหนดวางแผนการเศรษฐกิจแห่งชาติให้ราษฎรได้ใช้เวลาที่เหลืออีก 6 เดือนนี้เป็นประโยชน์” (ปรีดี พนมยงค์, 2542: 11)

จากตัวบทดังกล่าว เห็นได้ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมพยายามที่จะอธิบายว่า ชาวนาไทยภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลานั้น ใช้เวลาในการทำนา 6 เดือน ส่วนอีก 6 เดือนหลังจากนั้นไม่ได้ประกอบอาชีพอย่างอื่นเป็นกิจจะลักษณะ ดังนั้นเองเพื่อไม่ให้เสียโอกาสในช่วงเวลาที่ว่างหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงเสนอให้รัฐเข้ามาจัดการเพื่อที่จะใช้แรงงานให้เกิดประโยชน์ ซึ่งข้อเสนอต่อมาก็คือการให้แรงงานนั้นมารวมกันทำนารวม โดยแนวความคิดดังกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในหมวดที่ 4 บทที่ 2 ตามตัวบทที่มีความว่า

“แม้แรงงานที่ใช้ในการประกอบเศรษฐกิจ ในระหว่าง ๖ เดือนก็ดี แรงงานเหล่านั้นยังเปลืองไปโดยใช่เหตุเพราะเอกชนต่างคนต่างทำ เช่น ชาวนาที่ต่างแยกกันทำเป็นราย ๆ ไปดังนี้ แรงงานย่อมเปลืองมากกว่าการรวมกันทำ ชาวนารายหนึ่งย่อมเลี้ยงกระบือของตนเอง ไถ หว่าน เกี้ยว ของตนเอง (ยกเว้นแต่มีการลงแขกเป็นบางครั้งคราว) ต้องหาอาหารเองแต่ถ้าหากชาวนารวมกันทำก็อาจประหยัดแรงงานลงได้ เช่น กระบือหนึ่งตัว ชาวนาที่แยกกันทำจะต้องเลี้ยงเอง ถ้ารวมกันหลาย ๆ ชาวนาก็มีกระบือหลาย ๆ ตัวแล้ว กระบือนั้นก็อาจ

รวมกันเลี้ยงและใช้คนเลี้ยงรวมกันได้ เป็นการประหยัดแรงงานได้ส่วนหนึ่ง นอกจากนั้นการบ้าน เช่น การหาอาหารก็จะรวมกันทำได้เหมือนดังเช่นลโมสร หรือร้านจำหน่ายอาหาร ที่วันหนึ่ง ๆ มีคนมารับประทานอาหารหลายสิบคน และอาจใช้คนปรุงอาหารเพียงคนเดียวหรือสองคนก็ได้ ดังนี้แรงงานในการทำอาหารในการเลี้ยงกระบือ ฯลฯ นั้น เมื่อขบวนการรวมกันทำแล้ว ก็จะประหยัดได้อีกมากและแรงงานที่ยังเหลืออยู่ก็จะนำเอาไปใช้เป็นประโยชน์ในการประกอบเศรษฐกิจที่เรายังขาดอยู่ ก็ถ้าหากปล่อยให้เอกชนต่างคนต่างทำอยู่เช่นนี้ตลอดไปแล้ว การประหยัดแรงงานย่อมจะมีไม่ได้” (ปรีดี พนมยงค์, 2542: 11) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

ทั้งนี้ หากประมวลผลจากประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้อภิปรายมาทั้งหมดเกี่ยวกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ สามารถที่จะกล่าวโดยสรุปได้ว่า เนื้อหาของเค้าโครงการเศรษฐกิจเกิดจากการที่หลวงประดิษฐมนูธรรมพยายามที่จะหยิบเอาองค์ความรู้จากลัทธิต่าง ๆ มาประกอบสร้างเป็นแผนพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อที่จะใช้เป็นแนวทางในการดำเนินนโยบายและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจที่กำลังเผชิญอยู่ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลานั้น แต่การที่หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ทำการหยิบเอาแนวทางหรือองค์ความรู้จากลัทธิต่าง ๆ มารวมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของเนื้อหาที่มีหลักการคล้ายกับแนวทางของลัทธิคอมมิวนิสต์ในรัสเซีย ซึ่งทำให้เข้าใจได้ว่าทำไมเค้าโครงการเศรษฐกิจและตัวของหลวงประดิษฐมนูธรรมจึงถูกเข้าใจว่ามีลักษณะที่เป็นคอมมิวนิสต์ (ดูที่เชิงอรรถ 90) ซึ่งในเวลาต่อมาได้มีผลการพิจารณาจากคณะกรรมการวิสามัญว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมไม่มีมลทินเป็นคอมมิวนิสต์ดังที่ถูกกล่าวหา (โปรดดูรายละเอียดใน ปรีดี พนมยงค์, 2526: 277-283)

อนึ่ง แม้ว่าเค้าโครงการดังกล่าวจะไม่ได้ถูกนำมาใช้ และผลจากการพิจารณาจะลงความเห็น ว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมมิได้เป็นผู้นิยมในลัทธิคอมมิวนิสต์ แต่หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง สามารถที่จะอธิบายได้ว่าในเนื้อหาของเค้าโครงการดังกล่าวนี้ แสดงให้เห็นถึงร่องรอยของการพยายามที่จัดจัดวางแนวความคิดทางการเมืองอย่างน้อย 3 ชุด ซึ่งประกอบด้วย ชุดของแนวความคิดแบบสังคมนิยม ชุดของแนวความคิดแบบชาตินิยม และชุดของแนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์

6.4 การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475

“การศึกษา” ถือเป็นหนึ่งในประเด็นสำคัญที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ตระหนักถึงความสำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ดังจะเห็นได้จากในประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ได้มีการกล่าวถึงระบอบการศึกษาเอาไว้ว่า

“...ถ้าราษฎรโง่ เจ้าก็โง่เพราะเป็นคนชาติเดียวกัน **ที่ราษฎรไม่รู้ถึงเจ้านั้นเป็นเพราะขาดการศึกษาที่พวกเจ้าปกปิดไว้ไม่ให้เรียนเต็มที่** เพราะเกรงว่าเมื่อราษฎรได้มีการศึกษา ก็จะได้รู้ความชั่วร้ายที่พวกเจ้าทำไว้ และคงจะไม่ยอมให้เจ้าทำนาบนหลังคน...” (โปรดดูประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ใน ปิ่น บุณยเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 13 – 16) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

นอกจากนี้ ประเด็นเกี่ยวกับการศึกษายังปรากฏอยู่ในหลัก 6 ประการ ข้อที่ 6 ตามที่คณะผู้ก่อการได้ประกาศเอาไว้ว่า “จะต้องให้การศึกษอย่างเต็มที่แก่ราษฎร” ซึ่งภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ไม่ถึง 1 ปี ก็ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นทางการว่าคณะผู้ก่อการได้ให้ความสำคัญกับระบอบการศึกษาอย่างจริงจัง ดังจะเห็นได้จากการประกาศใช้ “แผนการศึกษาชาติ พ.ศ.2475” (ดูที่เชิงอรรถ 91) ในวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ.2475 (ตามปีปฏิทินเก่า) (จรรยา วงศ์สายัณห์, 2532: 10) ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งที่รัฐบาลในระบอบใหม่ต้องรีบเร่งในการจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ.2475 นั้น อาจตีความได้ว่าเป็นเพราะรัฐบาลในระบอบใหม่ต้องการให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475 บทเฉพาะกาล มาตรา 65 ในประเด็นที่ว่าด้วยการเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งบทบัญญัติดังกล่าวมีความว่า

“เมื่อราษฎรมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ **ยังมีการศึกษาไม่จบประถมศึกษามากกว่ากึ่งจำนวนทั้งหมด และอย่างช้าจ้องไม่เกินกว่าสิบปี นับแต่วันใช้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญแห่งการปกครองแผ่นดินสยาม ชั่วคราว พ.ศ.2475** สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก 2 ประเภทมีจำนวนเท่ากัน...”

แต่ทั้งนี้ หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นเกี่ยวกับการพยายามช่วงชิงพื้นที่ทางการเมือง (War of Position) และการ

พยายามที่จะช่วงชิงการครองอำนาจนำ (Hegemony) อาจจะต้องตั้งคำถามได้ว่าการที่รัฐบาลภายใต้การปกครองในระบอบใหม่เร่งรีบที่จะจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาตินั้น เป็นเพราะรัฐบาลกำลังพยายามจะใช้กลไกดังกล่าวเพื่อเป็นเครื่องมือในการจัดวางชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองแบบใหม่เข้าไปในระบอบการศึกษาใช่หรือไม่ ดังนั้นเพื่อที่จะตอบข้อคำถามดังกล่าวเนื้อหาในส่วนนี้ผู้วิจัยจึงจะพยายามสืบค้นข้อมูล ทัศนคติ และอภิปรายเพื่อแสดงให้เห็นว่าคณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นรัฐบาลภายใต้การปกครองระบอบใหม่มีความพยายามที่จะจัดวางชุดความคิดทางการเมืองผ่านการระบบการศึกษาหรือไม่อย่างไร ทั้งนี้ ในการนำเสนอผู้วิจัยจะแบ่งเป็นประเด็นสำคัญ ๆ ดังต่อไปนี้

6.4.1 มูลเหตุสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

หากย้อนกลับไปทำความเข้าใจถึงสาเหตุของการปฏิรูปการศึกษาในสมัยก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งถือเป็นการจัดการศึกษาแบบสมัยใหม่ จะเห็นได้ว่ามูลเหตุสำคัญของการปฏิรูประบอบการศึกษาคั้งตั้งกล่าวนอกจากจะเพื่อลดอำนาจของเหล่าขุนนางสายบุญนาคแล้วนั้น จุดมุ่งหมายสำคัญอีกประการของการปฏิรูปการศึกษาภายใต้บริบทดังกล่าวก็เพื่อที่จะให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบบราชการทั้งส่วนกลางและส่วนภูมิภาค กล่าวคือระบบราชการแบบใหม่นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องใช้บุคลากรที่มีความรู้แบบใหม่ด้วย ดังนั้นรัฐจึงจำเป็นต้องให้ความรู้แก่คนบุคคลกรโดยเฉพาะกลุ่มที่จะเข้ามาทำงานในหน่วยงานราชการแต่ในขณะเดียวกันในการจัดการเรียนการสอนรัฐก็ได้มีการสอดแทรกเนื้อหาเข้าไปในแบบเรียนโดยมีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสำนึกความเป็นพลเมืองดี ปลูกฝังความรู้และแนวคิดเกี่ยวกับรัฐประชาชาติ ปลูกฝังให้เกิดการรับรู้และเชื่อฟังต่ออำนาจรัฐสมัยใหม่ รวมทั้งการปลูกฝังให้เกิดความรักชาติและภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์อีกด้วย (ปวีณา วังมี, 2543: 5-24)

ครั้งต่อมา ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 การจัดการระบบการศึกษาของรัฐโดยส่วนใหญ่ก็ยังคงดำเนินโดยยึดตามแนวทางของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แต่ที่เน้นเป็นพิเศษคือนโยบายการศึกษาแบบชาตินิยมและกษัตริย์นิยม ทั้งนี้ เพราะภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวได้เกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างกลุ่มพระบรมวงศานุวงศ์ชั้นสูง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงทรงหาทางออกโดยการสร้างอาณาจักรส่วนพระองค์ขึ้นพร้อมทั้งสร้างกิจกรรมส่วนพระองค์ อย่างเช่น กลุ่มเสือป่า กลุ่มมหาดเล็กในพระองค์ เพื่อที่จะรวบรวมกลุ่มพสกนิกรที่เป็นคนของพระองค์ได้อย่างแท้จริง กระทั่งต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 การจัดการกับการศึกษาภาคบังคับยังคงประสบกับ

อุปสรรคเป็นอย่างมาก ทั้งนี้ด้วยภายใต้บริบทดังกล่าวรัฐกำลังเผชิญอยู่กับปัญหาด้านงบประมาณ อีกทั้ง คณะเสนาบดีสภาและเหล่าองคมนตรีซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการที่จะกำหนดและผลักดันนโยบายในตอนนั้นไม่ได้เห็นความสำคัญของการจัดการศึกษาแห่งชาติ แต่สิ่งที่รัฐพยายามทำในตอนนั้นคือออกนโยบายหลายนโยบายที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปกป้องเยาวชนจากแนวคิดและอุดมการณ์ที่ไม่พึงปรารถนาของรัฐ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดความกระด้างกระเดื่องต่อชาติบ้านเมือง ต่อรัฐบาลและสถาบันพระมหากษัตริย์ (ปวีณา วังมี, 2543: 24-31)

กล่าวโดยสรุปคือ นับตั้งแต่การปฏิรูประบบการศึกษาในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นต้นมาจนถึงก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ระบอบการศึกษาได้ถูกออกแบบมาให้แนวทางการศึกษายึดโยงอยู่กับพระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์ หรือกล่าวให้ยิ่งกว่านั้นคือ ระบอบการศึกษาในช่วงเวลาดังกล่าวถูกสร้างขึ้นมาส่งเสริมระบอบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 ที่มุ่งเน้นในมิติของการเสริมสร้างความจงรักภักดีต่อสถาบันพระมหากษัตริย์เป็นหลัก ดังนั้นภายหลังการเกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครอง ผู้วิจัยจึงตั้งข้อสังเกตว่าเหตุผลสำคัญที่รัฐบาลภายใต้การปกครองในระบอบใหม่พยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหรือทำการปฏิรูประบบการศึกษาอย่างรีบเร่งนั้น ก็เพื่อที่ความต้องการจะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบการศึกษาเพื่อไม่ให้ไปยึดโยงหรือส่งเสริมระบอบการปกครองแบบเก่าเป็นเหตุผลสำคัญ

6.4.2 ปฐมบทในการจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านระบอบการศึกษากายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ตามที่คุณวิจัยได้อภิปรายไปในข้างต้น ว่ารัฐบาลภายใต้การปกครองในระบอบใหม่ใช้เวลาไม่ถึง 1 ปี ก็สามารถที่จะจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2475 ขึ้นมาได้สำเร็จ ซึ่งนอกจากรัฐบาลในระบอบใหม่ต้องการที่จะปรับเปลี่ยนโครงสร้างของระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญแล้วนั้น การที่รัฐบาลเห็นว่าราษฎรส่วนใหญ่ยังคงไม่เข้าใจและมีความสับสนต่อรูปแบบการปกครองในระบอบใหม่ อย่างเช่น เกิดความเข้าใจผิดว่า “รัฐธรรมนูญ” นั้นคือลูกของพระยาพหลพลพยุหเสนา หรือการที่มีคนเข้าใจว่าเมื่อบุคคลได้มาซึ่งสิทธิและอิสรภาพแล้วนั้น บุคคลนั้นจะสามารถทำอะไรตามอำเภอใจก็ได้ นอกจากนี้ยังพบว่าในการส่งหนังสือหรือจดหมายจากราษฎรไปยังหน่วยงานราชการมีราษฎรใช้คำขึ้นต้นหนังสือหรือจดหมายว่า “ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานกราบทูลต่อคณะกรรมการราษฎร ส่วนคำลงท้ายพบว่าบางฉบับกล่าวว่า “ควรมิควรทรง

พระกรุณาโปรดเกล้าฯ” (กรมประชาสัมพันธ์, 2526: 41; วิจิตรวาทการ (หลวง), 2475: 150-165; แฉมสุข นุ่มนนท์, 2535: 71) ซึ่งจากปรากฏการณ์ภายใต้บริบทดังกล่าวถือเป็นอีกหนึ่งเหตุผลสำคัญที่สนับสนุนแนวความคิดที่ว่าราชกรัญยังคงอยู่ในสถานะที่ยึดโยงอยู่กับสามัญสำนึกแบบดั้งเดิม ดังนั้นเมื่อพิจารณาปรากฏการณ์ดังกล่าวผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการพยายามที่จะจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ใส่กลับเข้าไป ก็จะทำให้เกิดความเข้าใจว่าเพราะเหตุใดคณะผู้ก่อการในฐานะรัฐบาลของระบอบใหม่จึงมีความเร่งรีบที่จะต้องจัดรูปแบบหรือปฏิรูประบอบการศึกษาใหม่ ทั้งนี้ก็เพราะผู้ปกครองชุดใหม่ได้เล็งเห็นว่าระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งที่ทั้งสามารถจะใช้เป็นเครื่องมือในการรื้อถอนชุดสามัญสำนึกแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการจัดวางชุดความคิดหรือชุดอุดมการณ์ทางการเมืองใหม่ใส่กลับเข้าไปเพื่อที่จะนำไปสู่สถานะการครองอำนาจนำโดยสมบูรณ์

อนึ่ง หากย้อนกลับไปพิจารณาถึงปัจจัยที่ส่งผลให้รัฐบาลภายใต้ระบบใหม่สามารถที่จะจัดทำแผนการศึกษาแห่งชาติแล้วเสร็จภายในระยะเวลาไม่ถึง 1 ปี จะพบได้ว่ากระบวนการดังกล่าวนั้นได้เริ่มต้นขึ้นตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เพียง 5 วัน กล่าวคือนับตั้งแต่วันที่ 29 มิถุนายน 2475 ที่พระยามโนปกรณ์นิติธาดาได้ทำหน้าที่สกรับบังคมทูลเสนอเพื่อให้มีการประกาศพระบรมราชโองการผลัดเปลี่ยนเหล่าเสนาบดี และปลัดทูลฉลองกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งในส่วนของกระทรวงธรรมการได้มีการเปลี่ยนเสนาบดีจากเดิมที่เป็นพระองค์เจ้าธานีนิวัติ มาเป็นพระยาประมวญวิชาพูล (วงศ์ บุญหลง) และได้แต่งตั้งพระยาปริชานูศาสน์ (เสริม ปันยารชุน) ให้ดำรงตำแหน่งปลัดทูลฉลอง แทนที่ของพระยาวิทยาปริชามาตย์ ซึ่งแม้ว่าทั้งพระยาประมวญวิชาพูลและพระยาวิทยาปริชามาตย์ จะเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบบเก่า แต่ทั้งสองท่านต่างเป็นผู้ที่มีความรู้และมีบทบาทสำคัญต่อแวดวงการศึกษามาโดยตลอด และผู้ปกครองในรอบใหม่พิจารณาแล้วว่าทั้ง 2 ท่านเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่ไม่ได้มีแนวโน้มจะเป็นปฏิปักษ์กับระบอบใหม่ (จรูญ วงศ์สายัณห์, 2532: 9; ปวีณา วังมี, 2543: 43-44) นอกจากนี้ในวันที่ 8 กรกฎาคม 2475 รัฐบาลก็ได้ทำการตั้ง “คณะกรรมการการศึกษา” ขึ้นมา โดยภารกิจหลักของคณะกรรมการชุดดังกล่าวนี้มีหน้าที่ในการวางแผนการศึกษาชาติขึ้นมาใหม่และรวมไปถึงการกำหนดแนวปฏิบัติต่าง ๆ ที่ควรจัดทำเป็นการเร่งด่วน (กรมการการศึกษาและสภาการศึกษา, 2475: 2505-2506)

ทั้งนี้ จากการปรับเปลี่ยนข้าราชการชั้นสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำแหน่งสำคัญอย่างเสนาบดี และปลัดทูลฉลองและรวมถึงการแต่งตั้งคณะกรรมการการศึกษา หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่า

ด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง สามารถที่จะอธิบายได้ว่าผู้ปกครองภายใต้ระบอบใหม่พยายามที่จะสร้างปัญญาชนขึ้นมาเพื่อที่จะให้เข้าไปทำหน้าที่เป็นผู้นำหรือเป็นผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดทิศทางของระบบการศึกษาให้สอดคล้องกับระบอบการปกครองแบบใหม่ ซึ่งกระบวนการดังกล่าวเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อพบว่า คณะกรรมการการศึกษามีคำสั่งให้รองอำมาตย์ตรีโสภา ปาลบุตร แต่งแบบเรียนเล่มใหม่ให้เสร็จภายในเวลา 3 เดือน โดยหนังสือเล่มดังกล่าวมีชื่อว่า “แบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร เล่ม 1” ซึ่งต่อมาหนังสือเล่มนี้ถูกนำไปใช้แบบเรียนสำหรับนักเรียนในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา (ดูที่เชิงอรรถ 92) (ปวีณา วังมี, 2543: 47-48) ทั้งนี้หากพิจารณาในจุดมุ่งหมายของหนังสือเล่มดังกล่าวนี้จะพบว่า วัตถุประสงค์ของหนังสือเล่มนี้ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อที่ต้องการจะให้นักเรียนมีความเข้าใจถึงระบอบการปกครองแบบใหม่ ดังจะเห็นได้จากตัวบทที่ปรากฏในคำนำของหนังสือเล่มดังกล่าวที่มีความว่า

“กระทรวงธรรมการเห็นว่า ราษฎรทุกคนควรรู้หน้าที่ของตนว่ามีสิทธิที่จะทำมาหากิน มีสิทธิที่จะอยู่ในบ้านเมือง มีสิทธิที่จะมีปากมีเสียงในการงานบ้านเมืองได้เพียงไร ควรอยู่ในบังคับบัญชาของผู้ปกครองได้เพียงไร เพื่อประโยชน์ทั้งผ่านตนและฝ่ายบ้านเมือง จึงนับว่าเป็นราษฎรที่ดี ดำรงอยู่ในความปกติสุขได้ แต่สิทธิดังว่านั้นมีมากมายหลายประการ จะศึกษาให้รู้เมื่อเป็นผู้ใหญ่รอดเดี่ยวย่อมเป็นการยาก และเนื่องจากได้มีการเปลี่ยนแปลงระเบียบการตามแบบธรรมนูญใหม่ จะคอยให้เรียนรู้เมื่อเป็นผู้ใหญ่ย่อมไม่ทันการ เห็นสมควรให้ศึกษาเค้าความของหน้าที่พลเมืองเป็นทุนไปเสียแต่เด็ก ๆ บ้างก่อน จะได้สะดวกแก่การศึกษาละเอียดถี่ถ้วนเมื่อเติบโตไปภายภาคหน้า **เพื่อให้รู้โครงการปกครองตามแบบธรรมนูญใหม่ เป็นหลักปฏิบัติตนให้ได้รับความสุขความเจริญทันกาลทันสมัยต่อไปตามสมควรกับวัย และความรู้** จึงให้เรียบเรียงหนังสือนี้ขึ้น” (โสภา ปาลบุตร, 2475: คำนำ) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

อนึ่ง แม้ว่าจุดมุ่งหมายของหนังสือเรียนเล่มดังกล่าวจะอธิบายเอาไว้ว่า “เพื่อให้รู้โครงการปกครองตามแบบธรรมนูญใหม่ เป็นหลักปฏิบัติตนให้ได้รับความสุขความเจริญทันกาลทันสมัยต่อไป” แต่เมื่อพิจารณาตัวบทของแบบเรียนเล่มดังกล่าว พบว่าเนื้อหาโดยส่วนใหญ่มีลักษณะที่มุ่งจะรื้อถอนสามัญ

สำนักแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำนักหรือสร้างทัศนคติที่มีต่อการปกครองโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางของการใช้อำนาจ ยกตัวอย่างเช่น

“ย่อมมีการพลั้งพลาดได้มาก เพราะเป็นความคิดความเห็นของคนคนเดียวหรือน้อยคน และทั้งกษัตริย์ต้องรับภาระมากมาย” (โสภา ปาลบุตร, 2475: 47)

จากตัวบทดังกล่าว เห็นได้ถึงความพยายามในการที่จะรื้อถอนหรือทำลายต่อสำนักแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของรูปแบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ที่มีลักษณะเป็นการปกครองโดยพระมหากษัตริย์ทรงมีพระราชอำนาจสูงสุด ด้วยการพยายามอธิบายว่าการปกครองโดยคนคนเดียวหรือเฉพาะกลุ่มคนนั้น สามารถที่จะก่อให้เกิดความผิดพลาดในการบริหารได้ง่าย นอกจากการพยายามรื้อถอนสามารถสำนักแบบดั้งเดิมแล้วนั้น ในขณะเดียวกันก็พบว่ามีเนื้อหาที่พยายามที่จะจัดวางชุดความคิดที่สนับสนุนการปกครองในรูปแบบใหม่ด้วย ดังที่ตัวบทที่ปรากฏในแบบเรียนเล่มดังกล่าว ตามข้อความที่ว่า

“กว่าจะได้มาตั้งเป็นปีกแผ่นอย่างในเวลานี้ กินเวลาตั้งหลายร้อยปี และต้องอาศัยความฉลาดของคนในหมู่ ช่วยจัดการเรื่อย ๆ มาเป็นลำดับ” (โสภา ปาลบุตร, 2475: 27)

จะเห็นได้ว่า ตัวบทดังกล่าวพยายามที่จะชี้ให้เห็นถึงข้อดีของการมีส่วนร่วมของคนหมู่มาก ส่วนรายละเอียดของรูปแบบการปกครองแบบใหม่ พบแต่เพียงการอธิบายถึงสภาผู้แทนราษฎรเท่านั้น ดังที่ปรากฏในตัวบทความว่า

“สภาผู้แทนราษฎรนั้น คือ ที่ประชุมของราษฎร สภาต้องประชุมปรึกษาหารือการงานของบ้านเมืองกันบ่อย แต่ราษฎรอยู่ห่างไกลกัน จะมาประชุมทั้งหมดทุกคนก็มากมายนัก ไม่สะดวกด้วยประการต่าง ๆ และทั้งราษฎรยังไม่สันทัดต่อวิธีนี้ ในชั้นแรกจึงให้ผู้ริเริ่มการนี้เลือกตั้งผู้แทนราษฎรขึ้น 70 คน และเลือกเอาสมาชิกใน 70 คนเป็นหัวหน้าคนหนึ่งเรียกว่า ประธานของสภา สำหรับจัดการบ้านเมืองไปก่อน ต่อไปจึงให้เลือกผู้แทนจังหวัด จังหวัดละคน เป็นอย่างน้อย...” (โสภา ปาลบุตร, 2475: 48-49)

อาจกล่าวได้ว่า การที่รัฐบาลในระบอบใหม่ไม่ได้อธิบายรายละเอียดเกี่ยวกับระบอบการปกครองในระบอบใหม่อย่างละเอียดนั้น ส่วนหนึ่งนั้นอาจจะตีความได้ว่าแบบเรียนฉบับดังกล่าวเป็นเพียงแบบเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 การอธิบายเนื้อหาที่มากเกินไปก็อาจจะยิ่งก่อให้เกิดความสับสน ประกอบกับภายใต้บริบทของการสร้างแบบเรียนฉบับนี้ก็ยังคงอยู่ในช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นจึงอาจจะมีความเป็นไปได้ที่รัฐบาลในระบอบใหม่จะค่อย ๆ สร้างความเข้าใจในเบื้องต้นเพื่อเป็นการปูทางต่อการทำความเข้าใจต่อรูปแบบและวิธีการปกครองต่อไปในอนาคต

แต่ถึงกระนั้น ครั้นมีการปรับปรุงหลักสูตรขึ้นมาใหม่ในเดือนเมษายน พ.ศ.2476 กลับพบว่า ในส่วนของจุดมุ่งหมายและเนื้อหาของหลักสูตรยังคงมีลักษณะเหมือนกับหลักสูตรสามัญศึกษา พ.ศ. 2464 ทุกประการ และไม่พบว่ามี การบรรจุเนื้อหาที่จำเป็นเกี่ยวกับการปกครองในระบอบใหม่ อย่างเช่น วิชาที่อธิบายถึงระบอบรัฐธรรมนูญ หรือการอธิบายถึงสภาผู้แทนราษฎร เป็นต้น ซึ่งประเด็นปัญหาดังกล่าวนี้อาจเกิดจากการที่กระทรวงธรรมการประสบปัญหาขาดแคลนบุคลากร ส่วนบุคลากรเดิมที่มีอยู่ก็ไม่สามารถที่จะปรับตัวให้เข้ากับระบอบใหม่ได้ จึงส่งผลให้พัฒนาการของระบอบการศึกษาเกิดสภาวะหยุดชะงัก กล่าวคือ ในช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบบการเรียนการสอนที่ดำเนินอยู่ก็ไม่สอดคล้องกับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงเท่าที่ควร (ปวีณา วังมี, 2543: 69-70)

จากกรณีปัญหาดังกล่าว หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง จะสามารถอธิบายได้ว่าปัญหาดังกล่าวเกิดจากการขาดสิ่งที่เรียกว่าปัญญาชนผู้ซึ่งจะมีบทบาทและหน้าที่ในเชิงของการจัดการองค์การ หรือมีบทบาทในด้านของอุดมการณ์และวัฒนธรรมธรรม ซึ่งหากพิจารณาจากบริบททางการเมืองดังกล่าวอาจตีความได้ว่ากลุ่มข้าราชการที่มีหน้าที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่แต่เดิมอาจจะอยู่ในสภาวะที่ยังสับสนต่อระบบใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของสถานะของพระมหากษัตริย์ ซึ่งหากย้อนกลับไปพิจารณาตัวบทที่ปรากฏอยู่ในแบบสอนอ่านหน้าที่นราษฏร เล่มที่ 1 จะพบว่ามี การอธิบายถึงพระราชฐานะของพระมหากษัตริย์เอาไว้เพียงแต่การอธิบายว่าพระมหากษัตริย์คือหัวหน้าของชาติแต่ให้มีอำนาจอยู่ภายใต้กฎหมาย ดังข้อความที่บันทึกเอาไว้ว่า

“ใจความสำคัญของรัฐธรรมนูญนั้นคือ ให้มีกษัตริย์เป็นหัวหน้าของชาติ แต่ให้มีอำนาจอยู่ใต้กฎหมาย และให้มีสภาผู้แทนราษฎรขึ้นสภาหนึ่ง ร่วมมือกับ กษัตริย์จัดการบ้านเมือง” (โสภณ ปาลบุตร, 2475: 48)

แต่อย่างไรก็ดี ภายหลังจากที่มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 ที่ได้มีการระบุพระราชฐานะและพระราชอำนาจเอาไว้อย่างชัดเจนเมื่อเทียบกับพระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 (โปรดดูรายละเอียดใน หมวด 1 แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475) เห็นได้ชัดว่าเมื่อมีการสร้างแบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร เล่ม 2 เนื้อหาของแบบเรียนเล่มดังกล่าวพบว่ามีกรอบอธิบายหลักการและวิธีการต่าง ๆ ของระบบรัฐธรรมนูญ รวมถึงการอธิบายประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกัพระราชฐานะของพระมหากษัตริย์เอาไว้ อย่างละเอียด (โปรดดูรายละเอียดในโสภา ปาลบุตร, 2476: 16-50) ซึ่งในกรณีดังกล่าวสอดคล้องกับข้อสันนิษฐานในเบื้องต้นที่ว่า ในช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองเหล่าข้าราชการที่มีหน้าที่ในระบบการศึกษายังคงมีความสับสนกับการปกครองในระบอบใหม่ แต่ครั้งได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475 ระบบต่าง ๆ ที่เป็นหน่วยงานราชการก็เริ่มที่จะปรับตัวให้เข้ากับยุคสมัยของการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้มากยิ่งขึ้น

6.4.3 จุดเปลี่ยนสำคัญของการจัดวางระบอบการศึกษาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ตามที่มีผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วในบทที่ 4 เกี่ยวกับประเด็นการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งต่อมาเหตุการณ์ดังกล่าวได้นำไปสู่การปิดสภาในสมัยพระยามโนปกรณนิติธาดา การรัฐประหารโดยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และการเกิดเหตุการณ์คณะกู้บ้านเมือง หรือเหตุการณ์กบฏบวรเดช (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4) ซึ่งเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองที่กล่าวไปนั้น ล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อแนวทางในการกำหนดนโยบายการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของเหตุการณ์กบฏบวรเดช ซึ่งถือกันเป็นเหตุการณ์ที่เรียกได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของแนวทางในการจะปลูกฝังหรือจัดวางชุดความคิดทางการเมืองผ่านระบบการศึกษา

ดังจะเห็นได้ว่า ภายหลังเหตุการณ์กบฏบวรเดชสิ้นสุดลง พระยาพหลพลพยุหเสนา นอกจากจะดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรีแล้วนั้น ยังได้เข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ แทนที่ของพระยาธรรมศักดิ์มนตรีอีกด้วย ซึ่งหากพิจารณาคำแถลงการของพระยาพหลพลพยุหเสนา เมื่อวันที่ 25 ธันวาคม 2476 ที่กล่าวถึงแนวนโยบายทางการศึกษาเอาไว้ว่า

“ส่วนการศึกษานั้น มีแผนการศึกษาและมีนโยบายวางไว้เป็นบรรทัดฐานดีแล้ว รัฐบาลนี้จะได้หาวิถีทางที่ดีซึ่งจะนำไปให้ถึงจุดที่หมาย ให้พลเมืองรู้จักระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้ได้ความเป็นอยู่เหมาะสมแก่สมัย

รัฐธรรมนูญ **รัฐบาล**นี้จะ**ได้ดำเนินการตามแนวความคิดนี้ให้ได้ผลอันไพบูรณ์**
นึ่งขึ้นเป็นลำดับ ในการที่จะฝึกฝนให้ประชาชนเป็นพลเมืองดีนั้น จะต้องฝึกฝน
 ทั้งทางกาย จรรยา และใจ รวมกันไป และ**ให้ผู้ที่ได้รับการศึกษาแล้วได้**
ดำเนินการอาชีพ ปฏิบัติหน้าที่พลเมืองตามรัฐธรรมนูญได้ดี รัฐบาลนี้จะให้
 บำรุงการศึกษาทางอาชีพและการหาวิชาความรู้ตามความต้องการแห่ง
 รัฐธรรมนูญ เป็นต้นว่าขยายประถมศึกษาให้แพร่หลาย และเขยิบการศึกษา
 วิชาการรัฐธรรมนูญ ยึดถือการปฏิบัติฝึกหัดคนงานให้สำคัญยิ่งขั้นกว่าที่แล้มา
 โดยเฉพาะอย่างยิ่งให้ผู้ผ่านพ้นการศึกษาในโรงเรียนไปแล้วได้มีโอกาสฝึกฝน
 ตกเองได้ไม่ละทิ้งเสีย และให้ทุกคนมีโอกาสหาความรู้ได้อย่างเต็มที่ที่จะจัดได้
 ตามระบอบประชาธิปไตย รัฐบาลนี้จะบำรุงพลศึกษาให้เป็นการศึกษาเพื่อวินัย
 ด้วย ส่วนในเรื่องธรรมการกับการศึกษานั้น รัฐบาลนี้เห็นว่า ควรจะเป็นอุปการะ
 แก่กันและกัน จึงจะได้บำรุงส่งเสริมและจัดการให้ได้ประสานงานกันอย่างสนิท
 สนิมดียิ่งขึ้น อนึ่งในทางศิลปะของชาติรัฐบาลนี้จะไม่ละเลย แต่หากจะบำรุงเท่าที่
 จะทำได้ ส่วนวิธีให้การศึกษาโดยทั่วไปที่จะให้ได้ประโยชน์สมหวังตั้งว่ามานั้น
 รัฐบาลนี้จะจัดการปรับปรุงหลักสูตรและสรรพตำราทั้งบำรุงฐานะและคุณสมบัติ
 ของครูและอาจารย์ ให้สมกับที่วิชาครูเป็นวิชาชีพและที่ครูจะเป็นผู้บรมสั่งสอน
 กุลบุตรกุลธิดาสืบไป” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2476
 สมัยที่ 2 วันที่ 25 ธันวาคม 2476 หน้า 22-37) (เน้นข้อความโดยผู้วิจัย)

กล่าวได้ว่า ตัวบทดังกล่าวนี้เป็นการแถลงนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาที่กล่าวถึง
 ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับระบอบการปกครองอย่างตรงไปตรงมาเป็นครั้งแรก ซึ่งสะท้อนให้
 เห็นว่าเหตุการณ์กบฏบวรเดชส่งผลต่อวิถีคิดของรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่งความกังวลต่อความไม่
 มั่นคงของระบอบรัฐธรรมนูญ จึงพยายามที่จะฟื้นฟูการศึกษาเป็นพื้นที่ในการที่จะจัดวางชุด
 ความคิดหรืออุดมการณ์ เพื่อที่จะสร้างสำนึกในการเป็นพลเมืองดีตามวิถีของระบอบรัฐธรรมนูญ ซึ่ง
 ปราบฎการณ์ดังกล่าวนี้เองส่งผลให้เกิดวัฒนธรรมการเชิดชูรัฐธรรมนูญในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และได้
 แพร่หลายอย่างเป็นวงกว้างในเวลาต่อมา (เปรี๊ณ วังมี, 2543: 90) ดังจะเห็นได้จากการที่กระทรวง
 ธรรมการได้ออกประกาศเชิญชวนให้บุคคลทั่วไปแต่งแบบเรียนเรื่องรัฐธรรมนูญส่งเข้าประกวด โดยให้
 เรียบเรียงตามหัวข้อที่รัฐได้กำหนดเป็นแนวทางเอาไว้ (ดูที่เชิงอรรถ 93)

อนึ่ง นอกจากประเด็นต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วนั้น ปรากฏการณ์อย่างหนึ่ง que แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลในระบอบใหม่พยายามที่จะใช้ระบบการศึกษาเป็นพื้นที่สำคัญสำที่ จะใช้สำหรับการสถาปนาชุดอุดมการณ์ใหม่ ดังนั้นจึงจะเห็นได้ว่าในปีพ.ศ.2476 หลวงประดิษฐมนูธรรมได้ริเริ่มการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และได้เริ่มทำการเปิดทำการเรียนการสอนในปี พ.ศ. 2477 โดยในระยะแรกได้ทำการโอนคณะนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยรวมทั้งทรัพย์สินและงบประมาณของคณะดังกล่าวด้วย และได้ทำการเปิดการสอนวิชานิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการพูด สำหรับการเรียนการสอนมีลักษณะแบ่งเป็นวิชาย่อย ๆ และมีลักษณะเป็นมหาวิทยาลัยเปิดจึงได้รับความนิยมและมีนักศึกษา มาเรียนเป็นจำนวนมาก ซึ่งเป็นเหตุผลเพื่อว่าจะได้สอนวิชาเกี่ยวกับการเมืองเป็นการช่วยให้ประชาชนได้รู้เกี่ยวกับระบอบการปกครอง (จรรูญ วงศ์สายัณห์, 2532: 17; พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2476)

ต่อประเด็นดังกล่าว หากพิจารณาในส่วน of โครงสร้างการบริหารมหาวิทยาลัย จะเห็นได้ว่าในระยะแรกนั้นคณะกรรมการมหาวิทยาลัย ได้มีการกำหนดให้ นายกรัฐมนตรีเป็นนายกิตติมศักดิ์ของคณะกรรมการ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการเป็นนายกคณะกรรมการ และผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยเป็นอุปนายกคณะกรรมการโดยตำแหน่ง และเขาธิการมหาวิทยาลัยเป็นเลขาธิการคณะกรรมการโดยตำแหน่ง (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2476) จากโครงสร้างดังกล่าว ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ (2565: 34) พยายามจะอธิบายว่าในการเข้ามาดำรงตำแหน่งดังกล่าวรวมทั้งการเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามา มีบทบาทในมหาวิทยาลัยนั้น เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความยึดโยงระหว่างมหาวิทยาลัยกับประชาชนผู้เป็นเจ้าของอธิปไตย นอกจากนี้ ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ ยังพยายามอธิบายต่ออีกว่า ในปีพ.ศ.2486 ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงนอกระบบของคณะกรรมการมหาวิทยาลัย กล่าวคือในการสรรหาคณะกรรมการมหาวิทยาลัยเป็นการเสนอชื่อจากคณะกรรมการ แล้วให้พระมหากษัตริย์โปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งไม่ได้มาจากสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบบเดิม

จากคำอธิบายดังกล่าว หากพิจารณาผ่านกรอบแนวความคิดที่ว่าด้วยการครองอำนาจนำและแนวความคิดที่ว่าด้วยการช่วงชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรม ทำให้ผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับ ภิญญพันธุ์ พจนะลาวัณย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเด็นที่พยายามอธิบายว่าการเปิดโอกาสให้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเข้ามา มีบทบาทในมหาวิทยาลัยเป็นบทบาทที่แสดงให้เห็นถึงความยึดโยงระหว่างมหาวิทยาลัยกับประชาชน ทั้งนี้เพราะหากย้อนกลับไปพิจารณาถึงที่มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จะเห็นได้ว่าภายใต้บริบท

ดังกล่าวสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการแต่งตั้งและการเลือกตั้งทางอ้อม ดังนั้นเองผู้วิจัยจึงพิจารณาว่าในการเข้ามามีบทบาทของฝ่ายการเมืองรวมถึงสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในมหาวิทยาลัยเป็นการพยายามเข้ามาเพื่อกระชับอำนาจหรือเป็นการเข้ามาเพื่อช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมือง

ยิ่งกว่านั้น หากพิจารณาจากเหตุการณ์ “กบฏวังหลวง” ในปีพ.ศ. 2492 ซึ่งเป็นเหตุการณ์ที่ปรีดี พนมยงค์ พยายามจะล้มมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเป็นฐานในการต่อสู้กับรัฐบาลแต่ทำไม่ได้สำเร็จ จึงส่งผลให้มหาวิทยาลัยตกเป็นเป้าหมายที่รัฐได้เข้ามาควบคุม ดังจะเห็นได้จากการออกพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2495 (กฎหมายพิเศษ พจนานุกรม, 2565: 34) ซึ่งจากการตราพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการบริหารของสภาหรือคณะกรรมการมหาวิทยาลัย กล่าวคือการเลือกอธิการบดีไม่ได้มาจากสภาผู้แทนราษฎร แต่ให้สภามหาวิทยาลัยเป็นผู้เสนอชื่อแทน (พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2495) จากเหตุการณ์ดังกล่าวก็ยิ่งสะท้อนให้เห็นได้ชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้นเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่กลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มต่าง ๆ พยายามที่จะใช้พื้นที่ดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญในการจัดวางชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมือง

จากประเด็นที่กล่าวมาในข้างต้น หากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง จะเห็นได้ว่ารัฐบาลในระบอบใหม่พยายามที่จะช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาเพื่อที่จะใช้เป็นกลไกในการสร้างสำนึกที่ดีพร้อม ๆ กับการพยายามรื้อถอนสำนึกแบบดั้งเดิม ขณะเดียวกันรัฐก็พยายามที่จะสร้างกลุ่มปัญญาชนขึ้นมาเพื่อให้มีบทบาทหน้าที่ในการที่จะจัดการหรือปลูกฝังชุดความคิดทางการเมืองที่รัฐต้องการจะใส่กลับเข้าไปแทนที่ชุดอุดมการณ์ทางการเมืองแบบเดิม

6.4.4 การจัดวางแนวคิดชาตินิยมผ่านระบบการศึกษา

ภายหลังจากที่หลวงสินธุสงครามชัย หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการ ได้เข้ามาดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการ ในช่วงกลาง ๆ ปี พ.ศ.2478 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2507: 1109) จะเห็นได้ว่านอกจากแนวทางในการจัดวางชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองผ่านระบบการศึกษาที่มุ่งเน้นจัดวางให้ผู้เรียนเกิดความเลื่อมใสเคารพศรัทธาในรัฐธรรมนูญในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์แล้วนั้น แนวนโยบายที่เพิ่มเข้ามาภายใต้บริบทดังกล่าว คือการมุ่งที่จะจัดวางแนวความคิดในเรื่องของชาตินิยม ดังจะเห็นได้จากหนังสือราชการที่รัฐมนตรีว่าการกระทรวงธรรมการได้ส่งถึงนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 4 พฤศจิกายน พ.ศ.2478 เพื่อจะรายงานให้ทราบถึงรายละเอียดของ

โครงการที่กระทรวงธรรมการเห็นว่าเป็นการปลูกใจให้ประชาชนเกิดความรักชาติ ว่าควรที่จะวางโครงการดังกล่าวนี้ทั้งสำหรับเด็กและผู้ใหญ่ ทั้งนี้เพราะถ้าปลูกฝังเฉพาะเด็ก หากโตขึ้นมาก็จะเอาอย่างผู้ใหญ่รุ่นก่อน ๆ ที่เคยปฏิบัติมา ดังนั้นจึงเห็นควรว่าจะต้องทำการแยกอบรมเป็น 2 กลุ่ม คือ การอบรมเด็ก และสำหรับประชาชนทั่วไป

นอกจากการจัดโครงการดังกล่าว ในส่วนของแบบเรียนก็ได้มีการแต่งแบบเรียนขึ้นใหม่ โดยเนื้อหาของแบบเรียนที่แต่งขึ้นใหม่นี้โดยส่วนใหญ่จะมีเนื้อหาที่เน้นการสร้างความรู้สึกเลื่อมใสต่อชาติ ดังจะเห็นได้ในหนังสือที่ชื่อ “ปลูกใจนักเรียน” ซึ่งหนังสือเล่มดังกล่าวนี้ถูกเรียบเรียงขึ้นในปี พ.ศ. 2479 โดยเนื้อหาของหนังสือเล่มนี้พยายามที่จะพรรณนาให้นักเรียนได้เห็นถึงคุณงามความดีของสยาม ว่าประเทศของเรานี้เป็นประเทศที่มีอาณาบริเวณที่กว้างขวาง มีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ มีพระมหากษัตริย์และรัฐบาลที่ดี รวมไปถึงการบรรยายคุณงามความดีของชนชาติไทย ว่าเป็นชนชาติที่เก่าแก่ มีความเจริญ มีความเข้มแข็ง อีกทั้งยังมีความเป็นเอกราช เนื้อหาการบรรยายส่วนใหญ่เน้นให้นักเรียนรู้สึกรักและภาคภูมิใจในความเป็นคนในชาติ นอกจากนี้ในแบบเรียนเล่มดังกล่าวยังมีเนื้อหาที่ต้องการให้ผู้เรียนตระหนักในการที่จะต้องเป็นพลเมืองดีโดยจะต้องทำความดีเพื่อเป็นการตอบแทนบุญคุณกลับคืนให้แก่ประเทศชาติ ซึ่งวิธีที่จะตอบแทนบุญคุณประเทศชาตินั้น แบบเรียนเล่มดังกล่าวเสนอให้ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ดี ขยัน มีความประพฤติดี มีร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง และหมั่นทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ นอกจากนี้ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งในหนังสือเล่มนี้คือ การพยายามที่จะสอนให้ผู้เรียนรู้จักการแสดงความเคารพต่อ พระมหากษัตริย์ รัฐธรรมนูญ พุทธศาสนา และธงชาติ ซึ่งให้ยึดถือร่วมกันว่าสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้คือหลักสำคัญของประเทศชาติ (ใช้ เรื่องศิลป์, 2479: คำนำ, 10-87) อีกทั้ง ยังพบว่าแบบเรียนเล่มดังกล่าวพยายามปลูกฝังว่าการอดทนสู้สินค้าไทย คือการแสดงความรักต่อประเทศชาติและเพื่อนร่วมชาติอย่างหนึ่ง ซึ่งวิธีคิดในลักษณะดังกล่าว สอดคล้องกับแนวนโยบายทางเศรษฐกิจของพระมหากษัตริย์พยุหเสนาเมื่อครั้งดำรงตำแหน่งเป็น นายกรัฐมนตรีในสมัยแรก (ใช้ เรื่องศิลป์, 2479: 119-129)

นอกจากนี้ ประเด็นที่น่าสนใจอีกประการที่ปรากฏในแบบเรียนเล่มนี้คือ กระแสของคำอธิบายต่อพระราชฐานะของพระมหากษัตริย์ที่ช่วงต้นของการเปลี่ยนแปลงการปกครองพยายามที่จะอธิบายว่าพระมหากษัตริย์เป็นทรงเป็นเพียงประมุขของชาติเท่านั้น แต่คำอธิบายในแบบเรียนในช่วงหลัง พ.ศ.2471 พบว่ามีความพยายามที่จะอธิบายว่าพระมหากษัตริย์นั้นมีพระราชฐานะประหนึ่งว่าเป็นสัญลักษณ์ของชาติ ดังจะเห็นได้ในตัวบทที่มีความว่า

“พระมหากษัตริย์ทรงเป็นผู้แทนของชาติไทย และเป็นหัวหน้าของชาวไทยทั้งหลาย คุณงามความดีและเกียรติยศของชาติมารวมอยู่ที่พระองค์แต่ผู้เดียว ถ้าเราเคารพพระองค์ก็เท่ากับเคารพชาติของเรา และถ้าเราดูหมิ่นพระองค์ก็เท่ากับดูหมิ่นชาติของเราเหมือนกัน” (ใช้ เรื่องศิลป์, 2479: 111-112)

จากตัวบทดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าภายใต้บริบทดังกล่าวผู้ปกครองภายใต้การปกครองในระบบใหม่ยังคงให้ความสำคัญกับพระมหากษัตริย์ หากแต่มีความพยายามที่จะสร้างความหมายของพระมหากษัตริย์ใหม่ โดยการพยายามสร้างคำอธิบายว่าพระมหากษัตริย์นั้นเป็นหนึ่งในส่วนสำคัญของการปกครอง มิได้มีความสำคัญในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามแนวคิดแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

6.4.5 การจัดวางความคิดอำนาจนิยมผ่านระบบการศึกษา

ภายหลังจากการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป ในช่วงปลายปี พ.ศ.2481 พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ดังนั้นสภาผู้แทนราษฎรจึงได้ลงมติให้หลวงพิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมกับตำแหน่งตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมด้วย จากการนั่งควบตำแหน่งสำคัญ ๆ ถึง 3 ตำแหน่งในเวลาเดียวกัน จึงส่งผลให้หลวงพิบูลสงครามมีอำนาจในการสั่งการโดยตรงเหนือรัฐบาล (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 4 หัวข้อ 4.5) ทั้งนี้หากพิจารณาจากบริบททางสังคมการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว จะพบว่าสยามประเทศกำลังเผชิญอยู่กับวิกฤตการณ์ทางการเมืองทั้งภายในและภายนอกประเทศ ซึ่งส่งผลให้ลัทธิรัฐธรรมนูญเกิดความอ่อนแอตามไปด้วย ครั้นจอมพล ป. พิบูลสงคราม เข้ามาดำรงตำแหน่งผู้นำประเทศภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวจึงจะเห็นได้ว่านโยบายแรก ๆ ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงมีลักษณะเน้นไปที่การ “สร้างชาติ” ซึ่งถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาซึ่งส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเป็นอย่างมาก นับตั้งแต่การเปลี่ยนชื่อประเทศจาก “สยาม” เป็น “ไทย” ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 กระทั่งถึงการรณรงค์เรียกธงไตรรงค์คืนแดนคืน การรณรงค์ให้คนไทยใช้ของที่ผลิตจากคนไทยด้วยตนเอง รวมไปถึงการเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งอยู่ภายใต้กรอบนโยบาย “รัฐนิยม” (ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 56, 2482: 810; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2554: 43; กัปคฤทัย ปุงคานนท์, 2552: 50-51) ซึ่งอิทธิพลของแนวนโยบายดังกล่าวได้ส่งผลถึงมิติทางการศึกษาด้วย ดังจะเห็นได้จากการกล่าวสุนทรพจน์นายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2482 ว่า

“อนึ่ง เมื่อได้พูดถึงเรื่องการศึกษากับการรักษาแล้ว ก็ทำให้รู้สึกว่าคุณธรรมทั้ง 2 ประการนั้นยังหาเพียงพอที่จะดลบันดาลให้พี่น้องชาวไทยเกิดคุณสมบัติเป็นที่นิยมชมชอบอย่างชาติอื่นเขาโดยสมบูรณ์ไม่ ที่จะเรียกว่าสมบูรณ์ได้นั้น จำเป็นจะต้องมีประเพณีนิยมประจำชาติอีกด้วย ซึ่งรัฐบาลกำลังเตรียมการจะประกาศชักชวนพี่น้องชาวไทยทั้งหลายให้ปฏิบัติตามกันในวันข้างหน้าเป็นครั้งเป็นคราวตามโอกาสอันสมควรเราจะเรียกว่า “รัฐนิยม”...”

(จอมพล ป.พิบูลสงคราม, 2482: 4)

จากตัวบทดังกล่าว เพื่อมาพิจารณาในมิติทางด้านการศึกษาภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว พบว่ารัฐบาลได้ใช้พื้นที่ทางศิลปะและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือสำคัญในการที่จะทำให้ประชาชนตระหนักถึงความสำคัญของชาติ ดังจะเห็นได้จาก “คำชักชวนของรัฐบาลเรื่องฟื้นฟูวัฒนธรรมของชาติไทย” ที่ได้ประกาศเอาไว้ว่า

“ในวาระแรกนี้ รัฐบาลใคร่ขอชักชวนให้พี่น้องชาวไทยทั้งหลายสนใจในการรักษาจรรยาและมารยาท เพราะในเรื่องจรรยาและมารยาทนี้เป็นส่วนสำคัญทั้งทางวัฒนธรรม และศีลธรรม ความบกพร่องซึ่งเนื่องมาจากความเห็นแก่ตัวย่อมทำให้เกิดผลอันไม่พึงปรารถนาในทางจรรยาและมารยาท ตลอดถึงศีลธรรมหลายประการ...

...สำหรับทางราชการนั้นได้ขอให้ทุกกระทรวงทบวงกรมร่วมมือกันพยายามทำอย่างจริงจัง โดยมุ่งหมายจะให้ทางราชการเป็นผู้นำในเรื่องนี้ และอบรมสั่งสอน ควบคุมดูแลคนที่อยู่ในครอบครัว หรือในความปกครอง ในเรื่องจรรยาและมารยาทนี้ด้วย ส่วนราชการใดมีโรงเรียน ซึ่งขึ้นตรงต่อส่วนราชานั้น ให้ทำการสั่งสอนอบรมนักเรียนในเรื่องจรรยาและมารยาทนี้ให้เข้มแข็งยิ่งขึ้น...”

(ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 57, 2482: 657-660)

จากแนวทางที่รัฐบาลได้ประกาศให้หน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการหรือบริหารราชการตามแนวดังกล่าว ในส่วนของกระทรวงธรรมการพบว่า ได้มีการแต่งแบบเรียนขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับแนวนโยบายของผู้นำรัฐบาล กล่าวคือเนื้อหาในแบบเรียนที่เขียนขึ้นมาใหม่ภายใต้บริบทดังกล่าวมีลักษณะที่มุ่งอธิบายให้นักเรียนปฏิบัติตามรัฐนิยม โดยเน้นว่าการปฏิบัติตามรัฐนิยมนั้นเป็นการ

เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับประเทศชาติ ดังจะเห็นได้จากความตอนหนึ่งในแบบเรียนหน้าที่พลเมือง และศีลธรรม สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ความว่า

“ความเจริญของประเทศมิได้อยู่ที่การก่อสร้างในทางทรัพย์สินต่าง ๆ อย่างเดียว แต่ต้องอาศัยคุณสมบัติอันดีต่าง ๆ ด้วย เช่น ความสุภาพ ความทรหดทน ความขยันขันแข็งในการทำงาน ความรักบ้านเมืองและความนิยมสินค้าของชาติตน ชาติใดมีความเจริญพร้อมทั้งในทางทรัพย์สิน และคุณสมบัติอันดีแล้ว เราจึงจะเรียกว่าชาติ นั้นเป็นชาติที่เจริญแล้วโดยสมบูรณ์” (กรมวิชาการ, 2484: 86)

นอกจากเนื้อหาของแบบเรียนที่หน่วยงานทางการศึกษาพยายามที่จะดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายของทางผู้รัฐบาลแล้วนั้น แบบเรียนที่เคยใช้ก่อนหน้านี้ยังคงถูกใช้ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองดังกล่าวด้วยเช่นกัน ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าแนวความคิดทางการเมืองภายใต้บริบทดังกล่าวมิได้เป็นปฏิปักษ์กับรัฐบาลในระบอบใหม่ช่วงก่อนหน้าแต่อย่างใด หากแต่เป็นการเพิ่มเข้ามาของวิถีคิดแบบชาตินิยมซึ่งเดิมก็เริ่มปรากฏให้เห็นร่องรอยตั้งแต่ในยุคการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชแล้ว แต่ภายใต้บริบททางสังคมการเมืองในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม วิถีคิดแบบชาตินิยมได้มีลักษณะที่เด่นและชัดเจนยิ่งขึ้น

อนึ่ง นอกจากบริบทที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วนั้น ในสมัยรัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่ช่วง พ.ศ. 2485 - พ.ศ. 2487 ถือเป็นอีกหนึ่งบริบทสำคัญของการเมืองไทย กล่าวคือ ภายใต้บริบทดังกล่าวเป็นช่วงเวลาประเทศไทยได้เข้าร่วมในสงครามโลกครั้งที่ 2 ร่วมกับฝ่ายของญี่ปุ่น ในการเข้าร่วมสงครามครั้งดังกล่าวนี้เอง ส่งผลให้ทิศทางการเมืองไทยมีทิศทางที่โน้มเอียงไปสู่ความเป็นลัทธิชาตินิยมและ “ลัทธิผู้นำ” ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากระบอบเผด็จการทหารนาซี (ฟาสซิสต์) ที่กำลังเฟื่องฟูเป็นอย่างมากโดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศเยอรมัน อิตาลี และญี่ปุ่น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2554: 44-46) จากสถานการณ์ทางการเมืองภายใต้บริบทดังกล่าวเมื่อย้อนกลับมาพิจารณาในมิติของนโยบายเกี่ยวกับการศึกษา พบว่าแนวนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาส่วนใหญ่ในช่วงนั้นยังคงดำเนินคล้ายกับบริบททางการเมืองในช่วง 2481-2484 กล่าวคือรัฐบาลยังคงให้ความสำคัญกับการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทย แต่มีแนวนโยบายที่เพิ่มเข้ามาคือการส่งเสริมในกลุ่มวิชาพลศึกษา ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐต้องการที่จะสร้างพลเมืองที่มีความเข้มแข็งทั้งทางร่างกายและทางจิตใจเพื่อให้เหมาะสมกับสภาวะสงครามที่กำลังเผชิญ (ปวีณา วังมี, 2543: 173)

กระทั่ง ภายหลังจากการสิ้นสุดลงของสภาวะสงครามพร้อม ๆ กับการสิ้นสุดการดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ผลกระทบที่ต่อเนื่องจากสงครามที่มีต่อระบบการศึกษาไทยคือ ทำให้เกิดภาวะการขาดแคลนเครื่องนุ่งห่ม แบบเรียน รวมทั้งอาคารสถานศึกษาหลายแห่งได้รับความเสียหาย ดังนั้นการดำเนินการของรัฐต่อระบบการศึกษาในช่วงหลังสงครามจึงเน้นไปที่การฟื้นฟูและการปรับปรุงแก้ไขพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบให้กลับมาสู่สภาวะปกติ (ระลึก ธาณี, 2522: 223-224)

6.5 สรุป

จากที่ผู้วิจัยได้พยายามรวบรวมข้อมูลและได้ทำการวิเคราะห์ผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนที่เชื่อมโยงกันเกี่ยวกับการจัดวางความคิดใหม่ (Reinstallation) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ สามารถที่จะสะท้อนให้เห็นถึงร่องรอยของกระบวนการหรือกลไกต่าง ๆ ที่คณะผู้ก่อการการพยายามที่จะทำการจัดวางความคิดทางการเมืองชุดใหม่ใส่กลับเข้าไปภายหลัง ซึ่งผลจากการศึกษาพบต่อประเด็นดังกล่าวพบว่าคณะผู้ก่อการได้พยายามที่จะเข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางการเมืองและพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อที่จะช่วงชิงความได้เปรียบทางการเมือง หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือเพื่อที่จะสร้างสถานะการครองอำนาจนำให้ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้จากการศึกษาผู้วิจัยยังพบว่าในการพยายามที่จะจัดวางชุดความคิดใหม่ใส่กลับเข้าไปนั้น คณะผู้ก่อการพยายามที่จะทำการจัดวางทั้งในส่วนของโครงสร้างส่วนล่างและโครงการส่วนบนด้วย ซึ่งกลไกหรือกระบวนการในการจัดวางความคิดทางการเมืองของคณะผู้ก่อการนั้น สามารถที่จะเห็นได้ตั้งแต่การอ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ซึ่งหากพิจารณาในแง่ของอุดมการณ์ที่ปรากฏในประกาศฉบับดังกล่าว จะเห็นได้ว่าในตัวบทของประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 นั้น มีร่องรอยของแนวความคิดทางการเมืองอย่างน้อย 2 ประการ คือการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข และการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้ความหมายของที่เป็นประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ แต่อย่างไรก็ดี จากการใช้กลไกดังกล่าวปรากฏให้เห็นว่าในเบื้องต้นคณะผู้ก่อการสามารถที่จะเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่รูปแบบการปกครองด้วยระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

ครั้นภายหลังจากที่สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองได้แล้วนั้น คณะผู้ก่อการก็ได้พยายามที่จะใช้กลไกของระบอบรัฐธรรมนูญในการที่จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับกลุ่มสมาชิกของคณะผู้ก่อการได้เข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในตำแหน่งสภาผู้แทนราษฎรและ

ข้าราชการทางการเมืองสำคัญ ๆ หลายตำแหน่งซึ่งกลไกหรือกระบวนการดังกล่าวนี้เองผู้วิจัยเรียกว่า กระบวนการแปรสภาพ (Transform) จาก “คณะราษฎร” ไปสู่การเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง ซึ่งภายหลังจากที่คณะราษฎรสามารถที่จะเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองและมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการบ้านเมืองแล้วนั้น หลวงประดิษฐมนูธรรมหนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการก็ได้เสนอแนวความคิดหรือชุดอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ แม้ข้อเสนอดังกล่าวจะไม่ได้เกิดขึ้นและนำไปใช้จริง แต่อย่างไรก็ดี แนวความคิดดังกล่าวก็ได้ส่งผลกระทบอย่างเป็นวงกว้าง ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อเสนอดังกล่าวผู้วิจัยพบว่าภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจหรือเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ปรากฏร่องรอยของแนวความคิดทางการเมืองอย่างน้อย 3 แนวความคิด อันประกอบด้วยชุดของแนวความคิดแบบสังคมนิยม ชุดของแนวความคิดแบบชาตินิยม และชุดของแนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์

นอกจากปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยได้พยายามที่จะพิจารณาผ่านระบบการศึกษาว่า คณะผู้ก่อการในฐานะผู้ปกครองในระยะบอบใหม่ได้พยายามจะใช้กลไกดังกล่าวเพื่อเป็นเครื่องมือในการที่จัดใส่ชุดความคิดใหม่กลับเข้าไปหรือไม่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่า คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้เข้าไปใช้เป็นพื้นที่ในการที่จะจัดวางชุดความคิดทางการเมือง ซึ่งชุดอุดมการณ์ที่ปรากฏผ่านหลักฐานเช่น แบบเรียน หรือคำสั่ง ประกาศต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัยได้สะท้อนให้เห็นว่าระบบการศึกษาคือเครื่องมือทางการเมืองที่ผู้ปกครองในแต่ละบริบทใช้เป็นฐานสำคัญในการจะปรับทัศนคติหรือปลูกฝังชุดอุดมการณ์ต่าง ๆ ซึ่งภายใต้บริบทของการครองอำนาจนำของคณะผู้ก่อการได้ปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยความคิดทางการเมืองอยู่หลายร่องรอย ยกตัวอย่างเช่น แนวความคิดการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แนวความคิดแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน แนวความคิดแบบชาตินิยม แนวความคิดแบบลัทธิทหารนิยม และแนวความคิดแบบลัทธิผู้นำ ซึ่งในแต่ละชุดของแนวความคิดเหล่านี้จะมีความโดดเด่นแตกต่างกันออกไปทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าภายใต้บริบทนั้น ๆ บุคคล หรือ กลุ่มพลังทางสังคมใดจะสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้มีสถานะนำ กล่าวคือภายใต้ของความเป็นคณะราษฎรนั้นมีกลุ่มพลังสังคมกลุ่มย่อย ๆ ประสานกันอยู่ ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างก็มีความพยายามในการช่วงชิงการนำอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มพลังทางสังคมใดสามารถที่จะก้าวขึ้นมาได้ก็จะมีโอกาสในการกำหนดทิศทางของชุดอุดมการณ์ทางการเมืองในแบบที่ตนต้องการได้ ดังนั้นเอง เมื่อพิจารณาในส่วนของการพยายามจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านกิจกรรมทางการเมือง การสร้างงานศิลปะ ตลอดจนการส่งเสริมวัฒนธรรมต่าง ๆ จึง

จะพบว่าการพยายามใช้พื้นที่ดังกล่าวเพื่อจัดวางความคิดทางการเมืองในแต่ละบริบทจึงมีลักษณะ
สอดคล้องกับชุดอุดมการณ์ที่พยายามจะจัดวางผ่านระบบการศึกษา

บทที่ 7

บทสรุป

“พลังเก่าในสังคมนั้นกำลังจะสลายไป แต่ขณะเดียวกันพลังใหม่กลับไม่สามารถกำเนิดขึ้นได้ ในภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อเช่นนี้ อากาการป่วยไข้ของสังคมนั้น ๆ จะบังเกิดขึ้นให้เห็นอยู่เนือง ๆ ในหลากหลายรูปแบบ” (Antonio Gramsci, Q3SS34)

เนื้อหาในบทนี้จะเป็นการอภิปรายสรุปผลการวิจัยในประเด็นที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมืองของกลุ่มคณะราษฎร พ.ศ.2475 – 2490” โดยผู้วิจัยได้ตั้งคำถามหลักเอาไว้ในตอนต้นว่า “ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - 2490 คณะราษฎรมีกระบวนการหรือกลไกในการจัดวางความคิดทางการเมืองอย่างไร และอะไรคือสาเหตุหรืออุปสรรคสำคัญของการสถาปนาแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” นอกจากนี้ภายใต้คำถามหลักดังกล่าวผู้วิจัยได้กำหนดเป็นวัตถุประสงค์สำหรับการวิจัยในครั้งนี้อีก 2 ประการได้แก่

1. เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการ หรือกลไกในการจัดวางแนวความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร พ.ศ.2475 – พ.ศ.2490
2. เพื่อศึกษาและเผยให้เห็นถึงชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการพยายามที่จะจัดวางในช่วงพ.ศ. 2475 – พ.ศ.2490

เพื่อตอบข้อคำถามในข้างต้น ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอเนื้อหาในบทนี้ออกเป็นส่วนสำคัญ 3 ประเด็น ได้แก่

1. ข้อถกเถียงทางทฤษฎี
2. สรุปผลการวิจัย
3. ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคต

7.1 ข้อถกเถียงทางทฤษฎี

ก่อนที่จะตอบคำถามหลักของงานวิจัยและนำเสนอผลจากการดำเนินการศึกษาค้นคว้าตามวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งเอาไว้ในขั้นต้น ผู้วิจัยจะอภิปรายสรุปให้เห็นถึงประโยชน์ที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับผู้วิจัยพบว่า มีงานวิชาการจำนวนมากที่ได้ทำการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม นับตั้งแต่การเกิดขึ้นของเหตุการณ์ดังกล่าวแม้กระทั่งในปัจจุบันนี้ก็พบว่า มีผลงานทางวิชาการผลิตออกมาเป็นระยะ ทั้งนี้หากย้อนกลับไปราว ๆ พ.ศ.2525 ถือว่าเป็นหนึ่งในยุคของของการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้วิจัยพบว่าในงานของนครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้มีการสำรวจและสรุปว่าแนวทางในการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นั้น สามารถที่จะแบ่งออกเป็นแนวทางหลัก ๆ ทั้งสิ้น 4 แนวทาง ซึ่งประกอบด้วย แนวทางที่ 1 เป็นกลุ่มที่มุ่งศึกษาและอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองโดยระบอบประชาธิปไตย แนวทางที่ 2 เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ปรากฏการณ์ในเชิงประวัติศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสำคัญกับสถานการณ์ของสังคมทั้งก่อนและหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แนวทางที่ 3 เป็นกลุ่มที่มุ่งอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองผ่านทฤษฎีการพัฒนาให้ทันสมัย และแนวทางที่ 4 เป็นกลุ่มที่มุ่งเน้นวิเคราะห์ตามแนวเศรษฐศาสตร์การเมือง

แต่อย่างไรก็ดี ด้วยปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 เป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองที่มีความสัมพันธ์และส่งผลกระทบต่อมิติต่าง ๆ ทางสังคมอย่างเป็นวงกว้าง แม้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวจะผ่านมาแล้วกว่า 9 ทศวรรษ แต่ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาผู้วิจัยพบว่าปรากฏการณ์ทางการเมืองดังกล่าวก็ยังคงเป็นประเด็นที่มีผู้ที่สนใจและได้ทำการศึกษาอยู่เป็นระยะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังกการรัฐประหาร พ.ศ.2549 จากการทบทวนวรรณกรรมงานวิชาการที่เกี่ยวข้องในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา ผู้วิจัยพบว่า มีงานวิชาการที่ศึกษาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวเพิ่มขึ้นมาอีกหลายชิ้น และเมื่อได้พิจารณางานวิชาการต่าง ๆ เหล่านั้นแล้ว ทำให้ผู้วิจัยพบข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่ง คือในช่วงเวลาดังกล่าวการผลิตงานวิชาการหลายชิ้นมีลักษณะเนื้อหาเป็นการมุ่งที่จะศึกษาในมิติที่มุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการในการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง ซึ่งลักษณะดังกล่าวผู้วิจัยพิจารณาแล้วพบว่าไม่ตรงกับลักษณะของแนวทางการศึกษาทั้ง 4 แนวทางที่นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้ทำการสำรวจเอาไว้เมื่อ 40 กว่าปีที่ผ่านมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้เสนอในงานวิจัยชิ้นนี้ว่า ควรที่จะเพิ่มแนวทางการศึกษาขึ้นมาอีกอย่างน้อย 1 กลุ่ม ต่อจากที่ นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ที่ได้

เสนอเอาไว้ ส่วนกลุ่มงานที่จะจัดอยู่ในแนวทางที่เพิ่มเข้ามาใหม่นี้ ผู้วิจัยเรียกว่า “กลุ่มของงานที่มุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการในการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง”

นอกจากนี้ ในส่วนของการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเด็นของ “คณะราษฎร” ซึ่งถือได้ว่าเป็นตัวแสดงหลักของเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม ผู้วิจัยพบปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งของการศึกษาศึกษาประเด็นเกี่ยวกับคณะราษฎร กล่าวคืองานวิชาการส่วนใหญ่มักจะนิยามถึง “ความเป็นคณะราษฎร” ไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวให้ยิ่งกว่านั้นคือมักจะนิยามว่า “คณะราษฎร” คือกลุ่มบุคคลที่รวมตัวกันของทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ที่มารวมตัวกันเพื่อทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 และสามารถที่จะครองอำนาจนำได้ตั้งแต่ 24 มิถุนายน พ.ศ. จนกระทั่งถึง 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 แต่อย่างไรก็ดี เมื่อพิจารณาข้อเสนอดังกล่าวผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง ผู้วิจัยพบว่าภายหลังที่คณะราษฎรสามารถที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จก็ได้เกิดกลุ่มย่อย ๆ ภายในคณะผู้ก่อการรวมทั้งการมีสมาชิกใหม่เข้ามาเพิ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ซึ่งลักษณะของการรวมกลุ่มดังกล่าวส่งผลถึงความเป็นเอกภาพของกลุ่ม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ภายกลุ่มของคณะราษฎรเองมีความขัดแย้งและเกิดความแตกแยกภายในกลุ่มอย่างชัดเจน ซึ่งต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยพบว่ามีการศึกษาจำนวนหนึ่งที่ได้ทำการศึกษาถึงปัญหาความแตกแยกภายในกลุ่มของคณะราษฎร และพยายามชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็นเอกภาพของสมาชิกคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ยังไม่พบว่ามีข้อเสนอหรือคำอธิบายในเชิงทฤษฎีที่ให้คำจำกัดความของ “ความเป็นคณะราษฎร” ภายใต้อาณัติที่มีความขัดแย้งภายในอย่างเป็นระบบ และยังคงเรียกคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองแบบรวม ๆ ว่า “คณะราษฎร” (สามารถดูรายละเอียดได้ในบทที่ 2)

ต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว งานวิจัยชิ้นนี้จึงพยายามที่จะเสนอให้ใช้แนวความคิดและทฤษฎีเข้ามาสร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎี โดยแนวความคิดที่จะนำมาใช้เพื่อที่จะอธิบายถึง “ความเป็นคณะราษฎร” นั้น ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้แนวความคิดที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” ของวัชรพล พุทธรักษา โดยนำมาพัฒนาให้เป็นนามธรรมเชิงทฤษฎีมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ด้วยแนวความคิดดังกล่าวได้รับอิทธิพลและมีรากฐานทางความคิดมาจากแนวคิดและทฤษฎีทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสซี ผู้วิจัยจึงเลือกเอาคุณสมบัติบางประการของแนวความคิดที่ว่าด้วย “กลุ่มประวัติศาสตร์” (Historical Bloc) มาเป็นแกนกลางในการสร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎี ซึ่งแนวความคิดดังกล่าวเป็น

กรอบคิดหรือเป็นทฤษฎีที่ใช้ในการอธิบายสถานะที่ชนชั้นและกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมีความสัมพันธ์กัน อย่างซับซ้อนทั้งในมิติด้านเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรม และอุดมการณ์

แต่อย่างไรก็ดี ด้วยการใช้แนวคิดหรือทฤษฎีทางการเมืองดังกล่าวเป็นแนวความคิดที่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมของอิตาลี และกลุ่มประเทศในสังคมตะวันตก ก่อนที่จะหลอมรวมและตกผลึกออกมาเป็นแนวความคิดและทฤษฎี เพื่อตระหนักว่าแนวคิดและทฤษฎีดังกล่าวเกิดขึ้นในบริบทของสังคมและการเมืองที่มีความแตกต่างไปจากบริบททางสังคมการเมืองไทยในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ดังนั้นผู้วิจัยจึงพยายามประยุกต์แนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวให้เข้ากับบริบทของเหตุการณ์ที่กำลังศึกษา จึงเรียกแนวความคิดดังกล่าวว่า “แนวความคิดที่ว่าด้วยขบวนการฟาสาย 2475” (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 3)

อนึ่ง ผู้วิจัยเสนอว่าสิ่งที่ควรตระหนักว่าสิ่งสำคัญอันดับต้น ๆ สำหรับการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 คือการพิจารณาถึงสถานะสมาชิกภาพของคนในกลุ่มคณะราษฎร ทั้งนี้เนื่องจากคำว่า “คณะราษฎร” มักจะถูกนำไปใช้ในลักษณะที่เป็นองค์กรหรือคณะบุคคลที่ดูคล้ายว่าจะมีความเป็นเอกภาพต่อการกระทำกิจกรรมทางการเมืองในรูปแบบต่าง ๆ เช่น มีการพยายามอธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครองของสยาม เกิดจากกลุ่มคณะราษฎรต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งคำอธิบายลักษณะดังกล่าวนอกจากจะไม่ได้ทำให้เกิดความเข้าใจโดยตรงไปตรงมาแล้ว ยังเป็นการทำให้เกิดความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนตามมามากหลายประการ เช่น ก่อให้เกิดความเข้าใจว่านับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 – 2490 คือยุคของคณะราษฎร และกิจกรรมทางการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นผลพวงหรือมรดกของคณะราษฎร ซึ่งจากการสำรวจวรรณกรรมทำให้เห็นว่าคำอธิบายในลักษณะดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อการรับรู้และการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับประเด็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยามมาอย่างต่อเนื่อง

ทั้งนี้ จากการพยายามสร้างคำอธิบายเชิงทฤษฎีเพื่อที่จะอธิบายถึงสถานะของความเป็นคณะราษฎร โดยใช้ “แนวความคิดที่ว่าด้วยขบวนการฟาสาย 2475” ผู้วิจัยพบว่าการรวมกลุ่มของคณะราษฎรเกิดจากกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มย่อย ๆ มารวมตัวโดยมีเจตจำนงบางประการร่วมกัน แต่มีแนวคิดและอุดมการณ์แตกต่างกัน ซึ่งจะเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อนำกรอบแนวคิดดังกล่าวไปพิจารณาบริบททางสังคมการเมืองนับตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน 2475 จนกระทั่งถึง 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ยกตัวอย่างเช่น ภายหลังจากที่คณะผู้ก่อการสามารถควบคุมสถานการณ์เอาไว้ได้ในวันที่ 24 มิถุนายน

พ.ศ.2475 ภายในวันเดียวกันก็ได้ปรากฏร่องรอยของความขัดแย้งทางความคิดระหว่างสมาชิกภายในกลุ่มขึ้นระหว่างกลุ่มทหารบกกับกลุ่มพลเรือน ดังที่ปรากฏในหนังสือกราบบังคมทูลและประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1 ถึงกระนั้น แม้ว่าในเหตุการณ์ดังกล่าวจะสะท้อนให้เห็นทรศนะของสมาชิกภายในกลุ่มคณะผู้ก่อการจะมีความแตกต่างทางด้านอุดมการณ์ แต่ทว่าด้วยเงื่อนไขและสถานการณ์ที่เกิดขึ้นภายใต้บริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ยังคงไม่ทำให้ความสัมพันธ์ของสมาชิกภายในกลุ่มดำเนินไปถึงขั้นแตกหักอย่างสิ้นเชิงหากเป็นเพียงแค่จุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง หรือในกรณีของความขัดแย้งอันเนื่องมาจากการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างพระยาทรงสุรเดชกับหลวงประดิษฐมนูธรรม ซึ่งร่องรอยของความขัดแย้งต่าง ๆ เหล่านี้ต่อมาได้กลายเป็นเหตุที่นำไปสู่การช่วงชิงการนำภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการด้วยตนเอง

กล่าวได้ว่า การช่วงชิงการนำกันเองภายในกลุ่มของคณะผู้ก่อการได้นำมาสู่การเลื่อนไหลของกลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือเกิดการสลับขั้วของสมาชิกภายในกลุ่มย่อย ๆ หรือการข้ามจากกลุ่มพลเรือนไปอยู่ในกลุ่มของทหารของสมาชิกบางคน หรือการพยายามผลัดสมาชิกบางคนออกจากกลุ่ม รวมทั้งแต่ละกลุ่มต่างก็พยายามเพิ่มสมาชิกใหม่เข้ามาอีกด้วย ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้เองหากพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วย “**ขบวนการไฟสาย 2475**” จะช่วยทำให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้น ซึ่งผู้วิจัยได้พยายามอุปมาเหมือนกับการที่สมาชิกคณะราษฎรแต่ละคน แต่ละกลุ่ม ได้ร่วมเดินทางไปในขบวนการไฟเดียวกัน แต่บางคน บางกลุ่ม ต่างมีสถานีปลายทางของพวกเขาที่แตกต่างกันออกไป ขณะเดียวกันในระหว่างการเดินทางบางคน บางกลุ่ม ก็ได้มีการเดินไปมาหากันระหว่างตู้รถไฟ นอกจากนี้ในระหว่างทางยังมีคนขึ้นมาเพิ่มอีกด้วย ซึ่งในกรณีดังกล่าวนี้ผู้วิจัยพยายามจะชี้ให้เห็นว่าสถานะของคณะราษฎรนั้นเปรียบเสมือนเป็นความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่เกิดขึ้นระหว่างกลุ่มย่อยกลุ่มต่าง ๆ ที่มีลักษณะข้ามไปมาหากันได้อย่างอิสระ ขณะเดียวกันแกนนำของแต่ละกลุ่มก็มีความพยายามในการแย่งชิงตำแหน่งคนขับเพื่อที่จะได้ทำหน้าที่ควบคุมการเดินทางไปสู่เป้าหมายที่ตนและกลุ่มของตนต้องการที่จะไป (สามารถดูรายละเอียดได้ในบทที่ 4)

กล่าวโดยสรุป จากการทบทวนวรรณกรรมทำให้ผู้วิจัยได้เห็นถึงแนวทางในการศึกษาประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งจากเดิมนั้นได้มีการสำรวจและสรุปเอาไว้ว่ามีทั้งสิ้น 4 แนวทาง แต่ครั้งเมื่อผู้วิจัยได้ทำการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งการทบทวนงานวิชาการในช่วง 10 – 15 ปีที่ผ่านมา พบว่ามีงานการศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงการ

ปกครองเกิดขึ้นจำนวนมาก ซึ่งงานเหล่านั้นมีจำนวนหลายชิ้นที่ไม่สามารถจะจัดให้อยู่ใน 4 กลุ่มแนวทางตามที่ได้มีการเสนอเอาไว้ก่อนหน้านี้ ดังนั้นในงานชิ้นนี้ผู้วิจัยจึงได้เสนอให้มีการเพิ่มกลุ่มงาน “ที่มุ่งให้ความสำคัญกับกระบวนการในการช่วงชิงอำนาจทางการเมือง” เพิ่มขึ้นมาอีก 1 แนวทาง

นอกจากนี้ ในทบทวนวรรณกรรมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับ “คณะราษฎร” ยังทำให้ผู้วิจัยได้เล็งเห็นถึงปัญหาของการนิยามความหมายของคณะราษฎร ซึ่งต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวผู้วิจัยก็ได้เสนอแนวความคิดที่ว่าด้วย “ขบวนการไฟสาย 2475” ซึ่งเป็นแนวความคิดที่ผู้วิจัยทำการประยุกต์ต่อมาจากแนวความคิดที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” ก่อนที่จะนำมาใช้เป็นกรอบในการพิจารณาสถานะของคณะราษฎร และผลจากการพิจารณาทำให้พบว่าสถานะของคณะราษฎรได้สิ้นสุดลงตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ส่วนสถานะภายหลังจากนั้น ผู้วิจัยเสนอว่าสมาชิกของคณะผู้ก่อการที่ยังมีบทบาททางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ถือว่าเป็นผู้มีสถานะเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองหรือข้าราชการภายใต้ระบอบใหม่

อนึ่ง จากการตีความสถานะของคณะคณะราษฎรดังกล่าว ผู้วิจัยหวังว่าจะช่วยทำให้ผู้ที่สนใจในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ตระหนักถึงการที่จะนำคำว่า “คณะราษฎร” ไปใช้อย่างมีสำนึกบนพื้นฐานของความเป็นเอกภาพที่แตกต่างเมื่อต้องการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทั้งนี้การตีความคณะราษฎรในลักษณะดังกล่าวได้นำไปสู่การตีความใหม่ต่อหลักฐานและคำอธิบายทางประวัติศาสตร์การเมืองไทยภายใต้บริบททางการเมืองดังกล่าวด้วย ซึ่งประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจะนำเสนอต่อไปในส่วนของการสรุปผลการวิจัย

7.2 สรุปผลการวิจัย

จากที่ผู้วิจัยได้ตั้งวัตถุประสงค์ของการศึกษาของงานวิจัยชิ้นนี้เอาไว้ในตอนต้น 2 ประการคือ 1.เพื่อศึกษารูปแบบ กระบวนการ หรือกลไกในการจัดวางแนวความคิดทางการเมืองของคณะราษฎร พ.ศ.2475 – พ.ศ.2490 และ 2.เพื่อศึกษาและเผยให้เห็นถึงชุดความคิดหรืออุดมการณ์ทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการพยายามที่จะจัดวางในช่วง พ.ศ. 2475 – 2490

ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังกล่าว ผู้วิจัยได้เลือกที่จะใช้แนวความคิดที่ว่าด้วย “การจัดวางความคิดทางการเมือง” มาเป็นกรอบในการดำเนินการศึกษาค้นคว้า อนึ่งด้วยหลักการสำคัญการของแนวความคิดดังกล่าวประกอบด้วยหลักสำคัญ 3 ประการ อันประกอบด้วย 1. การกลับไปทบทวนความคิดที่ถูกจัดวางไว้แล้ว (Installed) 2.การเข้าไปรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวาง

(Uninstallation) และ 3.การจัดวางความคิดใหม่ใส่กลับเข้าไป (Reinstallation) (สามารถดูรายละเอียดได้ในบทที่ 3) เมื่อนำหลักการดังกล่าวมาพิจารณาและปรับใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - 2490 โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพยายามทำความเข้าใจว่า “ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - 2490 คณะราษฎรมีกระบวนการหรือกลไกในการจัดวางความคิดทางการเมืองอย่างไร และอะไรคือสาเหตุหรืออุปสรรคสำคัญของการสถาปนาแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” ในการดำเนินการวิจัยจึงแบ่งออกเป็นประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

1. การย้อนกลับไปทำความเข้าใจความเข้าใจในบริบททางสังคมการเมืองในช่วง พ.ศ.2475 - 2490 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในส่วนของประเด็นที่เกี่ยวข้องกับคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งผลการศึกษาพบว่า ภายใต้บริบททางการเมืองตั้งแต่เริ่มมีการก่อการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในวันที่ 24 มิถุนายน 2475 จนกระทั่งถึงการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2490 ได้มีความพยายามในการสร้างองค์ความรู้ และมีการผลิตซ้ำชุดความรู้จำนวนมากเกี่ยวกับการนิยามว่าบริบทดังกล่าวว่าเป็น “ยุคคณะราษฎร” ซึ่งการนิยามในลักษณะดังกล่าวส่งผลต่อการรับรู้ตลอดจนการตีความปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวเนื่องกับคณะราษฎร ซึ่งผู้วิจัยไม่เห็นด้วยกับข้อเสนอดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อได้ทำการพิจารณาผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยขบวนการไปสาย 2475 ทำให้เห็นได้ว่าความเป็นคณะราษฎรนั้นได้สิ้นสุดลงตั้งแต่คณะผู้ก่อการได้บรรลุเป้าหมายหรือบรรลุเจตจำนงร่วมกันแล้วตั้งแต่วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 แต่สถานการณ์ทางการเมืองต่อจากนั้นได้เกิดเงื่อนไขใหม่บางประการที่ส่งผลให้แต่ละคนแต่ละกลุ่มมีทรรศนะทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ และภายใต้สถานการณ์ทางการเมืองดังกล่าวก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงการพยายามช่วงชิงการนำของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งที่เป็นกลุ่มของผู้ร่วมก่อการเอง และกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มอื่น ๆ อีกด้วย (รายละเอียดสามารถดูได้ในบทที่ 2 บทที่ 3 และบทที่ 4)

2. การพยายามค้นหาและทำความเข้าใจว่าคณะผู้ก่อการนั้นมีกระบวนการหรือกลไกที่ใช้สำหรับรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวางไว้แล้วอย่างไร ผลการศึกษาพบว่ากลไกสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะผู้ก่อการในฐานะที่เป็นผู้ปกครองในระบอบใหม่พยายามจะจัดวางความคิดทางการเมืองหรือการพยายามสถาปนาอุดมการณ์ใหม่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นคือการรื้อถอนและลดทอนสามัญสำนึกแบบเดิมที่ยึดโยงอยู่กับการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ ซึ่งเป็นองค์ประธาน

หลักของอำนาจในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นเองจึงจะเห็นได้ว่าสิ่งแรก ๆ ที่คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่เร่งรีบทำการเปลี่ยนแปลงคือการยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินในระบอบเดิม ทั้งนี้เพราะองค์กรดังกล่าวเป็นกลไกสำคัญอย่างหนึ่งในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ นอกจากองค์กรดังกล่าวกองทัพก็ถือเป็นอีกหนึ่งกลไกสำคัญในการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ดังนั้นเองการยกเลิกและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอำนาจของทั้งสององค์กรจึงสามารถที่จะตีความได้ว่านอกจากจะเป็นการกำจัดขุนนางและข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ของระบอบเก่าแล้วนั้น การยกเลิกและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างอำนาจของทั้งสององค์กรยังเป็นส่วนที่ทำให้คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่เกิดความมั่นใจในการรักษาสถานะการครองอำนาจนำด้วย

นอกจากการพยายามจัดการกับองค์กรที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่ยึดโยงอยู่กับเศรษฐกิจและการเมืองตามที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น คณะผู้ปกครองในระบอบใหม่ยังมีความพยายามที่จะจัดการกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่เกาะเกี่ยวอยู่กับมิติแห่งความเชื่อและวัฒนธรรมซึ่งปรากฏอยู่ในรูปแบบของพระราชพิธีสำคัญ ๆ ด้วยการพยายามที่จะเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ ๆ รวมทั้งการจำกัดสิทธิ์ทางการเมืองของเหล่าพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งในการพยายามรื้อถอนในส่วนนี้ ผู้วิจัยพบว่าโดยส่วนใหญ่แล้วคณะผู้ก่อการไม่สามารถที่รื้อถอนอย่างทันทีทันใด ทั้งนี้ด้วยประเพณีมีความเชื่อมโยงกับการปกครองซึ่งผ่านการต่อสู้ช่วงชิงและรักษาสถานะแห่งอำนาจมาเป็นเวลานานจนทำให้เกิดการยอมรับในระดับหนึ่งซึ่งได้กำหนดวิถีชีวิต วิถีแห่งความคิด และค่านิยม จนเกิดความเคยชินว่าอำนาจต่าง ๆ เหล่านี้มีความชอบธรรม หรือในส่วนของที่สามารถทำลายหรือรื้อถอนได้สำเร็จก็เป็นเพียงช่วงเวลาสั้น ๆ ซึ่งไม่เพียงพอต่อการสร้างสำนึกที่ดีแบบใหม่ได้ (สามารถดูรายละเอียดได้ในบทที่ 5)

ตารางที่ 1 ตารางแสดงกลไกในการพยายามรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวางไว้

	การเข้าไปรื้อถอนความคิดที่ถูกจัดวางไว้	ร่องรอย/หลักฐานสำคัญ	ผลลัพธ์
1.	การยกเลิกองค์กรที่ปรึกษาราชการ แผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์	- พระราชบัญญัติธรรมนูญการ ปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475 - รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475	สำเร็จ
2.	การปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ	การก้าวขึ้นมาคุมกองทัพของแกนนำ คนสำคัญ	สำเร็จ
3.	การปรับเปลี่ยนโครงสร้างการใช้พระราช อำนาจของสถาบันกษัตริย์และบรมวงศานุ วงศ์	บทบัญญัติมาตรา 11 ตาม รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พุทธศักราช 2475	สำเร็จใน ขั้นต้น
4.	การยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ	- การพยายามยกเลิกพระราชพิธีจรด พระนังคัลแรกนาขวัญ - การยกเลิกพระราชพิธีถือน้ำ พระ พิพัฒน์สัตยา - การยกเลิกพระราชพิธีแห่เรือหรือ ขบวนพยุหยาตราทางชลมารค	สำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง

3. การพยายามค้นคว้าและอธิบายว่าคณะผู้ก่อการนั้นมีแนวทางหรือกลไกในการที่จะจัดวางแนวความคิดหรือชุดอุดมการณ์ใหม่ใส่กลับเข้าไปอย่างไร ผลการศึกษาพบว่ากระบวนการหรือกลไกต่าง ๆ ที่คณะผู้ก่อการพยายามที่จะทำการจัดวางความคิดทางการเมืองชุดใหม่ใส่กลับเข้าไปภายหลังจากนั้นสามารถที่จะเห็นได้ตั้งแต่มีการประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 1 ซึ่งตัวบทในประกาศฉบับดังกล่าวได้สะท้อนให้เห็นถึงชุดของแนวความคิดทางการเมืองอย่างน้อย 2 ประการ คือการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข และการปกครองแบบประชาธิปไตยภายใต้ความหมายของประชาธิปไตยแบบสาธารณรัฐ แต่ชุดความคิดที่สามารถจัดวางได้สำเร็จนั้นคือการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข

ครั้นเมื่อมีการเริ่มติดตั้งชุดอุดมการณ์ดังกล่าวแล้วนั้น คณะผู้ก่อการก็ได้พยายามที่จะใช้กลไกของระบอบรัฐธรรมนูญในการที่จะจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับกลุ่มสมาชิกของคณะผู้ก่อการ เพื่อที่จะได้

เข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้าไปดำรงตำแหน่งสภาผู้แทนราษฎรและข้าราชการทางการเมืองสำคัญ ๆ หลายตำแหน่ง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้เองผู้วิจัยเรียกว่า “กระบวนการแปรสภาพ (Transform) จากคณะราษฎรไปสู่การเป็นผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง” ซึ่งภายหลังจากที่คณะราษฎรสามารถที่จะเข้าไปดำรงตำแหน่งทางการเมืองและมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการบ้านเมืองแล้วนั้น พบว่าหลวงประดิษฐมนูธรรมหนึ่งในแกนนำคนสำคัญพยายามที่จะจัดวางชุดความคิดทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการเศรษฐกิจ ถึงแม้ว่าข้อเสนอดังกล่าวจะไม่ได้เกิดขึ้นและนำไปใช้จริงก็ตาม แต่แนวความคิดดังกล่าวก็ได้ส่งผลกระทบต่ออย่างเป็นวงกว้าง ซึ่งเมื่อพิจารณาข้อเสนอในเค้าโครงการดังกล่าว ผู้วิจัยพบว่าภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจหรือเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมได้ปรากฏร่องรอยของแนวความคิดทางการเมืองอย่างน้อย 3 แนวความคิด อันประกอบด้วยชุดของแนวความคิดแบบสังคมนิยม ชุดของแนวความคิดแบบชาตินิยม และชุดของแนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์

นอกจากปรากฏการณ์ดังกล่าวแล้วนั้น ผู้วิจัยได้พยายามที่จะพิจารณาผ่านระบบการศึกษาว่า คณะผู้ก่อการในฐานะผู้ปกครองในระบอบใหม่ได้พยายามจะใช้กลไกดังกล่าวเพื่อเป็นเครื่องมือในการที่จัดใส่ชุดความคิดใหม่กลับเข้าไปหรือไม่ ซึ่งจากการศึกษาพบว่าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองได้ใช้พื้นที่ทางการเมืองในการที่จะจัดวางชุดความคิดทางการเมือง ซึ่งชุดอุดมการณ์ที่ปรากฏจากหลักฐาน อย่างเช่น แบบเรียน คำสั่ง ประกาศต่าง ๆ ในแต่ละยุคสมัย ได้สะท้อนให้เห็นว่า คณะผู้ก่อการได้ใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดวางชุดความคิดทางการเมือง ซึ่งชุดอุดมการณ์ที่ปรากฏในหลักฐานต่าง ๆ เหล่านี้ได้ปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยของแนวความคิดทางการเมืองอยู่หลายชุดความคิด ยกตัวอย่างเช่น แนวความคิดการปกครองภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แนวความคิดแบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน แนวความคิดแบบชาตินิยม แนวความคิดแบบลัทธิทหารนิยม และแนวความคิดแบบลัทธิผู้นำ ซึ่งในแต่ละชุดของแนวความคิดเหล่านี้จะมีความโดดเด่นแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับว่าภายใต้บริบทนั้น ๆ บุคคลหรือกลุ่มพลังทางสังคมใดจะสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้มีสถานะนำได้ กล่าวคือภายใต้ความเป็นคณะราษฎรนั้นมีกลุ่มพลังสังคมกลุ่มย่อย ๆ ประสานกันอยู่ด้วยเจตจำนงบางประการ ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างก็มีความพยายามในการที่จะช่วงชิงการนำอยู่เสมอ ดังนั้นเมื่อบุคคลหรือกลุ่มพลังทางสังคมกลุ่มใดสามารถที่จะก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำได้ก็จะมีโอกาสในการกำหนดทิศทางของชุดอุดมการณ์ทางการเมืองในแบบที่ตนต้องการได้ ดังนั้น การพิจารณาจัดวางชุดความคิดทางการเมืองผ่านกลไกหรือกิจกรรมทางการเมือง เช่น การสร้างงานศิลปะ ตลอดจนการออกนโยบายส่งเสริมวัฒนธรรมต่าง ๆ จึงจะพบว่าชุดความคิดหรืออุดมการณ์

ทางการเมืองที่ปรากฏในแต่ละบริบทสอดคล้องกับการชุดความคิดที่ถูกจัดวางผ่านระบบการศึกษา ทั้งนี้เพราะผู้นำในแต่ละบริบทเป็นผู้ที่กำหนดทิศทางว่าจะจัดวางชุดความคิดอะไรใส่กลับเข้าไป (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 6)

ตารางที่ 2 ตารางแสดงกลไกในการจัดวางความคิด/อุดมการณ์ทางการเมือง

	การจัดวางความคิดใหม่ใส่กลับเข้าไป (Reinstallation)	ร่องรอยของชุดความคิด/ อุดมการณ์ทางการเมือง	ผลลัพธ์
1.	การจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านประกาศ คณะราษฎร ฉบับที่ 1	- การปกครองภายใต้ระบอบ รัฐธรรมนูญอันมีพระมหากษัตริย์ทรง เป็นประมุข - การปกครองแบบประชาธิปไตย ใน ความหมายแบบ สาธารณะรัฐ	สำเร็จ
2.	การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ : จากคณะ ผู้ก่อการสู่ผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมือง	คณะราษฎร	สำเร็จ
3.	ความพยายามในการจัดวางความคิด ทางการเมืองผ่านการเสนอเค้าโครงการ เศรษฐกิจ	- แนวความคิดแบบสังคมนิยม - แนวความคิดแบบชาตินิยม - แนวความคิดแบบคอมมิวนิสต์	ไม่สำเร็จ
4.	การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่าน ระบบการศึกษา	- แนวความคิดการปกครองภายใต้ ระบอบรัฐธรรมนูญอันมี พระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข - แนวความคิดแบบประชาธิปไตย แบบตัวแทน - แนวความคิดแบบชาตินิยม - แนวความคิดแบบลัทธิทหารนิยม - แนวความคิดแบบลัทธิผู้นำ	ไม่สำเร็จ

อนึ่ง จากผลการศึกษาในข้างต้นสามารถที่จะตอบคำถามที่ว่า “ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - 2490 คณะราษฎรมีกระบวนการหรือกลไกในการจัดวางความคิดทางการเมืองอย่างไร และอะไรคือสาเหตุหรืออุปสรรคสำคัญของการสถาปนาแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง” ได้ดังนี้

ในส่วนของกระบวนการหรือกลไกในการจัดวางความคิดทางการเมืองภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - 2490 สามารถที่จะแบ่งเป็นประเด็นหลัก ๆ ได้ 2 ประการ

ประการแรก ในส่วนของการพยายามที่จะรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่า พบว่าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีกลไกในการที่จะทำการรื้อถอนสามัญสำนึกดั้งเดิมหรือชุดอุดมการณ์เก่าอย่างน้อย 4 กลไกสำคัญ ๆ อันประกอบด้วย 1.การพยายามยกเลิกองค์กรที่บริหารราชการแผ่นดินในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ 2.พยายามปรับปรุงโครงสร้างของกองทัพ 3.การพยายามปรับเปลี่ยนโครงสร้างการใช้พระราชอำนาจของสถาบันพระมหากษัตริย์และพระบรมวงศานุวงศ์ และ4.การพยายามยกเลิกพระราชพิธีสำคัญ ๆ

ประการที่สอง กระบวนการหรือกลไกสำคัญที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองพยายามที่จะใช้ในการจัดวางชุดความคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ใส่กลับเข้าไป พบว่ามีกระบวนการสำคัญ ๆ อย่างน้อย 4 วิธี ซึ่งประกอบด้วย 1.การจัดวางความคิดทางการเมืองผ่านการออกประกาศคณะราษฎรฉบับที่1 2.การจัดวางตำแหน่งแห่งที่ให้กับสมาชิกผู้ร่วมก่อการรวมทั้งการพยายามเพิ่มคนใกล้ชิดเข้ามาร่วมดำรงตำแหน่งทางการเมือง 3.การพยายามเสนอชุดความคิดผ่านนโยบายต่าง ๆ และ4.การใช้ระบบการศึกษาเป็นกลไกสำคัญในการปลูกฝังความคิดทางการเมือง

ส่วนประเด็นคำถามที่ว่า “อะไรคือสาเหตุหรืออุปสรรคสำคัญของการสถาปนาแนวคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ในช่วงพ.ศ.2475 - 2490 นั้น สามารถอธิบายได้ว่านอกจากคำอธิบายของฉัตรพล ใจจริง (2556: 3-4) ที่อธิบายว่าการที่คณะราษฎรไม่สามารถที่จะสถาปนาระบอบใหม่หรือประชาธิปไตยหลังการปฏิวัติได้นั้น เป็นผลเนื่องมาจากกษัตริย์และกลุ่มกษัตริย์นิยมไม่ยอมรับการปฏิวัติและยังเคลื่อนไหวด้วยวิธีการต่าง ๆ เพื่อกลับคืนสู่อำนาจเป็นคำอธิบายที่ผู้วิจัยเห็นด้วยแต่เห็นด้วยเพียงบางส่วนเท่านั้น กล่าวคือครั้งนภายหลังจากการศึกษาค้นคว้าผ่านแนวความคิดที่ว่าด้วยการจัดวางความคิดทางการเมือง ผู้วิจัยพบว่าอุปสรรคสำคัญของการสถาปนาแนวความคิดหรืออุดมการณ์ใหม่ของคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองในช่วง พ.ศ. 2475 -2490 นั้นมี 2 ประเด็นสำคัญคือ 1.ความไม่เป็นเอกภาพหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในกลุ่มของคณะราษฎรเองภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งต่อมาส่งผลให้เกิดการพยายามช่วงชิงการนำกันเอง และนำมาซึ่งการพยายามช่วงชิงการจัดวางชุดความคิดหรืออุดมการณ์ในแบบที่แต่ละคนแต่ละกลุ่มนิยมหรือปรารถนาจะใช้เป็นแนวทางในการปกครองประเทศ และ2.ผู้วิจัยพบว่าใน

ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ได้ทำการประกอบสร้างบรรยากาศทางสังคมการเมืองผ่านวิธีการต่าง ๆ จนกระทั่งกลายเป็นบรรทัดฐานหรือหลักเกณฑ์ในการปฏิบัติร่วมกันของผู้คนในสังคมโดยที่คนในสังคมไม่ได้รู้สึกหรือไม่เกิดการตั้งถามใด ๆ ว่าบรรยากาศเหล่านั้นคือการบังคับขู่เข็ญ ซึ่งสภาวะดังกล่าวมีความมั่นคงและแข็งแรงเกินกว่าที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองจะสามารถรื้อถอนหรือทำลายได้อย่างสิ้นเชิงภายในช่วงระยะเวลาอันสั้น ดังนั้นเองจึงจะเห็นได้ว่าสภาวะทางสังคมภายใต้บริบทดังกล่าวมีลักษณะทางสังคมที่คล้ายกับที่กรัมสกีได้กล่าวเอาไว้ว่า “พลังเก่าในสังคมนั้นกำลังจะสลายไป แต่ขณะเดียวกันพลังใหม่กลับไม่สามารถกำเนิดขึ้นได้” (Antonio Gramsci, Q35534)

7.3 ข้อจำกัดและข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคต

ผู้วิจัยยอมรับโดยุษฎีว่าวิทยานิพนธ์ชิ้นนี้มีข้อจำกัดหลายประการ ประการแรกคือผู้วิจัยไม่สามารถที่จะรวบรวมกิจกรรมทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองพยายามที่จะรื้อถอนชุดอุดมการณ์เก่าได้อย่างครบถ้วน เช่นเดียวกับกิจกรรมทางการเมืองที่คณะผู้ก่อการพยายามจะสถาปนาชุดอุดมการณ์ใหม่ ทั้งนี้เพราะนับตั้งแต่ที่คณะผู้ก่อการสามารถที่จะครองอำนาจนำได้สำเร็จ จนกระทั่งถึงจุดสิ้นสุดของการครองอำนาจ เป็นช่วงเวลาถึง 15 ปี ดังนั้นผู้วิจัยจึงไม่สามารถที่จะรวบรวมเหตุการณ์ทั้งหมดเอาไว้ในงานวิจัยชิ้นนี้ได้ แต่อย่างไรก็ดีผู้วิจัยได้พยายามที่จะนำปรากฏการณ์สำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวมาทำการวิเคราะห์ให้เห็นถึงความพยายามที่คณะผู้ก่อการพยายามที่คณะผู้ก่อการจะรื้อถอน และการพยายามที่จะจัดวางชุดอุดมการณ์ใหม่ผ่านกลไกต่าง ๆ

นอกจากข้อจำกัดดังกล่าว ข้อจำกัดอีกประการของงานวิจัยชิ้นนี้คือการที่ไม่สามารถเข้าถึงเอกสารชั้นต้นอีกหลายชิ้น ทั้งนี้เพราะมีเอกสารสำคัญอีกหลายชิ้นที่ยังไม่ถูกเปิดเผย ส่วนหนึ่งก็สูญหาย หรือในส่วนที่มีการนำมาเปิดเผยแล้วแต่ผู้วิจัยไม่สามารถที่จะเข้าไปสืบค้นได้อย่างสะดวกเท่าที่ควร อันเนื่องมาจากภายใต้บริบทที่ผู้วิจัยกำลังศึกษาค้นคว้าเป็นบริบทที่คนในสังคมทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยเรากับกำลังเผชิญอยู่กับโรคโควิด - 19 ซึ่งหน่วยงานราชการหลายแห่งไม่สะดวกที่จะอนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าไปสืบค้นข้อมูลได้

สำหรับข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในอนาคต ผู้วิจัยมีข้อเสนอ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ หากมีผู้สนใจในแง่ของทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดวางความคิดทางการเมือง ผู้วิจัยอยากจะเสนอให้นำเอาแนวความคิดดังกล่าวไปพัฒนาต่อ เพื่อที่จะสามารถนำไปใช้ในการอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมือง

อื่น ๆ ได้อย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น และประเด็นที่สอง ผู้วิจัยอยากเสนอให้ผู้ที่สนใจในประเด็นเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ทำการทดลองนำเอาหลักฐานหรือเอกสารสำคัญ ตลอดจนการนำข้อมูลต่าง ๆ ที่เคยถูกนำมาศึกษาแล้วในอดีตกลับมาทำการศึกษาและตีความใหม่ผ่านกรอบแนวความคิดและทฤษฎีใหม่ ๆ รวมถึงการช่วยกันพยายามค้นคว้าและนำเสนอข้อมูลและหลักฐานใหม่ ๆ มาเผยแพร่สู่สาธารณะอย่างตรงไปตรงมาให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

เชิงอรรถ

1. เดิมตั้งอยู่ที่วงเวียนหลักสี่ ถูกเคลื่อนย้ายไปในคืนวันที่ 28 ธ.ค. 2561 ปัจจุบันยังหาไม่พบ
2. เดิมตั้งอยู่บริเวณสถาบันวิชาการป้องกันประเทศ และถูกเคลื่อนย้ายไปเมื่อวันที่ 26 ม.ค. 2563 ปัจจุบันไม่ทราบว่าย้ายไปที่ใด
3. เดิมตั้งอยู่บริเวณศูนย์การทหารปืนใหญ่ จังหวัดลพบุรี หรือค่ายพหลโยธิน ก่อนที่จะถูกเคลื่อนย้ายไปในช่วง 1 สัปดาห์ก่อนวันที่ 26 ม.ค. 2563 แต่ยังไม่ทราบว่าย้ายไปที่ใด
4. เดิมสถานที่ดังกล่าวคือชื่อ พิพิธภัณฑิ์ใน จ.เชียงราย ปัจจุบันป้ายชื่อหน้าบ้านถูกเปลี่ยนเป็น “ศูนย์การเรียนรู้เชิงประวัติศาสตร์”
5. โครงการดังกล่าวจัดโดย ชุมนุมประวัติศาสตร์ สโมสรนิสิตคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 21 ก.พ. 2563 โปรดดู ชาติรี ประกิตนันทการ ศรัณยู เทพสงเคราะห์ และนริศ จรัสจรรยาวงศ์, มรดก 'คณะราษฎร' ในบางเขน มีอะไรมากกว่าอนุสาวรีย์ปราบกบฏ?, (Voice Online: ออนไลน์. 2563)
6. โครงการดังกล่าวจัดโดย School of Politics and Government CMU เมื่อวันที่ 25 มีนาคม 2563 โดยมี ชาติรี ประกิตนันทการ เป็นวิทยากรบรรยายพิเศษ
7. โครงการดังกล่าวจัดโดย พรรคใต้เตียง มธ. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ร่วมกับ คณะประชาชนเพื่ออิสรภาพ (คปอ.) เมื่อ 24 มิ.ย.2560 ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (มธ.) ท่าพระจันทร์ โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สํารวจมรดกคณะราษฎร การเมือง-ศาสนา-เพศ-ศิลปะ-เรื่องเล่าจากความทรงจำ, (ประชาไท: ออนไลน์. 2560)
8. โครงการดังกล่าวจัดโดย คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2562 โปรดดูรายละเอียดใน เปิดหนังสือ “ราษฎรธิปไตย” มุมมองประชาธิปไตยจากประชาชนผ่าน “คณะราษฎร”, (ศิลปะวัฒนธรรม: ออนไลน์. 2562)
9. ปราบกฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นโดยตัวแทนของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เช่น แนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม, กลุ่มประชาชนปลดแอก, เยาวชนปลดแอก, นักเรียนแล้ว เป็นต้น ได้ประกาศรวมตัวและเรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” โดยมีวัตถุประสงค์คือการเรียกร้องหรือยื่นข้อเสนอสามประการให้แก่รัฐบาลพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ดังนี้ 1.ให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง 2.ให้มีการเปิด

ประชุมสภาสมัยวิสามัญเพื่อพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญ, และ 3.ให้มีการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ ให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ” (โปรดดู สมชาย ปรีชาศิลป์กุล: ออนไลน์. 2563)

10. สมเกียรติ วันทะนะ ผู้เชี่ยวชาญทั้งทางด้านรัฐศาสตร์ และประวัติศาสตร์ท่านหนึ่งในวงวิชาการไทย ได้แบ่งประเภทของประวัติศาสตร์ ออกเป็น 2 ความหมายใหญ่ๆ คือ 1. ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นชุดของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วจริงในสังคมใดสังคมหนึ่ง และ 2. ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นวาทกรรม ที่คนในปัจจุบันพยายามจะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่ออดีตภายใต้กรอบแห่งอำนาจและความชอบธรรมต่อการกระทำดังกล่าว (โปรดดู สมเกียรติ วันทะนะ “คำนำ” ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, (2533 :จ))

11. สาเหตุความขัดแย้งประการหนึ่งคือ ฝ่ายหัวก้าวหน้า นิยมความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วจนมีผู้เห็นว่าเป็นการนิยมความรุนแรง ซึ่งตรงกันข้ามกับฝ่ายหัวเก่า ที่ต้องการจะให้มีการเปลี่ยนแปลงแบบวิวัฒนาการและกระทำด้วยความละมุนละม่อม (โปรดดูรายละเอียดใน พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, 2520: 44 – 62)

12. ข้อเรียกร้องสามประการประกอบด้วย 1. ให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง 2. ให้มีการเปิดประชุมสภาสมัยวิสามัญเพื่อพิจารณาแก้ไขรัฐธรรมนูญ และ 3. ให้มีการปฏิรูปสถาบันพระมหากษัตริย์ให้อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ

13. สอ เสถบุตร ภูมิหลังเป็นนักเรียนเก่าโรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย ได้รับทุนคิงสโกลาชิฟไปศึกษาต่อสาขาธรณีวิทยาและเหมืองแร่ จากมหาวิทยาลัยแมนเชสเตอร์ ประเทศอังกฤษ และกลับมารับราชการในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จนกระทั่งได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงมหาสิทธิโวหารในปี พ.ศ.2471 และได้รับการเลื่อนชั้นยศจากเสวกตรีเป็นเสวกโทหลวงสิทธิโวหาร ในปี พ.ศ.2474 (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ฉันทพล ใจจริง, 2556: 201 – 203)

14. กบฏบวรเดช หรืออีกชื่อหนึ่งที่ใช้ในการเคลื่อนไหวคือ “คณะกู้บ้านเมือง” ซึ่งประกอบไปด้วยการนำของทั้งทหารและพลเรือน โดยฝ่ายทหารมีนายพลเอกพระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช กฤดากร เป็นหัวหน้า และฝ่ายพลเรือนมีหม่อมเจ้าสิทธิพร กฤดากร เป็นแกนนำ ในส่วนของการเคลื่อนไหวของเหตุการณ์ดังกล่าว พบว่ามีการเตรียมการเริ่มต้นขึ้นตั้งแต่เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2476 จนกระทั่งมีการนัดแนะให้ยกทัพมารวมตัวกันในวันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2476 แต่ด้วยมีเหตุบางประการจึงจำเป็นต้องเลื่อนการเคลื่อนพลมาในวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ.2476 จากนั้นเหตุการณ์ก็ดำเนินไปด้วยความปั่นป่วนและวุ่นวาย จนกระทั่งวันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ. 2476 คณะกู้บ้านเมืองต้องถอนทัพ

ออกจากตอนเมืองและกลับไปม้วนที่จังหวัดนครราชสีมา (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2527: 106 – 110)

15. ยกตัวอย่างเช่นประโยคข้อความที่เขาได้แปล อย่างคำว่า The king has absolute power – พระมหากษัตริย์ทรงมีอำนาจสมบูรณ์ , The king abjures his royal powers – พระมหากษัตริย์ทรงกระทำสัตย์ปฏิญาณสละพระราชอำนาจ, Blue means royalty – สีน้ำเงินเป็นเครื่องหมายแห่งความจงรักภักดี, เป็นต้น (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ญัฐพล ใจจริง, 2556: 207 – 208)

16. แฉล้ม เลี่ยมเพ็ชรรัตน์ เป็นหนึ่งในนักโทษกรณีเหตุการณ์กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476 ภูมิหลังของเขาสืบเชื้อสายมาจากขุนเทพยากรรม ปลัดกรมโทรในสมัยรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 เกิดที่จังหวัดนครราชสีมา ประกอบอาชีพทนายความ และภายหลังจากที่หลบหนีจากคุกที่ตะรุเตาเขาได้เปิดร้านโทรทำนายดวงที่ประเทศสิงคโปร์ (ญัฐพล ใจจริง, 2556: 220, 226)

17. สำหรับการเลือกศึกษาในช่วงระยะเวลาดังกล่าว ผู้วิจัยได้พิจารณาจากองค์ความรู้ของนักวิชาการที่มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าคณะราษฎรมีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอยู่ในช่วงระยะเวลา พ.ศ.2475 – 2490 (โปรดดู สุชาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2550: 35 – 65)

18. สำหรับวิธีการตีความที่เลือกใช้ในการวิเคราะห์ครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกที่จะใช้วิธีการตีความในแบบที่เรียกว่าวิธีการศึกษาประวัติความคิดทางการเมือง/ประวัติศาสตร์ความคิดทางการเมือง (History of Political Thought) สำหรับแนวทางในการศึกษาดังกล่าวเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการทำความเข้าใจตัวบททางการเมือง (Text) พร้อม ๆ กับการให้ความสำคัญว่าตัวบทดังกล่าวอยู่ในบริบททางการเมืองใดเป็นการเฉพาะเจาะจง (Context) ทั้งนี้เพื่อที่จะทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและการเมืองที่มีความเชื่อมโยงกันอยู่ระหว่างแบบแผนเชิงพฤติกรรม ความเชื่อ และพื้นฐานทางปรัชญา (Philosophical foundation) (เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์, 2561: 44 – 45)

19. สำหรับประเด็นดังกล่าวผู้เขียนไม่ได้อธิบายถึงรายละเอียดของยุทธศาสตร์ที่คณะราษฎรสายต่าง ๆ ได้ทำการเคลื่อนไหวทางการเมือง ทั้งนี้เนื่องจากประเด็นดังกล่าวเป็นข้อเท็จจริง ซึ่งที่ผ่านมามีทั้งสมาชิกผู้ร่วมก่อการ และนักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์หลายท่านได้นำเอกสาร หลักฐานมาเผยแพร่เป็นจำนวนมากแล้ว อีกทั้งประเด็นดังกล่าวไม่ได้เป็นประเด็นหลักสำหรับการนำเสนอในบทความชิ้นนี้ ถ้าหากท่านผู้อ่านสนใจต่อประเด็นดังกล่าวสามารถที่จะดูรายละเอียดเพิ่มเติมได้ที่

(กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557; นรนิติ เศรษฐบุตร และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2527: 21 – 62 ; นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 296 – 304; ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ 2547: 13 – 17; อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, 2543: 66 – 79)

20. ต่อประเด็นเรื่องความเป็นเอกภาพของสมาชิกคณะราษฎร ประยูร ภมรมนตรี หนึ่งในสมาชิกคนสำคัญของคณะราษฎร ก็ได้กล่าวถึงอุดมการณ์ ของกลุ่มคณะราษฎรที่ไม่ได้ยึดเป็นหลักหนึ่งเดียวกันมาโดยตลอดทั้งหมด รวมทั้งเรื่องเค้าโครงเศรษฐกิจที่มีความพยายามในการพูดกันในที่ประชุมอยู่บ้าง แต่ทุกคนก็เห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันควรจึงผัดผ่อนประเด็นนี้ไปก่อน (โปรดดูใน ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 130-132)

21. ข้อเสนอดังกล่าวของหลวงวิจิตรวาทการ เกิดขึ้นภายใต้บริบทที่กำลังกล่าวถึงปัญหาบางประการอันเกิดมาจากถ้อยคำบางคำในประกาศของคณะราษฎรฉบับแรก ยกตัวอย่างเช่นคำว่า “สิทธิ” “ศรีอาริยะ” และ “อิสสรภาพ” เป็นต้น ถ้อยคำต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้ผู้คนในขณะนั้นเกิดความสับสนเข้าใจผิด ส่งผลต่อวิถีการดำเนินชีวิตของผู้คนในขณะนั้น บางคนลาออกจากงานเพราะเชื่อว่าจะมีการยึดเงินจากเจ้ามาจากราษฎร หลายคนเข้าใจว่าการมีสิทธิคือการนี้กอยากจะพูดหรือเขียนอะไรก็ได้ ต่อประเด็นปัญหาดังกล่าวหลวงวิจิตรวาทการ จึงตั้งข้อสังเกตว่าคณะราษฎรจะยังมั่นคงและจะดำเนินกิจการของคณะนี้ไปได้ดีเพียงไร และเพื่อที่จะตอบประเด็นปัญหาดังกล่าว หลวงวิจิตรวาทการจึงเสนอให้หันกลับไปทบทวน ถึงความหมาย และลักษณะของคณะราษฎร ตามที่ได้กล่าวไปแล้วนั้น (โปรดดู วิจิตรวาทการ, หลวง, 2475: 165)

22. ยกตัวอย่างในกรณีที่ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ นักวิชาการทางด้านประวัติศาสตร์ ได้อธิบายถึงที่มาของคำว่าคณะราษฎร โดยการนำไปเปรียบเทียบกับคำว่า “คณะเจ้า” ในลักษณะที่เป็นคู่ตรงข้าม ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นต่อกรณีดังกล่าวว่า การที่ชาญวิทย์ก็ทราบดีว่าในบริบทดังกล่าวจะไม่มีสิ่งที่เรียกว่า “คณะเจ้า” อย่างเป็นทางการ แต่ก็ได้พยายามที่จะตีความเปรียบเทียบโดยการไปยกเอาบริบททางการเมืองในช่วงต้นสมัยรัชกาลที่ 5 มาสนับสนุนเป็นเหตุผล (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2543: 10-14) ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรณีดังกล่าวคือการพยายามที่จะสร้างคุณค่าอะไรบางอย่างให้กับคำว่า “คณะราษฎร” โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสร้างความปลอดภัยในการเปลี่ยนแปลงการยึดอำนาจ ตั้งข้อความที่ ชาญวิทย์ กล่าวไว้ว่า “...คณะราษฎรเป็นคำที่สะท้อนให้เห็นถึงความคิดทางการเมืองสมัยใหม่ในแบบประชาธิปไตยตะวันตก ในแง่ของ “ราษฎร” ที่พึงมีสิทธิในการปกครอง และเมื่อ “คณะเจ้า” ยังคงยึดกุมอำนาจการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์อยู่ “คณะราษฎร” จึงมีความชอบธรรมที่จะยึดอำนาจเปลี่ยนแปลงการปกครองให้เป็นประชาธิปไตย...” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2543:14) ต่อประเด็นดังกล่าว ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นว่าคุณค่าที่ชาญวิทย์พยายามสร้างให้กับคำว่า

คณะราษฎร คือสิ่งที่สมเกียรติ วันทะนะ (2533: จ.) กล่าวเอาไว้ว่าเป็นการนิพนธ์ประวัติศาสตร์ในฐานะที่เป็นวาทกรรม ที่คนในปัจจุบันพยายามจะกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งต่ออดีตภายใต้กรอบแห่งอำนาจและความชอบธรรมต่อการกระทำดังกล่าว ซึ่งการสร้างคุณค่าในลักษณะดังกล่าวประกอบกับการอธิบายประวัติศาสตร์ในทัศนะคติแบบมีฝ่าย “พระเอก” และฝ่าย “ตัวร้าย” หากไม่มีการพิจารณาอย่างละเอียดอาจนำไปสู่การทำให้ผู้อ่านงานมีทัศนะคติที่มองประวัติศาสตร์แบบแบ่งฝ่าย

23. “...ข้าพเจ้ายอมรับว่า ข้าพเจ้าผู้เดียวที่ทำผิดในการเสนอคณะราษฎรให้เชิญพระยามโนปกรณ์เป็นหัวหน้ารัฐบาล เพราะสมาชิกคณะราษฎรอื่น ๆ มิได้คุ้นเคยกับพระยามโนปกรณ์มาก่อน เท่ากับข้าพเจ้าที่เคยได้ร่วมงานกับท่านผู้นี้ ในกรมร่างกฎหมายละร่วมเป็นกรรมการสอบไล่นักเรียนกฎหมายหลายครั้ง จึงได้มีการสนทนากับท่านผู้นี้ที่แสดงว่า ท่านนิยมประชาธิปไตย และการปฏิบัติของท่านในระหว่างเป็นอธิบดีศาลอุทธรณ์นั้น แสดงว่า ท่านกล้าตัดสินใจโดยมิได้กลัวอำนาจในสมบูรณาญาฯ ซึ่งนักเรียนกฎหมายหลายคนได้นิยมชมชอบท่าน ข้าพเจ้าจึงเห็นว่า...ข้าพเจ้ามีความผิดที่ไม่ได้วิจารณ์ให้ลึกซึ้งว่าพระยามโนปกรณ์เป็นบุคคลที่มีซากความคิดแห่งระบบเก่าเหลืออยู่มาก...” (ปรีดี พนมยงค์, 2516: 22-23)

24. ความเข้าใจดังกล่าวของศราววุฒิ อ่างอิงหรือรับรู้ต่อมาจาก บัณฑิต จันทรโรจนกิจ (2549: 65 – 168) ในงาน “รัฐธรรมนูญสถาปนา : ชีวิตและชะตากรรมของประชาธิปไตยในวัฒนธรรมไทย”

25. ในงานชิ้นดังกล่าวมีประเด็นที่น่าสนใจ แต่ไม่ได้ถูกขยายความหรือให้ความสำคัญถึงขั้นเสนอเป็นอีกหนึ่งกลุ่มของรูปแบบในการศึกษา ประเด็นดังกล่าว คือ ประเด็นทางด้านกฎหมาย ที่ศราววุฒิ วิสาพรม ได้กล่าวถึงงานของวรเจตน์ ภาคีรัตน์ ที่พยายามชี้ให้เห็นปัญหาและความสำคัญของการใช้กฎหมายของแวดวงนิติศาสตร์ ที่ยังจำกัดตัวเองอยู่กับตัวบทกฎหมายที่บังคับระหว่างเอกชนกับเอกชนเป็นสำคัญ (โปรดดูรายละเอียดใน ศราววุฒิ วิสาพรม, 2556)

26. อันโตนิโอ กรัมสซี (Antonio Gramsci: 1891 – 1937) นักทฤษฎีชาวอิตาลี ที่ถือได้ว่าเป็นนักคิดคนสำคัญคนหนึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแวดวงการศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดทางการเมือง สังคม และวัฒนธรรม สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งที่มีความสัมพันธ์กับแนวคิดของเขา คือ กรัมสซีเป็นผู้ก่อตั้งและเคยเป็นเลขาธิการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งอิตาลี นอกจากนี้กรัมสซีเองเห็นด้วยและสนับสนุนทฤษฎีการปฏิวัติของเลนินที่ได้เน้นและให้ความสำคัญกับปัจจัยทางการเมืองมากกว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นพลังสำคัญต่อการเคลื่อนไหวเพื่อปฏิวัติ แต่สิ่งที่กรัมสซีเห็นว่ามีคามจำเป็นที่ควรจะตระหนักให้มากที่สุดคือการพิจารณาวิเคราะห์สังคมแต่ละสังคมโดยคำนึงถึงข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยม และความคิดของคนในแต่ละสังคม กล่าวคือเขาเน้น

ความสำคัญกับการกระทำอย่างตั้งใจของมนุษย์ภายในขอบเขตที่ประวัติศาสตร์กำหนดมาให้ ซึ่งนั่นแสดงให้เห็นว่ากริมซีเองกำลังให้ความสำคัญคุณลักษณะทางอัตวิสัยของมนุษย์ ซึ่งเป็นจุดต่างสำคัญอย่างยิ่งกับฐานคิดของลัทธิมาร์กซิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในแง่ของญาณวิทยา (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุรพงษ์ ชัยนาม, 2557: 29 – 35; กาญจนา แก้วเทพ, 2526: 107 - 108; วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 49 – 52)

27. จุดเด่นหรือหลักสำคัญบางประการที่วัชรพล หยิบยกขึ้นมาเพื่อเป็นจุดเชื่อมระหว่างศิลปะแบบจัดวางกับแนวความคิดของทางการเมืองของอันโตนิโอ กริมซี ประกอบด้วย 1.การที่เชื่อว่าการประกอบสร้างของสิ่งหนึ่งสิ่งใด แม้วัตถุอาจจะไม่มีความเชื่อมโยงหรือเกี่ยวข้องกันเลยก็ตาม แต่ด้วยหลักคิดแบบการจัดวาง จะทำให้มองเห็นถึงความเชื่อมโยงของสิ่งต่าง ๆ 2. การที่ศิลปะแบบจัดวางให้ความสำคัญกับคุณลักษณะเฉพาะหรือความเจาะจงเชิงพื้นที่ กล่าวคือการจะจัดวางและนำเสนองานศิลปะนั้น ๆ จำเป็นต้องคำนึงถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่ทางความคิดด้วย 3.ศิลปะแบบจัดวางมีความคาดหวังว่าจะเป็นการกระตุกอารมณ์และการรับรู้ของผู้คนเพื่อให้เกิดการตีความและหาความหมายที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังของงานศิลปะเหล่านั้น 4.ในแง่ของความคิดศิลปะแบบจัดวางให้ความสนใจการใส่ความหมายลงไปในงาน มากกว่าที่จะเน้นในเรื่องของเทคนิค ราคาของวัสดุ และคุณภาพของงาน (โปรดดู วัชรพล พุทธิรักษา, 2561:22)

28. เมื่อตอนกริมซีมีอายุ 4 ขวบ เขาได้พลัดตกจากอ้อมแขนของพี่เลี้ยง และอุบัติเหตุครั้งนั้นทำให้กระดูกสันหลังของเขามีปัญหา (วัชรพล พุทธิรักษา, 2557: 50)

29. ถึงแม้ว่าเขาต้องออกจากการศึกษา แต่ก็ถือได้ว่าตลอดช่วงระยะเวลาที่เขามีโอกาสได้เรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัย ก็ได้หล่อหลอมให้เขามีแนวความคิดแบบสังคมนิยม และนอกจากนี้ ช่วงเวลาที่เขามาเรียนนั้นเป็นช่วงเวลาที่ดีตาลี (และประเทศอื่นในยุโรป) ได้รับอิทธิพลจากกระแสต่อต้านแนวคิดแบบปฏิฐานนิยม (anti-positivism) (Steven Jones, 2006: 18) จากบริบทดังกล่าว จึงน่าจะเป็นส่วนสำคัญที่ส่งผลให้ต่อมากกริมซีมีแนวความคิดที่ต่อต้านปรัชญาต่าง ๆ ที่ปฏิเสธบทบาทและเจตจำนงสำคัญของมนุษย์ในการพัฒนาชีวิตทางการเมืองและสังคม

30. จากกรณีที่มีสลินีได้แสดงท่าทีไม่เห็นด้วยกับแนวปฏิบัติของพรรค ส่งผลให้เขาถูกขับออกจากพรรคสังคมนิยมอิตาลี และต่อมาราวๆ 2 – 3 ปี เขาก็กลายเป็นบุคคลสำคัญของลัทธิฟาสซิสต์ และก้าวขึ้นมาเป็นนายกรัฐมนตรีในปี ค.ศ.1922 (Simonetta Falasca-Zamponi,1997: p.45)

31. ปัญญาชนที่ยึดโยงกับชนชั้น (Organic intellectuals) เป็นปัญญาชนที่มีความยึดโยงผูกอยู่กับชนชั้น หรือกลุ่มประโยชน์กลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะ เป็นผู้ที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะ และมีหน้าที่ในการรักษาผลประโยชน์ของชนชั้นเป็นการเฉพาะ ยกตัวอย่างเช่น นักทฤษฎีของพรรคการเมือง นักวิชาการของสหภาพแรงงาน ทีมที่ปรึกษาของบริษัท เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 95)

32. ปัญญาชนที่ข้ามชนชั้นได้ (Traditional intellectuals) ปัญญาชนประเภทนี้ไม่ได้มีความยึดโยงหรือผูกติดกับโครงสร้างของชนชั้น ดังนั้นจึงค่อนข้างที่จะมีความเป็นอิสระในตัวเองสูง จึงสามารถที่จะมีบทบาทเหนือผลประโยชน์ของชนชั้นได้ ตัวอย่างปัญญาชนประเภทนี้ได้แก่ นักบวช นักวิชาการ นักปราชญ์ เป็นต้น (กาญจนา แก้วเทพ, 2541: 94)

33. การทำสงครามขับเคื้อนยึดพื้นที่ เป็นยุทธวิธีที่มีลักษณะ ของการใช้อำนาจในการบังคับในพื้นที่ของสังคมนเมืองที่อยู่ในส่วนของโครงสร้างส่วนล่าง ซึ่งเป็นพื้นที่ขององค์กรที่ใช้อำนาจต่าง ๆ ของรัฐ เช่นกองทัพของรัฐ องค์กรตำรวจ ศาล และเรือนจำ เป็นต้น (กมลเศ โปธิกนิษฐ, 2563: 156)

34. โปรดดูรายละเอียดใน The Modern Price (Gramsci, A.,1971: p. 137)

35. ชาตรี ประภิตนนทการ (2552:5) ได้นิยามศิลปะและสถาปัตยกรรมที่ถูกสร้างขึ้นในช่วงเวลาระหว่าง 2475-2490 ว่าศิลปะ “คณะราษฎร” และสถาปัตยกรรมคณะราษฎร” ส่วนสุธาชัย ยิ้มประเสริฐ (2551: 35) อธิบายว่าการยึดอำนาจจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในเดือนมิถุนายน พ.ศ.2476 ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้น “สมัยแห่งคณะราษฎร” อย่างเป็นทางการ

36. ต่อประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยไม่ได้มีการให้คุณค่าว่ากิจกรรมหรือการกระทำใด ๆ ที่เกิดขึ้นนั้นดีหรือไม่ดี เหมาะสมหรือไม่เหมาะสม หากแต่เพียงต้องการที่จะนำเสนอข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อย่างตรงไปตรงมาในมิติหรือมุมมองของผู้วิจัยเท่านั้น

37. ภายหลังจากที่มีการยึดเมืองหลวงเอาไว้สำเร็จ คณะผู้ก่อการก็ได้มีการส่งโทรเลขไปถึงรัชกาลที่ 7 ซึ่งในช่วงเวลานั้นพระองค์ทรงแปรพระราชฐานประทับ ณ พระราชวังไกลกังวลหัวหิน โดยเนื้อหาของโทรเลขฉบับดังกล่าวมีความว่า “คณะราษฎรไม่ประสงค์ที่จะแย่งชิงราชสมบัติแต่อย่างใด ความประสงค์อันใหญ่ยิ่งก็เพื่อจะมีธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน จึงขอเชิญใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จกลับคืนสู่พระนคร และทรงเป็นกษัตริย์ต่อไปโดยอยู่ใต้ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินซึ่งคณะราษฎรได้สร้างขึ้น” (บัน บุณยเกียรติ และเฮง เล้ากระจำง, 2475: 4)

38. รายชื่อผู้ที่เข้าร่วมการประชุมประกอบด้วย กลุ่มทหารบก ได้แก่ 1.นายพันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา 2.นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช 3.นายพันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ 4.นายพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ 5.นายพันโท พระหิรัญใจหาญ 6.นายพันตรี หลวงพิบูลย์สงคราม กลุ่มทหารเรือ ได้แก่ 1.นายพลเรือตรี 2.พระยาปริชา ชลยุทธ กลุ่มพลเรือน ได้แก่ 1.หลวงประดิษฐมนูธรรม 2.นายชิม วิโรทยะ (ผู้จตรายงาน) กลุ่มเสนาบดี ได้แก่ 1.กรมหมื่นเทววงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ 2.พระองค์เจ้าศุภโยคเกษม เสนาบดีกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ 3.พระองค์เจ้าธานีนิติ เสนาบดีกระทรวงธรรมการ 4.เจ้าพระยาพิชัยญาติ เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ 5.เจ้าพระยาศรีธรรมมาธิเบศร์ เสนาบดีกระทรวงยุติธรรม 6.พระยาราชนิกูล ปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย 7.พระยาพิพิธสมบัติ ปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์ และคมนาคม 8.หม่อมเจ้าวิมาวาทิตย์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงสงเคราะห์การ 9.พระยามโหสถศรีพิพัฒน์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงยุติธรรม 10.พระยาวิทยาปริชามาตย์ ปลัดทูลฉลองกระทรวงธรรมการ 11.พระยาประเสริฐสงคราม ปลัดทูลฉลองกระทรวงกลาโหม 12.พระยาศรีวิสารวาจา ปลัดทูลฉลองกระทรวงการต่างประเทศ (บันบุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 20-21)

39. เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศได้ตั้งคำถามภายหลังจากที่หลวงประดิษฐมนูธรรมแถลงการเสร็จแล้วว่า “ก่อนอื่นอยากจะทราบว่าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงตอบมาอย่างไรในเรื่องรัฐบาลใหม่นี้” หลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้ตอบกลับไปว่า “เวลานี้ยังไม่ได้รับตอบ แต่การแจ้งไปให้คณะทูตทราบเป็นปัญหาของชาติทั้งหมด ไม่ใช่เฉพาะซึ่งจะต้องจัดการโดยเร็วที่สุด หากเกี่ยวข้องกับถึงธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน เพราะเกรงว่าอาจมีการแทรกแซงได้ อาศัยที่ประเทศเราเป็นประเทศที่เล็ก” จากนั้นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศก็กล่าวต่ออีกว่า “การแทรกแซงเวลานี้เข้าใจว่าคงไม่มี” หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงตอบว่า “อย่างไรก็ตาม การแจ้งไปให้คณะทูตทราบถึงกิจการและทางดำเนินของคณะรัฐบาลใหม่เป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องกระทำโดยเร็วที่สุด เพื่อให้ประเทศทั้งหลายทราบถึงความประสงค์อันดีของรัฐบาลใหม่ที่ได้อันขึ้นใหม่นี้” จากนั้นเสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศจึงถามต่อว่า “จะให้แจ้งถึงพฤติการณ์ที่ได้เป็นไปอันไม่เกี่ยวข้องแก่การขอให้รับรอง หรือจะให้รับรองรัฐบาลใหม่ด้วย?” หลวงประดิษฐ์ได้กล่าวตอบว่า “ต้องการขอให้รับรองรัฐบาลใหม่ด้วย” เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศก็ได้กล่าวตอบกลับว่า “การขอให้รับรองรัฐบาลใหม่นั้น ถ้าเป็นการขอให้รับรอง De Jure แล้วก็จะต้องได้รับตอบจากพระเจ้าอยู่หัวเสียก่อน หรือมิฉะนั้นข้าพเจ้าก็ลาออก” หลวงประดิษฐ์มนูธรรมจึงได้แจ้งไปว่า “เวลานี้เสนาบดีได้ทำการไปด้วยความเห็นชอบของ คณะราษฎร และให้แจ้งวิธีดำเนินการของรัฐบาลใหม่ต่อสถานทูตทุกประเทศ” จากนั้นพระยาพลพลพยุหเสนา ก็ได้กล่าวขึ้นมาว่า “ในเรื่องนี้ได้คิดกันมานาน และได้พยายามที่จะใช้วิธีละม่อมที่สุด ซึ่งจะหาวิธีที่ยอดเยียมกว่านี้ไม่ได้” และพระยาศรีวิสารฯ ก็ได้กล่าวว่า “ถ้ารัฐบาลชั่วคราวได้จัดการระวางอย่างเต็มที่

แล้ว การเข้าแขกแซงคงไม่มี” จากนั้นหลวงประดิษฐมนูธรรมก็ได้กล่าวขึ้นมาอีกว่า “เรื่องจัดการรักษาความเรียบร้อยของประชาชนนี้ทางคณะราษฎรได้จัดการทุกทางที่จะมิให้มีเหตุร้ายเกิดขึ้น โดยในกรุงเทพฯ ผู้รักษาตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจได้จัดการระวางอย่างเต็มที่ ส่วนตามหัวเมืองก็ขอให้ท่านปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทยแจ้งไปให้ทางฝ่ายบ้านเมืองรักษาความสงบเรียบร้อยไปตามเดิม” จากนั้นปลัดทูลฉลองกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมก็ได้กล่าวขึ้นมาว่า “เวลานี้มีกิจการบางอย่างซึ่งปลัดทูลฉลองไม่มีอำนาจลงนาม เพราะเสนาบดีไม่ได้มอบอำนาจไว้” หลวงประดิษฐมนูธรรมจึงกล่าวขึ้นว่า “ตามที่เข้าใจในเรื่องระเบียบการปกครองเห็นว่าเมื่อเสนาบดีไม่อยู่ ปลัดทูลฉลองก็มีอำนาจเช่น แต่ถ้าปลัดทูลฉลองไม่ได้รับมอบอำนาจจากเสนาบดีไว้ ก็มีอำนาจทำได้ โดยคำสั่งของคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร” ทั้งนี้ภายหลังจากเสร็จสิ้นการประชุมในเวลา 18.00 น. เสนาบดีและปลัดทูลฉลองก็ได้กลับหมดทุกคน โดยที่คณะราษฎรมิได้หวังเหนี่ยวเอาไว้แต่อย่างใด (ปิ่น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง, 2475: 23-26)

40. ในที่ประชุมประกอบด้วย 1.พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 (ทรงเป็นประธานในที่ประชุม) 2.สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี 3.สมเด็จพระกรมพระสวัสดิวัดนวิศิษฎ์ 4. พระเจ้าที่ยาเธอ กรมพระกำแพงเพชรอัครโยธิน 5.พล.อ.พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร เสนาบดีกระทรวงกลาโหม 6.พล.อ.พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอลองกต รองเสนาบดีกระทรวงกลาโหม 7.พล.ท.พระยาพิชัยสงคราม แม่ทัพกองทัพที่ 1 8.พล.ท.หม่อมเจ้าฉัตรมงคลโสณกุล จเรทหารบก 9.พล.ต.พระยาอนุภาพไตรภพ ผู้บัญชาการกองพลที่ 3 นครราชสีมา และเจ้าพระยามหิธร เสนาบดีกระทรวงมูรธาธร (หลวงโหมรอยุธยา, 2520: 39; เรื่องของเจ้าพระยามหิธร, 2499: 109)

41. สมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี ทรงบรรยายถึงบรรยากาศเมื่อขบวนรถไฟพระที่นั่งเสด็จถึงพระนครว่า “ฉันมาถึงที่สถานีสวยจิตลดตาเมื่อประมาณสัก 7 ทุ่มเห็นจะได้ แหมเจียบจริง ๆ พอในหลวงเสด็จพระราชดำเนินจากรถไฟ มีราษฎรคนหนึ่งอยู่ที่สถานีกราบถวายบังคมแล้วก็ร้องไห้ไม่ทราบเหมือนกันว่าเป็นใคร อายุประมาณ 30 กว่าเห็นจะได้ ในหลวงไม่ได้รับสั่งอะไรเราก็กลับมาทันที (วังสุโขทัย) ตลอดทางเจียบเหงาแล้วก็เศร้า เราผ่านพระที่นั่งอนันตสมาคมก็ไม่มีอะไร มาทราบเอาทีหลังว่า บนพระที่นั่งอนันตฯ เขาตั้งปืนไว้เต็มหมดเพราะรู้ว่าเราจะมาทางนั้น” (รำไพพรรณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง, 2516: 2)

42. ผู้แทนคณะปฏิวัติที่ไปเข้าเฝ้าในการนี้ประกอบด้วย 1.พล.ร.ต.พระยาศรยุทธเสนี (หัวหน้าคณะ) 2.พ.ท.พระประศาสน์พิทยายุทธ 3.พ.ต.หลสงวีระโยธา 4.หลวงประดิษฐมนูธรรม 5.ร.อ.อ.ประยูร ภมรมนตรี 6.นายจรรุญ ฌ บางช้าง และ 7.นายสงวน ตูลารักษ์ (เสทือน ศุภโสภณ, 2536: 116)

43. “คณะราษฎร” ก่อตัวขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ณ กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ซึ่งในเบื้องต้นมีผู้ร่วมก่อตั้ง เพียง 7 คนเท่านั้น เมื่อคณะราษฎรได้ทำการจัดตั้งองค์การอย่างเป็นทางการสำเร็จ กลุ่มแกนนำได้ดำเนินการเคลื่อนไหวทางการเมืองด้วยวิธีการในทางลับ โดยเริ่มจากการให้หัวหน้าสายแต่ละสายหาสมาชิกเพิ่มอีกสายละ 2 คน แล้วค่อย ๆ แยกไปเป็นหัวหน้าสายย่อยแตกสาขาออกไป โดยการคัดเลือกสมาชิกจะต้องคำนึงถึงความเสี่ยงเพื่อชาติอย่างแท้จริง ทั้งความกล้าหาญ และความสามารถในการรักษาความลับ (ปรีดี พนมยงค์, 2557, น. 130-131) (โปรดดูรายละเอียดเกี่ยวกับการก่อตัวของคณะราษฎรในบทที่ 2 และวิธีการจำแนกกลุ่มย่อยในบทที่3)

44. แนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 มีลักษณะและสาระสำคัญพื้นฐานเช่นเดียวกับแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ กล่าวคือ มีลักษณะเป็นโครงกรอบขนาดใหญ่ที่เกิดจากการในทุกชนชั้นมาผนึกประสานกัน (Fusion) อย่างมีเอกภาพระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน ชัดแย้งกัน เช่น เอกภาพระหว่างธรรมชาติและจิตวิญญาณ เป็นเอกภาพของสิ่งที่มีคุณสมบัติต่างกัน ถึงแม้ว่าภายใต้การมารวมตัวกันจะมีการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบย่อย ๆ หรือแม้กระทั่งเกิดการเปลี่ยนอำนาจของกลุ่มก้อนทางอำนาจ (Power bloc) จากกลุ่มหนึ่งไปสู่อีกกลุ่มหนึ่ง แต่กลุ่มก้อนทางประวัติศาสตร์ที่มีฐานะเป็นองค์รวมเชิงโครงสร้างได้โครงกรอบขนาดใหญ่ก็ยังคงดำรงอยู่ และยังคงมีการเคลื่อนไหวอยู่เสมอ (Gramsci, 1971, p. 137; Adamson, 1980 อ้างถึงในเก่งกิจ กิติเรียงลาภ, 2557, น. 48) ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มพรรคการเมือง กลุ่มกองทัพ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มทุนอุตสาหกรรม ซึ่งกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะมีผลประโยชน์หรืออุดมการณ์ทางเศรษฐกิจและการเมืองที่เหมือนกัน มาร่วมมือกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไปกลุ่มย่อยต่าง ๆ เหล่านี้อาจจะเกิดความขัดแย้ง และมีการเคลื่อนไหวไปเกิดกลุ่มใหม่ หากแต่องค์รวมเชิงโครงสร้างก็ยังคงดำรงอยู่ อนึ่ง ในการพยายามสร้างแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 ผู้เขียนต้องการที่จะให้เห็นภาพที่ชัดเจนยิ่งขึ้นจากมุมมองของแนวคิดกลุ่มประวัติศาสตร์ อีกทั้งเพื่อเป็นการตระหนักว่าแนวความคิดกลุ่มประวัติศาสตร์เป็นแนวคิดที่ก่อตัวขึ้นท่ามกลางบริบททางสังคมเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมของอิตาลี และกลุ่มประเทศในสังคมตะวันตก ก่อนที่จะหลอมรวมและตกผลึกออกมาเป็นแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าว ซึ่งเป็นบริบททางสังคมการเมืองที่มีความแตกต่างไปจากบริบททางสังคมการเมืองไทยในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 และประเด็นสำคัญอีกประการ คือแนวความคิดขบวนการไฟสาย 2475 ถูกประยุกต์ขึ้นมาเพื่ออธิบายประเด็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของกลุ่มคณะราษฎรเป็นการเฉพาะเท่านั้น (โปรดดูรายละเอียดในบทที่ 3, และใน วีรชน เกษสกุล และวัชรพล พุทธรักษา, 2565, น. 7-11)

45. ในจำนวนสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรชั่วคราวจำนวน 70 คน สามารถจำแนกออกเป็น 3 ส่วนดังนี้ ส่วนแรกเป็นสมาชิกของคณะราษฎร 33 คน ส่วนที่สองเป็นข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ 32 คน และส่วนที่สามเป็นกลุ่มคนซึ่งอยู่นอกวงราชการ 5 คน (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2553: 313)

46. ในเบื้องต้นพระยาพหลพลพยุหเสนาได้ปฏิเสธที่จะรับตำแหน่งดังกล่าว แต่พระยาประมวญวิชาพุลก็ได้คัดค้านการปฏิเสธดังกล่าว โดยได้กล่าวขึ้นว่าพระยาพหลพลพยุหเสนาเป็นผู้ที่ได้ทำประโยชน์แก่ราษฎรมามากแล้ว ขอได้โปรดรับตำแหน่งนี้เพื่อราษฎรต่อไปอีกสักครั้ง และในท้ายที่สุดพระยาพหลพลพยุหเสนาก็ยอมที่จะรับตำแหน่งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแทนพระยาวิชิตชลธีที่ป่วยจนไม่สามารถที่จะรับตำแหน่งได้ (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 5-6)

47. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทุกคนยื่นขึ้นภายใต้ธงชาติ และได้กล่าวคำปฏิญาณว่า “ข้าพเจ้า (ออกนามผู้ปฏิญาณ) ขอให้คำปฏิญาณว่าจะซื่อสัตย์ต่อคณะราษฎร และจะช่วยรักษาหลัก 6 ประการของราษฎรไว้ให้มั่นคง 1.จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ฯลฯ ของประเทศไว้ให้มั่นคง 2.จะรักษาความปลอดภัยในประเทศให้การประทุษร้ายต่อกันลดน้อยลงให้มาก 3.จะต้องบำรุงความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาลใหม่จะพยายามหางานให้ราษฎรทำโดยเต็มความสามารถจะร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ไม่ปล่อยให้ราษฎรอดอยาก 4.จะต้องให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน 5.จะต้องให้ราษฎรได้มีเสรีภาพมีความเป็นอิสระ เมื่อเสรีภาพนี้ไม่ขัดต่อหลัก 4 ประการ ดังกล่าวแล้วข้างต้น 6. จะต้องให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร” ภายหลังจากการสิ้นสุดการกล่าวคำปฏิญาณถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการมีผู้แทนราษฎรอย่างเป็นทางการของประเทศไทย (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 6-7; (ยาสุกิจ ยาตาเบ, 2563: 47)

48. นับตั้งแต่ในช่วงเช้าตรู่ของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 คณะบุคคลคณะหนึ่งที่เรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” ประกอบด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน ได้ร่วมมือกันเข้ายึดอำนาจการปกครองแผ่นดินได้ และได้มีการทำหนังสือกราบบังคมทูลเชิญพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 7 กลับคืนสู่พระนคร เพื่อดำรงตำแหน่งเป็นพระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญต่อไป ซึ่งเหตุการณ์ดังกล่าวถือเป็นการสิ้นสุดลงของการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของประเทศไทย และในช่วงเวลาหลังจากนั้น การปกครองได้ตกอยู่ในการบังคับบัญชาของหัวหน้าคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 3 นาย คือนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ซึ่งเรียกว่า “คณะผู้รักษาการพระนครฝ่ายทหาร” จนกระทั่งในการประชุมสภา

ผู้แทนราษฎรครั้งที่ 1/2475 ได้มีการมอบอำนาจคืนให้กับสภาผู้แทนราษฎรการปกครองโดยคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารจึงถือว่าสิ้นสุดลงตั้งแต่นั้น (ไพโรจน์ ชัยนาม, 2484: 225-228)

49. สมาชิกคณะราษฎรออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ ตี1. จะเป็นบุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจ ตี2. จะเป็นบุคคลที่ได้รับคำชวนต่อเมื่อได้ลงมือปฏิบัติในการยึดอำนาจแล้ว และ ตี3. จะเป็นบุคคลที่จะได้รับคำชวนในวันลงมือปฏิบัติการยึดอำนาจ ภายหลังจากการยึดอำนาจรัฐได้มีท่าทีว่าจะจะเป็นผลสำเร็จมากกว่าเป็นความไม่สำเร็จ (ดูรายละเอียดในบทที่ 2 หัวข้อที่ 2.1)

50. ยกตัวอย่างเช่น ในกรณีของนายพันตรี จมื่นสุฤทธิไกร หรือ ผึ้ง พหลโยธิน น้องชายต่างมารดาของพระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันตรีจมื่นสุฤทธิไกรผู้นี้ ถือเป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญคนหนึ่งของคณะผู้ก่อการที่ไม่ค่อยจะถูกกล่าวถึงนัก บทบาทสำคัญของจมื่นผู้นี้คือการติดต่อให้พระยาพหลพลพยุหเสนามีโอกาสได้แลกเปลี่ยนทัศนคติกับนายประยูร ภมรมนตรี หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการ ก่อนที่ต่อมาพระยาพหลพลพยุหเสนาจะตอบตกลงเข้าร่วมก่อการในครั้งนี้ ครั้นภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองสำเร็จ รัฐบาลได้มีการตั้งกรมพัสดุแห่งชาติขึ้น และจมื่นสุฤทธิไกร ได้รับมอบให้มาเป็นผู้จัดวางโครงการ แต่เมื่อทางราชการจะแต่งตั้งตำแหน่งให้เป็นข้าราชการรับเงินเดือนประจำกลับปฏิเสธไม่ยอมรับตำแหน่ง และนอกจากนี้ยังได้ไปช่วยราชการโรงเลื่อยของกรมพาณิชย์การทหารบก แต่ก็ไม่ขอรับตำแหน่งและเงินเดือนใด ๆ เช่นกัน พยาพหลพลพยุหเสนา ได้พูดถึงน้องชายผู้นี้เอาไว้ว่า “น้องชายท่านผู้นี้เป็นผู้มีลักษณะเป็นคนจริงคนหนึ่ง มีความลึกซึ้งรอบคอบถึงแม้ว่าจะยังไม่บวชก็ตาม แต่ก็เป็นผู้เลื่อมใสและเคร่งครัดในธรรมอย่างยิ่ง เมื่อถูกชวนให้ร่วมรับราชการก็ปฏิเสธ โดยอ้างว่าการดำเนินการเมืองเป็นเรื่องครึกโครมไม่ต้องอหิยาศัยของท่านจหมื่น การที่เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดินนั้น ก็เพราะเห็นว่าถ้าปล่อยไว้เช่นเดิมแล้วราษฎรก็จะประสบความทุกข์ยาก ท่านจหมื่นประสงค์แต่จะร่วมมือเพียงเท่าที่การเปลี่ยนแปลงการปกครองจะสำเร็จไปได้เท่านั้น เมื่อกิจขั้นนี้สำเร็จไปแล้วก็ใครจะให้ตัวท่านไปถูกปล่อยไว้แต่ลำพัง...” (กุหลาบ สายประดิษฐ์, 2557: 48-50, 55-57)

51. หลังจากการตั้งรัฐบาลใหม่ ได้เกิดการร้องเรียนและร้องทุกข์ต่อฝ่ายคณะราษฎรเป็นจำนวนมาก ทั้งในส่วนของภาครัฐ และเอกชน หนังสือพิมพ์ได้ลงข่าวทุกวันเป็นจำนวนมากเกี่ยวกับเรื่องการร้องทุกข์และข้อเรียกร้องตามใจชอบ ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้รัฐบาลต้องจัดตั้งคณะกรรมการรับเรื่องราวร้องทุกข์จากราษฎรขึ้นมา และได้ห้ามไม่ให้หนังสือพิมพ์ทำข่าวเกี่ยวกับประเด็นเรื่องการร้องทุกข์ ภายใต้อาณัติดังกล่าว ก็ได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มคอมมิวนิสต์ โดยมีการออกมาแจกจ่ายใบปลิวตามท้องถนนในยามวิกาลเป็นระยะ อีกทั้งยังมีกลุ่มกุฎีรถลากประมาณ

กว่าสามพันคน ได้ทำการนัดหยุดงานเพื่อเรียกร้องค่าตอบแทน (ภุริ พวงศ์เจริญ, 2563: 33-34; ยาสุกิจิ ยาทาเบ, 2563: 58-59) ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองดังกล่าว การดำเนินนโยบายของรัฐบาลเป็นไปอย่างช้า ๆ ข้อเสนอหลัก 6 ประการที่ได้เคยประกาศเอาไว้ เช่นการพัฒนาอุตสาหกรรม การเพิ่มสวัสดิการทางสังคม การขยายการศึกษา เป็นต้น ไม่ได้มีการดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม มีแต่เพียงการออกประกาศว่า การคลังของประเทศยังคงมีเสถียรภาพ และประชาชนไม่ต้องวิตกกังวล แต่ประการใด ด้วยสภาวะดังกล่าวส่งผลให้ความไม่พึงพอใจของประชาชนขยายเป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น (ยาสุกิจิ ยาทาเบ, 2563: 59)

52. เนื้อหาสำคัญในคำกราบบังคมทูลมีความว่า “...ก็เนื่องด้วยใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงตั้งพระราชอุทัยดีต่อประชาชนชาวสยาม และทรงกรุณาช่วยเหลือส่งเสริมทุกประการ ตลอดจนพระราชทานอภัยโทษแก่พวกข้าพระพุทธเจ้าโดยพระราชกำหนดนิรโทษกรรมนั้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ทั้งนี้ยอมตระหนกอยู่แก่ใจพวกข้าพระพุทธเจ้าแล้ว การที่พวกข้าพเจ้าได้ประกาศข้อความในวันเปลี่ยนแปลงด้วยถ้อยคำรุนแรงกระหอบกระเทือนถึงใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทและพระบรมวงศานุวงศ์ ก็ด้วยมุ่งถึงผลสำเร็จทันทีทันใดเป็นใหญ่ สมเด็จพระมหากษัตริราชในพระบรมราชวงศ์จักรีตลอดจนพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ได้ทรงมีส่วนนำความเจริญมาสู่ประเทศสยามตามกาลสมัย บัดนี้ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ให้พวกข้าพระพุทธเจ้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจึงขอพระราชทานพระบรมวโรกาสนี้กราบบังคมทูลขอพระราชทานอภัยโทษอีกครั้งหนึ่งเป็นคำรบสองในถ้อยคำที่ได้ประกาศไป...” (โปรดดูรายละเอียดใน ราไพพรรณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง, 2516: 5)

53. ภุริ พวงศ์เจริญ (2560: 64) ได้ชี้ให้เห็นว่าสมาคมคณะราษฎร เป็นโครงการของกลุ่มผู้ก่อการสายพลเรือน โดยมีหลวงประดิษฐมนูธรรม เป็นศูนย์กลางในการบริหารจัดการองค์การในภาพรวม

54. คณะกรรมการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติประกอบด้วย 1.พระยามโนปกรณนิติธาดา 2.หลวงคหกรรมบดี 3.หลวงเดชสหกรณ์ 4.หลวงเดชาดิวงค์วรรัตน์ 5.พันเอกพระยาทรงสุรเดช 6.นายทิว บุญยกต 7.นายแนบ พหลโยธิน 8.หลวงประดิษฐมนูธรรม 9.นายประยูร ภมรมนตรี 10.นายพลเรือโทพระยาราชาวังสัน 11.นายวิลาส โอสถานนท์ 12.พระยาศรีวิสารวาจา 13.หม่อมเจ้าสกลวรรณการวรรณ และ 14.หลวงอรรถสารประสิทธิ์ (นิคม จารุมณี, 2519: 59)

55. พ.ท.ประยูร ภมรมนตรี (2525: 99) ได้เล่าถึงเหตุการณ์ภายหลังการปิดสภาผู้แทนราษฎรว่า พระยาทรงสุรเดชได้ย้ายกองบัญชาการบางส่วนไปอยู่ที่บริเวณวังบางขุนพรหม และ

ที่บ้านมีรถทหารติดปืนกลตั้งเป็นค้ายคุ้มกันอยู่ ส่วนหลวงพิบูลสงครามได้ไปตั้งป้อมอยู่ที่กรมทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน ฝ่ายผู้ก่อการสายพลเรือนได้เดินทางไปประท้วงต่อว่าพระยาพหลพลพยุหเสนา ถึงที่บ้าน และมีการไปประชุมกันต่อที่บ้านพระยาสุรียานุวัตร อีกกลุ่มแยกไปชักชวน พ.ท.หลวงทัศ นัยนิยมศึกและนายทหารรถรบเตรียมการปฏิวัติ

56. ในอีกแง่หนึ่งจากบันทึกของประยูร ภมรมนตรี หนึ่งในแกนนำคนสำคัญของคณะผู้ก่อการได้บันทึกเอาไว้ว่า แนวคิดการจะให้ทหารเสียลาออกนั้น เป็นกุศโลบายที่พระยาฤทธิอัคนย์วางแผนเพื่อสลัดพระยาพหลพลพยุหเสนาออกจากกลุ่มไปเมื่อสำเร็จแล้วนั้นตนก็จะตลบกลับเข้ามาอีก (ประยูร ภมรมนตรี, 2525: 100)

57. ประกาศดังกล่าวมีความว่า “ด้วยการที่ นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิอัคนย์ นายพันโทพระประศาสน์พิทยายุทธ รัฐมนตรีทั้ง 4 นายนี้ ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี และลาออกจากหน้าที่ราชการทางทหาร ด้วยในครั้งนี้ มีเสียงในหนังสือพิมพ์หลายฉบับกล่าวเป็นเงื่อนไขชวนให้เข้าใจไปต่าง ๆ รัฐบาลจึงเห็นควรแถลงให้ประชาชนทราบ โดยนำใจความของใบลาออกแสดงดังต่อไปนี้ “ตั้งแต่วันเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนบัดนี้ เกือบจะครบรอบปีแล้ว กระทบได้รับราชการด้วยความพยายามที่จะช่วยชาติเต็มที่ หาได้มุ่งหมายที่จะคิดหาความสุขส่วนตัวไม่ บัดนี้ กระทบเห็นว่ากิจการของรัฐบาลดำเนินเรียบร้อยโดยลำดับ ปราศจากอุปสรรคใด ๆ แล้ว ประกอบด้วยกระทบมีอาการเจ็บไข้อยู่เสมอ ไม่สามารถจะช่วยการงานได้เต็มที่ เพราะฉะนั้น กระทบขออนุญาตลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรี ตั้งแต่วันที่ 24 เดือนนี้ เป็นต้นไป” การลาออกของรัฐมนตรีและนายทหารทั้ง 4 นายนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตตามความประสงค์แล้ว” (เสถียร ศกุนาธิ, 2535: 222)

58. ในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476 พระยาพหลพลพยุหเสนา พร้อมด้วยพันโท หลวงพิบูลสงคราม และนาวาโท หลวงศุภชลาศัย ได้ทำการประกาศยึดอำนาจปกครองประเทศ ความว่า “ด้วยคณะรัฐมนตรีที่บริหารราชการแผ่นดิน ณ บัดนี้ ไม่ถูกต้องตามรัฐธรรมนูญ โดยเริ่มต้นปิดสภาผู้แทนราษฎร แล้วงดใช้รัฐธรรมนูญ คณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือนจึงได้ดำเนินการเพื่อให้มีการเปิดสภาผู้แทนราษฎรดำเนินการตามรัฐธรรมนูญ ขอประกาศให้ราษฎร ประชาชนทั้งหลายอย่ามีความตระหนกตกใจ จงช่วยกันรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง ขณะนี้ได้จัดการไปแล้ว คือ ได้โทรเลขกราบบังคมทูลพระกรุณาไปยังพระราชวังไกลกังวล หัวหิน ตามนัยที่กล่าวแล้ว กับได้ให้นายกรัฐมนตรีลาออกจากตำแหน่ง และได้แจ้งให้กระทรวงทบวงกรมดำเนินราชการไปเช่นเคย ทั้งให้เจ้าหน้าที่ตำรวจนครบาลรักษาความสงบเรียบร้อยทั่วไปแล้ว” (วิภาลัย ธีรชัย, 2563: ออนไลน์)

59. ครั้นพระยาพหลพลพยุหเสนาได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ท่านก็ได้ปราศรัยว่า “...ข้าพเจ้าเป็นนักรบก็เป็นธรรมดาย่อมไม่สันตทานอันที่จะบริหารราชการแผ่นดินไปได้ด้วยดีให้บริบูรณ์ครบถ้วนทุกสถาน ซึ่งเหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกท้อถอยที่จะหาญเข้ารับตำแหน่งอันสำคัญอย่างยอดเยี่ยมนี้ แต่โดยที่คณะทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนซึ่งได้จัดการไปเพื่อปลดปล่อยของประเทศครั้งนี้ ได้ขอร้องและด้วยความแนะนำของประธานสภาผู้แทนราษฎร ตามที่พระมหากษัตริย์ได้ทรงตั้งข้าพเจ้ามา เมื่อเช่นนี้ก็จำต้องรับฉลองพระเดชพระคุณเพื่อประโยชน์แห่งประเทศชาติ แต่อย่างไรก็ดี ข้าพเจ้าจะขอรับฉลองพระเดชพระคุณไปเพียงชั่วคราวในเวลาที่อยู่ในระหว่างหัวเลี้ยวเท่านั้น ข้าพเจ้าจะต้องรีบกราบบังคมทูลพระกรุณาเรียนพระราชปฏิบัติด้วยความไว้วางใจของท่านทั้งหลายเพื่อทรงเลือกตั้งนายกรัฐมนตรีที่เหมาะสมสมควรใหม่ต่อไป ข้าพเจ้าคิดว่าจะฉลองพระเดชพระคุณได้ก็สักเพียง 10 วัน 15 วันเท่านั้น ขอให้แน่ใจว่าข้าพเจ้าไม่ใช่บุคคลที่ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของประเทศ และไม่เห็นแก่ประโยชน์ของชาติเป็นใหญ่ แต่เพราะเหตุว่าถ้าหากว่าข้าพเจ้าจะดำรงตำแหน่งนี้ไปนานแล้ว จะทำให้เสียประโยชน์ประเทศชาติไปได้...” (รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476: 6-7) แต่อย่างไรก็ดี เมื่อครบตามกำหนดดังกล่าวแล้ว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวก็ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นนายกรัฐมนตรีต่อไป โดยได้พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้หม่อมเจ้าวรรณไวทยากร วรรม เป็นที่ปรึกษา ทั้งสภาผู้แทนราษฎรก็ได้แสดงความไว้วางใจด้วย พระยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีต่อมาเป็นระยะเวลา 5 ปี กับอีก 6 เดือน รวมทั้งสิ้น 5 สมัย (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน), 2490: ป.; รัศมี ชาตะสิงห์, 2521: 3)

60. สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล (2544: 4-5) ได้แสดงข้อคิดเห็นต่อประเด็นดังกล่าวว่า นอกจากหลวงประดิษฐมนูธรรมแล้ว ไม่มีใครเลยในหมู่ของคณะผู้ก่อการคนสำคัญ ๆ ที่เข้าใจหรือเห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ และยิ่งกว่านั้นเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับนี้ไม่เพียงแต่เป็นหลักการที่ไม่สามารถที่จะปฏิบัติได้เท่านั้น หากแต่ยังไม่สมควรที่จะนำมาปฏิบัติด้วย ทั้งนี้เนื่องจากมีลักษณะที่เป็นซ้ำจืด ซึ่งหลวงประดิษฐมนูธรรมเองควรที่จะตระหนักในเรื่องนี้ได้ก่อนที่จะมีการนำเสนออย่างเป็นทางการต่อคณะรัฐมนตรี

61. พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช เป็นโอรสองค์ที่สองในพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนเรศร์วรฤทธิ และหม่อมสุภาพ กฤดากร สำเร็จการศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่และทหารช่างจากประเทศอังกฤษ หลังจากสำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษได้กลับมารับราชการในตำแหน่งสำคัญ ๆ และถือเป็นนายทหารคนสำคัญคนหนึ่งของกองทัพ กระทั่งในตอนปลายของรัชกาลที่ 5 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เป็นอัครราชทูตประจำ

ประเทศฝรั่งเศส อิตาลี สเปน และโปรตุเกส นอกจากนี้ยังได้ทำหน้าที่เป็นพระอภิบาลพระเจ้าอยู่หัว เมื่อครั้งกำลังทรงศึกษาวิชาอยู่ในยุโรป ครั้นเมื่อถึงรัชกาลที่ 6 ก็ได้รับพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับเข้ามารับราชการทหารอีกครั้งในตำแหน่งอธิบดีกรมแสงสรรพาวุธ จเรทหารปืนใหญ่ แม่ทัพที่ 3 และผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหม นอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวยังได้ทรงโปรดเกล้าฯ ให้หม่อมเจ้าบวรเดชไปดำรงตำแหน่งอุปราชมณฑลภาคพายัพ ซึ่งประจำการอยู่ที่นครเชียงใหม่ ก่อนที่ต่อมาจะได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ กระทั่งมาถึงรัชสมัยของพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ที่ทรงมีพระราชดำริเห็นว่าหม่อมเจ้าบวรเดชเป็นผู้สั่นหวั่นคั่นเคยในราชการทหารมามาก ควรที่จะได้ทำราชการให้เป็นประโยชน์แก่บ้านเมือง จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กลับเข้ารับราชการเป็นผู้ช่วยเสนาบดีกระทรวงกลาโหม ก่อนที่จะเลื่อนเป็นเสนาธิการทหารบก และเป็นพลเอกเสนาบดีกระทรวงกลาโหมในเวลาต่อมา (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในหนังสือพิมพ์เพื่อประกอบการในงานพระราชทานเพลิงพระศพ พลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ. 2497: ก-ข)

คำขาด 6 ประการที่ทหารฝ่ายหัวเมืองนำมายื่นต่อรัฐบาลในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2476 มีดังต่อไปนี้ 1. ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยผลให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2. ต้องดำเนินการโดยรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่งก็คือการตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่มาก ไม่ใช่ทำโดยการจับอาวุธตั้งที่แล้วมา โดยนี้ ต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองที่ชอบด้วยกฎหมาย 3. ข้าราชการซึ่งอยู่ในตำแหน่งประจำการทั้งทางทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกการเมือง เว้นแต่ผู้อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่อยู่ในการเมืองโดยตรง แต่ความข้างต้นนั้นไม่ตัดสิทธิ์ในการที่ข้าราชการประจำจะยึดถือสิทธิการเมืองใด ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือบังคับขู่เข็ญโดยทางตรง หรือทางอ้อม ให้ผู้อื่นถือตามลัทธิที่ตนนิยมนั้นเป็นอันขาด ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารบก ทหารเรือลงไปต้องไม่มีหน้าที่ในการเมือง 4. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการจักต้องถือคุณวุฒิ ความสามารถเป็นหลัก ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมืองเป็นความชอบ หรือเป็นข้อรังเกียจในการบรรจุหรือเลื่อนตำแหน่ง 5. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ต้องถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก และ 6. การปกครองกองทัพต้องมีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญแยกกันไปประจำตามท้องถิ่น มิให้กำลังส่วนใหญ่อยู่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง (พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. จงกล ไกรฤกษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 15 มกราคม 2513: 97)

62. คำขาด 6 ประการที่ทหารฝ่ายหัวเมืองนำมายื่นต่อรัฐบาลในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2476 มีดังต่อไปนี้ 1. ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยผลให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราว 2. ต้องดำเนินการโดยรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่งก็คือการตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่มาก ไม่ใช่ทำโดยการจับอาวุธตั้งที่แล้วมา โดยนี้ ต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองที่ชอบด้วยกฎหมาย 3. ข้าราชการซึ่งอยู่ในตำแหน่งประจำการทั้งทางทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกการเมือง เว้นแต่ผู้อยู่ในตำแหน่งซึ่งมีหน้าที่อยู่ในการเมืองโดยตรง แต่ความข้างต้นนั้นไม่ตัดสิทธิ์ในการที่ข้าราชการประจำจะยึดถือสิทธิการเมืองใด ๆ ที่ชอบด้วยกฎหมาย แต่ก็ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่เพื่อสนับสนุนเผยแพร่ลัทธิที่ตนนิยม หรือบังคับขู่เข็ญโดยตรง หรือทางอ้อม ให้ผู้อื่นถือตามลัทธิที่ตนนิยมนั้นเป็นอันขาด ตำแหน่งฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บัญชาการทหารบก ทหารเรือลงไปต้องไม่มีหน้าที่ในการเมือง 4. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการจักต้องถือคุณวุฒิ ความสามารถเป็นหลัก ไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องในทางการเมืองเป็นความชอบ หรือเป็นข้อรังเกียจในการบรรจุหรือเลื่อนตำแหน่ง 5. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ต้องถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก และ 6. การปกครองกองทัพต้องมีหน่วยผสมตามหลักยุทธวิธี เฉลี่ยอาวุธสำคัญแยกกันไปประจำตามท้องถิ่น มิให้กำลังส่วนใหญ่อยู่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง (พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. จงกล ไกรฤกษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 15 มกราคม 2513: 97)

63. เดิมคณะกู้บ้านเมืองมีการวางตัวให้พระยาศรีสิทธิสงครามเป็นหัวหน้า แต่เมื่อครั้งประชุมในตอนต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ที่จังหวัดนครราชสีมา ณ บ้านของพันเอกพระยาไชยณรงค์ฤทธิ์รงค์ (อึ้ง โปธิกนิษฐ์) นายทหารชั้นผู้ใหญ่ได้มีความคิดเห็นไปในทางเดียวกันให้พระองค์เจ้าบรมเดชทรงเป็นหัวหน้า และเมื่อมีการเปลี่ยนตัวหัวหน้าจึงต้องมีการแจ้งไปยังกองทหารหน่วยต่าง ๆ ให้รับทราบ ส่งผลให้ต้องเลื่อนกำหนดการจากเดิมออกไปอีก 1 วัน (จงกล ไกรฤกษ์, 2513: 89-90)

64. มีการบันทึกไว้ว่า เมื่อนาวาเอกพระแสงสิทธิการ (แสง นนทสุด) ผู้ทำหน้าที่เป็นทูตถือสาส์นของฝ่ายคณะกู้บ้านเมืองไปได้ไปมอบให้กับฝ่ายรัฐบาล เพื่อขอร้องให้ทางฝ่ายรัฐบาลยินยอมปรองดองนั้น พระยาพหลพลพยุหเสนาได้ตอบว่า “หลวงพิบูลเขาไม่ยอมนี้ คุณพระ” และพระแสงสิทธิการก็ได้กล่าวต่อไปว่า “เจ้าคุณเป็นนายกรัฐมนตรี จะตกลงใจอย่างไร ก็สั่งออกไป ทำไมจะต้องยึดเอาหลวงพิบูลเป็นหลัก” พระยาพหลพลพยุหเสนาจึงได้ตอบกลับว่า “อ้าวคุณพระ! ผมได้เข้ามาเป็นนายกรัฐมนตรี ก็เพราะหลวงพิบูลเขายึดอำนาจได้ เขาเชิญผมมาหอรอกนะ” จากนั้นก็ได้ทำการจับพระแสงสิทธิการ ชังไว้เป็นตัวประกัน (จงกล ไกรฤกษ์, 2513: 96)

65. ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ทั้งในด้านของกำลังพล อาวุธยุทโธปกรณ์ และความไว้นื้อเชื่อใจจาก กองทหารจากหัวเมืองต่าง ๆ ทำให้คณะกษัตริย์บ้านเมืองต้องถอยทัพออกจากดอนเมืองกลับขึ้นไปตั้งหลัก อยู่ที่นครราชสีมาตั้งแต่วันที่ 15 ตุลาคม พ.ศ.2476 แต่ถึงกระนั้นก็ยังเกิดการสู้รบอย่างต่อเนื่องที่ นครราชสีมาและบริเวณใกล้เคียงเป็นเวลานานถึง 10 วัน จนกระทั่งถึงวันที่ 25 ตุลาคม พ.ศ.2476 แกนนำคนสำคัญได้หลบหนีไปยังต่างประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่หลบหนีไปอยู่ที่ไซ่ง่อน ประเทศเวียดนาม (นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, 2533: 173-174)

66. ในทางตรงกันข้าม ฝ่ายรัฐบาลซึ่งเป็นฝ่ายที่สามารถควบคุมเหตุการณ์จากฝ่ายที่มี ปฏิบัติการต่อต้านกับรัฐบาลได้สำเร็จ ได้รับการยกย่องและเชิดชูเกียรติเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารที่เสียชีวิตในเหตุการณ์ ได้รับการยกย่องให้เป็นวีรชน และได้มีการเลื่อนชั้นยศให้สูงขึ้น พร้อมทั้งได้รับพระราชทานเหรียญดุษฎีมาลา เหรียญกล้าหาญ ตลอดจนการได้รับพระราชทานเพลิง ณ เมรุ ท้องสนามหลวง ในวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2476 นอกจากนี้ รัฐบาลยังได้มีการออกพระราชบัญญัติ คຸ້ມໂທະผู้กระทำการโดยสุจริตตามหน้าที่ในการปราบกบฏอีกด้วย (ภูธร ภูมะธน, 2521: 94)

67. ภายหลังจากที่มีการตั้งศาลพิเศษเพื่อทำการไต่สวนผู้ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิด เกี่ยวข้องกับกบฏ ปรากฏว่าจำนวนผู้ที่ถูกกล่าวหาว่ากระทำความผิดนั้นมีมากถึง 600 คน และเมื่อ อัยการได้ทำการไต่สวนแล้วนั้น ปรากฏว่าได้มีการฟ้องต่อศาลพิเศษ 81 คดี โดยมีจำเลยทั้งสิ้น 318 คน ผู้ที่ถูกพิพากษาลงโทษมีจำนวนทั้งสิ้น 250 คน (ภูธร ภูมะธน, 2521: 101)

68. สาระสำคัญบางประการที่ปรากฏในพระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476 มีความว่า

“...มาตรา 3 ผู้ใดกระทำการด้วยประการใด ๆ เป็นปฏิปักษ์ต่อ หรือเพื่อให้ประชาชนเสื่อม ความนิยมหรือหวาดหวั่นต่อการปกครองระบอบระบอบรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยามแม้การ กระทำดังกล่าวมาแล้วจะเป็นเพียงการคบคิดหรือทำความตกลง หรือจะเตรียมการก็ตาม ท่านว่าผู้นั้น มีความผิดต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่สามปีจนถึงยี่สิบปี หรือปรับตั้งแต่ 500 บาทจนถึง 5,000 บาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

แต่ถ้าหากความผิดที่กระทำนั้นต้องด้วยบทกฎหมายอื่น ท่านว่าบุคคลผู้กระทำความผิดนั้นจะต้อง ถูกลงโทษตามพระราชกำหนดกฎหมายอื่นนั้นด้วย

มาตรา 4 เพื่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน เมื่อเจ้าหน้าที่กระทรวงมหาดไทยรายงาน ว่า บุคคลใดดำเนินการอันจะเป็นเหตุก่อให้เกิดความผิดตามมาตรา 3 ข้างต้น ให้กระทรวงมหาดไทยส่ง

เรื่องให้คณะกรรมการซึ่งคณะรัฐมนตรีจะได้แต่งตั้งขึ้นเพื่อไต่สวนวินิจฉัย ถ้าเห็นว่ามีมูลก็ให้ทำ ความเห็นเพื่อให้บุคคลนั้นอยู่ภายในเขตต์ที่อันมีกำหนดได้เป็นเวลาไม่เกินสิบปี และให้พระทรวง มหาดไทยมีอำนาจสั่งการให้เป็นไปตามความเห็นนั้น

ถ้าผู้ต้องการเป็นคนต่างด้าว ท่านให้จัดการตามพระราชบัญญัติเนรเทศ ร.ศ.131...” (โปรดดู รายละเอียดเพิ่มเติมใน พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476: 635-638)

69. ในวันที่ 15 พฤศจิกายน พ.ศ.2476 ได้มีการเลือกตั้งทั่วไปเป็นครั้งแรกในประเทศด้วย วิธีการเลือกตั้งทางอ้อม คือ ให้ราษฎรเลือกผู้แทนตำบล และให้ผู้แทนตำบลเลือกสมาชิกสภาผู้แทน ราษฎร โดยการเลือกตั้งครั้งนี้ผู้แทนได้รับเลือกตั้งจำนวน 78 คน เรียกว่าเป็นผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1 และได้มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 อีก 78 คน (สุธาชัย ยิ้มประเสริฐ, 2551: 38)

70. พระยาทรงสุรเดช หนึ่งในแกนนำคนสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ผู้ ซึ่งไม่ยอมร่วมมือกับกลุ่มรัฐบาลที่โค่นล้มอำนาจพระยามโนปกรณนิติธาดา ในปีพ.ศ.2476 และ พยายามที่จะแยกตัวออกจากการมีบทบาททางการเมือง ในพ.ศ.2481 และได้เสนอขอตั้งโรงเรียนรณ ธิ์จังหวัดเชียงใหม่ นอกจากนี้พระยาทรงสุรเดชยังได้ทำทนายอำนาจกลุ่มคณะผู้ก่อการ อย่างเด่นชัด ดังจะเห็นได้จากคำสัมภาษณ์ในหนังสือพิมพ์ที่กล่าวว่า “เราก่อการปฏิวัติเมื่อวันที่ 24 ก็ด้วยความ ประสงค์ที่จะให้อำนาจเปลี่ยนมือมาเป็นของเรา (พวกก่อการ) หากเรามุ่งหมายและทำอย่างประการ หนึ่ง ก็จะไม่เรียกว่าเปลี่ยนการปกครอง ต้องเรียกจึงอำนาจ ผมเชื่อว่าเป็นความประสงค์อันแท้จริง ของราษฎรที่ต้องการปกครองบ้านเมืองของตนเอง การที่ผมปลีกตัวออกเสียจากหน้าที่บริหาร เมื่อ พ.ศ.2476 มีผู้เห็นว่าผมทำไม่ถูก ผมควรกำอำนาจไว้ก่อน แต่ผมได้บอกแล้วว่า ผมมิได้ตั้งใจชิงอำนาจ เมื่อราษฎรได้อำนาจแล้ว ก็หมดธุระของผม ต่อนั้นไปเป็นหน้าที่ของราษฎรที่จะจัดการปกครอง บ้านเมืองของตนเอง” ต่อมาพระยาทรงสุรเดช ถูกจับขึ้นศาลพิเศษ โดยกลุ่มจำเลยที่เป็นกลุ่มลูกศิษย์ หรือมีความใกล้ชิดกับพระยาทรงสุรเดช หลายคนถูกศาลพิเศษพิพากษาลงโทษอย่างหนักถึงประหาร ชีวิตและจำคุกตลอดชีวิต แต่พระยาทรงสุรเดช กับ พระยาฤทธิอัคเนย์ ไม่ได้ถูกศาลพิเศษพิพากษา โทษ แต่รัฐบาลให้เลือกเอาระหว่างขึ้นศาลพิเศษ หรือลี้ภัยนอกประเทศ ซึ่งพระยาทั้งสองเลือกที่จะ เอาเป็นการลี้ภัยออกนอกประเทศ โดยพระยาฤทธิอัคเนย์ได้ลี้ภัยที่ป็นัง ส่วนพระยาทรงสุรเดชไปลี้ภัย ที่อินโดจีน (โปรดดูรายละเอียดใน ภูธร ภูมะธน, 2521: 188-256)

71. ฌัฐพล ใจจริง พยายามอธิบายว่าอุปสรรคสำคัญที่ทำให้คณะผู้ก่อการไม่อาจจะ ดำเนินการให้สังคมเกิดความก้าวหน้าได้อย่างที่ควรนั้น เป็นผลมาจากการที่พวกเขาต้องเผชิญกับการ

คุกคามจากกลุ่มปฏิปักษ์การปฏิวัติอย่างต่อเนื่อง นับตั้งแต่เหตุการณ์รัฐประหารเงียบของพระยามโนปกรณนิติธาดา ใน พ.ศ.2476 การเกิดขึ้นของเหตุการณ์คณะผู้บ้านเมือง ในปีพ.ศ. 2476 การพยายามลอบสังหารแกนนำคณะราษฎร ในปีพ.ศ. 2476 2477 2481 การรัฐประหาร ที่เกิดขึ้นในปีพ.ศ.2490 การกลับคืนอำนาจของกลุ่มอนุรักษ์นิยมและเหล่านักเขียนสารคดีการเมือง ในปีพ.ศ.2490 และการรัฐประหารรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในปีพ.ศ. 2500 เป็นต้น (ฉัตรพล ใจจริง, 2562: (8))

72. ภายหลังจากที่มีการตั้งรัฐบาลใหม่ภายใต้ระบอบรัฐธรรมนูญ แม้จะมีบุคคลที่มีชื่อเสียงจากทั้งภายในและภายนอกคณะผู้ก่อการร่วมเป็นรัฐบาล แต่อำนาจสูงสุดอยู่ที่คณะกรรมการราษฎรที่มีสมาชิก 15 คน ซึ่งในจำนวนดังกล่าวนี้เป็นคณะผู้ก่อการถึง 13 คน (โปรดดูรายละเอียดใน เบนจามิน เอ.บัทสัน, 2547: 342-343; รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475: 11-12)

73. หากพิจารณาจากประวัติศาสตร์ไทยในช่วงปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่3) เรื่อยมาจนกระทั่งถึงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่5) จะเห็นได้ว่าเสนาบดีตระกูลขุนนาคมีบทบาทและอำนาจในทางการเมืองมาก ทั้งนี้เพราะมีความใกล้ชิดกับพระบรมราชจักรีวงศ์ ประกอบกับการที่สมาชิกของตระกูลขุนนาคได้สมรสกับขุนนางในตระกูลที่มีอำนาจรวมทั้งกลุ่มเจ้านายและเชื้อพระวงศ์ด้วย นอกจากนี้คนในตระกูลขุนนาคได้ยังรับราชการในตำแหน่งหน้าที่สำคัญมาอย่างต่อเนื่องและมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง ขุนนาค) ซึ่งเป็นเสนาบดีที่มีความสามารถ เคยดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน กระทั่งเมื่อมีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งที่ 2 ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ก็ทรงได้เริ่มใช้อำนาจในการบริหารราชการแผ่นดินได้เต็มที่ ยกตัวอย่างเช่น การตั้งหอรัษฎากรพิพัฒน์ เมื่อปี พ.ศ.2416 ซึ่งเสนาบดีทุกกระทรวงจะต้องทำการส่งรายได้ที่ต้นจัดเก็บอยู่ส่งให้คลังโดยตรง การปรับโครงสร้างดังกล่าวส่งผลให้เป็นการลดทอนอำนาจและแหล่งรายได้ของกลุ่มขุนนางเก่า นอกจากนี้หากพิจารณาจากพระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จะเห็นได้ชัดเจนว่าการตั้งที่ปรึกษาการแผ่นดินนั้นเป็นส่วนหนึ่งในการพยายามลดอำนาจของขุนนางชั้นสูง ดังที่ปรากฏเนื้อความในพระราชดำรัสว่า “...ในตอนต้นอำนาจนั้นก็อยู่แก่ริเณต์แลเสนาบดีทั้งสองอย่าง ครั้นภายหลังมาเมื่อเราค่อยมีอำนาจขึ้น ตำแหน่งเอกเสกคิวดิพนนั้นเป็นที่หวงแหนของริเณต์แลเสนาบดี แต่ลิสเลตีพนั้นหาใครจะมีผู้ใดชอบใจไม่เราจึงได้จับอุดหนุนการลิสเลตีพขึ้น จนมาถึงเคานซิลที่ปรึกษาทำกฎหมายเนื่อง ๆ เป็นต้น จนตกลงเป็นเสนาบดี เป็นคอลเวอนเมนต์เรากลายเป็นหัวหน้าของพวกลิสเลตีพ เป็นออปโปสิชั่นของคอเวอนเมนต์ตรง เป็นโอกาสที่เราจะได้แทรกมือลงไปได้บ่อย ๆ เราจึงได้ถือเอาอำนาจเอกเสกคิวดิพได้ที่ละน้อยละน้อยจนภายหลัง

ตามลำดับจนกระทั่งถึงบัดนี้...” (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และกษิติศ อนันทนาธร, 2564: 147-155; ชาญชัย รัตน์วิบูลย์, 2519: 11-19)

74. สืบเนื่องจากปัจจัยที่ต้องการจะลดอำนาจของขุนทางชั้นสูง ครั้นภายหลังที่มีพระราชพิธีบรมราชาภิเษก ครั้งที่ 2 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรง ทรงมีพระประสงค์ที่จะบริหารราชการแผ่นดินอย่างเต็มที่ด้วยพระองค์เอง แต่ด้วยการที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ในขณะที่ยังทรงพระเยาว์ จึงทำให้พระองค์ขาดความพร้อมในด้านประสบการณ์ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่จะต้องตั้งคณะที่ปรึกษาไว้สำหรับบริหารราชการแผ่นดิน (ชาญชัย รัตน์วิบูลย์, 2519: 19-22; สิทธิพร อินนิมิตร, 2557: 13-15; ปิติภัทร อัจฉรวารณ, 2558: 76)

75. ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เป็นช่วงที่สยามประเทศและประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาคใกล้เคียงตกอยู่ภายใต้การแข่งขันจากจักรวรรดินิยมยุโรป ซึ่งนำโดยอังกฤษและฝรั่งเศสได้ดำเนินนโยบายขยายอาณานิคมเข้ามายังทวีปเอเชียตั้งแต่ต้นกรุงรัตนโกสินทร์แล้ว และเริ่มเข้มข้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ทั้งนี้เพื่อรักษาเอกราชของชาติเอาไว้ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 4) จึงได้ทำการเปิดประเทศรับชาวตะวันตกอย่างแท้จริง และยอมที่จะเสียสละส่วนน้อยเพื่อรักษาส่วนใหญ่เอาไว้ ตลอดจนการพยายามปรับปรุงประเทศในด้านต่าง ๆ ให้สอดคล้องและเหมาะสมกับยุคสมัย แต่พระราชกรณียกิจดังกล่าวยังไม่ทันที่จะบรรลุผลสำเร็จ พระองค์ก็เสด็จสวรรคตเสียก่อน ครั้นเมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชกรณียกิจสำคัญดังกล่าวจึงเป็นสิ่งที่พระองค์ต้องสานต่อเพื่อความอยู่รอดของประเทศ ดังนั้นเมื่อพระองค์บรรลุนิติภาวะแล้วจึงเริ่มปรับปรุงประเทศอย่างจริงจัง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะการณ์ต่าง ๆ ภายใต้บริบททางสังคมและการเมืองตอนนั้น ดังนั้นเองการประกาศตั้งสภาที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน และสภาที่ปรึกษาส่วนพระองค์ ในปีพ.ศ. 2417 จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการรับมือกับภัยคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกในเวลานั้น (ไกรฤกษ์ นานา, 2563: (10)-(11); ชาญชัย รัตน์วิบูลย์, 2519: 22-25; สิทธิพร อินนิมิตร, 2557: 15-17)

76. ด้วยการที่ก่อนพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจะเสด็จขึ้นครองราชย์นั้น พระองค์ทรงมีประสบการณ์ในด้านต่าง ๆ ไม่มากนัก ครั้นเมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์แล้วจึงพยายามแสวงหาความรู้และประสบการณ์แก่พระองค์ด้วยการเสด็จประพาสไปยังประเทศต่าง ๆ และต่อมาพระองค์ได้นำเอาความเจริญก้าวหน้าจากประเทศต่าง ๆ มาปรับใช้กับสยามประเทศเมื่อพระองค์ทรงมีพระราชอำนาจในการบริหารจัดการบ้านเมืองอย่างแท้จริง (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชาญชัย รัตน์วิบูลย์, 2519: 25-28; สิทธิพร อินนิมิตร, 2557: 17-19)

77. ในช่วงต้นรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบริบทที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังเผชิญอยู่กับปัญหาภาวะเศรษฐกิจตกต่ำอันเนื่องมาจากสงครามโลกครั้งที่ 1 ผลกระทบดังกล่าวส่งผลให้สยามประเทศต้องใช้มาตรการในการลดรายจ่ายในด้านต่าง ๆ อย่างเข้มงวด ในช่วงต้น พ.ศ.2476 รัฐบาลจึงได้ทำการลดค่าใช้จ่ายของกระทรวงกลาโหม อีกทั้งยังมีการยุบหน่วยงาน และคัดเลือกข้าราชการออกไปบางส่วน นอกจากนี้ในช่วงต้น พ.ศ. 2474 รัฐบาลได้ทำการประกาศเปลี่ยนแปลงโครงสร้างกระทรวงกลาโหมอีกครั้ง ด้วยการยุบกระทรวงทหารเรือรวมเข้ากับกระทรวงกลาโหม การเปลี่ยนแปลงครั้งดังกล่าวก็ส่งผลให้ต้องมีการปลดข้าราชการออกไปบางส่วน จากการปรับปรุงโครงสร้างดังกล่าวส่งผลให้นายทหารบางส่วนเกิดความไม่พอใจ และกลายเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นายทหารบกและทหารเรือกลุ่มหนึ่งจัดสินใจเข้าร่วมกับกลุ่มพลเรือนก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 43, 2469: 1230-1233; ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 48, 2474: 394; ประชุมกฎหมาย ลครพล, 2564: 6-7)

78. มูลเหตุของการก่อตั้งกรมทหารมหาดเล็กมาจากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทอดพระเนตรการฝึกกองทหารอยู่นั้น และทรงทอดพระเนตรเห็นบุตรในราชตระกูลและข้าราชการชั้นสูง จึงทรงโปรดเกล้าฯ ให้จัดเด็ก ๆ เหล่านั้นรวมกันฝึกเป็นทหารตามแบบอย่างของยุทธวิธีสมัยใหม่ และทรงเรียกทหารเด็ก ๆ เหล่านี้ว่า “ทหารมหาดเล็กไถ่ก่า” (ภาณุรังสีสว่างวงศ์, จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาวดาร, 2496: 1)

79. ผู้มีอำนาจในการบังคับบัญชาแบ่งเป็นลำดับชั้น ดังนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเป็นจอมทัพบก เสนาบดีกระทรวงกลาโหม แม่ทัพ ผู้บัญชาการกองพล ผู้บังคับการกรม ผู้บังคับกองพัน ผู้บังคับกองร้อย ผู้บังคับหมวด และผู้บังคับหมู่ (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 29, 2455: 30-31)

80. เอกลักษณ์ ไชยภูมิ ได้พยายามสร้างตัวแบบในการอธิบายการใช้อำนาจของ เอกบุคคล คณะบุคคล และมหาชน ผ่านรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2475 -2534 โดยตัวแบบดังกล่าวนี้เอกลักษณ์ เรียกว่า “ทฤษฎีที่เรียกว่าการปกครองแบบผสม” ซึ่งเขาเสนอว่าตัวแบบสามารถแบ่งออกเป็น 3 ตัวแบบ โดยจะยึดตามความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์กับนายกรัฐมนตรีในการเมืองไทย อันประกอบด้วย ตัวแบบแรกจะมีพระมหากษัตริย์เป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับกฎหมาย ของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม ตัวแบบที่สองคือตัวแบบที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับกฎหมายของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม และตัวแบบที่สามคือ ตัวแบบที่พระมหากษัตริย์ทำหน้าที่เป็นจุดหมุนในการใช้สิทธิอำนาจ ของระบอบ ในขณะที่นายกรัฐมนตรีเป็นจุดหมุนในการใช้อำนาจบังคับตามกฎหมายของระบอบราชาธิปไตยแบบผสม ซึ่งคำว่า “ราชาธิปไตยแบบผสม” ในที่นี้

เอกลักษณ์ หมายถึงการปกครองแบบผสมที่มีองค์ประกอบเอกบุคคลเป็นจุดหมุน แต่องค์ประกอบเอกบุคคลที่ว่านี้ไม่จำเป็นว่าจะต้องหมายถึงสถาบันพระมหากษัตริย์เสมอไปเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงสถาบันทางการเมืองของเอกบุคคลในระบอบการเมืองทั้งหมด (โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมในเอกลักษณ์ ไชยภูมิ, 2562: 293)

81. ข้อความในหนังสือขอพระราชทานอภัย ที่ยื่นโดยพระยามโนปกรณนิติธาดา มีความว่า “เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน พ.ศ. นี้ ข้าพระพุทธเจ้า พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยาปริชาชลยุทธ พระยาศรีวิสารวาจา พระยาพหลพลพยุหเสนา หลวงประดิษฐมนูธรรม กรรมการราษฎร ได้ไปเฝ้าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ณ วังสุโขทัย ทรงรับสั่งถึงความจริงที่ได้ทรงตั้งพระราชหฤทัยดีต่อราษฎร และทรงพระราชดำริจะให้ธรรมเนียมการปกครองแผ่นดินแก่ราษฎรอยู่แล้ว และสิ่งอื่น ๆ ที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยจะกระทำก็ล่าช้าไป หาทันกาลสมัยไม่ ส่วนการที่ข้าราชการในรัฐบาลของพระองค์ใช้อำนาจหน้าที่ในทางทุจริต ก็ทรงสอดส่องอยู่เหมือนกัน หาได้สมรู้ร่วมคิดด้วยไม่ เมื่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงปรารภนาดีต่อราษฎรเช่นนี้ สิ่งใดที่ได้เป็นการหมิ่นประมาทในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ข้าพระพุทธเจ้าคณะราษฎร ขอพระราชทานกราบทูล ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานอภัยให้แก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย” (ศิลปวัฒนธรรม, 2565; ออนไลน์)

82. มีการบันทึกเอาไว้ว่า ภายหลังจากเกิดรัฐประหารเมื่อ พ.ศ. 2494 ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475 แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช 2495 ได้มีการตัดบทบัญญัติในมาตรา 11 ออกไป ส่งผลให้พระบรมวงศานุวงศ์ทุกชั้นมีฐานะในทางการเมืองเท่าเทียมกับชนชาวไทยอื่นทุกประการ แต่อย่างไรก็ดีในการแก้ไขรัฐธรรมนูญครั้งดังกล่าวไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะยกเลิกไม่ให้มีบทบัญญัติมาตรา 11 ทั้งนี้เพราะในการรัฐประหารครั้งนั้นมีบางคนที่เป็สมาชิกคณะผู้ก่อการขอพระราชทานรัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรสยาม ฉบับ 2475 ร่วมอยู่ด้วย ซึ่งบุคคลเหล่านั้นไม่มีความประสงค์ที่จะแก้ไขรัฐธรรมนูญ ฉบับ 2475 ให้มากนัก แต่ก็ต้องยอมแก้ไขเพราะจำนนต่อเหตุผลที่ขัดกับหลักความเสมอภาค (หยุด แสงอุทัย, 2515: 101-102)

83. ไตรภูมิภิกษา หรือ ไตรภูมิพระร่วง เป็นวรรณกรรมที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมดีเด่นในประวัติศาสตร์วรรณกรรมไทยสมัยสุโขทัย จากประกาศของคณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ ซึ่งพระราชทานขึ้นโดย สมเด็จพระศรีสุริเยมหารามราชธิดา (พญาลิไทย) พระมหากษัตริย์ รัชกาลที่ 5 แห่งกรุงสุโขทัย ทรงพระราชทานขึ้นเมื่อวันพฤหัสบดีขึ้น 15 ค่ำ เดือน 4 ปีระกา พุทธศักราช 1896 (กลุ่มเผยแพร่และประชาสัมพันธ์ กรมศิลปากร, ออนไลน์)

84. จักรวรรดิวัตร หรือ จักรวัตติวัตร เป็นพระราชจรรยาวัตรสำหรับพระเจ้าจักรพรรดิ โดยมีทั้งสิ้น 12 ประการ ดังนี้ 1.ควรพระราชทานโอวาทและอนุเคราะห์อันโตชนตนภายในพระราชสำนัก และทรงอนุเคราะห์คนภายนอก คือ พลกายกองเสนา ด้วยประการต่าง ๆ จนถึงราษฎร ไม่ปล่อยปลະละเลย 2.ควรผูกพระราชไมตรีสมานราชสัมพันธ์กับกษัตริย์ ประชานาธิปไตย แห่งประเทศนั้น ๆ 3.ควรสงเคราะห์อนุยันตกษัตริย์ คือ พระราชวงศานวงศ์ ตามควรแก่พระอิสริยยศ 4.ควรเกื้อกูลพราหมณ์ คฤหัสถ์และคฤหบดีชน 5.ควรทรงอนุเคราะห์ประชาชนชาวนิคมบริบทโดยฐานานุกรม 6.ควรทรงอุปการะสมณพราหมณ์ผู้มีศีลประพฤติชอบด้วยพระราชทานไทยธรรมบริวารเกื้อกูลแก่ธรรมปฏิบัติ 7.ควรทรงจัดรักษาฝูงเนื้อ และนกด้วยพระราชทานอภัยไม่ให้ใครเบียดเบียนทำอันตรายจนเสื่อมสูญพันธุ์ 8.ควรทรงห้ามชนทั้งหลายไม่ให้ทำกิจการที่ไม่ประกอบด้วยธรรม ชักนำให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริต ส่วนชอบ ประกอบการเลี้ยงชีพโดยทางธรรม 9.ชนใดขัดสน ไม่มีทรัพย์พอเลี้ยงชีพโดยสัมมาอาชีวะได้ ควรพระราชทานทรัพย์เตอจางให้เลี้ยงชีพด้วยวิธีอันเหมาะสม ไม่ให้แสวงหาด้วยทุจริต 10.ควรเสด็จเจ้าไปใกล้สมณพราหมณ์ ตรีสถามถึงบุญบาปกุศล อุกุศลให้ประจักษ์ชัด 11.ควรทรงตั้งวิริตีห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคในอาคมนิยสถาน 12.ควรทรงประหารวิสมโลภเจตนา ห้ามจิตไม่ให้ปรารถนาลาภที่มีควรได้ (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2519: 65-66)

85. วิธีปฏิบัติตนของผู้ถือน้ำพระพิพัฒน์สัตนาที่แยกรายละเอียดมาจากกฎมณเฑียรบาลในรัชสมัยสมเด็จพระเจ้ารามาธิบดีบรมไตรโลกนาถ ข้อที่ 86 และ 87 ซึ่งสามารถแยกออกเป็นข้อ ๆ ได้ดังต่อไปนี้ 1.ขาดการเข้าร่วมพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตนามิโทษถึงตาย 2.ในกรณีที่ป่วยให้ลา จะไม่ต้องถูกต้องโทษถึงตาย 3.หน้าใส่แหวนนากและแหวนทอง 4.ห้ามกินข้าว และกินข้าวปลา กินน้ำยา และกินข้าวยากู ก่อนการกินน้ำพระพิพัฒน์ 5.ห้ามยี่นน้ำพระพิพัฒน์ให้แก่กันกินโดยพลการ 6.เมื่อตม้มน้ำพระพิพัฒน์แล้วต้องใส่ส่วนที่เหลือลงบนผมของตนเอง 7.ห้ามเทน้ำพระพิพัฒน์ทิ้ง 8.เมื่อรับน้ำแล้วมิได้ตม้ 9.เมื่อรับดอกไม้ม้งคงแล้วมิได้ใส่หัว 10.เมื่อเอาของที่รับมาใส่พานหมากใส่เจียดไว้ 11.เมื่อรับของแล้วปล่อยให้ตกลงพระโรงกลางดิน 12.ในพิธีหากมีการสบพระเนตรเจ้านาย 13.ในพิธีหากมีการเจรจากระชบกัน 14.ในพิธีหากมีการเดินออกมานอกบริเวณพิธี 15.ในพิธีหากมีการจูงกันเจรจาในประตูล้างกัน ซึ่งจากแนวปฏิบัติตั้งแต่ข้อ 3-15 หากไม่ปฏิบัติตามนี้หรือปฏิบัติไม่ได้ตามข้อกำหนดนี้ผู้นั้นมิโทษระวางกบฏ (สมเกียรติ วันทะนะ, 2561: 30-31)

86. ภายหลังจากที่มีการจัดพิมพ์ใบปลิวเสร็จ หลวงประดิษฐ์มนูธรรมได้เตรียมใบปลิวทั้งหมดเพื่อแจกจ่ายให้กับราษฎรในตอนสายของวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 ด้วยการบรรทุกลงเรือจ้างลอยลำอยู่ในคลองบางลำพู ทั้งนี้เพราะเตรียมการเผื่อว่าหากการปฏิวัติครั้งนี้ล้มเหลวก็จะได้ทำการทิ้ง

ใบปลิวทั้งหมดลงแม่น้ำเพื่อหลีกเลี่ยงข้อหาก่อการกบฏ (ทศ พันธุมเสน, 2536: 99-100; สันติสุข โสภณศิริ, 2564: ออนไลน์)

87. นอกจากพระยาทรงสุรเดชที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางของหลวงประดิษฐมนูธรรม หลวงเดชสหกรณ์ หรือ หม่อมหลวงเดช สนิทวงศ์ เป็นอีกบุคคลหนึ่งที่เห็นด้วยกับเค้าโครงการเศรษฐกิจ เพราะเล็งเห็นว่าเค้าโครงการดังกล่าวนี้มีลักษณะเป็นการพลิกแผ่นดิน ซึ่งจะนำมาซึ่งความวุ่นวายในภายหน้า หลวงเดชสหกรณ์จึงตัดสินใจที่จะถอนตัวจากการเป็นสมาชิกคณะราษฎร (ประยูร ภมรมนตรี, 2518: 144-145)

88. หลัก 3 ประการที่ว่ำนั้นประกอบด้วย

ไม่รู้โดยตั้งใจ

1. เพราะบุคคลทุกคนยังไม่รู้ลัทธิต่าง ๆ การไม่รู้นี้เป็นโดยไม่ตั้งใจ เช่น ผู้ที่ไม่ได้ศึกษาหรืออ่านตำราที่แท้จริงของลัทธิต่าง ๆ บุคคลผู้นั้นก็มีอาจที่จะทำความตกลงอย่างไรได้

ไม่รู้โดยตั้งใจ

2. เพราะตั้งใจจะไม่รู้ เช่น บุคคลที่ได้ยินได้ฟังคำโฆษณาตลาดว่า ลัทธิหนึ่งนิยมให้ฆ่าฟันกัน ธิปไตยของผู้มีเอามาแบ่งให้แก่คนจนเท่า ๆ กัน เอาผู้หญิงเป็นของกลางแล้วก็หลงเชื่อตามคำตลาดและมีอุปาทานยึดมั่นในคำชั่วร้ายและไม่ค้นคว้าและสืบต่อไปให้ทราบความว่า ลัทธินั้นได้ยุงให้คนฆ่าฟันกันจริงหรือ ธิปไตยเอามาแบ่งให้เท่า ๆ กันจริงหรือ เอาผู้หญิงมาเป็นของกลางจริงหรือ (ปรีดี พนมยงค์, 2542: 2-3)

89. นารวม (Collective farm) ในทางทฤษฎีหมายถึง แนวความคิดที่ว่าด้วยการทำเกษตรกรรมที่ชาวนาร่วมใจกันทำนาในที่ดินที่ร่วมกัน โดยแนวความคิดดังกล่าวจะถือว่าเป็นเจ้าของหรือถือครองกรรมสิทธิ์ร่วมกัน แต่ในความเป็นจริงในทางปฏิบัติซึ่งเกิดขึ้นในโซเวียตคือ รัฐได้ทำการส่งเจ้าหน้าที่ของพรรคออกไปตั้งนารวมในชนบท และได้ทำการบังคับให้ชาวนานำทรัพย์สินมารวมกันในรูปแบบของสหกรณ์ ซึ่งแม้ว่าจะพยายามอธิบายว่าสมาชิกทุกคนเป็นเจ้าของแต่ก็ต้องปฏิบัติตามคำสั่งของรัฐ นอกจากนี้ระบบดังกล่าวยังถือว่ารัฐเป็นเจ้าของปัจจัยในการผลิต โดยชาวนาเป็นเพียงผู้รับผิดชอบทำงานในที่ดินที่รัฐได้จัดสรรให้ ส่วนค่าตอบแทนนั้นจะจ่ายเป็นปัจจัยที่ใช้ในการดำเนินชีวิต อย่างเช่น เครื่องอุปโภคบริโภค เป็นต้น (ศุภสินีนิษฐ์ ทองรุจิโรจน์, 2554: 44)

90. ต่อประเด็นดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยว่า “เรื่องที่ได้พิจารณามาแล้วนี้ ย่อมเป็นความเห็นส่วนตัวของข้าพเจ้า ซึ่งจะเป็นการถูกต้องหรือไม่ นั้น ก็เป็นแต่ความคิดของข้าพเจ้าเท่านั้น การที่จะรู้ว่าใครคนถูกหรือผิดก็ต้องทดลองดูเท่านั้น จะเห็น

ได้ แต่มีข้อสำคัญอันหนึ่งที่เราเห็นได้ชัดเจนโดยไม่ต้องเป็นสิ่งสงสัยเลยว่า โครงการนี้นั้นเป็นโครงการอันเดียวอย่างแนบแน่นกับที่ประเทศรัสเซียใช้อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้น ข้าพเจ้ามาทราญ สตาลินจะเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ หรือหลวงประดิษฐ์ฯ จะเอาอย่างสตาลิน ก็ตอบไม่ได้ ตอบได้ข้อเดียวว่าโครงการทั้ง 2 นี้เหมือนกันหมด เหมือนกันจนรายละเอียด เช่นที่ใช้และรูปของวิธีการกระทำ จะผิดกันก็แต่รัสเซียนั้นแก้ไขเป็นไทย หรือไทยนั้นแก้ไขเป็นรัสเซีย ถ้าสตาลินเอาอย่างหลวงประดิษฐ์ฯ ชาวสาลีก็เป็นชาวสาลีหรือชาวสาลีก็เป็นชาวสาลี รัสเซียเขากลัวอะไร ไทยก็กลัวอย่างนั้นบ้าง รัสเซียหาวิธีติดตามคนอย่างไร ไทยก็เดินวิธีติดตามคนอย่างนั้นบ้าง

สภาพารุงเศรษฐกิจของรัสเซียก็มี และในโครงการของเรามีโครงการภาคที่ 1 ที่ 2 ของหลวงประดิษฐ์ฯ นั้นตรงกับโครงการเศรษฐกิจอันใหม่ และโครงการ 5 ปี นิวอีคโคโนมิกโปลีซี ไพร์เยียร์แพลนของรัสเซียทุกอย่างไป และคั่นที่ 3 นั้นก็คือการเปลี่ยนสภาพประเทศไทยให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์อย่างแท้จริงอย่างรัสเซีย ความข้อนี้มีข้อพิสูจน์อยู่อย่างชัดเจนในร่างพระราชบัญญัติการประกอบเศรษฐกิจ ในข้อนี้ไม่ยอมให้ราษฎรมีสติในสังหาริมทรัพย์ก็เมื่อโครงการอย่างเดียวกับที่ใช้อยู่ในประเทศรัสเซียดังกล่าวแล้ว ถ้ารัฐบาลเรารับดำเนินการกระทำทุกอย่างไปโดยตลอดก็เปรียบเหมือนรัฐบาลเราช่วยให้สมาคมเทอร์ตอินเตอร์เนชั่นแนลที่มีความประสงค์จะเปลี่ยนโลกให้กลายเป็นคอมมิวนิสต์นั้นดำเนินการไปถึงจุดประสงค์ได้โดยง่าย เพราะการที่เราจะดำเนินการตามนี้นั้น โดยไม่ต้องสงสัยเลยว่าในที่สุดเราจะกลายเป็นคอมมิวนิสต์ไปอย่างแน่นอน...” (ประชาธิปไตย, 2518: 199-204)

91. สำหรับจุดมุ่งหมายสำคัญของ “แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2475” นั้นถูกสร้างขึ้นมาเพื่อให้พลเมืองทุกคนไม่เลือกเพศ ชาติ ศาสนา สามารถที่จะได้รับการศึกษาอบรมเหมาะสมกับอัตรภาพของคนนั้น ๆ กล่าวคือ เหมาะสมทั้งในด้านทุนทรัพย์และภูมิปัญญา ทั้งนี้เพื่อที่จะให้ทุกคนได้ประโยชน์แก่บ้านเมืองในทางอาชีพซึ่งตนเกิดมาสำหรับกระทำ กุลบุตรกฤติดาควรได้รับการศึกษาทั้งสามัญและวิสามัญทั้งสองฝ่ายซึ่งได้ถูกกำหนดไว้เป็นขั้น ๆ ทั้งนี้สำหรับแนวทางการศึกษาได้แบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ จริยศึกษาเพื่ออบรมให้มีศีลธรรมอันดีงาม พุทธิศึกษาเสริมสร้างให้มีปัญญาความรู้ และพลศึกษาเพื่อส่งเสริมให้เป็นผู้ที่มีร่างกายสมบูรณ์แข็งแรง (โปรดดูรายละเอียดในแผนการศึกษา พ.ศ.2475)

92. หนังสือแบบสอนอ่านหน้าที่ราษฎร เล่มที่ 1 ถูกใช้เป็นครั้งแรกเพื่อเป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 ต่อมาได้มีการพิมพ์ซ้ำเพิ่มอีกหลายรอบ โดยแต่ละครั้งก็จะมีมีการปรับปรุงเนื้อหาให้เหมาะสมกับยุคสมัย ซึ่งในการพิมพ์ครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2476 หนังสือเล่มดังกล่าวถูกนำไปใช้เป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 และเมื่อครั้งที่พิมพ์ใหม่ครั้งที่ 3 ในปี

พ.ศ.2479 หนังสือเล่มนี้ก็ได้ถูกนำไปใช้เป็นแบบเรียนสำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และมัธยมศึกษาปีที่ 1 (ปวีณา วังมี, 2543: 48)

93. ก. ทัวไป

1. ที่มาของชาติ
2. ที่มาของราชกรูร์
3. ที่มาของรัฐ
4. ความจำเป็นที่ต้องมีรัฐบาล
5. รัฐบาลดำเนินมาเป็นชั้น ๆ

จาก “ปีตุราชิปตัย

จากประชาริปตัย

จากอิตตาริปตัย

และกลับเป็นประชาริปตัยใหม่

6. มนุษย์กับธรรม
7. รัฐบาลกับรัฐธรรมนูญ
8. ราชกรูร์กับรัฐธรรมนูญ

ข. ฉะพะาะ

1. รัฐบาลสยามสมัยก่อนและสมัยนี้ เหตุการณ์วันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2475 กับวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ.2476

2. อธิปตัย (อำนาจสูงสุด)
3. กษัตริย์สภาผู้แทนราชกรูร์ ศาลยุติธรรม (ติรายาสีทธี)

4. รัฐธรรมนูญ ฉบับย่อแล้วอธิบายเป็นมาตรา ๆ ฉะพะาะมาตราที่สำคัญ (หงช. ศธ. 2/324 แจ้งความกระทรวงธรรมการ เรื่องประกาศแต่งแบบเรียนเรื่องรัฐธรรมนูญ 10 มีนาคม 2476 :

1)

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

- กมลเศ โปธิกนิษฐ. (2563). **ทฤษฎีนโยบายสังคมและการวิพากษ์นโยบาย**. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- กรมตำรา. (2463). **ปทานุกรมสำหรับโรงเรียน**. พระนคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กรมประชาสัมพันธ์. (2526). **50 ปีกรมประชาสัมพันธ์**. พระนคร: วารุณการพิมพ์
- กรมวิชาการ. (2484). **แบบเรียนหน้าที่พลเมืองและศีลธรรม เรื่องหน้าที่พลเมือง สำหรับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1**. พระนคร: โรงพิมพ์พระอินทร์.
- กรมศิลปากร. (2514). **เรื่องสภาพที่ปรึกษาาราชการแผ่นดินในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. โรงพิมพ์พระจันทร์
- _____. (2542). **พระราชพิธีในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชฯ สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร**. กรุงเทพฯ: กราฟิเคออร์เมท (ไทยแลนด์).
- _____. (มปท). **ไตรภูมิมิถิลา หรือ ไตรภูมิพระร่วงฯ**. ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ 24 เมษายน 2464 จาก <https://www.finearts.go.th/songkhalibraryk/view/17320-ไตรภูมิมิถิลา-หรือ-ไตรภูมิพระร่วงฯ>
- กรรมการการศึกษาและถานการศึกษา. (2475). **วิทยากรย**. เล่มที่ 32 (เมษายน-มีนาคม)
- กระทรวงกลาโหม. (2455). **กฎเสนาบดีกระทรวงกลาโหม**. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 29
- กัปคฤทัย ปุณคานนท์. (2552). **การปลูกฝังอุดมการณ์ประชาธิปไตย ศึกษาผ่านหนังสือเรียนสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2526). **ลัทธิมาร์กซ์ของกรีมซี**. วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 12 ฉบับที่ 2 ประจำเดือนมิถุนายน.
- _____. (2541). **การศึกษาสื่อมวลชนด้วยทฤษฎีวิพากษ์: แนวคิดและตัวอย่างงานวิจัย**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- การเป็ดรัฐมนตรีสภา. (2437). 27 มกราคม. ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 11
- กันย ซโลธรังซี. (2557). **การเผยแพร่แนวคิดประชาธิปไตยในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**. บทความใน จาก 100 ปี ร.ศ.130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เพรส. จำกัด.
- กุลลาบ สายประดิษฐ์.(2557). **เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชนนิยม.
- แก่งกิจ กิติเรียงลาภ. (2557). **การเมืองว่าด้วยการต่อสู้ทางชนชั้นในประเทศไทยจาก พ.ศ.2535 ถึง พ.ศ.2549**.วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- เกียรติชัย พงษ์พาณิชย์. (2514). **การปฏิวัติ 2475**. พระนคร: แพร่พิทยา.
- ไกรฤกษ์ นานา. (2563). **สยามรัฐท่ามกลางจักรวรรดินิยม**. กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- คณะกรรมการจัดชบวนแหทางเรือฯ. (2500). **อนุสรณ์งานพุทธพทยาตราทางชลมารค**.
พระนคร: โรงพิมพ์กรมอุทกศาสตร์.
- คณะองคมนตรี. (2555). **พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวกับคณะองคมนตรี**. กรุงเทพมหานคร:
อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- คาราเบล, เจอโรเม. (2557). **ความขัดแย้งของการปฏิวัติ: อันโตนิโย กรัมชิ กับปัญหาของ
ปัญญาชน**. (สมบัติ พิศสะอาด, ผู้แปล). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สยามปริทัศน์.
- คำแถลงการณ์ของรัฐบาล. 1 เมษายน พ.ศ.2476, ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 50
- คำชักชวนของรัฐบาล. (2483). **เรื่องฟื้นฟูวัฒนธรรมไทย**. ราชกิจจานุเบกษา
- จรรยา วงศ์สายัณห์. (2532). **ระบบการศึกษาไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ ช่วง พ.ศ. 2475-2520**. ม.
ป.พ.
- จิตร ภูมิศักดิ์. (ม.ป.ป.). **บทวิเคราะห์วรรณกรรมยุคศักดินา**. ชมรมหนังสือแสงตะวัน
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว. (2470). **พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน**. โรงพิมพ์
โสภณพิพรรฒธนากร.
- จกกล ไกรฤกษ์. (2513). **ทหารยึดอำนาจ 20 มิ.ย.76**. พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. จกกล ไกรฤกษ์
ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 15 มกราคม 2513. ศูนย์การพิมพ์.
- เฉลิมเกียรติ ผิวนวล. (2527). **ความคิดทางการเมืองของปรีดี พนมยงค์**. เอกสารวิชาการ หมายเลข
43 สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2526). “ผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475”.
วารสารธรรมศาสตร์. 11,2 (มิถุนายน).
- _____. (2519). **ความคิดทางการเมืองการปกครองไทยโบราณ**. กรุงเทพมหานคร :
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกนก วงษ์ตระหง่าน. (2526). **ภาษากับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: ฝ่าย
วิจัยจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และพีรศักดิ์ จันทร์รินทร์.(2525). **ข้อมูลพื้นฐาน กิ่งศตวรรษแห่งการ
เปลี่ยนแปลงการปกครองไทย**. กรุงเทพมหานคร: เจ้าพระยาการพิมพ์.
- ชาญคณิต อวารณ. (2553). **สัญลักษณ์พานรัฐธรรมนูญกับประติมานวิทยาทางการเมืองในเขต
วัฒนธรรมล้านนา พ.ศ. 2475-2490**. หน้าจั่ว. 6 (กันยายน 2552-สิงหาคม 2553)

- ชาญชัย รัตนวิบูลย์. (2519). **บทบาทของอภิรัฐมนตรีสภาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ปรินญาณินพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2535). **2475 การปฏิวัติสยาม**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- _____. (2542). **ภาพยนตร์กับการเมือง**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ ภูมิปัญญาจำกัด
- _____. (2560). **ปฏิวัติ 2475**. (พิมพ์ครั้งที่ 3) กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- _____. (2554). **ลัทธิชาตินิยม-ลัทธิทหาร: รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม 2481-2487. จอมพล ป. พิบูลสงคราม และท่านผู้หญิงละเอียดกับการเมืองไทยสมัยใหม่**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2547). **ปฏิวัติ 2475**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาติรี ประภิตนนทการ. (2548). **คณะราษฎรฉลองรัฐธรรมนูญ : ประวัติศาสตร์การเมือง หลัง 2475 ผ่านสถาปัตยกรรม “อำนาจ”**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม มติชน.
- _____. (2552). **ศิลปะ-สถาปัตยกรรมคณะราษฎร : สัญลักษณ์ทางการเมืองในเชิงอุดมการณ์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (2563). **คณะราษฎรกับพื้นที่บางเขน**, ออนไลน์ สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2563 จาก [facebook.com/events/school-of-politics-and-government-cmu](https://www.facebook.com/events/school-of-politics-and-government-cmu)
- ชาติรี ประภิตนนทการ ศรัญญา เทพสงเคราะห์ และนริศ จรัสจรรยาวงศ์. (2563). **มรดก 'คณะราษฎร' ในบางเขน มีอะไรมากกว่าอนุสาวรีย์ปราบกบฏ?**, Voice Online: ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2563 จาก <http://www.voicetv.co.th/read/bwHlrpoi->
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และกนก วงษ์ตระหง่าน. (2526). **ภาษากับการเมือง**. กรุงเทพฯ : เจ้าพระยาการพิมพ์
- ใช้ เรื่องศิลป์. (2479). **หนังสืออ่านปลูกใจนักเรียน. จอมพล ป.พิบูลสงครามกับการเมืองไทย** กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์.
- ณัฐพล ใจจริง. (2552). **การเมืองไทยสมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ภายใต้ระเบียบโลกของสหรัฐอเมริกา (พ.ศ.2491-2550)**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- _____. (2556). **ขอฝันใฝ่ในฝันอันเหลือเชื่อ: ความเคลื่อนไหวของขบวนการปฏิปักษ์ปฏิวัติสยาม (พ.ศ.2475- 2500)**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

_____ . (2556). 100 ปีของความพยายามสถาปนาระบบประชาธิปไตย: “คณะ ร.ศ. 130”

และความเป็นมาของความคิด “ประชาธิปไตย” ในประเทศไทย. จาก 100 ปี

ร.ศ.130 ถึง 80 ปี ประชาธิปไตย. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พี.เพรส. จำกัด.

_____ . (2559). กบฏบวรเดช: เบื้องแรกปฏิวัติสยาม 2475. กรุงเทพฯ :

สำนักพิมพ์มติชน.

ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา. (2480). ประวัติสังเขปแห่งการจั

การศึกษาปรีดยบันแห่งประเทศสยาม ภาคที่ 1 (พ.ศ. 2414-2434). พิมพ์ในงานปลงศพ

หม่อมหลวงใหญ่ ดิศกุล ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ณ วัดม

กุฎกษัตริย์ยาราม.

คำริห์ ปัทมะศิริ. (2505). ยี่สิบเจ็ดรัฐบาลใน 26 ปี. อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพนางเจียม

วิเศษกลปกิจ ณ วัดไตรมิตรวิทยาราม พระนคร.

ทหาร ขำหิรัญ. (2515). กุหลาบ เพื่อนตาย 24 มิถุนายน 2475. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิง

ศพ ร.อ.กำลภ กาญจนสกุล ร.น. ณ เมรุวัดธาตุทอง วันที่ 12 กันยายน พ.ศ. 2515.

กรุงเทพการพิมพ์.

ทศ พันธุมแสน. (2536). การยึดอำนาจ 24 มิถุนายน 2475. ใน วัน “ปรีดี พนมยงค์” 11 พฤษภาคม

2563. จำรัส ชมพุลพล (บ.ก.) กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ และกษิตศ อนันนทนาธร. (2564). สยามปฏิวัติ จาก 'ฝิ่นละเมอ' สมัย

สมบูรณาญาสิทธิราชย์ สู่อภิวัฒน์สยาม 2475. กรุงเทพมหานคร: Bookscape.

ธัญญาพิชา โรจนะ. (2550). พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาในสังคมไทย จนถึง พ.ศ. 2475.

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ธีรยุทธ ตุ่มฉาย. (2549). การแห่เรือในพระบวรพยุหยาตราชลมารค. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหา

บัณฑิต สาขาศรีวิทยาศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ถำรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์. (2543). 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน

เอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____ . (2560). 2475 และ 1 ปีหลังการปฏิวัติ. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์

ธงชัย วงศ์ชัยสุวรรณ. (2546). ประชาธิปไตย : เส้นทางเดินจากประชาธิปไตยโดยตรงสู่

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม. รัฐศาสตร์สาร. ปีที่ 24 ฉบับพิเศษ เดือนพฤศจิกายน.

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2525). การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ของสยาม : พรหมแดนแห่ง

ความรู้. กรุงเทพฯ : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

- _____ . (2527). กบฏบวรเดช การเมืองของประวัติศาสตร์ และประวัติศาสตร์ของการเมือง. วารสารธรรมศาสตร์. ปีที่ 13 ฉบับที่ 1.
- _____ . (2533). **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475**. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- _____ . (2535). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475**. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- _____ . (2547). **การสละราชสมบัติในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ศึกษากระบวนการจัดการ "ความจริง" ว่าด้วยพระมหากษัตริย์นักประชาธิปไตย**. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- _____ . (2553). **การปฏิวัติสยาม พ.ศ.2475**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- นรรนิติ เศรษฐบุตร และ ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2527). **ชำระความ บันทึกพระยาทรงสุรเดช เมื่อวันที่ ปฏิวัติ 24 มิถุนายน 2475**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แพรววิทยา.
- นิคม จารุมณี. (2519). **กบฏบวรเดช พ.ศ.2476**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2547). **ชาติไทย, เมืองไทย, แบบเรียนและอนุสาวรีย์: ว่าด้วยวัฒนธรรม, รัฐ และรูปการจิตสำนึก**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มติชน.
- บัณฑิต จันทร์โรจน์กิจ. (2550). **ชีวประวัติรัฐธรรมนูญการปกครองและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย**. โครงการเมธีวิจัยอาวุโส สกว. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บัทสัน, เบนจามิน เอ. (เบนจามิน อาร์เทอร์), ค.ศ. 1942- และ Batson, Benjamin A. (2547). **อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม**. มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- บุญเลอ เจริญพิราพ. (2475). **ประมวลเหตุการณ์และภาพในการเปลี่ยนการปกครองของคณะราษฎร**. พระนคร: โรงพิมพ์หนังสือพิมพ์ไทย.
- ประกาศกระทรวงพระคลังมหาสมบัติ. (2469). **ว่าด้วยจำนวนข้าราชการกระทรวงทบวงการต่าง ๆ ที่ต้องปลดออกจากราชการ**. 20 มิถุนายน. ราชกิจจานุเบกษา. เล่มที่ 43
- ประกาศกำหนดหน้าที่เสนาบดีและตั้งคณะกรรมการกลางกลาหมโหม. (2475). 20 กรกฎาคม. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 49
- ประกาศจัดระเบียบป้องกันอาณาจักร. (2475). 6 กรกฎาคม. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 49.
- ประกาศตั้งกระทรวงทหารบกทหารเรือ. (2453). 11 ธันวาคม. ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 27

ประกาศรวมกระทรวงทหารเรือเข้ากับกระทรวงกลาโหม. (2474). 8 พฤศจิกายน.

ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 48.

ประกาศสำนักนายกรัฐมนตรี. (2482). **ว่าด้วยรัฐนิยมใช้ชื่อประเทศ, ประชาชน, และสัญชาติ.**

ราชกิจจานุเบกษา.

ประจักษ์ ก้องกีรติ. 2563. **บทสัมภาษณ์ โดยบีบีซีไทย.** ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2564 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-54491617>.

ประชาไท. (2560). **สำรวจมรดกคณะราษฎร การเมือง-ศาสนา-เพศ-ศิลปะ-เรื่องเล่าจาก**

ความทรงจำ. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2563 จาก

<https://prachatai.com/journal/2017/06/72101>

ประชาธิปไตย ป.ร. (2477). พระราชหัตถเลขาพระราชสมบัดิของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว.

ชีวิตของประเทศ. (2524). ที่ระลึกในการสถาปนาปณิธาน คุณแม่สำราญ ประดิษฐ์กุล. พระนคร: เจริญวิทย์การพิมพ์.

ประยูร ภมรมนตรี. (2518). **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า.** กรุงเทพมหานคร : บรรณกิจ.

_____. (2525). **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า.** บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด.

ปวีณา วังมี. (2543). **รัฐไทยกับการกล่อมเกลากองทัพการเมืองผ่านแบบเรียนในช่วง พ.ศ. 2475 –**

2487. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ประยูร ภมรมนตรี. (2518). **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์บรรณกิจ.

_____. (2525). **ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า.** กรุงเทพมหานคร:

บริษัท บพิธการพิมพ์ จำกัด.

ประเสริฐ ปัทมสุคนธ์. (2517). **รัฐสภาไทยในรอบสี่สิบสองปี.** กรุงเทพมหานคร: กลุ่มรัฐกิจเสรี.

ปรัชญากรณ์ ลครพล. (2564). **กองทัพคณะราษฎร.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

ปราการ กลิ่นฟุ้ง. (2556). **ให้ชาวนาเป็นผู้แรกนา: ข้อเสนอปรับเปลี่ยนพิธีแรกนาขวัญในสมัย**

รัฐบาลคณะราษฎรยุคต้น. ค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2565 จาก

<https://prachatai.com/journal/2013/05/46660>

_____. (2557). **การจัดการทรัพย์สินกษัตริย์ในสมัยคณะราษฎรยุคต้น. พระ**

พรหมช่วยอำนวยให้ขึ้นฉ่ำ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.

ปราณี ทิพย์รัตน์ และสิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์,(มปท.) **“บทที่ 3 ฝ่ายบริหาร: สถาบันประธานาธิบดี**

และระบบราชการ” ใน **การเมืองการปกครองสหรัฐอเมริกา,** กรุงเทพมหานคร: เอกสาร

ประกอบคำสอนวิชาการเมืองการปกครองสหรัฐอเมริกา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย.

ปั้น บุญเกียรติ และเฮง เล้ากระจ่าง. (2475). สยามรัฐเปลี่ยนแปลงการปกครองแผ่นดิน

โดยมีพระราชพิธีอยู่ใต้พระธรรมนุญการปกครองแผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๗๕. พระนคร:
เดลิแมล์.

ปิติภัทร อัจฉรวรรณ. (2558). คณะองคมนตรีตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. วิทยานิพนธ์
นิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปีย์ มาลากุล, หม่อมหลวง. (2512). พระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา พุทธศักราช 2512.

พระนคร : โรงพิมพ์พระจันทร์

ปรีดี พนมยงค์. (2526). คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย 24 มิถุนายน ใน ปรีดี พนมยงค์
กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ: โครงการปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2526). ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย; รวมข้อเขียนของปรีดี พนมยงค์.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2542). คำโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์).

กรุงเทพมหานคร : โครงการจัดพิมพ์ทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษ
อาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน.

_____. (2557). บางเรื่องเกี่ยวกับการตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย. เบื้องหลังการ
ปฏิวัติ 2475 (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพมหานคร : ชนนิยม.

_____. (2543). จงพิทักษ์เจตนารมณ์ประชาธิปไตยสมบูรณ์ของวีรชน 14 ตุลาคม.

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร.

_____. (2552). แนวความคิดประชาธิปไตยของปรีดี พนมยงค์. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

_____. (2557). “บางเรื่องเกี่ยวกับการตั้งคณะราษฎรและระบอบประชาธิปไตย”

ใน กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475, กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชน
นิยม.

แผนการศึกษาแห่งชาติ ฉบับ พ.ศ.2475

พระคลัง (หน), เจ้าพระยา และคณะ. (2497). ราชอิริยา. พิมพ์เพื่อกรรมการในงานพระราชทาน

เพลิงพระศพ พลเอกพระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าบวรเดช ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 17
มีนาคม พ.ศ. 2497. พระนคร : บริษัทไทยหัตถการพิมพ์ จำกัด.

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2524). ชีวิตของประเทศ. เจริญวิทย์การพิมพ์.

พระมหามานตรี ศรีอรรถกษสมุหะ. (2508). บทความของพระมหามานตรี ศรีอรรถกษสมุหะเขียนให้

เป็นอนุสรณ์แต่ท่านผู้ล่วงลับไปสู่สุคติภพแล้ว. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพนาวาเอก
หลวงศุภชลาศัย ป.ม.,ท.ช. ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส. โรงพิมพ์การศาสนา.

พระราชบัญญัติจัดการป้องกันรักษารัฐธรรมนูญ พุทธศักราช 2476

พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พุทธศักราช 2475

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ.2495

พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2476

พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม. (2520). **บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (2475 – 2488).**

กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

พิชัย ยินดีน้อย. (2555). **การศึกษาประกาศการพระราชพิธีในฐานะหลักฐานทางประวัติศาสตร์ไทย (รัชกาลที่ 1-6).** วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

พิบูลสงคราม, จอมพล ป. (2482). **สุนทรพจน์นายกรัฐมนตรี. รวมรัฐธรรมนูญ. โรงพิมพ์สมัยนิยม.**

พจนตร พึ่งหลวง. (2544). **ความขัดแย้งในแนวอุดมการณ์ทางการเมือง “เผด็จการรัฐธรรมนูญ” กับ “สังคมนิยมประชาธิปไตย ในช่วง พ.ศ.2475 – 2490.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เพิ่มศักดิ์ จะเรียมพันธ์. (2561). **ความคิดเกี่ยวกับประชาธิปไตยในประเทศไทยจนถึง พ.ศ. 2475: การก่อรูป, การประชันความหมาย และการผสมผสาน.** วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2565). ความหมายของ “ประชาธิปไตย” ในประกาศคณะราษฎรฉบับที่ 1.

วารสารวารการเมืองและสังคม. ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน).

ไพโรจน์ ชัยนาม. (2484). **กฎหมายรัฐธรรมนูญ.** มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง.

ภาณุรังสีสว่างวงศ์, จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข. (2496). **ตำนานทหารมหาดเล็ก.**

บริษัท ประชาช่าง จำกัด. พันเอก นายวรการบัญชา รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการ พิมพ์ถวายสนองพระคุณในงานพระราชทานเพลิงศพ พลเอก พระวรวงศ์เธอกรมหมื่นอดิศรอุดมศักดิ์ ณ พระเมรุวัดเบญจมบพิตร วันที่ 14 มิถุนายน พุทธศักราช 2496

ภารดี มหาขันธ์. (2518). **การปฏิรูปการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.**

วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ภูธร ภูมิธ. (2521). **ศาลพิเศษ พ.ศ.2476 พ.ศ.2478 และพ.ศ.2481.** วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญา

อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ภูริ พวงค์เจริญ. (2560). **การเมืองหลังการปฏิวัติสยาม: พลวัต พัฒนาการ และชะตากรรมของระบบไร้พรรค.** ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

_____. (2563). **การเมืองการปกครองไทย: พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ (พ.ศ.2475-**

2540). ปทุมธานี : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- _____. (2559). การปฏิวัติ พ.ศ. ๒๔๗๕ ในสายตาของ “คนนอก” เอกสารทางการทูตว่า
ด้วยสยามยุคหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง. วารสารสถาบันพระปกเกล้า.
ฉบับเดือนมกราคม - เมษายน 2559. กรุงเทพมหานคร : สถาบันพระปกเกล้า
- _____. (2560). คณะการเมืองหลังการปฏิวัติสยาม: พลวัต พัฒนาการ และชะตากรรม
ของระบบไร้พรรค. ปทุมธานี : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มาคิอาเวลลี, นิโคโล. เจ้าผู้ปกครอง = The Prince. แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์. (2538).
กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์คอปไฟ.
- มาลินี คุ่มสุภา. (2541). นโยบายการเมืองของอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยในสังคมไทย. วิทยานิพนธ์
รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไมตรี เต๋นอุดม. (2516). แนวความคิดของปรีดีฯ เมื่อพิจารณาตาม “เค้าโครงการเศรษฐกิจ”.
อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ นายวิเชียร นาคปริทัศน์ บ.ม. ณ วัดประยูรวงศาวาส วันพุธ
ที่ 4 เมษายน 2516. โรงพิมพ์ข่าวพาณิชย์.
- ยาสุกจิ นาดาบะ แปลโดย เออีจิ มูราชิม่า และนครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2557). บันทึกของทูตญี่ปุ่น
ผู้เห็นเหตุการณ์ปฏิวัติ 2475 การปฏิวัติและการเปลี่ยนแปลงในประเทศไทย.
กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- ระลึก ธาณี. (2522). นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง (พ.ศ.2475-2503). ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิ
โรฒ.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2490
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2475
- รัศมี ชาดะสิงห์. (2521). บทบาทของพลเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ในฐานะนายกรัฐมนตรี
ในระยะหกปีแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ. 2476-2481). วิทยานิพนธ์
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- จำเริญพรณี, สมเด็จพระหม่อมเจ้าหญิง. (2516). พระราชบันทึกทรงเล่า. เบื้องแรกประชาธิปไตย บันทึก
ความทรงจำของผู้อยู่ในเหตุการณ์ สมัย พ.ศ.2475-2500. สมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย.
ไทย.
- วัชรพล พุทธรักษา. (2557). บทสำรวจความคิดทางการเมืองของอันโตนิโอ กรัมสกี.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมมติ

- _____. (2561). **อันโตนิโอ กรัมชี กับการจัดวางความคิดทางการเมือง ปรัชญาปฏิบัติ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และการปลดปล่อยมนุษย์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมมติ
- วิจิตรวาทการ พลตรี หลวง. (2475). **การเมืองการปกครองของกรุงสยาม**. พระนคร: โรงพิมพ์ไทยใหม่.
- วิชัย ประสงค์. (2505). **แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า**. พระนคร : สำนักพิมพ์ผดุงชาติ.
- วิภัส เลิศรัตนรังษี. (2562). **โลกการเมืองในพระราชพิธีสิบสองเดือน. ศิลปวัฒนธรรม**. ปีที่40 ฉบับที่ 12 ตุลาคม 2562.
- วิภาลัย อธิชัย. (2563). **สภาพทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475-2490**. สถาบันปรีดี พนมยงค์ ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2564 จาก <https://pridi.or.th/th/content/2020/06/292>.
- วิภา มโนพิโมกษ์. (2520). **ความขัดแย้งในคณะราษฎร**. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรชน เกษสกุล และวัชรพล พุทธิรักษา. (2565). **การจัดวางความคิดทางการเมือง: แนวทางการวิเคราะห์การก่อตัวทางสังคมของกลุ่มคณะราษฎร. วารสารชุมชนวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา**. ปีที่ 16 ฉบับที่ 2 (2022) เมษายน-มิถุนายน 2565.
- _____. (2565). **การเลื่อนไหลของกลุ่มประวัติศาสตร์ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองสยาม. วารสารรัฐศาสตร์พิจารณา**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 18. กรกฎาคม-ธันวาคม 2565.
- วีรชน เกษสกุล และศิริวิชญ์ จามพัฒน์. (2565). **จาก “คณะราษฎร 2475” ถึง “คณะราษฎร 2563” : ร่องรอยของแนวความคิด #ให้มันจบที่รุ่นเรา. วารสารรัฐศาสตร์พิจารณา**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 17. มกราคม – มิถุนายน 2565.
- ศรัญญู เทพสงเคราะห์. (2562). **ราษฎรธิปไตย : การเมือง อำนาจ และทรงจำของ(คณะ)ราษฎร**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- ศราวดี วิสาพรหม. (2559). **ราษฎรสามัญ หลังวันปฏิวัติ 2475**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- _____. (2556). **๘๐ ปี การปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕ : ย้อนพินิจพรมแดนความรู้การปฏิวัติสยาม ๒๔๗๕ (อีกครั้ง)**. กรุงเทพมหานคร: ส.เจริญการพิมพ์.
- ศุภชัย ศุภผล. (2556). **การสร้างค่านิยมและปัญหาเกี่ยวกับการตีความทฤษฎีการเมืองของฌอง ฌาคส์ รูสโซ ในบริบทการเมืองไทย**. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตร์ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศุภมิตร ปิติพัฒน์. (2562). **คณะราษฎรในความเห็นของปรีดี**. เนชั่นสุดสัปดาห์, ออนไลน์.

สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562 จาก https://www.nationweekend.com/index.php/columnist/10/3070?utm_source=bottom_relate&utm_medium=internal_referral

ศุภสินีนิษฐ์ ทองรุจิโรจน์. (2544). **การศึกษาแผนพัฒนาเศรษฐกิจ 5 ปี (ฉบับที่ 1 ค.ศ. 1928 – 1932) ในสมัย โจเซฟ สตาลิน ผลกระทบทางด้านสังคม และวัฒนธรรม ในสมัยสหภาพโซเวียต**. ภาคนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัสเซียศึกษา คณะศิลปศาสตรมหาวิทาลัยธรรมศาสตร์.

ศิลปะวัฒนธรรม. (2562). **เปิดหนังสือ “ราษฎรธิปไตย” มุมมองประชาธิปไตยจากประชาชนผ่าน “คณะราษฎร”**. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2563 จาก https://www.silpa-mag.com/news/article_38009

ชัยธรรมย์ ธรรมบุษดี. (2564). **รัฐสวัสดิการเพื่อความสุขสมบูรณ์ของราษฎร**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ภาพพิมพ์ จำกัด

สมเกียรติ วันทะนะ ใน นครินทร์ เมฆไตรรัตน์. (2533). **ความคิด ความรู้ และอำนาจการเมือง ในการปฏิวัติสยาม 2475**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสยามศึกษา สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

สมเกียรติ วันทะนะ. (2561). **โลกที่คิดว่าคุ้นเคย? ความคิดทางการเมืองไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา**. กรุงเทพมหานคร :ภาควิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). **ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง**. สำนักพิมพ์ 6 ตุลารำลึก.

สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ. (2532). **ขบวนการเสรีไทยกับความขัดแย้งทางการเมืองภายในประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2481-2492**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

_____. (2555). **เสรีไทยตำนานใหม่ของขบวนการเสรีไทยเรื่องราวของการต่อสู้เพื่อเอกราชสันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง**. กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด ศรีบุรณ์คอมพิวเตอร์ การพิมพ์.

สันติสุข โสภณสิริ. (2542). **เค้าโครงการเศรษฐกิจ หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์)**.

กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์ทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส สำหรับเด็กและเยาวชน.

_____. (2552). **คณะราษฎรกับการอภิวัฒน์ประชาธิปไตย 24 มิถุนายน ความเป็นมาของศัพท์ไทย “ปฏิวัติ รัฐประหาร วิวัฒน์ อภิวัฒน์”**. กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดพิมพ์ทำสื่อเผยแพร่เกียรติคุณ นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.

- _____ . (2564). 24 มิถุนายน 2475: อำนาจสูงสุดของประเทศเป็นของราษฎรทั้งหลาย. สถาบันปริติ พนมยงค์. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ วันที่ 24 มิถุนายน 2566 จาก <https://pridi.or.th/th/content/2021/06/744>
- สิทธิพร อินนิมิตร. (2557). **วิวัฒนาการและสถานะทางกฎหมายของคณะองคมนตรี**. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุชิน ตันติกุล. (2557). **รัฐประหาร พ.ศ. 2490**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน.
- สุทัศน์ น้าพูลสุขสันต์. (2518). พฤติกรรมและความขัดแย้งของ "การเมือง" ภายหลัง 24 มิถุนายน 2475. **วารสารธรรมศาสตร์**. ปีที่ 4 เล่ม 2 (ตุลาคม 2517 - มิถุนายน 2518).
- สุราชัย ยิ้มประเสริฐ. (2534). **แผนชิงชาติไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สมานพันธ์.
- _____ . (2551). **สายธารประวัติศาสตร์ประชาธิปไตยไทย**. กรุงเทพมหานคร: พี.เพรส.
- _____ . (2553). **แผนชิงชาติไทย ว่าด้วยรัฐและต่อต้านรัฐ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ครั้งที่สอง (พ.ศ.2491-2500)**. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : พีเพรส.
- สุพจน์ ตำนตระกุล. (ม.ป.ป). **ความรับผิดชอบของคณะราษฎร**. นนทบุรี : สถาบันวิทยาศาสตร์สังคม.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2557). **ชุดแนวคิดและทฤษฎีทางสังคม ใครเป็นซ้าย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สยาม.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. (2525). ความจำเป็นทางประวัติศาสตร์ของการเคลื่อนไหว 24 มิถุนายน 2475. **วารสารธรรมศาสตร์**. ปีที่ 11 เล่ม 2 (มิถุนายน 2525).
- สายชล สัตยานุรักษ์. (2558). “ค่านิยม” ใน สรวุฒิ วิสาพรม. (2559). **ราษฎรสามัญหลังวันปฏิวัติ 2475**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.
- สมชาย ปรีชาศิลปกุล. (2561). **นี่คือปณิธานที่หาญมุ่ง ข้อถกเถียงว่าด้วยสถาบันพระมหากษัตริย์ในองค์กรจัดทำรัฐธรรมนูญของไทย ตั้งแต่ พ.ศ.2475-2550**. นนทบุรี: สำนักพิมพ์ฟ้าเดียวกัน.
- _____ . (2563). **คณะราษฎร 2563**. the101: ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2563 จาก <https://www.the101.world/khana-ratsadon-2563/>
- สมศักดิ์ เจียมธีรสกุล. (2544). **ประวัติศาสตร์ที่เพิ่งสร้าง**. กรุงเทพฯ : 6 ตุลารำลึก.
- เสถียร ศุกุลโสภณ. (2535). **ชีวิตและการต่อสู้ของพระยาทรงสุรเดช**. กรุงเทพฯ : คณะอนุกรรมการจัดพิมพ์หนังสือ โครงการ ๖๐ ปี ประชาธิปไตย.
- โสภา ปาลบุตร. (2475). รายงานการประชุมกรรมการการศึกษาครั้งที่ 1. **วิทยาจารย์**. 32 เมษายน-ธันวาคม.
- _____ . (2475). **แบบอ่านหน้าที่ราษฎร เล่มที่ 1**. พระนคร: โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช.

- _____ . (2475). **แบบอ่านหน้าที่ราชฎร เล่มที่ 2**. พระนคร: โรงเรียนช่างพิมพ์วัดสังเวช.
- หทัยกาญจน์ ตรีสุวรรณ. 2563. **14 ตุลา : ประจักษ์ ก้องกีรติ มองการเกิดใหม่ของ “คณะราษฎร” กับภารกิจคืนศักดิ์ศรีให้เสื้อแดง คืนความจริงให้ 6 ตุลา**. ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 24 มกราคม 2564 จาก <https://www.bbc.com/thai/thailand-54491617>.
- หน่วยราชการในพระองค์. (2565). **พระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญ**. ค้นเมื่อ 20 ธันวาคม 2565 จาก <https://www.royaloffice.th/2022/05/13/พระราชพิธีพืชมงคล-2/>
- หนังสือรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัง ถึง นายกรัฐมนตรี ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2477
- โหมรอยุธยา, หลวง. (2492). **เมื่อข้าพเจ้าก่อการกบฏ เล่ม 1**. พระนคร: โรงพิมพ์นครชัย
- _____ . (2520). **ชีวประวัติของข้าพเจ้า. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ**
พันตำรวจโท หลวงโหมรอยุธยา. กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์.
- หยุด แสงอุทัย. (2515). **คำบรรยายกฎหมายรัฐธรรมนูญ**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เหรียญ ศรีจันทร์, และ เนตร พูนวิวัฒน์. (2503). **หมอเหล็งรำลึก ประวัติปฏิวัติครั้งแรกของไทย ร.ศ. 130**. อนุสรณ์ในงานศพ ร.อ.ขุนทวยหาญพิทักษ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริย์าราม.
- อนุสรณ์ ลิมมณี. (2542). **การอธิบายกับการวิเคราะห์ทางการเมือง: ข้อพิจารณาเบื้องต้นในเชิงปรัชญาสังคมศาสตร์**. กรุงเทพมหานคร: โครงการผลิตตำราและเอกสารการสอนคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อันนา หล่อวัฒนตระกูล. (2562). **2 ปี 2 เดือน การหายไปของหมุดคณะราษฎร**. ประชาไท: ออนไลน์. สืบค้นเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2562 จาก <https://prachatai.com/journal/2019/06/83100>
- อันนา หล่อวัฒนตระกูล. (2563). **รวมลิสต์มรดกคณะราษฎรที่หายไป**. ประชาไท: ออนไลน์. สืบค้นเมื่อ 26 มีนาคม 2563 จาก <https://prachatai.com/journal/2020/03/86941>
- อัฐพล ปิริยะ. (2563). **สัญลักษณ์รัฐธรรมนูญที่ชายแดนใต้: การเมืองวัฒนธรรมของราษฎรในความเปลี่ยนแปลงหลัง 2475**. **วารสารลูสมิแล**. ปีที่ 41 ฉบับที่ 1 (มกราคม-เมษายน).
- เอกลักษณ์ ไชยภูมิ. (2562). **พินิจทฤษฎีการปกครองแบบผสมกับรัฐธรรมนูญไทย พ.ศ.2475 – 2534**. **วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Adamson, W. (1980). **Hegemony and Revolution: Antonio Gramsci's Political and Cultural Theory**. London : University of California Press
- Buddharaksa, W. (2012). **Beyond Positivism: Neo-Gramscianism and Methodological Challenges in Thai Politics**. Paper from Conference Aberystwyth University, UK.
- Crehan, k. (2016). **Gramsci's Common Sense: Inequality and its Narratives**. Durham: Duke University Press.
- Davidson, A. (1977). **Antonio Gramsci: Towards an Intellectual Biography**. London: Merlin Press.
- Gramsci, A. (1971). **Selections from the Prison Notebooks**, Ed and trans. Hoare, Q. and Nowell Smith, G. New York: International Publishers.
- _____. (1977). **Selections from Political Writings, 1910-1920**. Ed and trans. Hoare, Q. and Mathews, J. London: Lawrence and Wishart; & Minneapolis: University of Minnesota Press
- _____. (1999). **Selections from the Prison Notebooks**, Ed and trans. Hoare, Q. and Nowell Smith, G. London: The Electric Book Company.
- Hoare, G. and Sperber, N. (2016). **An Introduction to Antonio Gramsci his life. Thought and legacy**. London: Bloomsbury Publishing PLC.
- Jessop, B. (1985). **Nicos Poulantzas Marxist Theory and Political Strategy**. London: Macmillan.
- Jones, S. (2006). **Antonio Gramsci**. New York: Routledge.
- Sassoon, A.S. (1982). **Approaches to Gramsci**. Di Mauro, G. and Di Mauro, E. (tr.). New York: Monthly Review Press.
- Simon, R. (1999). **Gramsci's Political Thought An Introduction**. London: The Electric Book Company Ltd
- Simonetta Falasca-Zamponi. (1997). **Fascist Spectacle: The Aesthetics of Power in Mussolini's Italy**. London :University Of California Press

เอกสารจดหมายเหตุแห่งชาติ

ทจช.(2) สร.0202.35/26 บัญชีรายนามและตำแหน่งหน้าที่ราชการของผู้ก่อการฯ 24 มิ.ย. 2475
ทจช. ศธ.2/324 แจ้งความกระทรวงธรรมการ เรื่องประกาศแต่งแบบเรียนเรื่องรัฐธรรมนูญ 10
มีนาคม 2476

เอกสารราชการและรายงานการประชุม

รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2475
รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2476
รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 2/2476
รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 23/2476
รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 8/248
รายงานที่ประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 31/2476

